

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра лінгвометодики та культури фахової мови
Кафедра мистецьких дисциплін і методик навчання
Департамент освіти Житомирської міської ради
Науково-методичний центр
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра української мови та славістики
Львівський національний університет імені Івана Франка
Кафедра початкової та дошкільної освіти
Мукачівський державний університет
Кафедра теорії та методики початкової освіти
Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка
Кафедра образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології

**МАЙСТЕРНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ
У МИСТЕЦЬКІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ**

Збірник наукових праць

Частина I

ЖИТОМИР
2020

УДК 371.13: 372: 378
ББК 74.1 / 74.58

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка від 28.02.2020 року (протокол № 3)

Рецензенти:

Кубрак С. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету.

Танська В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Сахневич І. Д. – кандидат педагогічних наук, доцент, методист Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Житомирській обласній раді.

Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті: збірник наукових праць / за заг. редакцією Н.Є. Колесник, О.М. Піддубної, О.М. Марущак. – Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2020. – У 2-х ч. – Ч. I. – 280 с. + CD.

У збірнику наукових праць представлено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті» (25-26 березня 2020 року). Тематика статей – сучасні технології в інтеграційному освітньому просторі; проблема формування ключових компетентностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; міждисциплінарна інтеграція як засіб розвитку творчої особистості. У збірнику наукових праць «Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті» запропоновано актуальні проблеми лінгвометодичної підготовки майбутніх фахівців; представлено методику викладання мистецьких дисциплін засобами сучасних технологій; проаналізовано досвід сучасної мистецької освіти; виявлено шляхи формування мовної особистості учня початкових класів у Новій українській школі.

Збірник наукових праць адресований науковцям, магістрам освіти, педагогам-практикам, фахівцям у галузі професійної та мистецької освіти, майбутнім учителям початкових класів та вихователям закладів дошкільної освіти, методистам дошкільної та початкової ланки освіти.

УДК 371.13: 372: 378
ББК 74.1 / 74.58

© Н.Є. Колесник, О.М. Піддубна, О.М. Марущак
та колектив авторів, 2020
© ЖДУ імені Івана Франка, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11
РОЗДІЛ I. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	13
Вітвицька С.С. АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ ОСВІТИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	13
Голубовська І. В., Чупріна О. В. ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНА ТА ХУДОЖНЯ СПЕЦИФІКА ЗБІРКИ "ВЕЛИКІ ОЧІ" ОКСАНИ ІВАНЕНКО	18
Гордієнко О. А. ПРОБЛЕМИ УСУНЕННЯ СЛІВ-ПАРАЗИТІВ ІЗ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ЇХ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	22
Демчук Л. І. ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	24
Дідко І. С. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ КОМУНІКАЦІЇ	28
Максимець Н. Ф. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	30
Марущак О. М. ОКРЕМІ ПІДХОДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ	33
Мельничук Г. О. ВАЖЛИВІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА	37
Проботюк О. Д. ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА Й УЧНЯ ЯК ОДНЕ З ПРОВІДНИХ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	40

Табака О. М.	42
МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
Усатий В. Д., Усатий А. В.	44
МОВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
Швець В. В.	47
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ	
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.	51
Григорчук Л. В.	51
ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ	
Колесник А. І., Колесник Н. Є.	54
ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИВЧЕННЯ УРОКІВ «ДИЗАЙН І ТЕХНОЛОГІЇ»	
Лех Ю. Л.	58
ПОЛІХУДОЖНЯ ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	
Мазуренко О. В.	63
STEM – ПРОЄКТИ ЯК КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ	
Максимчук А.П.	67
НАВЧАЛЬНА ПОСТАНОВКА: НАТЮРМОРТ, ПОРТРЕТ, ФІГУРА ЛЮДИНИ З ДИСЦИПЛІНИ «РИСУНОК»	
Миколайчук О. М.	70
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
Мойсеєнко С. В.	75
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ НУШ	
Мужевська Г. В.	79
ВИКОНАВСЬКІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ НАПРЯМИ РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА ХОРЕОГРАФІЇ	

Романюк О. О. ЕВОЛЮЦІЯ "ЗВІРИНОГО СТИЛЮ" У СКІФСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ	83
Тимошук О. А., Безсмертна В. В., Шостачук Т. В. УКРАЇНСЬКА АНІМАЦІЯ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРОСТІР І ЧАС	88
Фещук А. В., Колесник Н. Є. ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ТВОРЧИХ УМІНЬ ЗАСОБАМИ ВЕБ-ДИЗАЙНУ	92
Шопіна М. А. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ К.ОРФА У РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ	94
Шостачук Т. В. МІСЦЕ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПРОСТОРІ МИСТЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	97
Якимчук Д. Д., Колесник Н. Є. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ У ДИЗАЙН-ПРОЄКТАХ УЧНІВ 5-10 КЛАСІВ	101
РОЗДІЛ III. ПРАКТИКА ТА ДОСВІД СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.	105
Борисенко Н. С., Лісневська А. В. СИНТЕЗОВАНІ ВИДИ МИСТЕЦТВА ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	105
Гордієнко Ю. П., Голубовська І. В. КОМЕДІЯ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО "ЗА ДВОМА ЗАЙЦЯМИ" ЯК ХУДОЖНЯ ПЕРЕРОБКА П'ЄСИ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО "НА КОЖУМ'ЯКАХ"	109
Дідух В. В., Колесник Н. Є. ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ УЧНІВ	111
Діжа О. С., Максимчук А. П. СУЧАСНЕ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ ШКОЛЯРІВ	117
Дьячук А. І. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ	119
	121

Дьячук О. А. РОЛЬ ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНОГО УЯВЛЕННЯ У ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕМАТИЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ДИТЯЧОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ СЛУХАННЯ МУЗИКИ В ШКОЛІ	
Зосимова К. В., Колесник Н. Є. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	124
Іщук О. Р., Колесник Н. Є. МЕТОДИКА ВИГОТОВЛЕННЯ ВИРОБІВ З ПЛАСТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ (ПЛАСТИЛІН, ГЛИНА) НА УРОЦІ «ДИЗАЙН ТА ТЕХНОЛОГІЇ»	128
Корнійчук Ю. І., Колесник Н. Є. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ОСНОВІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО	131
Котвицький Д. В., Колесник Н. Є. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДИЗАЙНУ ПЕРСОНАЖІВ	133
Краснова Н. М. ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБРАЗОТВОРЧОСТІ	137
Куниця Г. В., Шелудько Л. М. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖАНРІВ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО МИСТЕЦТВА ХХ СТ.	141
Максимчук А. П., Куниця Г. В. НЕТРАДИЦІЙНЕ МАЛЮВАННЯ, ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ	144
Марчук В. А., Колесник Н. Є. РОЛЬ ТЕХНІКИ «БАТИК» У ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРУ	146
Носок М. В., Копоть І. Є. ЖАНР ВОДЕВІЛЮ ТА ЙОГО ТИПОВІ РИСИ В П'ЄСІ НАТАЛІ УВАРОВОЇ "БІДА ВІД НИЖНОГО СЕРЦЯ"	149
Оксютович І. Г., Копоть І. Є. ПРИНЦИПИ РОБОТИ РЕЖИСЕРА МАСОВИХ СВЯТ	151
Осецька О. В. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-РУХОВИХ ЗАНЯТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ	153

Олійник Ю.В., Краснова Н. М. СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЖИВОПИСУ ХІХ- ХХ СТОЛІТТЯ	156
Охрименко Н. П. МЕТОДИЧНИЙ ДОСВІД КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ НОТ З ЛИСТА ТА ТРАНСПОРТУВАННЯ	159
Піддубна О.М., Дідух В. В. ІНТЕГРАЦІЯ НА МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІНАХ (ІНТЕГРОВАНІ МИСТЕЦЬКІ КУРСИ) ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ	162
Піддубна О.М., Зосимова К. В. ПОЄДНАННЯ НОВИХ ТЕХНІК, ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ	164
Проказюк І. М., Колесник Н. Є. САМЧИКІВСЬКИЙ РОЗПИС – ДИВО ХМЕЛЬНИЧЧИНИ	167
Рогальська В. Ю., Фурманюк С. М. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ФАХІВЦІВ ДИЗАЙНУ ЗАСОБАМИ ШРИФТОВОЇ ГРАФІКИ	171
Рудніцький В. Ю., Колесник Н. Є. ФУТУРОДИЗАЙН: ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ	173
Сичевська В. В., Шелудько Л. М. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІЛЮСТРАЦІЇ В ОФОРМЛЕННІ ХУДОЖНЬОЇ КНИГИ	178
Сімчук О. В. ВИКОРИСТАННЯ ФРАКТАЛІВ В ЗОБРАЖУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ ТА КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	181
Цвєткова А. В., Ямчинська Г. В. ІНТЕГРОВАНІ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ТА УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ГУРТКОВІЙ РОБОТІ ТА МАЙСТЕР-КЛАСАХ	186
Цюряк І. О., Лук'янчук І. В. СУТНІСТЬ ТА ЖАНРОВА ОСНОВА СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО НАПРАВЛЕННЯ «СИМФО-МЕТАЛ»	187
Шелудько Л. М. ПЕЙЗАЖНИЙ ЖИВОПИС: НАТХНЕННИЙ ПОДИХ СЬОГОДЕННЯ	191

Ярмоленко Є. Д., Шелудько Л. М. СУЧАСНИЙ УРОК ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА: ПРОСТІР МОЖЛИВОСТЕЙ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ	194
РОЗДІЛ IV. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.	198
Антоненко С. В. ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	198
Артемій Л. В., Голубовська І. В. СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	201
Беліца І. М., Усатий В. Д. ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	204
Бугаєнко Ю. В., Підгурська В. Ю. ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ	207
Войналович Т. В., Гордієнко О. А. РОЛЬ ЗАСОБІВ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ	209
Грибан Ю. П., Ржевський Г. М. НОВИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИЦИПЛІН У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	211
Гуменюк Г. М., Підлужна Г. В. ВИРАЗНІСТЬ ЧИТАННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	214
Загребельна О. О., Підгурська В. Ю. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	217
Ільчук Н. В., Голубовська І. В. "ЖИВОТВОРНЕ ДЖЕРЕЛО ДИТЯЧОГО МИСЛЕННЯ": ХУДОЖНІЙ СВІТ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ	219
Казмірчук К. С., Підлужна Г. В. ТВОРЧІ ДИКТАНТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОРФОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	222

Клименко І. Ю., Підлужна Г. В. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (ЛІНГВОМЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ)	225
Когут М. В., Гордієнко О. А. ІНТЕГРАЦІЯ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	228
Корженко І. М., Гордієнко О. А. ПРОЗОВІ ТВОРИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	232
Корзун А. Р., Гордієнко О. А. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ЗАРУБІЖНИХ АВТОРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	235
Кравченко Л. О., Підгурська В. Ю. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ	238
Кривіцька К. І., Марущак О. М. ФОРМУВАННЯ ТЕХНІКИ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ	241
Куликівська С. В., Голубовська І. В. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ПРОПЕДЕВТИКА НА УРОКАХ КЛАСНОГО Й ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	244
Олійник Н. Л., Усатий В. Д. РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	247
Павловська Ю. Л., Голубовська І. В. ВИВЧЕННЯ ТЕКСТІВ ЗАРУБІЖНИХ ПИСЬМЕННИКІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В 4-МУ КЛАСІ	249
Пилипчук Н. С., Підлужна Г. В. РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ У ФОРМАТІ УРОКУ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ	252
Поліщук Т. А., Усатий В. Д. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	255
Савченко Ю. А. ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ В БУКВАРНІЙ ПЕРІОД	258

Тарасова О. О., Гордієнко О. А.	262
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНІ ЗАВДАННЯ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	
Тверда Т. В., Підгурська В. Ю.	266
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	
Томчук М. П., Підгурська В. Ю.	268
ХВИЛИНКИ КАЛІГРАФІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
Швець Ю. Ю., Усатий В. Д.	271
РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКІВ ТА ПРИКМЕТНИКІВ	
Шеремет О. М., Усатий В. Д.	273
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА ТА ПРИСЛІВНИКА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	
Ящук О. М., Голубовська І. В.	276
ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МАРІЇ ПОНОМАРЕНКО	

ПЕРЕДМОВА

Реформування освітньої сфери, яке сьогодні увійшло в свою найактивнішу фазу, безпосередньо впливає на майбутнє професійної та мистецької освіти в Україні, яку без перебільшення можна назвати нашим національним надбанням.

За всі роки, відколи в Україні заговорили про освітні реформи, професійна та мистецька освіта не була окремим предметом уваги, в тому числі і на законодавчому рівні, будучи «вплетеною» в загальну систему.

Важлива роль у сучасних державотворчих процесах належить мистецькій освіті як специфічній освітній галузі. Саме через неї реалізуються актуальні завдання збереження духовної спадщини народу, формується естетична культура особистості. Задля підтримки й підвищення рівня майстерності українських митців на міжнародній арені вітчизняна система освіти має трансформуватися відповідно до сучасних умов і викликів. За перспективним планом роботи на 2017-2020 роки культурно-мистецька освіта є одним із пріоритетних напрямів роботи Кабінету Міністрів України. З огляду на проект Закону України «Про освіту» Міністерством культури України було розроблено норми щодо мистецької освіти та ініційовано їх включення до проекту Закону України «Про освіту». Такі норми вже прийняті в першому читанні й визначають мистецьку освіту як «спеціалізований вид освіти, який має особливі умови реалізації, встановлює пов'язаність між собою її ланок, взаємозалежність рівнів і наступність її здобуття в процесі підготовки професійних митців».

Зауважимо, що згідно Закону України «Про освіту» (від 05.09.2017 р. № 2145 – VIII), Розділ II Структура освіти, Ст.21 мистецька освіта належить до спеціалізованої освіти. Це освіта мистецького спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей.

Професійна та мистецька освіта передбачає здобуття спеціальних здібностей естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва.

Професійна та мистецька освіта є частиною художньої культури суспільства. Уміння створювати нове стає життєво важливим в сучасному світі, а здатність творити виступає одним з фундаментальних властивостей людської особистості. Навчання творчості як процесу створення нових норм, зразків, еталонів людської діяльності і культури стає визначальною потребою часу.

Сьогодні професійну та мистецьку освіту пов'язують з різнобічним і гармонійним розвитком творчих сил людини, способами збагачення її духовного світу, виховання істинно людських якостей. Існує судження, що входження до європейського культурного простору може завадити збереженню вітчизняних культурних та освітніх надбань і традицій, що не піддаються цілковитій технологізації та стандартизації.

Здійснення реформування культурно-мистецької освіти поки що не завжди враховує особливості взаємодії людського потенціалу та освітнього чинника, які повинні бути об'єктом державної культурної політики.

Зазначимо, що сучасна система освіти спрямована на те, щоб створювати кожній людині умови, в яких особистість могла б максимально реалізувати себе, спираючись на наявний природний потенціал, і підготуватися до безперервного розвитку своїх здібностей.

З іншого боку, освіта виступає як передатний механізм соціалізації людини і встановлення соціальної і економічної динамічної рівноваги, в процесі якої відбувається тиражування і поширення способів життєдіяльності, що є новими з точки зору суспільства. Функція передачі і поширення способів життєдіяльності, що формуються власне наукою, робить освіту організаційно-економічним механізмом переважно кількісного підвищення потреб і здібностей і, отже, накопичення саме додаткового, а не нового людського капіталу, тоді як наука виступає організаційно-економічним механізмом їх переважного якісного підвищення і накопичення нового економічного капіталу.

Культурно-мистецька освіта визначає моральний, інтелектуальний і культурний потенціал України, робить значний вплив на її економічний розвиток.

Орієнтована на майбутнє, вища культурно-мистецька освіта є тією ключовою сферою, від якої залежить формування особистості, здатної самостійно і свідомо будувати своє власне життя з урахуванням традицій свого народу, його культури та моральності, соціальної справедливості і відповідальності, патріотизму, поваги до інших народів на основі високої професійної компетентності.

Вища культурно-мистецька освіта потребує подальшого інтенсивного розвитку шляхом збереження кращих національних надбань та врахування європейських і світових стандартів освіти з метою формування єдиного освітнього простору.

Сьогодні стратегічними завданнями державної політики у сфері культурномистецької освіти і науки нині виступають: забезпечення потреб сфери культури і мистецтва у кваліфікованих кадрах; зміна основної парадигми культурномистецької освіти (поряд із збереженням існуючих педагогічних культурномистецьких шкіл створення експериментальних і альтернативних шкіл); демократизація вітчизняної системи культурно-мистецької освіти, рух у напрямі інтеграції у світову культуру, вільний вибір програм освіти; створення системи безперервної освіти, гуманітаризація і комп'ютеризація культурно-мистецької освіти; підвищення ефективності культурно-мистецької освіти, забезпечення потреб особистості в отриманні якісних знань, вмінь та компетенцій.

Професійна та мистецька освіта – основа успішної людини, у якій області вона би потім не реалізувала себе. Тут розвивається здатність до творчості, комунікації, даються основи класичного виховання й володіння різними видами мистецтв. Навчитися грати на музичних інструментах, малювати, танцювати, співати, вільно почувати себе на сцені, розвинути акторський талант – усі ці навички дає професійна сфера мистецтв. Діти розвиваються гармонійно в усіх напрямках, стають успішними, впевненими в собі людьми, здатними виразити себе як у мистецтві, так і будь-якій іншій професії тому, що тут вони отримують головне – розвиток творчого початку, основу успіху й затребуваності в сучасному суспільстві, спрямованого на розвиток кожної дитини відповідно до її можливостей і потреб. Майстерність комунікації в професійній та мистецткій освіті – унікальний процес комплексного залучення учнів до всіх видів мистецтва через синтез мистецтв, як системоутворюючий фактор, що створює креативну рушійну силу.

РОЗДІЛ I

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

С.С. Вітвицька,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Акмеологічний підхід у підготовці магістрів освіти до інноваційної діяльності: досвід, проблеми, перспективи

Інтеграція української педагогічної освіти у загальноєвропейський та світовий освітній простір вимагає усвідомлення теоретичних засад і принципів сучасної професійно-педагогічної підготовки до інноваційної діяльності майбутніх вчителів та викладачів вищих навчальних закладів.

Зрозуміти призначення й специфіку педагогічної підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, зокрема магістрів, неможливо без адекватного уявлення про наукові підходи, що здійснюються сьогодні у сфері освіти.

Метою цієї статті, як складової нашого дослідження, є визначити сутність понять підхід, акмеологічний підхід до підготовки магістрів освіти, інноваційна діяльність, середовище, освітнє розвивальне середовищу, самореалізація особистості та аналіз досвіду створення освітнього розвивального середовища у підготовці магістрів освіти до інноваційної діяльності.

Поняття "підхід" нами тлумачиться як сукупність прийомів, способів у пізнанні об'єктів діяльності та розгляд їх під певним кутом зору.

Інтегративним у професійній підготовці майбутніх магістрів освіти до інноваційної діяльності є акмеологічний підхід. Основи його обґрунтування знаходимо у наукових працях К. Абдульханова, В. Зазикіна, Н. Кузьміної, Л. Степанової та ін.

Поняття "акме" – це вищий для кожної людини рівень розвитку її фізичного здоров'я, розуму, почуттів, волі, взаємодіючих таким чином, що вона досягає найбільшого результату, виявляючи себе як індивід, як особистість і як суб'єкт діяльності [4, с. 8].

Ідеї саморозвитку та самоорганізації відповідають акмеологічному підходу до освіти, який народився й розвивається в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології і педагогіки як стрижня в системі наук про людину. Перспективність акмеології обумовлюється тим, що найважливішим чинником перебудови суспільства виступає підвищення продуктивності праці. З позиції акмеології творча діяльність розглядається як діяльність, кінцевий результат якої завершується створенням продукту соціально вагомої цінності.

Удосконалення якості роботи з педагогічними кадрами значною мірою залежить від упровадження акмеологічного підходу, що стверджується як специфічний методологічний напрям, якому властива низка переваг перед іншими, особливо в оцінюванні й проектуванні перспектив особистості професіонала. Пріоритетні ознаки акмеологічного підходу, за висновками Н.В. Кузьміної, такі: орієнтація на "акме" – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини;

всебічний розвиток, удосконалення свідомості й діяльності груп (товариств), переконаність у можливості масового вдосконалення; оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, виражений у антропологічному акмеїзмі; використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами, а також групами і товариствами [4, с. 8].

Акмеологічний підхід до освіти спрямований на самовдосконалення людини в освітньому середовищі, на її саморозвиток, на сходження дорослої людини від однієї вершини до іншої, на досягнення «акме» в її творчості і здоров'ї, у розвитку всіх її життєвих сил. Акмеологічний підхід конкретизує ідеї гуманізації освіти і створює основу нової, сучасної ідеології виховання. Акмеологія виступає як фундаментальна наука, як теорія загальних закономірностей досягнення вершин у людській життєдіяльності й розвитку цивілізації й інтегрує знання багатьох наук (культурології, психології, педагогіки, філософії, синергетики, генетики, валеології, фізіології).

Сутність педагогічної акмеології полягає у визначенні шляхів досягнення професіоналізму, виборі педагогом власних способів діяльності з урахуванням мотивів, ціннісних орієнтацій, особистісних та професійних цілей підготовки студентів до наступних педагогічних впливів; гармонійному поєднанні національних і загальнолюдських цінностей; оптимізації взаємодії особистості й соціуму.

Вітчизняна система вищої педагогічної освіти у своєму динамічному розвитку зробила суттєвий крок щодо перетворення студента з об'єкта на суб'єкт діяльності, установлення суб'єкт-суб'єктних відносин у навчально-виховному процесі. Разом з тим, на жаль, студент залишається суб'єктом учіння, а не суб'єктом майбутньої професійної діяльності. Це означає, що сучасна система вищої педагогічної освіти стала більш демократичною. Проте, вона не виводить студента на рівень професійної зрілості.

Акмеологічний підхід здійснюється у підготовці магістрів освіти до інноваційної діяльності у таких напрямках: використання методологічних засад акмеології для побудови системи педагогічної підготовки майбутніх педагогів найвищого кваліфікаційного рівня; засвоєння магістрантами категоріально-понятійного апарату акмеології, її закономірностей, принципів; - застосування в практичній підготовці магістрів акмеологічних моделей, технологій і методів; орієнтація теоретичної й практичної підготовки студентів магістратури на продуктивні моделі професійної діяльності, досягнення акмевершин.

Упровадження акмеологічного підходу до підготовки магістрів ґрунтується на аналізі й урахуванні закономірностей та суперечностей фахової підготовки педагогів на традиційній основі та орієнтації на наукові розробки з теорії й методології професійної підготовки вчителів на акмеологічних засадах. Визначальне значення при впровадженні акмеологічного підходу має звернення до гуманістичних ідей, що передбачають розгляд людини як найвищої цінності, опору на її духовний світ, здібності до творчості й самовдосконалення.

У процесі викладання педагогіки вищої школи відбувається розвиток і саморозвиток готовності студента магістратури до інноваційної продуктивної педагогічної діяльності на основі акмеологічного підходу. Перехід студента з позиції об'єкта дії в позицію суб'єкта виховання й самовиховання. При цьому він стає носієм усіх основних функцій управління, включаючи й функції контролю, які в цьому випадку набувають форми самоконтролю. Важливим є узгодження дій

учасників освітнього процесу на шляху розвитку готовності магістрів до інноваційної педагогічної діяльності, засобами якого є ідеалізована модель образу результату педагогічної освіти, творчі дослідницькі й освітні завдання, пов'язані з проектуванням авторських систем діяльності (АСД).

Філософське розуміння змісту інновацій полягає у створенні нового продукту діяльності людини, що має суспільну значущість та узагальнено характеризується двома ознаками: перетворенням явищ речей, процесів або інших образів; новизною, оригінальністю продукту діяльності. Педагогічна інновація – це процес створення, розширення і впровадження нововведень для розв'язання педагогічних проблем за рахунок власних ресурсів.

Ядром, смисловим центром "концептом" інновації є нова ідея, а її джерелом може бути дослідницька діяльність вченого педагога, або пошукова практика вчителя, керівника колективу школи.

Поняття «інноваційна діяльність» відбиває не лише особливості процесу повного оновлення технологій навчання, що ґрунтується на гуманістичному підході, як цілісній орієнтації, це перебудова особистісних установок педагога та шкільного колективу в цілому.

Підготовка магістрів до інноваційної педагогічної діяльності включає як процесуальний, так і змістовий і управлінський аспекти. Вона має забезпечити отримання педагогічної освіти. У процесуальному аспекті "педагогічна освіта" трактується як поступальний рух від цілей до кінцевого результату, від суб'єкт-об'єктної взаємодії викладача і студентів до суб'єкт-суб'єктної, від всебічної участі в процесі навчання до самонавчання і самовиховання і саморозвитку. Студент перетворюється на повноправного співучасника, тобто здійснюється сходження від позиції одержувача знань (об'єкта навчання) до позиції активного їх освоєння (до суб'єкта педагогічної взаємодії) [3].

Акмеологічний підхід у підготовці магістрів освіти до інноваційної діяльності передбачає створення розвивально-освітнього середовища у вищому навчальному закладі.

Під освітнім середовищем ВНЗ І. Палашева розуміє "діалектичну єдність внутрішніх і зовнішніх ресурсів ВНЗ, що забезпечують підготовку конкретно спроможного спеціаліста відповідно до потреб суспільства та сталого регіонального розвитку [6, с. 34].

О. Ярошинська визначає освітнє середовище вищого навчального закладу як сукупність умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів освіти і забезпечують ефективне функціонування форм, методів та засобів освітнього процесу з метою досягнення цілей його суб'єктів. В основі поняття "середовище" лежить взаємодія. [7, с. 475-482].

Освітнє середовище розглядається як сукупність системи впливів, можливостей, умов навчання і розвитку особистості (В. Вербицький, С. Дерябо, І. Єрмаков, Є. Климов, О. Коберник, Ю. Кулютків та ін.).

Освітнім середовищем ці науковці називають спеціально створене предметне і соціокультурне оточення особистості, яке включає різні види умов і засобів здобуття освіти, способи забезпечення продуктивної діяльності. А. Каташов визначає освітнє середовище сучасного закладу освіти як сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу, що забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу особистості [2, с. 7]. Оцінка ефективності освітнього середовища та його складових здійснюється за різними

показниками з урахуванням структури цього феномена, зокрема А.І. Каташов виділяє такі параметри:

- результативність діяльності навчального закладу (рівень знань і загальнокультурного розвитку студентів; ступінь привабливості освітнього закладу і освітніх послуг; ступінь засвоєння нових технологій, програм, методик; взаємодія ВНЗ з школам нового типу);
- комфортність (естетика середовища, санітарно-гігієнічні, матеріально-технічні умови, фізіологічні обґрунтування режиму роботи; наявність ситуації вибору змісту форм освіти; соціально-психологічний мікроклімат);
- забезпеченість навчальної діяльності (навчально-матеріальне обладнання, рівень нормативно-правової та організаційно-функціональної забезпеченості; характеристика кадрового потенціалу; рівень і характер управлінської діяльності).

Освітнє середовище має бути розвивальним, доводять у своїх працях Ш. Амонашвілі, В. Давидов, Д. Єльконін, Л. Занков, Л. Кларін та ін.

Під розвивальним середовищем ми розуміємо стимулюючий характер навчального процесу, оптимізація взаємодії "викладача – магістранта", "магістранта – магістранта", створення матеріально-технічних умов, володіння педагогічною і психологічною грамотністю як викладачем, так і студентом.

Складником підготовки до інноваційної діяльності має бути підготовка підготовки майбутнього магістра освіти до формування розвивального середовища в закладах освіти (школа, коледж, гімназія тощо).

Формування готовності майбутнього магістра освіти до організації розвивального середовища учнів забезпечується комплексом умов: соціально-психологічних, організаційних, педагогічних і дидактичних умов, що дозволяє ефективно втілювати форми, що приносять формуванню готовності майбутнього вчителя до цього виду діяльності.

Якість підготовки магістрів до інноваційної діяльності визначається здатністю особистості до саморозвитку та готовністю до самореалізації у професійній діяльності. Водночас готовність до самореалізації майбутнього магістра освіти зумовлена рівнем розвитку творчого мислення.

У педагогічних дослідженнях В. Гупаловської, Н. Сегеди професійна самореалізація розглядається як реалізація потенціалу особистості у професійній сфері. Це процес усвідомлення і кристалізації особистістю власної сутності та розгортання її у вигляді реалізації потенціалу з його опредметненням у потенційній діяльності [1, с. 7].

На думку Л. Ведернікової, головним аспектом у професійній підготовці майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі має бути формування у них установок на творчу самореалізацію.

Теоретичний аналіз тлумачення категорії "самореалізації" вперше здійснено у працях А. Ангяла, Ш Бюллер, К. Гольдштейна, А. Маслоу, К. РОджерса, Е. Фромма та ін.. Ця дефініція розглядається у різних значеннях: як повна реалізація власних можливостей (К. Хорні); прагнення людини до найбільш повного виявлення та розвитку своїх можливостей та здібностей (К. Роджерс); внутрішня активна тенденція розвитку себе – утотоження з поняттям "самовираження" (Ф. Перлз), прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу); самореалізація як

призначення людини в розвитку особистості становлення цілісного образу "Я" (І. Кон).

Активність, ініціатива й творчий пошук педагогів – необхідна умова формування творчої особистості та шлях самореалізації.

Ми схильні до думки, що у процесі навчання в університеті у кожного майбутнього вчителя має бути сформована готовність до професійної самореалізації. І. Лебедик визначає готовність до професійної самореалізації майбутнього учителя як "якісний стан розвитку особистості, що фіксує його рівень розвитку як професіонала, визначається сформованістю професійної свідомості, мотивів досягнень у професії, спрямованістю на реалізацію професійного ідеалу у відповідних соціальних умовах, професійною компетентністю та працездатністю" [5]. Процес самореалізації майбутнього магістра освіти відбувається у різних видах діяльності (навчальної, виховної, науково-дослідної, спортивної, художньої та інше).

Зважаючи на те, що магістром у своїй майбутній професійній діяльності повинен використовувати новітні засоби інформаційних технологій, які щороку поновлюються, важливою ціллю навчання у ВНЗ є формування у майбутніх учителів навичок самоосвіти, та як найвищого ступеня розвитку особистості – саморозвитку. Ці навички формуються найбільш ефективно у процесі самостійної роботи студента у ВНЗ.

Ми поділяємо думку Н. Ягельської і розуміємо самостійну роботу як форму організації і реалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, яку спрямовує і контролює викладач або сам студент відповідно до програми навчання та індивідуальних потреб на аудиторних заняттях або у поза аудиторний час з метою оволодіння професійними знаннями, навичками і уміннями, самовдосконалення та професійного розвитку.

Самостійна робота студентів в Житомирському державному університеті – це спланована пізнавальна, організаційно і методично спрямована діяльність. З цією метою кафедрами Житомирського державного університету розроблені інструктивно-методичні матеріали, робочі зошити для самостійної роботи, продумана система навчально-методичних засобів для забезпечення самостійної роботи студентів.

Під час самостійного опрацювання навчального матеріалу велике значення для студента має навчально-методичний пакет, зміст якого передбачає: навчальну програму з дисципліни з чітким визначенням змісту й обсягу аудиторної і позааудиторної навчальної роботи; конспект лекцій, опорний конспект; основні поради студентам щодо вивчення конкретної дисципліни (у письмовій формі) з вимогами до оцінки знань із даної дисципліни; методичні рекомендації щодо вивчення окремих тем чи набуття практичних навичок; перелік тем курсових робіт (проектів); перелік питань, що виносяться на семінарські заняття; пакет контрольних завдань, запитань, тестів для самоперевірки; перелік літератури; робочий зошит (звіт) для виконання самостійної роботи.

Залежно від особливостей дисципліни викладач може давати студентам різні види завдань самостійної роботи: переробка інформації, отриманої безпосередньо на обов'язкових навчальних заняттях; робота з відповідними підручниками та особистим конспектом лекцій; самостійне вивчення окремих тем або питань із розробкою конспекту; робота з відповідною літературою; написання рефератів, повідомлень; творчі завдання (доповіді, проекти, огляди тощо); виконання

підготовчої роботи до лабораторних та практичних занять; виконання індивідуальних графіків, розрахункових завдань; виконання курсових робіт (проектів); підготовка письмових відповідей на проблемні питання; виготовлення наочності; складання картотеки літератури за змістом фахової діяльності; підбір власної бібліотеки з основних напрямів фахової діяльності.

У процесі багаторівневої підготовки студентам магістратури надається можливість здійснювати самостійну науково-дослідну діяльність, паралельно з навчальним процесом проводити індивідуальні та колективні дослідження, працюють у наукових та науково-методичних центрах, лабораторіях. Вони мають можливість друкувати науково-методичні збірники, що видаються щороку. За останній рік студенти Житомирського державного університету з педагогічних проблем виконали близько 300 магістерських науково-методичних робіт.

Всі ці форми роботи сприяють розвитку магістрантів, створюють умови для їх творчої самореалізації, готують до життя в нових соціально-економічних умовах, до життя у новому суспільстві.

Список використаної літератури

1. Гупаловська В.А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки: автореферат дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / В.А. Гупаловська. – К.: 2005, – 25 с. – С. 7.
2. Каташов А.І. Педагогічні основи розвитку інноваційного середовища сучасного ліцею: Автореф. Дис. На здобуття ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / А.І. Каташов. – Луганськ, 2001. – 20 с.
3. Клепо С.Ф. Інтегративна освіта і поліформізм знання. – Київ – Полтава – Харків Вид-во ПОППОП, 1998. – 360 с.
4. Кузьміна-Гаршина Н.В. Акмеологические законы развития продуктивной компетентности специалиста фундаментального образования// Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів: 36 наук. Праць учасників Всеукраїнського методологічного семінару з міжнародною участю. – Житомир: вид-во ЖДУ імені Івана Франка. – 2007. – С. 8.
5. Лебедик І.В. Підготовка майбутніх учителів іноземних мов до професійної самореалізації у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. Дис. канд. пед. наук 13.00.04 / І.В. Лебедик. – Кіровоград, 2007. – 18 с.
6. Палашева И.И. Проектирование образовательной среды высшего учебного заведения: дис. канд. пед наук: 13.00.08- Белгород, 2004. – 212 с.
7. Ярошинська О.О. Особливості сприймання студентами освітнього середовища професійної підготовки в умовах інтеграції до європейського освітнього простору// Гуманітарний вісник. – Додаток 1 до Вип. 27. Т. 6 (39). Тематичний випуск "Вища освіта в Україні в контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – К: Гнозис, 2012. – С. 475 – 482.

І. В. Голубовська,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови;

О. В. Чупріна,

кандидат педагогічних наук,

заступник директора ННІ педагогіки

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Ідейно-тематична та художня специфіка збірки

"Великі очі" Оксани Іваненко

Оксана Іваненко (1906 – 1997) – знана українська письменниця. До скарбниці вітчизняної історико-біографічної прози ввійшли її твори "Тарасові шляхи", "Друкар книжок небачених", "Богдан Хмельницький", "Марія". Для маленьких читачів

Оксана Дмитрівна написала близько 50 книжок: "Майка та жабка", "Водогін", "Дитячий садок", "Черевички", "Сандалики, повна скорість!", "Лісові казки", "Великі очі", "Галочка", "Казка про веселу Аль", "Маленьким про великого Тараса" тощо.

Мета статті – дослідити, яким чином у казках Оксани Іваненко реалізується проблема морального виховання особистості. На нашу думку, авторське ставлення до цього важливого питання найбільш яскраво виявилось у збірці "Великі очі" (1936), тексти якої складають предмет нашого аналізу.

Завдання дослідження:

- аналіз художніх текстів Оксани Іваненко крізь призму реалізації в них ідеї виховання радянської людини;

- визначення авторських засобів та прийомів художнього моделювання неповторного світу, в якому примхливо поєдналися реальність та фантастика.

Збірка **"Великі очі"** побачила світ 1936 року. До її складу ввійшли такі тексти: "Сандалики, повна скорість!", "Великі очі", "Чудесна квітка", "Чарівні зерна", "Маяк". Своєрідною прикметою аналізованих казок Оксани Іваненко є їх побудова: у цілком реалістичний сюжет майстерно вплітаються фантастичні елементи. Зазначимо, що змодельована авторкою ідеальна радянська дійсність не вповні відповідає подіям 30-х років; на сторінках казок перед нами постають традиційні утопічні картини в дусі соцреалізму. Проте, як відомо, "не обминули О. Іваненко у 30-х роках ХХ ст. і чорні хмари, коли її усунули від роботи й жорстоко шельмували" [1, с. 5]. Насправді казка далеко від ідеалізації радянського життя, і подеколи авторський критицизм виразно проявляється навіть крізь фантастичну форму.

У казці **"Великі очі"** письменниця знайомить своїх читачів із дивовижним героєм – так званим "гострим лікарем", на дверях кабінету якого висіло нестандартне оголошення: "Лікую: БРЕХУНІВ, БОЯГУЗІВ, БАЗІК, ЛЕДАРІВ, ЗАЗДРИХ І ТОМУ ПОДІБНИХ ХВОРИХ, ЩО ЗАВАЖАЮТЬ ЖИТИ СОБІ І ІНШИМ. ЛІКУЮ ШВИДКО І БЕЗ БОЛЮ. ЛІКИ БЕЗПЛАТНІ У ВЛАСНІЙ АПТЕЦІ" [2, с. 237]. Своє прізвисько персонаж отримав через неординарну зовнішність: "Від того, що він завжди з загостреною увагою дивився у мікроскоп або в лупу, він мав дуже загострений вигляд – гостру борідку, гострий ніс, гострі вуха і такі гострі очі, що, здавалося, з них сиплються голки" [2, с. 238]. Однак епітет "гострий" стосується не тільки виразної портретної характеристики героя, а передусім його вдачі, розуму і спостережливості, "гостроти" реакції на чужу біду.

Першим "пацієнтом" "гострого лікаря" став хлопчик Ясь, якому було "зовсім нудно й сумно жити" [2, с. 240]. Головною проблемою школяра авторка справедливо вважає відсутність інтересу до життя й те, що "він нічого ніде не бачив цікавого" [2, с. 240]. Лікар подарував Ясеві тонкий слух і великі очі, аби хлопчик багато бачив і чув. На наших очах відбувається яскрава трансформація байдужого ледаря в талановитого музиканта, котрий щиро прагне через творчість зробити світ кращим: "І Ясеві ще дужче хотілося так грати для цих людей, щоб було їм легко працювати й радісно спочивати" [2, с. 249].

Антагоністом "переродженого" Яся виступає віроломний дволикий хлопець, викрадач чарівної скрипки. Цей неприємний персонаж прагне власного збагачення та поневолення простих людей. Мотив боротьби радянської людини з ворожим зловмисником, що не визнає комуністичні ідеали, типовий для всієї радянської літератури, особливо періоду страшних тридцятих років. Пильний лікар своєчасно

викриває недруга й збирається його "вилікувати" (ще один типовий "соцреалістичний" мотив: перевиховання несвідомого героя).

Казка *"Чудесна квітка"* починається з характерного для письменниці звертання до її юних читачів: "Що ж, тепер, звичайно, вже важко повірити, що між нами є люди, які чогось бояться. Невже хтось із вас побоїться поїхати на Південний полюс, або полетіти на Місяць, або сказати неприємну правду у вічі своєму товаришеві?" [2, с. 258]. Як бачимо, сама авторка сміливо співвідносить абсолютно різні речі: відчайдушність, безрозсудність із чесністю та безкомпромісністю (зрозуміло, що в реальності вони поєднуються далеко не завжди). Обрана форма риторичного запитання навіть не припускає такої слабкості в радянській людині. Тож на початку казки полохлива школярка Галя не викликає жодного співчуття, а лише глузливо-поблажливе ставлення (а це, на нашу думку, не зовсім правильно).

А втім, моторошна епоха 30-х років XX сторіччя накладає відбиток навіть на фантастичну жанрову форму. "Але дівчинка, чим більш бачила і узнавала, тим більше всього боялася. Вона хотіла б сховатися від усього, і тому, прийшовши до школи, вже не росла, а навіть трохи зменшувалася" [2, с. 259]. Тож можна припустити, що героїня чистою дитячою душею підсвідомо відчула антигуманну сутність радянського режиму, і саме в цьому виявляється істинна природа Галиних страхів.

Тривалий час депресивний стан лякливої дівчинки не тривожить нікого, крім її родини. Особливо дивує реакція педагогів: "Вона боялась навіть голосно розмовляти, і вчителі не на жарт непокоїлись, що вона завжди буде мовчати. Як тоді бути їм? Як дізнатися, вивчила вона урок чи ні, і що треба ставити в табелі?" [2, с. 258]. Іншими словами, душевний і тілесний стан нездорової дитини педагогам зовсім не цікавий, для них важливим є лише дотримання формально-бюрократичних норм.

На канікулах Галя вскочила в чергову халепу: її табір змагався з сусіднім, хто "краще, дисциплінованіше та цікавіше проведе похід" [2, с. 259]. Показово, що головний критерій для визначення переможця – це дисципліна, а зовсім не інтерес (як було б природніше для змагання школярів).

Письменниця завзято описує дитячий ентузіазм; виокремлює серед учнів майбутніх розвідників (до речі, саме з розвідників і починається перелік так званих професій "для душі"), дослідників-геологів, ботаніків, зоологів, квартир'єрів, куховарів, медсестер, зв'язківців. Перелякана Галя прогнозовано не впоралася з поставленим перед нею відповідальним завданням, і з її вини суперники перемогли.

Казкарка правдиво відтворює сцену зборів справедливо обуреного колективу. По черзі звинувачуючи Галю в різних гріхах, діти роблять висновок, що "взагалі її не можна терпіти в таборі – це просто сором усьому таборові!" [2, с. 260]. Оксана Іваненко іронічно змальовує сцену безглузвих зборів, які відбуваються в найнедоречніший час – теплого літнього дня, на канікулах. Колектив так і не спромігся визначити Галі покарання: "Всі діти задумалися. Думати взагалі важко, особливо влітку, коли біля тебе річка, ліс і волейбольний майданчик. Але всі думали довго-довго, може, цілих двадцять п'ять хвилин. Ні, це зовсім не легко так довго думати, а ще більше нічого не придумати" [2, с. 260]. Авторка акцентує увагу на більш природних реакціях школярів: непереборному бажанні спати та їсти. Ситуацію рятує несподівана пропозиція колишнього (перевихованого) брехуна відправити Галю на лікування до вже знайомого нам "гострого лікаря".

Цікаво, що в житті колись непопулярного медика відбулися кардинальні зміни: він набув заслуженої слави, а в його клініці з'явилося немало пацієнтів. Лікар пропонує Галі неоднозначні способи вирішення її проблеми. Так, полохлива дівчинка може відмовитися від лікування й переїхати до міста боягузів, що "злякалися нашого життя, де всі голосно й сміливо розмовляють, і оселилися окремо" [2, с. 263]. (Ясна річ, тут мається на увазі класово вороже суспільство – І. Г., О. Ч.). Герой присоромлює Галю, не спроможну оцінити всі переваги ідилічно прекрасного (в зображенні Оксани Іваненко) радянського життя: "Коли б ти дивилась навколо, а не ховалася від усього, ти б побачила, що живеш у країні, в якій усі – друзі, навіть не знайомі між собою, і всі допоможуть тобі. Якщо ти не хочеш іти – не треба. Може, й справді тобі краще буде в місті боягузів?" [2, с. 265]. Звичайно, радянська дівчинка туди не хоче.

Варто відзначити ще одну цікаву особливість збірки Оксани Іваненко. Письменниці вдалося дуже точно відтворити непереборне бажання радянської людини силоміць зробити всіх навколо щасливими (звісно, за комуністичним зразком) і повне ігнорування мрій, прагнень та планів інших. Думка про те, що комусь ваше "щастя" не потрібне, в принципі не розглядається.

Так, Галя, щойно позбувшись власних страхів, тут же насаджує комуністичну ідеологію дітям із міста боягузів: "Я покажу вам, як живемо ми, – казала вона, – як у нас весело, і ви вернетесь і поламаєте стіни навколо свого міста і зробите вдома великі вікна!" [2, с. 281].

Безіменна героїня антивоєнної казки з елементами шпигунського детективу **"Сандалики, повна скорість!"**, опинившись у незнайомій країні, миттєво зорієнтовується в тамтешній політичній ситуації, звісно, стає на бік пролетаріату й навіть за свої погляди ненадовго опиняється у в'язниці.

У казці **"Чарівні зерна"** ми дізнаємося про те, що "гострий лікар" воював на фронті, постарів. Про нього навіть почали потроху забувати. Авторка ніби оптимістично заявляє, що "таких хвороб, які обрав своєю спеціальністю гострий лікар, у нас тепер майже немає, навіть удень лікарі крізь свої трубочки їх не помічають, а вночі, коли всі сплять, тим більше на них ніхто не хворіє" [2, с. 299]. Та авторський оптимізм обертається на іронію, коли до лікаря звертається Сашко – малолітній бюрократ, який прагне навести лад у керований ним шкільній ланці. З перших рядків читач усвідомлює: головна проблема невеликого колективу – сам ланковий, дещо карикатурний персонаж. Чого варте, наприклад, його звертання до гострого лікаря:

"– Чи можу я бачити самого лікаря? – почав швидко відвідувач. – Тільки в мене дуже мало часу, бо зараз я біжу з засідання моєї ланки на збори ланки, з якою ми змагаємося, і там я маю виступити з доповіддю про стан нашої роботи, тому я прошу прийняти мене позачергово" [2, с. 300]. Та мудрий лікар укотре повертає все на круги своя. Щиро й завзято вирощуючи власний урожай, діти зрозуміли, що любов, праця і дружба кожному справу зроблять чарівною. Цікаво, що школярам допомагає молода льотчиця Галя – вже знайома нам за казкою "Чудесна квітка".

Зіна, заздрісна й марнослава героїня казки **"Три бажання"**, не могла пережити чужих успіхів і досягнень. Нещирі вдачу школярки письменниця передає через виразну метафору: звістка про здобутки товаришів буквально їй ріже очі, і Зіна страждає фізично. "Отака вже дівчина вдалася, що все в неї не так, як у людей!" [2, с. 283]. Та пройшовши через низку випробувань, несправедна героїня змінює свої

життєві орієнтири, усвідомлюючи: "Так, все залежить від щирого бажання і любові до своєї справи" [2, с. 297].

У згаданому тексті особливо виразно простежується ще одна прикметна особливість казок Оксани Іваненко: насправді "гострий лікар" нікого не виліковує ані в прямому, ані в переносному значенні цього слова. На перший погляд, життя його персонажів щоразу кардинально змінюється завдяки чарівному предметові – реально чудодійному ("Великі очі", "Три бажання"), або наділеному дивовижними властивостями лише в дитячій уяві ("Чудесна квітка", "Чарівні зерна"). Та мудра казкарка підводить своїх читачів до важливого висновку: твоя доля в твоїх руках, і ти її творець.

Ось уже декілька поколінь юних читачів захоплено мандрує по дивовижній країні літературної казки в пошуках "чудесної квітки", знаходячи "чарівні зерна" доброти, щирості й любові. Тож збірка Оксани Іваненко "Великі очі" заслужено увійшла до золотого фонду української дитячої словесності.

Список використаної літератури

1. Братусь І. Історико-біографічна проза Оксани Іваненко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 – українська література / І. Братусь. – К., 2001. – 17 с.
2. Іваненко О. Казки : для мол. шкільн. віку / О. Іваненко. – К. : Дитвидав, 1964. – 356 с.

О. А. Гордієнко,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Проблеми усунення слів-паразитів із мовлення майбутніх фахівців у контексті їх лінгвометодичної підготовки

У мовленні деяких здобувачів вищої освіти трапляються деякою мірою стійкі слова і вирази, які вживаються ніби неусвідомлено та з певною частотою. Чому ж ми їх використовуємо? Вважається, що слова-паразити – ознака низького рівня освіченості та бідності словникового запасу. Але насправді це не зовсім так.

За особливостями мовлення можна дещо сказати про стан людини. Так, про невпевненість, хвилювання свідчить преривчасте мовлення, про впевненість та рішучість – лаконічне та голосне. Зростання тривіальних наборів слів, які вимовляються швидше, ніж звичайно, свідчить про емоційне збудження; повторення або обривання на полуслові – бажання щось прикрити, велика тривалість пауз, використання зменшувально-пестливих суфіксів ("ясенько") – знову ж таки напруженість, незацікавленість предметом розмови. Коли ж паузи заповнюються словами-паразитами – "ну", "е-е-е", "так би мовити" – це нерішучість, стан дискомфорту та складності у висловлюванні своїх думок. Людина намагається знайти вихід зі складного становища, але їй поки що це не вдається.

Деякі слова-паразити з'являються в мовленні як своєрідна данина моді (наприклад, "о'кей", "респект"). Інші прийнято використовувати в певних субкультурах і професійному середовищі.

Дехто використовує їх свідомо для створення певного іміджу. Так, хтось додає собі "ваги" в очах оточуючих, промовляючи "реально", "круто", "конкретно", "в натурі". Хтось придумує собі словесні візитівки: "прикольно", "я в шоці", "кльово". Вони доречні лише у групі однодумців, для певної категорії людей, але не у

спілкуванні з іншими людьми, особливо в діловій сфері, у спілкуванні вчителя з учніми та батьками.

Ще одна причина їх використання – повільна швидкість мислення й необхідність виграти час. Не знаючи, що сказати, виважуючи кожне слово, людина намагається заповнити паузи, щоб не мовчати. Але в такому разі вона псує враження.

Слова-паразити можуть свідчити й про емоційне збудження. Якщо людина в запалі дискусії не може себе контролювати, то в її мовлення з'являються нехарактерні для неї у звичайному стані слова. Слова-паразити можуть з'явитися й внаслідок логофобії – страху публічного виступу, а також говорити взагалі. Тут можуть бути різні причини – заїкання, акцент, психологічні травми (дитячі спогади про невдалий виступ).

Слова-паразити можуть нести в собі деяку інформацію про співбесідника.

Так, люди несміливі, сором'язливі, нерішучі часто-густо використовують *"розумієте"*, *"самі розумієте"*, *"як би"*, *"типу"*, *"ніби то"*. Ці слова свідчать, що ваш візаві знімає з себе відповідальність, не бажає на щось зважитись. *"Коротше"* – ваш опонент не схильний до тривалого спілкування, намагається швидше завершити бесіду. *"Насправді"* – людина вважає себе правою в усьому, бажає пролити світло на правду, бо тільки вона її знає. *"Очевидно"*, *"всім зрозуміло"*, *"ясно"* – їх часто використовують люди, які самі не впевнені в тому, що говорять. Вони можуть наводити неперевірені факти, намагаючись переконати візаві в їх правдивості. *"Просто"* – людина прагне до максимальної простоти. *"Значить"* – співбесідник підкреслює закономірність того, що відбувається, легко робить висновки, його важко переконати в іншому. *"Так, але..."* – у такої людини завжди є своя особлива думка, їй важко прийняти рішення, вона ніби і згодна з вами, але тут же знаходить контраргумент. *"Уявляєш?"*, *"прикинь"* – вашому співбесіднику важливо, щоб ви не просто уявили подію, але спроектували її на себе, причому апелює не до розуму, а до почуттів, закликаючи вас відчутти ситуацію [1, с. 54].

Як же боротися за чистоту мовлення?

Студенти ННІ педагогіки провели дослідження свого мовлення й мовлення одногрупників. Для цього вони записували на диктофон свої діалоги з кимось, потім прослуховували записане мовлення, знаходячи у своєму й чужому мовленні непотрібні слова. Після записування слів-паразитів необхідно проаналізувати, що вони означають: в яких ситуаціях вони з'являються. Адже потрібно боротися не з симптомом, а з причиною.

Слова були розподілені за групами: 1) які є свідченням недостатньої інформованості, людина не знає, що їй говорити; 2) які використовуються, щоб заповнити непотрібну паузу, уникнути незручного мовчання; 3) які з'являються під час емоційного збудження, хвилювання.

Якщо в мовленні найчастіше зустрічаються слова першої групи, можна дати пораду працювати над розширенням кругозору, більше читати, збільшувати словниковий запас. Цікаві фрази, цитати з книг слід записувати, запам'ятовувати й при нагоді використовувати в мовленні, що додасть йому більшої вагомості.

Слова-паразити з'являються як спроба заповнити непотрібні паузи – слід не боятися перерв у мовленні, а навпаки, показувати співрозмовнику, що обмірковуєш його слова, можна навіть і сказати йому про це. Загалом же вміння користуватися паузами – це один із важливих складників мистецтва мовлення. Насамперед треба навчитися робити паузу після риторичного запитання, анекдоту, емоційно насиченого моменту, завершення теми (перед початком нової) [2, с. 55].

Якщо мовець "боїться порожнечі" і не робить пауз, у різний спосіб заповнюючи їх, то на їх місці можна почути подовжені голосні [e], [u], [a], а також слова, які не несуть ніякої інформації: *так, ось, розумієш, так би мовити, треба зауважити, як добре відомо* тощо. Щоб цього позбутися, потрібен самоконтроль, доки не виробляться стійкі навички мовлення з паузами, яким слід користуватися так само, як й іншими виражальними засобами. У разі, коли зайві слова є свідченням емоційної напруги, варто знайти зі співрозмовником емоційний контакт, для чого приязно дивитися на нього, слідкуючи за реакцією; намагатися використовувати невеликі за кількістю слів, але місткі і логічно завершені фрази, аби полегшити сприймання опонентом інформації. Уміння керувати своїми почуттями, бути обережно-стриманим у спілкуванні, особливо в діловому, партнерському, здатність не гарячкувати, не підвищувати тону, уникати емоційних коментарів, не показувати свою роздратованість свідчать про високий професіоналізм. Без цих умінь, як показує практика, вкрай важко досягти будь-яких результатів та успіху в житті.

Головне в цій справі – терпіння й послідовність, і вже через два-три тижні зусилля перейдуть у корисну навичку слідкувати за своїм мовленням, чути кожне вимовлене слово, тримати контроль за власною мовленнєвою поведінкою.

Те, як людина говорить, засвідчує, якою вона є. Уміння розумно й гарно говорити, мистецтво спілкування цінувалося й цінується скрізь і завжди.

Якщо людина хоче йти шляхом самовдосконалення, щоб бути кориснішою і приємнішою для інших людей, вона має постійно поглиблювати й розвивати свою комунікативну компетенцію та вдосконалювати майстерність спілкування.

Список використаної літератури

1. Зубенко Л. Г., Немцов В. Д. Культура ділового спілкування : навч. посіб. / Л. Г. Зубенко, В. Д. Немцов. – К., 2002. – С. 54–81.
2. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування / Я. Радевич-Винницький. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2008. – 291 с.

Л. І. Демчук,

кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Педагогічна майстерність викладача вищого навчального закладу

Існує багато видів професійної діяльності, що безпосередньо стосуються людини, але є серед них професії лікаря, юриста, педагога, які впливають на її долю. Ось чому кожна з цих професій повинна бути не лише діяльністю, а й покликанням.

Викладач великій кількості людей дає можливість не лише багато чого дізнатися, а й відчувати ту особливу емоцію доторку до науки, до пізнання, до педагогічної творчості, що по суті має ту саму природу. Що й зіткнення з художньою творчістю на концертах і виставах за участю великих майстрів.

Важко переоцінити значення цієї емоції у розвитку особистості молодої людини, її смаків, пристрастей і всього того, що можна було б назвати інтелектуальним, естетичним і кінець-кінцем просто духовним багатством. Лекції у студентському житті становлять лише момент, але цього досить для того щоб залишити в їхній пам'яті глибокі сліди. Тому значення особистості педагога в педагогічному процесі накладає на нього велику відповідальність і вимагає великої постійної роботи над собою. Педагог обов'язково повинен багато працювати для

вдосконалення себе як викладача. Щоб досягти довершеності, йому потрібно повсякчас не лише вивчати свій предмет, його історію, філософію, а й вдосконалити техніку свого викладання. У цьому відношенні діяльність викладача дуже близька до діяльності актора.

Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [5].

До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності викладача, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка. В цьому визначенні слід наголосити на таких особливостях:

1. Педагогічна майстерність у структурі особистості – це система, здатна до самоорганізації, системоутворчим чинником є гуманістична спрямованість;

2. Підвалиною професійної майстерності є професійна компетентність (спрямованість і професійні знання становлять той кістяк високого професіоналізму в діяльності, який забезпечує цілісність системи, що само організовується);

3. Педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення;

4. Техніка, що спирається на знання і здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал викладача, гармонізуючи структуру педагогічної діяльності.

Усі складники педагогічної майстерності взаємопов'язані, їм властивий саморозвиток, а не лише зростання під впливом зовнішніх чинників.

Отже, щоб викладач діяв творчо, самостійно виважуючи результати своєї діяльності і коригуючи засоби з орієнтацією на мету, він повинен мати певне внутрішнє опертя, певні властивості, риси, розвиток яких забезпечити професійний саморозвиток педагога, а через нього – і розвиток студентів.

Є кілька підходів щодо визначення педагогічної майстерності. На думку Н. В. Кузьміної та М. В. Кухарева, - це „найвищий рівень педагогічної діяльності...який виявляється в тому, що за відведений час педагог досягає оптимальних наслідків” [1]. Зокрема, О. І. Щербаков розуміє педагогічну майстерність як синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва й наукових особистих якостей педагога [3, с.78].

Ш. О. Амоношвілі не дає чіткої дефініції педагогічної майстерності, але називає її основні риси: „Бути майстром педагогічної справи – це означає мати вихідну позицію... яка є особистісно-гуманною;... це яскрава особистість, мудра, чуйна, доброзичлива і принципова людина;...це першодослідник теоретичних рекомендацій, який може їх переконливо довести або спростувати. ...Його творчість може збагатити педагогічну науку і практику новими висновками, дати початок новим ідеям і підходам” [1] .

У Європі під педагогічною майстерністю мається на увазі практичне розгортання і втілення викладачем у професійну діяльність сукупності інтелектуальних, психологічних і духовних якостей. Майстерність викладача прирівнюється до майстерності робітника або ремісника, майстра або митця.

Погляд на викладача як на робітника-функціонера педагогічної індустрії найбільш поширений у США, а в Європі – переважно в Англії: викладач – виконавець певного соціального замовлення у сфері „педагогічного виробництва”, тобто він діє згідно з нормативними документами і загальноприйнятими технологіями.

Викладач-ремісник діє на основі особистісного підходу до викладання, акцентуючи увагу на індивідуальному підході до студентів, а нормативні документи є тільки загальним тлом його професійної діяльності.

У викладача-майстра переважає творчий підхід у навчальному процесі. „Діяльність викладача більше нагадує імпровізацію за обставин, що постійно змінюються, ніж дотримання педагогічних правил та алгоритмів. Інакше кажучи, ми маємо справу радше з майстром, ніж з інженером” [2].

Погляд на викладача як на митця достатньо поширений у світі: його діяльність вважається настільки складною, що взагалі не може систематизуватися. Під час занять він отримує величезну кількість інформації, на яку миттєво реагує. Тому викладацька діяльність є мистецтвом, що потребує інтуїтивного відчуття, творчості, імпровізації. Ці якості спроможні проявитися тільки за умови певного відступу від формальних правил та алгоритмів педагогічної поведінки.

Отже, в Європі неприйнятний погляд на викладача як на „маніпульованого маніпулятора”, а навпаки – за основу береться його творча особистість. Однак прояви такої творчості не повинні суперечити загальновизнаним принципам демократичного співжиття – гуманізму, демократизму, поваги до прав людини. Суспільна роль і статус викладача визначаються так: „Із статусу викладача може випливати низка його рольових функцій: транслятор знань, вихователь, посередник, фасилітатор групової діяльності, дружній радник, інформатор, захисник норм, актор, поліцейський... Надання переваги якійсь із них зумовлюється інституційно й водночас культурологічно, співвіднесення з певними культурними моделями особистісних та фахових настанов викладача значною мірою визначає вибір, інтерпретацію та особисте ставлення до ролі викладача”.

На думку І. П. Підласого, до особистісних якостей педагога належать „...людяність, терпеливість, порядність, об’єктивність, щедрість, доброта, висока моральність, оптимізм, емоційна врівноваженість, потреба в спілкуванні, інтерес до життя вихованців, доброзичливість, самокритичність, дружелюбність, скромність, достойність, патріотизм, релігійність, принциповість, чуйність, емоційна культура і багато інших” [3].

Розглядають педагогічну майстерність, як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо характеризуються якісні показники результату), як вияв творчої активності особистості викладача (якщо характеризується психологічний механізм успішної діяльності).

Визначають такі складові педагогічної майстерності: гуманістичну спрямованість діяльності педагога; професійну компетентність; педагогічні здібності; педагогічну техніку. Всі ці елементи пов’язані між собою та мають здатність до саморозвитку.

Професійна компетентність є підвалиною педагогічної майстерності. Зміст цього компонента становлять глибокі професійні знання, навички та вміння, професіоналізм у галузі психології та педагогіки, досконала методика здійснення навчально-виховних заходів.

С. У. Гончаренко так визначає педагогічну майстерність: „Це характеристика високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність) [5].

На думку І. П. Підласого, майстерність викладача проявляється в уміннях організовувати навчальний процес, активізувати студентів, розвивати їхні здібності, самостійність, допитливість, ефективно проводити виховну роботу, формувати в студентів високу моральність, почуття патріотизму, працелюбність, викликати позитивні емоційні почуття в самому процесі учіння. „Сутність педагогічної майстерності – це своєрідний сплав особистої культури, знань і кругозору викладача, його всебічної теоретичної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання і виховання, педагогічною технікою і передовим досвідом” [3].

На нашу думку, в основі педагогічної майстерності лежить педагогічна культура – оволодіння педагогом педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості.

Основні складові педагогічної культури:

- педагогічна спрямованість;
- психолого-педагогічна ерудиція;
- гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей;
- висока педагогічна майстерність і організованість;
- уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність;
- скупість професійно важливих якостей;
- педагогічно спрямоване спілкування і поведінка;
- постійне самовдосконалення.

Викладач має бути особистістю з великої літери, справжнім майстром своєї справи, який може протистояти труднощам сьогодення і здатний піднятися над ними. Актуальною є думка К. Д. Ушинського: „У вихованні все повинно ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила впливає тільки із живого джерела людської особистості. Ніякі статuti та програми, ніякий штучний організм, настільки добре він не був би осмислений, не може заступити особистість у вихованні. ... Без особистого безпосереднього впливу вихователя на виховання істинне виховання, що проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер” [1]. Щоденна педагогічна практика свідчить: суттєвих результатів у вихованні досягають ті педагоги, які мають високу педагогічну культуру, і навпаки – негативні приклади брутальності, що, на жаль, ще присутні у практиці, свідчать про відсутність культури. Тому педагогічну культуру слід формувати цілеспрямовано і постійно розвивати. Вона повинна бути підвалиною діяльності педагога і забезпечувати як удосконалення навчально - виховного процесу, так і самовдосконалення кожного педагога.

Відповідно до специфіки діяльності педагога слід підкреслити кінцеву потребу як у професійних знаннях, навичках і вміннях, так і в психолого-педагогічних. До них відносяться: „...володіння предметом викладання, методикою викладання предмета, психологічну підготовленість, загальну ерудицію, широкий культурний кругозір, педагогічну майстерність, володіння технологіями педагогічної праці, організаторські вміння і навички, педагогічний такт, педагогічну техніку, володіння технологіями спілкування, ораторську майстерність та інші якості”.

Майстерність педагога – в „олюднюванні”, натхненності знання, яке не переноситься з книжок в аудиторію, а подається як власний погляд на світ. На ґрунті професійних знань формується педагогічна свідомість – принципи і правила, які є засадами щодо дії і вчинків викладача. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на підставі власного досвіду, але осмислити, усвідомити їх можна лише за допомогою наукових знань, що потребують систематичного поповнення. Слід зауважити, що складність навчання педагога, набуття професійної компетентності полягає і в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Проте швидкість набуття майстерності не регламентується лише накопиченням професійних знань. Справді, студентові, який добре вчиться в педагогічному навчальному закладі, не завжди легко на педагогічній практиці в школі. Є індивідуальні передумови успішної діяльної, стимулятори професійного зростання – здібності. Усі складники педагогічної майстерності взаємопов’язані, їм властивий саморозвиток, а не лише зростання під впливом зовнішніх чинників.

Отже, щоб викладач дія творчо, самостійно виважуючи результати своєї діяльності і коригуючи засоби з орієнтацією на мету, він повинен мати певне внутрішнє опертя, певні властивості, риси, розвиток яких забезпечить професійний саморозвиток педагога, а через нього – і розвиток студента.

Список використаної літератури

1. Педагогічна майстерність / за ред. І. А. Зязіна. К., 1997. с 123.
2. Савенкова Л. О. „Комунікативна атака” у формуванні навичок педагогічного спілкування // Педагогіка і психологія. 1998. № 4. С.101.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність як мистецька дія// Рідна школа. 1995. № 7 – 8. С.39.
4. Балл Г. О. Парадигма діалогу і проблема прилучення до наукової культури// Професійна освіта: педагогіка і психологія/ За ред. Т. Левовицького, І. Зязіна, І. Вільш, Н. Никало. Ченстохова; Київ, 1999. С.341.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К., 1997. С. 251.

І. С. Дідко,

вчитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої категорії

(Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. № 8 м. Житомира)

Формування мовленнєвої компетентності учнів як важлива складова процесу комунікації

Стрімкий динамічний розвиток усіх сфер життєдіяльності, глобалізація й інформатизація сучасного суспільства потребує формування нової компетентної особистості, готової до активної діяльності, здатної адекватно сприймати та перетворювати отриману інформацію, безпосередньо застосовувати її на практиці. Сучасні дослідники наголошують на важливості створення мовного оточення як однієї зі складових розвивального середовища, що дає можливість для ефективного виховного впливу, спрямованого на формування активного пізнавального ставлення не тільки до навколишнього світу, а й до системи рідної мови.

Одним із основних напрямів компетентісно орієнтованого навчання є формування мовленнєвої компетентності школярів, яка полягає у здатності слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати й розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, переконувати й захищати свої погляди на проблеми, висловлювати власні думки, міркування в усній і письмовій формах.

Оскільки мова й мовлення обслуговують усі види діяльності учнів, варто розрізняти мовну й мовленнєву компетентність.

Мовна компетентність – засвоєння, усвідомлення мовних норм, що склалися історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови; це інтегративне явище, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування. Цей вид компетентності властивий високоосвіченій, культурній людині, сформованій особистості.

Мовленнєва компетентність – вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення.

Поняття мовної компетентності ввів у лінгвістику в 60-ті рр. XX ст. американський лінгвіст і громадський діяч Н. Хомський. У вітчизняній лінгвістиці детально вивчав проблеми мовної компетенції Ю. Д. Апресян, який виділив поняття *"володіння мовою"* і складові цього поняття: вміння висловлювати заданий сенс різними способами (перефразування); *"витягувати"* зі сказаного сенс, розрізняти омонімію, володіти синонімією; відрізняти правильні в мовному відношенні висловлювання від неправильних; вибрати з декількох потенційних засобів вираження думки ті, що в більшій мірі відповідатимуть ситуації спілкування і особливостям особистості мовців.

"Мовна компетентність – складна психологічна система, що включає в себе, крім засвоєних в ході спеціального навчання відомостей про мову, накопичений в повсякденному використанні мовний досвід і сформоване на його основі почуття мови", – таке визначення складу мовної компетентності було запропоновано Е. Д. Божович [1, с. 56].

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти виділено мовну, мовленнєву й комунікативну компетентності, сформованість яких забезпечить відповідні комунікативно орієнтовані знання, уміння і навички учнів. Зміст роботи з розвитку мовної і мовленнєвої компетентностей побудовано на основі мовної і мовленнєвої змістових ліній чинної програми. Культуромовна компетентність учнів основної школи забезпечується змістом означених змістових ліній і спеціально виділеною в кожному розділі програми рубрикою *"Культура мовлення"* [2, с. 4].

Робота над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням і зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом має стати основою кожного уроку. Адже набуті на уроках української мови особистісні якості, зокрема пов'язані з мовленням, не тільки забезпечують основу подальшого навчання, виховання й розвитку майбутньої особистості учня, а й значною мірою зумовлюють практичну, громадську та професійну діяльність дорослої людини.

Культура мовленнєвого спілкування – це дотримання на практиці сукупності вимог до правильного мовлення, що відповідає комунікативним цілям і водночас реалізує їх, а саме:

- актуальності, істинності, здатності зацікавити слухача:

- підпорядкованості законам логіки та композиції, мовній нормі;
- доцільного вибору засобів мовлення тощо.

Сформовані компетенції використовуються з необхідності в різних контекстах залежно від різних умов і потреб мовленнєвої діяльності, до яких належать мовленнєві процеси продукування або сприйняття текстів, пов'язаних з певними темами у специфічних сферах спілкування.

Досліджуючи питання формування мовленнєвої компетентності учнів 5-7 класів у процесі засвоєння виражальних засобів української мови, І. В. Варнавська зазначає, що рівень мовленнєвої компетентності може значно підвищитися, якщо:

- роботу з виражальними засобами української мови, спрямовану на формування мовленнєвої компетентності учнів, проводити систематично та послідовно;
- розвивати усне та писемне мовлення шляхом засвоєння виражальних можливостей української мови (раціональне поєднання різних видів і типів уроків, добір методів і прийомів роботи з розвитку зв'язного мовлення);
- на уроках української мови застосовувати систему мовленнєвих вправ і завдань, що забезпечать розвиток комунікативних умінь і навичок учнів;
- цілеспрямовано добирати дидактичний матеріал, що містить можливості для творчої роботи над текстом (висловлюванням) та його структурними елементами;
- сприяти формуванню в учнів комунікативно-мовленнєвих і комунікативно-стилістичних умінь і навичок шляхом моделювання різних ситуацій спілкування [3].

Отже, заняття з української мови треба будувати так, щоб кожен із проведених видів робіт виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб учні успішно оволодівали й монологічним, і діалогічним мовленням, спираючись на знання про текст, стилі, типи, жанри мовлення, ситуацію спілкування, набували культури мовлення. Комунікативна діяльність здійснюється під час розв'язання учнями системи усних і письмових мовленнєвих завдань, розташованих у порядку зростання їх складності.

Список використаної літератури

1. Божович Е. Д. Развитие языковой компетенции школьников : проблемы и подходы / Е. Д. Божович // Вопросы психологии. – 1997. – № 1. – С. 33–44.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник та коментарі МОН молоді і спорту України. – 2012. – № 4–5. – С. 3–32.
3. Варнавська І. В. Формування мовленнєвої компетентності учнів 5-7 класів у процесі засвоєння виражальних засобів української мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / І. В. Варнавська ; Херсонський держ. ун-т [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/6584.html>

Н. Ф. Максимець,

вчитель української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії
(Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. № 8 м. Житомира)

Шляхи формування мовної особистості учнів в процесі навчання української мови та літератури

Провідний орієнтир професійної діяльності вчителя-словесника – мета чинної програми з української мови для ЗЗСО з українською мовою навчання: формування

національно свідомої, духовно багатой мовної особистості. Відповідно, кожен урок – це крок до наближення мети і водночас – штрих до "портрета" мовної особистості. З огляду на те, що Держстандарт і програми всіх навчальних предметів визначають провідним підходом компетентнісний, сьогодні варто говорити про компетентну мовну особистість [1, с. 32].

Термін "мовна особистість" був уведений ще у 80-ті роки ХХ ст. На етапі реформування освіти він набув абсолютно нового звучання. У дослідженнях сучасних лінгводидактів М. Пентилюк, Л. Скуратівського, Г. Шелехової представлені основні складові поняття "мовна особистість" (зокрема, до них належать мовна, мовленнєва, предметна, комунікативна компетенції; постійний інтелектуальний розвиток, духовне багатство особистості, акумулювання мовних традицій [2, с. 30]. Основна мета навчання рідної мови реалізується насамперед у процесі розвитку зв'язного мовлення. На сучасному етапі становлення мовної освіти в Україні передбачається вдосконалення лінгводидактичного спрямування навчального процесу, наближення до вимог суспільства, яке потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених громадян, що можуть вільно спілкуватися між собою. Досягнути цього можливо за умов підвищення рівня викладання мови та літератури, пошуків нових підходів до навчання.

Феномен "мовна особистість" є продуктом поняття "особистість", яке широко представлене в різноманітних наукових джерелах.

Особистість узагалі – стиль життя конкретної особи або характерний спосіб реагування на проблеми сьогодення. *Мовна особистість* – це насамперед інтелект, що найінтенсивніше проявляється в мові й досліджується через мову [3, с. 31]. Різноманітна щодо індивідуальних особливостей, людська мова у своєму внутрішньому механізмі зумовлена соціальними чинниками формування особистості – середовищем, в якому людина виховується, здобуває освіту, розвивається, виробляє певні навички, риси соціальної поведінки, характеру.

Мовна особистість виражається в мові й через мову, вона є насиченням додаткового смислу й поглибленням поняття особистості загалом. Мовна особистість інтегрує в собі ознаки мови, а також філософські й психологічні характеристики особистості.

Сучасні дослідники приділяють значну увагу теоретичним і практичним пошукам, пов'язаним із підготовкою комунікативного компетентного випускника. Усі компетентності, на які орієнтується вивчення української мови, тісно взаємопов'язані. Скажімо, соціокультурні є основою для вироблення творчих мовленнєвих умінь. Адже якщо в учня немає ніяких почуттів, обмежений внутрішній світ, духовний світогляд, то він не має про що говорити, у нього немає потреби займатися творчою мовленнєвою діяльністю. Діяльнісні компетентності (аналітичні, прогнозувальні, синтетичні та інші) є опорою для розвитку комунікативних, мовленнєвих (загальномовленнєвих, компетенцій продуктивної та рецептивної мовленнєвої діяльності) і власне мовних. Оскільки мова – засіб формування думки, то на цьому ґрунтується зв'язок власне мовних компетентностей із діяльнісними тощо.

Потрібно зазначити, що предметні компетентності, з одного боку, є орієнтувальною основою навчальної діяльності, бо проектуються як очікувані результати, а з іншого – продуктом процесу інтеріоризації змісту мовної освіти.

Так, наприклад, серед **власне мовних компетентностей** можна виділити **такі:**

- знання базових мовознавчих понять, основних відомостей із різних розділів мовознавства, передбачених програмою з української мови;
- базові лексичні, граматичні, стилістичні, орфоепічні, правописні вміння;
- внутрішня потреба вивчати українську мову (як рідну, державну);
- розуміння зображувально-виражальних можливостей української мови;
- уміння внутрішньо проникати в смисл дидактичного тексту;
- уміння здійснювати різні види мовного розбору;
- лінгвосоціокультурні компетенції (інтеграція знань лінгвістичної і соціокультурної змістової ліній курсу української мови, серед них знання правил мовленнєвого етикету українців, виразів народної мудрості);
- досвід самостійної предметної діяльності – навчально-пізнавальної, аналітичної, синтетичної та ін.

Серед мовленнєвих компетентностей розрізняють:

- знання базових мовленнєвознавчих понять;
- здатність адекватно сприймати, розуміти, оцінювати і відтворювати почуте чи прочитане;
- здатність до мовленнєвої творчості;
- здатність планувати, готувати майбутнє висловлювання в різних жанрах за інтерактивними і трансактивними схемами, виступати з повідомленням;
- здатність реалізовувати задум у процесі мовленнєвої діяльності;
- здатність до асоціативної мовленнєво-мислительної діяльності;
- уміння аудіювання, читання, говоріння, письма;
- гнучке вміння використовувати засоби рідної (української) мови залежно від типу, стилю мовлення;
- навички красномовства;
- уміння редагувати власне та чуже мовлення;
- здатність до контролю, самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності.
- Крім того, важливими є і комунікативні компетентності:
- уміння доцільно використовувати засоби рідної (української) мови в практиці живого спілкування;
- уміння наводити переконливі аргументи в процесі розмови;
- здатність орієнтуватися в ситуації спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні й невербальні засоби і способи для оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування;
- уміння встановлювати й підтримувати контакт із співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації;
- досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення [4, с. 65].

Отже, формування мовної особистості – це довготривалий процес, який потребує об'єднання всіх творчих зусиль та спонукає до переосмислення процесу навчання шляхом синтезу комунікативного підходу з когнітивним. Необхідна об'єднана праця науковців та вчителів-практиків з метою визначення конкретних шляхів, методів та прийомів, які сприятимуть формуванню мовної особистості кожного учня у процесі навчання української мови та літератури.

Список використаної літератури

1. Українська мова : 5-9 класи : програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 1. – С. 32-59.

2. Пентилюк М. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики / М. Пентилюк // Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів : зб. наук. праць. – Рівне : РЕГІ, 2006. – С. 29-34.
3. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк, Т. Г. Окуневич. – Х. : Вид. група "Основа", 2007. – 176 с.
4. Симоненко Т.В. Формування національно-мовної особистості на уроках української мови в 5-7 класах : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т. В. Симоненко. – К., 2000. – 18 с.

О. М. Марущак,

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Окремі підходи щодо підготовки майбутніх учителів
початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших
школярів засобами дитячої періодики**

Потреба сучасного суспільства у фахівців, які здатні ефективно виконувати діяльність у постійно змінюваних умовах, бути творчими та гармонійно розвиненими, зумовлює зміни в процесі підготовки спеціалістів у межах професійних навчальних закладів. Знання вже не є головним чинником та самоціллю освіти. Орієнтація навчального процесу на вироблення умінь здобувати та якісно застосовувати отримані знання визнається значно ціннішою. Відтак і підготовка майбутніх фахівців модернізується, зокрема за рахунок визначення й обґрунтування теоретико-методологічних засад, не лише філософських, а й загальнонаукових. Останні реалізовані в наукових підходах, що стають основою досліджуваного процесу.

У науковій літературі поняття "підхід" найчастіше трактується як сукупність ідей, принципів, методів, на яких базується вирішення проблеми. Однак дослідники наголошують, що, незважаючи на паралельне існування таких близьких термінів, як "підхід" і "метод" (наприклад, системний підхід і системний метод), не слід їх ототожнювати, адже підхід вважається більш широким поняттям, аніж метод. Так, у роботах Г. Ібрагімова простежується чітке трактування підходу як ідеології та методології вирішення проблеми, що розкривають провідну ідею, соціально-економічні, філософські, психолого-педагогічні передумови, головну мету, принципи, етапи, механізми досягнення цілей. Метод же вважається більш вузьким поняттям, яке містить знання про те, як діяти в тій чи іншій ситуації для вирішення певного завдання [4, с. 361].

Також поняття підходу пояснюється з позиції об'єкта, що досліджується, і з точки зору загальної стратегії діяльності. Відтак, сутність даного поняття розкривається або через розуміння його як кута зору, сукупності принципів, які визначають ціль і зміст роботи, або як пізнавального засобу, методу, інструменту пізнання і способу перетворення дійсності [2, с. 46].

У сучасній педагогіці дослідники виокремлюють значну кількість наукових підходів, на яких базується процес освіти. Серед них є як усталені традиційні (системний, діяльнісний, комплексний, особистісно орієнтований тощо), так і відносно нові (компетентнісний, ситуаційний, контекстний, поліпарадигмальний, інформаційно-комунікативний та ін.). Методології першої групи стали об'єктами дослідження та доведення значної кількості філософів, психологів, педагогів. Інші,

за винятком компетентнісного, – ще не отримали достатнього наукового обґрунтування, однак здобувають належне визнання серед учених.

В основу підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики покладено історико-педагогічний, системний, діяльнісний, компетентнісний, професіографічний, особистісно орієнтований, інтегративний та інформаційно-комунікаційний підходи. Розглянемо ті з них, які набули менш широкого дослідження, й окреслимо специфіку їх застосування.

Відповідно до нових вимог щодо підготовки фахівців орієнтація навчання майбутніх педагогів початкової школи здійснюється з урахуванням їх професійної діяльності. Відхід від звичного накопичення знань до здатності їх ефективного практичного застосування дозволяє виокремити *діяльнісний підхід* у підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики.

Теоретичне обґрунтування засад діяльнісного підходу з точки зору філософії в різні часи здійснено С. Батеніним, Г. Батіщевим, Л. Буєвою, М. Гегелем, В. Івановим, М. Каганом, І. Кантом, В. Козловим, В. Лекторським, К. Марксом, М. Перфільєвим, Й. Фіхте, В. Фофановим, Г. Юдіним та ін. У роботах учених аналізується проблема людини як суб'єкта власної діяльності, що здатний свідомо й цілеспрямовано перетворювати об'єктивну дійсність.

Психологічний аспект діяльнісного підходу ґрунтовно розкрито С. Рубінштейном та О. Леонтьєвим на основі вчення про діяльність Л. Виготського. Предметом цієї теорії визначено суб'єкт, включений до певної діяльності. Основне положення окреслено принципом єдності свідомості й діяльності, сформульоване С. Рубінштейном у 30-40 рр. XX ст.: суб'єкт у своїх діяннях не тільки виявляється і проявляється, він у них створюється і визначається. Тим, що він робить, можна визначити те, що він є; напрямком його діяльності можна визначати й формувати його самого [7].

Згідно з цією теорією, діяльність описується як така, що складається з трьох структурних одиниць: діяльності, дії, операції – при чому кожен зі структурних компонентів визначається іншим стимулом. Діяльність визначається мотивом, дія – метою, а операція – конкретними умовами протікання. Відтак, навчальна діяльність студента може скеровуватися мотивом підготовки до професійної діяльності або мотивами залучення до інтелектуальної еліти, спілкування з однолітками, самовдосконалення та ін., тобто бути полімотивованою. На рівні дії студент може готуватися до навчального заняття, заліку чи іспиту, тобто реалізовувати визначену ним й усвідомлену мету – отримати високий бал. Мета постає уявним образом, для досягнення якого необхідно виконати певну дію, що складається з ряду операцій: опрацювання конспектів, підготовка завдання, читання рекомендованої літератури тощо.

Діяльнісний підхід до навчання – це методологія, на якій побудовані різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними властивостями. Він якнайкраще відображає відмову від пасивного засвоєння знань, дозволяє досягти освітніх цілей й реалізувати потреби держави і суспільства. В освітніх нормативних документах зазначається, що діяльнісний підхід є спрямованістю навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних

предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [3].

Застосування названого підходу в освіті передбачає продуктивну діяльність суб'єкта, за умов нашого дослідження студента, майбутнього вчителя, здатного до активної зміни власного й навколишнього життя, творчості, розкриття й розвитку особистих якостей, професійної педагогічної діяльності.

Погоджуємося з думкою Н. Мирончук, що серед методологічних підходів до дослідження проблеми педагогічної підготовки майбутніх фахівців діяльнісний підхід виокремлюють як практико-орієнтовну тактику. Тому в межах цього підходу в процесі фахової підготовки майбутніх учителів мають бути засвоєні та практично апробовані система способів і прийомів здійснення професійної діяльності, професійні уміння та навички педагогічної діяльності, педагогічно-професійні методи роботи, які забезпечують успішне становлення майбутнього професіонала [5, с. 86]. Підготовка майбутніх учителів початкової школи з урахуванням названої методології сприяє самореалізації, розвитку творчого потенціалу особистості, дає змогу розпізнавати та враховувати індивідуальні особливості кожного студента.

Реалізація діяльнісного підходу в контексті нашого дослідження передбачає практико-орієнтовану спрямованість змісту навчання; інтегрування та практичне застосування знань, отриманих у результаті вивчення суміжних навчальних дисциплін, для розв'язання професійно-педагогічних завдань. Акцентуємо увагу на двосторонньому характері професійної підготовки: з одного боку, саме навчання студентів є діяльністю, водночас з іншого – воно є підготовкою до подальшої діяльності фахівців.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики здійснюється в ході опанування навчальних дисциплін ("Методика навчання української мови, каліграфії та літературного читання", "Дитяча література з основами культури і техніки мовлення", "Дитяча література", "Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів" та ін.), під час проходження педагогічної практики та здійсненні науково-дослідної роботи – через самостійну освітню діяльність.

Таким чином, урахування діяльнісного підходу під час побудови змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи сприяє підвищенню рівня їх практичної підготовленості до формування комунікативної компетентності учнів.

Вважаємо за необхідне також розглянути *інформаційно-комунікативний підхід* до підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Людина, відповідно до інформаційного підходу з точки зору когнітивної психології, розглядається як складна система обробки інформації (теорія обробки інформації Дж. Міллера [1]. Його стрижнева ідея полягає в тому, що "певне явище чи процес розглядаються з погляду теорії інформаційної комунікації, згідно з якою система комунікації складається з таких елементів: джерело інформації, передавач, канал, одержувач, кінцева мета інформації" [8, с. 11].

Відповідно до інформаційно-комунікативного підходу навчальне середовище може бути досліджено як система різноманітних інформаційних потоків, організованих і трансльованих через відповідні інформаційні канали різними суб'єктами; аналізуються системні характеристики навчального інформаційного простору, методи та технології комунікації. У контексті дослідження деталізуємо

елементи двох систем комунікації, до яких залучені майбутні вчителі початкової школи (табл. 1).

Таблиця 1

**Системи комунікації майбутніх учителів початкової школи щодо
формування комунікативної компетентності школярів
засобами дитячої періодики**

	Система комунікації у ВНЗ	Система комунікації під час професійної діяльності
Джерело інформації	Зміст навчальних дисциплін, матеріали дитячих періодичних видань.	Матеріали дитячих періодичних видань, навчально-методична література.
Передавач	Викладач, студент.	Вчитель, заздалегідь підготовлені учні, працівники бібліотеки.
Канал	Безпосереднє спілкування під час навчальних занять, самотійна робота, мережеві канали.	Спілкування під час уроку, позакласна діяльність.
Одержувач	Студенти – майбутні вчителі початкової школи.	Учні початкової школи.
Кінцева мета інформації	Формування готовності до окресленої професійної діяльності.	Формування комунікативної компетентності молодших школярів.

У межах цього підходу розглядається аналітико-синтетична обробка й відтворення інформації (у нашому випадку – матеріалів дитячих періодичних видань) майбутніми вчителями початкової школи, результатом чого є створення студентами власної методично доцільної текстової єдності. Означена єдність виникає у ході самотійної діяльності, міжособистісної взаємодії студентів, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з викладачем з опорою на інформаційне джерело й безпосередньою орієнтацією на мету, спосіб, характер взаємодії з учнями та особливості їх сприймання.

Важливим аспектом інформаційно-комунікативного підходу до підготовки майбутніх фахівців є визначення ролі викладача як організатора спілкування, який спонукає студентів до зворотної реакції та взаємодії. При цьому сутність підходу, як зазначає С. Пісоцька, полягає в активному й постійному розширенні інформаційного простору (поля), яке виникає під час безпосереднього спілкування в системі "викладач – студент" за допомогою всіх можливих ресурсів ВНЗ [6, с. 221]. Водночас відбувається зміщення акцентів із ролі викладача як єдиного носія інформації, необхідної для засвоєння, на роль викладача як організатора комунікативного процесу, консультанта, що допомагає студентам самотійно досягнути істини за допомогою вдало налагодженого навчального процесу. При цьому надзвичайно важливу роль відіграють інформаційні джерела: методичні та навчальні посібники, комплекти навчальних матеріалів – друковані та електронні, власне дитячі періодичні видання. Варто звернути увагу й на неодмінне використання мультимедійних ресурсів, оскільки вони передбачають яскраве подання інформації,

гнучкість її добору, можливість оперативного komponування та переміщення структурних елементів матеріалу тощо.

Загальний аналіз наукових підходів щодо підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики виявив, що формування провідних характеристик майбутнього педагога стає можливим за умов побудови освітнього процесу на засадах різних методологій: історико-педагогічного підходу, системного підходу, компетентнісного підходу, професіографічного підходу, особистісно орієнтованого підходу, інтегративного підходу. Але не менш важливими у цьому процесі є *діяльнісний підхід*, який передбачає продуктивну діяльність майбутнього вчителя, що є вирішальним засобом активної зміни власного й навколишнього життя, творчості, розкриття й розвитку особистих якостей, професійної педагогічної діяльності та *інформаційно-комунікативний підхід*, відповідно до якого навчальне середовище досліджується як система різноманітних інформаційних потоків, організованих і трансльованих через відповідні інформаційні канали різними суб'єктами; розглядається опрацювання матеріалів дитячих періодичних видань майбутніми вчителями початкової школи, результатом чого є створення студентами власної текстової єдності, методично орієнтованої на мету, спосіб, характер взаємодії з учнями та особливості їх сприймання.

Список використаної літератури

1. George A. Miller. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two : Some Limits on Our Capacity for Processing Information // The Psychological Review, 1956, vol. 63, pp. 81-97.
2. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти : теоретичний аспект / Т. Байбара // Початкова школа. – 2010. – № 8. – С. 46–50.
3. ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ базової і повної загальної середньої освіти. ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
4. Ибрагимов Г. И. Компетентностный подход в профессиональном образовании / Г. И. Ибрагимов // Educational Technology & Society. – 2007. – 10 (3). – С. 361–365.
5. Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя [Електронний ресурс] / Н. М. Мирончук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 4. – С. 85–88. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_4_18/
6. Песоцкая С. А. Информационно-коммуникативный подход к преподаванию в вузе как требование времени (на материале курса "Современная зарубежная литература") / С. А. Песоцкая // Известия ТПУ. – 2006. – № 3. – С. 221–226.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 713 с.
8. Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Г. М. Швецова ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – 32 с. – укр.

Г. О. Мельничук,

учитель української мови та літератури

вищої категорії, учитель-методист

(Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8 м. Житомира)

Важливість комунікації в професійній діяльності вчителя-словесника

Сучасні вимоги освітніх стандартів змушують учителя не тільки насичувати учнів інформацією, але й шукати шляхи практичного застосування її в

повсякденному житті. Тому школа в умовах розвитку україномовної освіти, розв'язуючи освітні проблеми, особливу увагу звертає на комунікативні здібності педагога, на дослідження проблем комунікативної діяльності вчителів, особливо вчителів української мови та літератури, в умовах європейського поступу. Школа покликана давати учням уміння й навички: думати, розуміти, аналізувати, систематизувати, осмислювати, приймати обґрунтовані рішення, давати правильну оцінку і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію та застосовувати її в конкретних умовах.

Сьогодні вже неможливо навчити традиційно, адже в центрі освітнього процесу перебуває учень. І все частіше ми зустрічаємо пасивних конфліктних дітей, із небажанням навчатися, виконувати домашні завдання та й взагалі йти до школи. У дитячих очах гасне вогник пізнання, допитливості, бажання та сподівання. Що може змінити цю ситуацію і перетворити навчання на радість, необхідність, на захоплюючу подорож безмежною країною знань?

Визначення досконалої, а головне – ефективної моделі навчання сучасним педагогом, його комунікативних здібностей нині є центром уваги науковців та педагогічної науки взагалі. Найперше – це мовлення, яке вже є: сучасне, правильне, зрозуміле, культурне, в якому відсутні просторічні слова, жаргонізми, діалектизми. А ще лексично багате, шляхетне – таке, що відповідає меті педагогічного спілкування та високому званню педагога, по-європейськи освіченої та культурної особистості.

Сучасний учитель перебуває в постійних комунікативних стосунках з учнями, вчителями, батьками, різними соціальними службами, громадськими організаціями тощо. Тут і виявляються комунікативні навички вчителя, що є важливим для його високого професіоналізму. Комунікативні здібності – не лише мовне спілкування, а й вміння за його допомогою організувати освітній процес: уміти запобігати конфліктам, булінгу, забезпечувати міцний контакт, дружбу між учнями і взагалі між людьми.

Чи можна комунікацією здійснювати вплив на учнів? Комунікація – це процес обміну інформацією між двома або більше особами, відтак комунікативні здібності – це вміння ефективно спілкуватися з людьми.

Актуальність теми зумовлена сучасним підходом до змін в освіті, адже сьогодні школа має забезпечити розвиток інтелектуальної, ініціативної, національно свідомої особистості, котра вміє виживати в глобалізованих нових умовах, здатна реалізувати себе в житті, досягати успіху, розбудовувати державу й бути духовною, що найголовніше. Бо саме духовність як складна і вічна багатокomпонентна система пов'язана з неосяжним розмаїттям людського й суспільного буття, рухаючи його і керуючи життєдіяльністю особистості та суспільства в цілому.

Обираючи нові завдання розбудови освітньої системи, маємо підійти до розуміння духовності як широкої поінформованості через комунікацію про культурні реалії минулого й сьогодення, якісної зорієнтованості особистості в питаннях національної та світової науки й культури, а також загальної ерудованості людини. Сучасне навчання повинно бути духовним, гуманним, індивідуалізованим, а вчитель – професіоналом.

Серед професійних здібностей педагога школи величезна роль належить якраз комунікативним здібностям, тому що комунікація – це не тільки спілкування рідною чи іноземними мовами, але ще й вміння ладнати з людьми, бути толерантним, виконувати різні соціальні ролі в колективі. Потрібно вміти слухати, вести діалог,

перемовини, захищати й не нав'язувати власну точку зору. Тому розвиток, удосконалення комунікативних здібностей є однією з основних рис інтелектуальної особистості.

Проблеми комунікативних здібностей педагога досліджували відомі вітчизняні і зарубіжні славісти О. Потебня, Ф. Буслаєв, С. Рубінштейн та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб довести, наскільки є важливим для вчителя вміння правильно комунікувати, тим самим навчаючи інших правильно вибирати духовні цінності й жити в суспільстві мирно, безконфліктно, по-людськи, зважаючи на традиції.

Та все ж найголовнішим умінням для вчителя є любов до дітей, терпимість, щирість, професійна працездатність. Щоби досягати результатів своєї діяльності, учителю потрібні уміння та навички: комунікативні, організаторські, спеціальні вчительські. Саме ці останні виявляють внутрішню суть комунікативності, яка покликана бути такою, що сама є зрозумілою людям та сприяє правдивості, щирості у стосунках з іншими людьми. Так стверджують відомі науковці, зокрема А. Леонтьєв, який доводить, що саме навчання потребує конкретної взаємодії вчителя та учнів, де такими важливими є комунікативні складові – проблемні ситуації.

Отже, спираючись на авторитетні дослідження науковців, можна визначити основні комунікативні здібності вчителя:

- уміння будувати справжні педагогічні взаємини з учнями, з їх батьками, колегами, враховуючи психологічні особливості останніх;
- прагнення до вдосконалення своєї педагогічної комунікації, самонавчання та самовдосконалення, набуття комунікативних умінь та навичок.

На нашу думку, вчителям-словесникам потрібно самим постійно навчатися та підвищувати рівень культури свого мовлення, при цьому приділяти особливу увагу його чистоті. Подолання недоліків усного мовлення вчителя ґрунтується на уважному ставленні до чистоти власного мовлення; так само це стосується і писемного мовлення. Але найголовніше – вчителю потрібно навчитися уникати конфліктів, оскільки саме конфлікт впливає на вибір людиною духовних цінностей. Для запобігання конфліктних ситуацій педагог повинен спілкуватися, комунікувати з середовищем так, щоб передбачати результат, постійно здійснюючи індивідуальний підхід.

Таким чином, порушені та описані у статті комунікативні здібності вчителя є лише частиною педагогічних здібностей, що сприяють успіху педагогічної діяльності. Резюмуючи, відзначимо головні комунікативні здібності вчителя: емоційність, уважність, комунікабельність, справедливість, скромність, організованість, лагідність, а головне – любов до дітей і до своєї роботи.

Список використаної літератури

1. Рогинський, В. М. Азбука педагогічної праці / В. М. Рогинський. – М. : Вища школа, 1990. – С. 37.
2. Рубінштейн С. А. Основи загальної психології / С. Л. Рубінштейн. – К., 1946. – С. 35.
3. Леонтьєв О. О. Педагогічне спілкування / О. О. Леонтьєв. – М. : Знання, 1979. – С. 48.
4. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: [монографія] / К. Я. Климова. – Житомир : РУТА, 2010. – 560 с.

О. Д. Проботюк,
заступник директора з навчально-методичної роботи,
вчитель української мови та літератури вищої категорії, старший учитель
(Загальноосвітня школа I-III ст. № 8 м. Житомира)

Формування та вдосконалення мовної особистості педагога й учня як одне з провідних завдань сучасної освіти

Українська мова – державна мова нашого народу, визначальна ознака держави, скарбниця культурних надбань нації та людства, засіб міжособистісного й міжнаціонального спілкування. Як форма існування й вияву національної та особистісної свідомості рідна мова має сприяти самопізнанню, саморозвитку й самовираженню людини, формуванню нового типу особистості та суспільних відносин на основі національної освіти. Основною метою вивчення мови є формування національно свідомої, патріотично налаштованої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями та навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови і її духовними скарбами та є гарантом збереження й подальшого розвитку національної культури і державності [1, с. 2].

Особистість – це багатогранне та багатовимірне поняття, і залежно від завдань, що ставить перед собою та чи інша наука, кожна з них має свою мету дослідження і своє бачення цього поняття. Мовна особистість – це людина, яка виявляє високий рівень мовної та мовленнєвої компетенції і здатна представити себе в суспільстві засобами мови. Враховуючи ці вимоги, сучасна освіта ставить перед педагогами завдання сформувати таку модель мовної особистості учня, що характеризується свідомим ставленням до опанування мови, розвиненим мовленням і здатна реалізувати закладені в ній мовно-літературною освітою ключові компетентності:

- *соціальну* (активна участь у суспільному житті, здатність розвинути себе як індивідуальність);
- *мотиваційну* (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання, критичності та самостійності мислення);
- *функціональну* (вміння компетентно оперувати набутими знаннями та навичками в практичному житті).

Тому практика навчання української мови має враховувати право учнів на вивчення рідної мови та формувати в них рідномовні обов'язки як складові патріотизму, державотворчі та культуроносні чинники світового значення.

Загальновизнано, що саме рівень мовної освіти завжди є визначальним у характеристиці соціального розвитку суспільства загалом і кожної особистості зокрема. Динамічні мовні зміни на початку третього тисячоліття, стрімкий розвиток лінгвістики, нагальна потреба розробки ефективних підходів до формування культуромовних особливостей сучасної молоді – усе це привертає посилену увагу до особистості вчителя як до носія національного коду. Саме мовна особистість педагога відіграє вирішальну роль у ствердженні авторитету рідного слова в почуттєвому світі його учнів, тому проблема формування мовної особистості набуває усе більшої актуальності.

Мовна особистість несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі. Рівень мовної компетенції стимулює мовну особистість до вдосконалення мови. Показником найвищого національно-мовного розвитку особистості є

комунікативність, тобто здатність спілкуватися, зумовлена активним використання засобів рідної мови, вмінням сприймати та відтворювати зміст чужого висловлювання і продукувати власне, тобто вмінням осмислено сприймати й продукувати усні й письмові тексти.

В умовах реформування шкільної освіти мовленнєва підготовка учнів виходить на перше місце. Це зумовлено передусім тією роллю, що відіграє українська мова у формуванні особистості учня, зокрема його мислення та духовного світу. Базою мовного розвитку є формування мовленнєвої компетенції школярів, яка охоплює систему мовленнєвих знань і вмінь, потрібних для спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності. Характер мовленнєвої поведінки людини – найважливіший показник її загальної культури і творчих здібностей. Національно-мовний розвиток повинен забезпечувати досконале, повноцінне культурне спілкування людей засобами рідної мови.

Національно-мовна особистість – це система, яка виникає в національно свідомому суспільстві і розвивається, ґрунтуючись на здатності вираження і закріплення соціальних відносин і взаємодій. Вона є умовою та продуктом власної культури [2, с. 159]. Цій особистості, за її функціональною природою, зазвичай притаманні якості-характеристики, здатні позитивно впливати на процес національної та соціально-культурної трансформації.

У понятті національно-мовної особистості фіксується зв'язок української мови з її індивідуальною національною свідомістю, з її світоглядом. Будь-яка особистість виявляє себе і свою суб'єктність не тільки через предметну діяльність, а й через спілкування, яке неможливе без рідної мови й мовлення. Мова людини з неминучістю відображає її внутрішній світ, слугує джерелом знання про її особу. Мова не тільки відтворює, а й створює ту реальність, в якій живе людина; це не тільки знаряддя комунікації і пізнання, а й шлях проникнення в культуру й менталітет нації; механізм, який відкрив перед людиною її свідомість [3, с. 119]. Тому важливо формувати інтелектуально розвинену, морально досконалу, національно свідому, духовно багату мовну особистість, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної літературної української мови, відзначається готовністю до самозмін та спроможна самостійно визначити й реалізувати свою мету як носія рідної мови, адже сформована, високорозвинена мовна особистість учня – це запорука його подальшого успішного майбутнього. Мовленнєва підготовка учнів визначає успішність їх у різних сферах діяльності, що знову ж підтверджує важливість роботи над формуванням комунікативних якостей кожного учня та вимагає посиленої уваги до шкільної україномовної освіти.

А досвід підтверджує: лише педагог як елітарна національно-мовна особистість, котра глибоко шанує українську мову й має фундаментальні знання мови та літератури в поєднанні з традиціями національного виховання, вважає їх часткою свого світогляду і світосприйняття, характеризується розвиненим мисленням, інтелектом, мовленнєвою пам'яттю, мовним чуттям, спроможний забезпечити ефективний педагогічний вплив, здатний виховати таку ж саму елітарну національно-мовну особистість.

Список використаної літератури

1. Навчальні програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 5-9 класи / укладачі Г. Т. Шелехова, М. І. Пентилук, В. І. Новосьолова, Г. Д. Гнаткович,

- Н. Б. Коржова, К. В. Таранік-Ткачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
// <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.
2. Застровська С. О. Загальне поняття мовної особистості / С. О. Застровська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – № 6. – С. 159–163.
 3. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. – К. : Академія, 2010. – 240 с.

О. М. Табака,
асистент кафедри початкової та дошкільної освіти
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Мовленнєва компетентність як важлива характеристика особистості дитини старшого дошкільного віку

Дошкільна освіта – це перша й дуже важлива сходинка в житті дитини, яка покликана збагачувати її досвід, сприяти формуванню первинного світогляду, розвитку творчого потенціалу та набуттю необхідних знань. Та чи не найважливішим завданням дошкільної освіти є формування мовленнєвої компетенції малюка.

У "Базовому компоненті дошкільної освіти" мовленнєву компетенцію охарактеризовано як інтегративне вміння адекватно й доречно спілкуватись рідною мовою в різних життєвих ситуаціях (висловлювати свої думки, наміри, бажання, прохання), розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, використовувати як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності, форми ввічливості (мовленнєвий етикет); спостерігати за своїм мовленням та мовленням інших, виправляти помилки, дотримуючись загальної культури мовлення, прагнення дитини творчо самореалізуватися. Мовленнєва компетенція передбачає також сформованість фонетичної, лексичної, граматичної, діалогової компетенцій [1, с. 28].

Усі складові мовленнєвої компетенції взаємозалежні та взаємопов'язані. Саме вони формують основну здатність людини як свідомої істоти – мислити та висловлювати свої думки словами, використовувати мову для особистісного самовираження та взаємодії зі світом людей.

Хочемо зосередити увагу на тих складових мовленнєвої компетенції, які, насамперед, допоможуть малюку в його подальшому житті, зокрема під час навчання у школі. Мова йде про уміння й навички мовленнєвої взаємодії. Педагоги початкової школи наголошують, що сучасні діти, надто захоплені світом комп'ютерних технологій, часто не можуть порозумітися, налагодити контакт, пояснити, вислухати тощо. Малюкам важко входити в соціальний світ, порозумітися з ним і не загубитись у ньому.

О. Саприкіна та О. Мартинюк зазначають, що формування навичок мовленнєвої взаємодії з однолітками набуває у старшому дошкільному віці неабиякого значення. Адже саме комунікативно-мовленнєвий розвиток зумовлює здатність старших дошкільників планувати свою діяльність, узгоджувати її з партнерами та домовлятися з ними про спільні дії. Педагоги говорять про те, що високий рівень мовленнєвих досягнень дає можливість дитині реалізувати як соціальну, так і інтелектуальну активність у колі однолітків. Спрямованість на

комунікацію, потреба і прагнення зрозуміти інших і бути зрозумілим змушують дошкільника будувати й перебудовувати мовленнєві висловлювання в таких певних формах, які забезпечують взаєморозуміння [1, с. 59].

О. Кононко вважає, що дітей старшого дошкільного віку необхідно навчати дотримуватись основних правил позитивного спілкування, зокрема:

- поважати партнера, підкреслювати його значущість, адже базовими потребами кожної дитини є потреба у визнанні, прийнятті та повазі – проявляти повагу до однолітка слід щиро й у різні способи (брати до уваги його пропозиції, враховувати його знання і можливості, надавати право вибору, схвалювати його досягнення тощо);
- підкреслювати спільне – "ми з тобою схожі" (єдність інтересів, цілей, завдань, планів, думок);
- проявляти інтерес до проблем партнера – інтерес має бути явним, тобто вираженим за допомогою слів, дій, учинків, адже байдужість до товариша гальмує конструктивне спілкування [1, с. 60].

Хочемо також звернути увагу на те, що дошкільники охоче займаються будь-якою діяльністю, у тому числі і мовленнєвою, якщо у них є внутрішня потреба, мотивація. Т. Піроженко вважає, що спрямованість на розвиток мотиваційної сфери особистості дає змогу використовувати резерви психіки, вікові можливості та природні здібності дитини. Автор зауважує, що потреба у спілкуванні не лише допомагає дитині набувати досвіду мовленнєвої взаємодії, а й створює умови для того, щоб реалізувати свою індивідуальність у загальній справі, та, що не менш важливо, навчає дошкільника ділитися власним досвідом, приділяти увагу людям, шанувати їх тощо [3, с. 4-5].

Н. Гавриш стверджує, що лише власний досвід пізнання, осмислення, яке є результатом внутрішньої інтелектуальної, душевної роботи, емоційної активності, дасть змогу привласнити ті соціокультурні надбання, які ми, педагоги, прагнемо передати дітям.

У дитини-дошкільника треба пробудити "внутрішню силу", бажання оволодіти гарними манерами спілкування, знаннями, вміннями та навичками, які лежать в основі мовленнєвої компетенції. М. Чумарна підкреслює, що воля дитини є рушієм її внутрішньої сили. За словами автора, досвід живого спілкування, активність у висловлюванні своєї позиції, мотивування й осмислення своїх дій розширюють комунікативні можливості дитини, запобігають певним стресам у спілкуванні, головне, на думку Марії Чумарної, – розкривають потенціал внутрішньої сили [4].

Таким чином, формуючи у вихованців мовленнєву компетенцію, педагоги допомагають їм впевненіше крокувати стежиною життя, використовуючи мову як найбільший дар людини.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук ; авт. кол-в : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л. та ін. – К., 2012. – 64 с.
2. Гавриш Н. Смыслоутворения как заповедь успеха / Н. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2008. – № 10. – С. 5–7.
3. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника / Т. Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 152 с.
4. Чумарна М. Чумарна, М. І. Світ малого українця : мовний розвиток дитини від 1 до 11 / М. І. Чумарна. – [б. м.]: [б. в.], [б. р.]. – 160 с.

В. Д. Усатий,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

А. В. Усатий,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Мова в професійній діяльності

Багатство мовлення кожної людини передусім пов'язане зі збагаченням її уявлень про навколишній світ, а водночас і з її лексичним розмаїттям. Відомо, що чим більше знає особистість про світ природи й людини, тим більше слів потрібно для того, щоб втілити ці знання в мові. Учитель-класовод у цьому відношенні не є винятком. Більше того, мовлення для нього виступає інструментом професійної діяльності, а отже, має відповідати тим вимогам, які ця діяльність перед ним ставить. Саме життя сьогодні вимагає, щоб учитель початкових класів був фахівцем високого рівня. Він має бути здатним "в ускладненні педагогічного процесу... знаходити оптимальні засоби педагогічного впливу на школярів" [2, с. 3]. Яким би не був досконало продуманий кожен етап навчально-виховної діяльності на уроці чи в позаурочний час, складність навчання й виховання колективу учнів класу, де кожен школяр має індивідуальні, лише йому притаманні особливості мислення, сприймання і ставлення до навчально-виховного процесу, буде створювати ситуації, які передбачити наперед немає можливості. І, отже, вчитель повинен бути здатним в усіх таких ситуаціях діяти впевнено й оперативно знаходити вирішення проблем, адекватних завданням, в ім'я яких він працює, і ситуаціям, які виникають. Він має талант – здібності, які дають можливість успішно, самотійно й оригінально виконувати найскладнішу роботу. І першоосновою такої реакції педагога є його професійна освіченість і мовленнєві вміння. А все це має своєю опорою – слово.

Про важливість слова в педагогічному процесі писав видатний український педагог В. О. Сухомлинський, який вважав, що "в руках педагога слова такий же могутній засіб, як музичний інструмент у руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур у руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля живопису, без мармуру і різця – скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово – це той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність" [4, с. 160]. Тому розвиток майстерності володіння словом є одним із найважливіших завдань професійного становлення особистості педагога взагалі і, зокрема, педагога, що працюватиме з учнями початкових класів.

На рівень розвитку активності й самотійності студентів багато в чому впливає стиль педагогічного спілкування, рівень педагогічної майстерності учителів-вихователів, їхнього авторитету. У цьому плані не можна не погодитись із думкою професора А. Капської, яка підкреслювала, що "фахівця школи будь-якого типу ми бачимо в трьох основних іпостасях: педагога, організатора і мовця (оратора, читця, оповідача). Потрібно лише додати, що мовленнєва функція відіграє провідну роль і у вирішенні практично всіх педагогічних та організаційних проблем, які виникають у школі, а тому вона виступає як інтегральна, об'єднуюча, без якої педагогічна

діяльність не могла б існувати" [2, с. 16-25]. Про це свідчить уся історія школи й педагогіки.

Одним із напрямів розвитку мовлення в сучасній методичній науці й педагогічній практиці є оволодіння словниковим запасом мови. Слово є тим першоелементом мови, в якому зафіксовано назви, ознаки, дії і т. ін.

Мабуть, тому й викликає легенда зацікавленість учнів (та й студентів), що в образно-наочній формі розкривається одне з важливих граматичних понять поділу слів на частини мови, оцінки функції слова в мовленні. Збагачення лексичного запасу відбувається в усій системі навчально-виховної діяльності й життя учнівського та студентського колективів, а також самого існування людини як суспільної істоти серед інших людей.

Готуючись до професійної діяльності, студент розвиває й збагачує своє мовлення не шляхом суто механічного накопичення певних якостей, а в контексті загального особистісного розвитку в процесі здобуття вищої освіти взагалі і в системі тієї мовної освіти, яка передбачена програмою підготовки вчителів I-IV класів. Відомо, що людина набуває здатності засвоювати мову народу в дитячі роки. Письменник Корній Чуковський у книзі "Від двох до п'яти" стверджував, що це вік, коли кожна дитина здійснює подвиг праці і творчості: засвоює (всього за 3 роки!) головні багатства рідної мови, а створені дітьми слова будуються на основі законів народного словотворення. На думку багатьох дослідників, у ці роки всі діти є геніальними.

Отже, засвоюючи мову народу, дитина не механічно накопичує слова цієї мови, а в спілкуванні з людьми, у словесній дії, – коли виникає потреба щось сказати, попросити, висловити, пояснити і т. ін., проявляє мовну творчість, – і, як наслідок, набуває мовленнєвих умінь і самої здатності засвоювати мову і володіти нею. Весь подальший шлях збагачення й розвитку мовлення людини відбувається на основі цієї здатності.

Сформована в дитинстві здатність розуміти, сприймати і володіти мовою розвивається в усій системі подальшого життя людини і є базою для цілеспрямованого вивчення мови й розвитку мовлення в школі та ЗВО. А рушійною силою в цьому процесі виступає потреба щось сказати, висловити думку, пояснити, – як і в дитинстві, – але на вищому рівні, щось довести, щось роз'яснити, у чомусь переконати, чогось навчити. Така усвідомлена потреба виступає важливим фактором, що збуджує творчу активність у процесі мовленнєвого збагачення й розвитку людини взагалі. Отже, це мовленнєве збагачення й розвиток здатності володіти мовою виступають як єдиний процес, що поєднує в собі запам'ятовування і творчість, засвоєння знань про мову і творче використання її виражальних можливостей і внутрішніх законів у процесі практичного мовлення, збудником якого є потреба у спілкуванні.

Слово стає засобом творчості. У концепції навчання державної мови передбачено, що головна увага в навчанні мови має бути приділена всебічному мовленнєвому розвитку учнів. "Тому основна мета навчання рідної мови... повинна полегшувати у формуванні особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно вправно користуватися мовними засобами у сприйнятті (слуханні і читанні), створенні (говорінні і письмі) висловлювань у різних сферах, формах, видах і жанрах мовлення, тобто в забезпеченні її всебічної мовленнєвої компетенції" [1, с. 16-17].

Важливою складовою мовленнєвої підготовки майбутнього вчителя початкової школи є збагачення, уточнення й активізація його лексичного запасу. Цей процес виступає як один із чинників формування духовного світу майбутнього освітянина, збагачення його уявлень про людину й навколишнє середовище, про життя і його закономірності, формування педагогічних знань та понять, необхідних для професійної діяльності учителя початкових класів.

Зазначимо, що ряд дисциплін, основи яких вивчатимуться в I-IV класах, самою своєю структурою та змістом сприяють збагаченню, уточненню й активізації лексичного запасу майбутнього вчителя. Широкий спектр предметів, що вивчаються у школі першого ступеня, вимагає від учителя такої ж самої широти в його професійній підготовці: він навчає учнів основ математики, рідної мови й літератури, ознайомлює їх із наукою про природу, навчає образотворчого мистецтва, формує основи знань із музики тощо. Відповідно такі самі предмети та методика їх навчання передбачені й навчальним планом підготовки вчителя-класовода. А опрацювання низки навчальних предметів у ЗВО ставить студента в умови, коли виникає потреба користуватись відповідними термінами, категоріями, поняттями, конструювати з ними і за їх допомогою висловлювання, викликані логікою навчального процесу й необхідністю побудови висловлювань, тексто- і структуроутворюючими факторами яких є класифікація та узагальнення.

Вивчаючи вузівський курс української мови, студенти усвідомлюють багатоаспектний характер слова, як мовної одиниці, що є предметом фонологічного, морфологічного й синтаксичного аналізу. Кажучи лаконічніше, "з погляду матеріального вираження звукової оболонки" [6, с. 77] слово являє собою послідовність фонем, з погляду морфологічного воно належить до певної частини мови й може характеризуватись відповідними іншими категоріями (роду, числа, відмінка тощо), з погляду синтаксису воно розглядається як складова частина речення, як компонент з відведеною йому роллю в організації комунікативної одиниці.

Слово розглядається також на лексико-аналітичному рівні – як найменша мовна одиниця, що має самостійне, закріплене суспільно-комунікативною практикою значення, називає предмет, явище, дію або ознаку з позамовної дійсності і входить з властивим йому значенням до словникового складу.

Збагачення словникового запасу студентів здійснюється у вивченні всіх навчальних предметів, але провідна й координуюча роль у цьому процесі належить мовознавчим курсам. Передусім студенти засвоюють ті закономірності, поняття й підходи до розуміння слова, словникового складу мови і т. ін., які в своїй системі створюють наукову картину, що робить саме ставлення до названих явищ, їх розгляд і розуміння – професійним, лінгвістично грамотним. Так, у студентів виробляється поняття словникового складу не як механічної множини слів, а як упорядкованої за певними закономірностями "лексико-семантичної системи, елементи якої пов'язані різними типами значеннєвих відношень, розрізняються за сферами вживання в комунікативній практиці суспільства, характеризуються найвиразнішою порівняно з одиницями інших мовних рівнів динамікою якісного й кількісного розвитку, перебувають у безпосередній залежності від явищ позамовної дійсності, відображаючи пізнавальну діяльність, широкий соціально-історичний досвід носіїв мови" [3, с. 77]. Таке розуміння словникового складу мови формується в процесі розгляду функцій слова на лекційних, практичних заняттях, для чого проводиться аналіз ролі слова в реченні, його зв'язку з подіями, явищами, предметами, ознаками

тощо позамовної дійсності. Граматико-лінгвістична освіта студентів робить процес збагачення їхнього словникового запасу більш усвідомленим, творчим і в цьому підвищує ефективність цього процесу, зокрема для тих, хто хоче ознайомитись з неоціненними скарбами нашої мови та очистити українську мову.

З цією метою в загальноосвітній школі відділяються предметні й ключові компетентності. Предметні компетентності передбачають наявність знань, які засвоїли учні з певного предмета, а також чого навчилися і як можуть їх застосовувати набутий досвід та цінності, які усвідомили протягом навчання. Ключових компетентностей у галузі освіти десять, вони рекомендовані Європейською Радою. Для нас важливою є спілкування державною мовою, яка, на жаль, не активізується середніми й старшими класами.

У розпорядженні викладача ЗВО на сьогодні є цілий ряд посібників для проведення практичних занять із мови, в тому числі для занять, які поповнюють уявлення студентів про слово, лексику, фразеологію і збагачують їхній лексичний запас.

Список використаної літератури

1. Біляєв О., Скуратівський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. Концепція навч. держ. мови в школах України / О. Біляєв, Л. Скуратівський, Л. Симоненкова, Г. Шелехова // Дивослово. – 1996. – № 1. – С. 16–21.
2. Капська А.. Педагогіка живого слова : навчально-методичний посібник / А. Капська. – К. : ІЗМН, 1997. – 139 с.
3. Сучасна українська літературна мова : підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. / за ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища шк., 1993. – С. 77.
4. Сухомлинський В. О. Слово про слово / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – К. : Рад шк., 1976. – Т. 5. – 639 с.

В. В. Швець,

учитель зарубіжної літератури,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист
(Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 19 м. Житомира)

Використання елементів мистецтвознавства в процесі вивчення зарубіжної літератури як засіб формування комунікативної компетенції учнів

На початку ХХІ століття закономірним є питання про організацію такої школи, яка би плекала творчу особистість, створила б належні умови повноцінного фізичного, інтелектуального й духовного розвитку дитини.

У час відродження національної культурної спадщини України система освіти повинна долучати людину до цінностей науки, мистецтва та моралі. Проте сучасна молодь віддає перевагу матеріальним цінностям і нехтує духовним. Погіршення ситуації спричинено загальноєвропейською спрямованістю здебільшого на розвиток інтелектуальних здібностей учнів у процесі навчання й недостатньою увагою до чуттєвої сфери, що визначають формування естетичного сприйняття.

Вплив засобів мистецтва на духовний світ людини розглядали античні філософи, зокрема Аристотель; мислителі епохи Відродження – Леонардо да Вінчі, Л.-Б. Альберті; в епоху Просвітництва – Г. Лессінг, Ф. Шеллінг; зарубіжні й вітчизняні вчені. Розвитку ідей виховного впливу за допомогою засобів мистецтва сприяли вітчизняні та зарубіжні педагоги К. Ушинський, В. Стоюнін,

В. Островський, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, Я. Коменський, Я. Козельський, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо.

Вивчення літератури як шкільного предмета передбачає постійне звернення до суміжних видів мистецтвознавства (живопису, графіки, музики, скульптури, архітектури, театру, кіно). Звернення до інших видів мистецтва є доцільним при вивченні окремих літературних фактів та явищ, художніх творів. Воно сприяє формуванню цілісного уявлення в учнів про літературу як різновид мистецтва.

Використання зразків світового мистецтва при вивченні зарубіжної літератури потрібне для створення більш цільного та поглибленого уявлення про добу, літературний напрям та притаманні цьому напрямку художні образи. Доцільно залучати зразки як західноєвропейського, східного, так і вітчизняного мистецтва.

Емоційний вплив засобів різних видів мистецтва на учня сприяє посиленню його інтересу до вивчення предмета. Такі заняття є джерелом формування справжнього мистецького смаку, розширення кругозору, духовного збагачення особистості, яка вчиться творчо переосмислювати художні доробки минулого, формувати власну думку. Завдяки використанню музики, живопису, відповідно до чинної програми, з'явилася можливість якнайповніше розкрити творчий потенціал учнів, залучити кожного з них до співпраці та розвивати здатність вільно висловлюватися, виховувати розуміння краси й цінностей у житті кожної особистості.

Щоб зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним та протидіяти кризовим тенденціям у суспільстві, в своїй роботі ми намагаємось поєднати елементи мистецтвознавства зі словом у ролі засобів відображення й збагачення внутрішнього світу людини, формування грамотного, естетично розвиненого, творчого читача. Ми вважаємо методику поєднання літератури з іншими видами мистецтва *доцільною та актуальною* з точки зору інноваційного підходу до сучасного уроку.

Аналіз та узагальнення досвіду використання різних видів мистецтва на уроках зарубіжної літератури дозволяє визначити такі *критерії добору* творів інших видів мистецтва для естетичного виховання учнів:

- образно-діалогічний потенціал виду мистецтва;
- суттєві можливості виду мистецтва в сприйманні навчального знання;
- аксіологічний статус виду мистецтва;
- градації естетичних можливостей виду мистецтва в культурному житті учнів;
- синтетичність виду мистецтва, його універсальність як засобу духовного впливу.

Використання різних видів мистецтва на уроках зарубіжної літератури буде ефективним за умов дотримання принципів діалогу культур та створення багатогранного художньо-естетичного середовища.

При цьому слід врахувати такі *функції мистецтва*, як пізнавальна, естетична, гедоністична, аксіологічна, комунікативна, соціальна, семіотична, світоглядна.

Інтеграція мистецтв забезпечується *сукупністю традиційних та інноваційних форм і педагогічних технологій*: добір текстів із фоновим компонентом та з ілюстраціями, створення навчальних комп'ютерних інтегрованих програм-презентацій, рольова і ділова гра, засідання клубу прихильників мистецтва, конференції, дискусії, диспути, театралізовані вечори, фестивалі мистецтва, ігри-конкурси, екскурсії до краєзнавчого й художнього музеїв та ін.

Доцільна така *послідовність завдань*: від виховання основ культури спілкування з різновидами мистецтв до розвитку творчого критичного ставлення до них.

Пропонуються такі **типи завдань** для проведення занять:

1) творчі, спрямовані на вміння сприймати прекрасне в мистецтві, диференціювати його від потворного, наприклад: залучити учнів до оформлення уроків та позакласних заходів, підготовки відповідного ілюстрованого матеріалу (творів музики та живопису) до творчості письменників;

2) аналітичні, пов'язані з визначенням твору мистецтва як самостійної духовної цінності, позначенням художньої своєрідності добутків цього жанру, наприклад: аналіз твору, що вивчається в класі (емоційний зміст основних образів та важливі засоби художньої виразності);

3) асоціативні, які спонукають до виявлення емоційно-почуттєвого ставлення до твору мистецтва й до навчального матеріалу, що досліджується на його тлі, наприклад: визначення аналогічних творів інших видів мистецтв за емоційним змістом; вибірка віршів однієї тематики з різним емоційним забарвленням із подальшим аналізом засобів художньої виразності, які створили певний настрій (аналогічне завдання передбачається для творів живопису, де картини однієї теми виконані в різній кольоровій гамі) тощо;

4) комунікативні, що зумовлюють створення емоційної атмосфери в аудиторії й відповідної мовної ситуації, наприклад: рольові ігри – перевтілення вчителя, учнів у героїв твору, музикантів, художників, поетів тощо;

5) дослідницькі, спрямовані на розробку творчих проєктів.

Виконуючи ці завдання, учні доходять висновку, що вибір засобів художньої виразності та їх сприйняття залежить від задуму автора, його емоційного стану і стану того, хто сприймає мистецький твір.

Використання методів аналізу мистецьких творів, зіставлення художніх зразків за принципами аналогії, контрасту й узагальнення спонукає учнів творчо ставитися до виконання завдань, сприяє глибшому осягненню мистецьких творів, вимагає розкриття їх нових аспектів. Така робота веде до усвідомленого засвоєння знань, впливає на розвиток спостережливості й дослідницького вміння, стимулює почуттєве пізнання, поглиблює і концентрує його, сприяє абстрагованому понятійному мисленню.

Організовуючи роботу з творчою групою учнів, які виступатимуть у ролях митців, учитель таким чином вирішує ще одну важливу проблему – розвиток зв'язного монологічного мовлення учнів. Доповіді учнів оцінюють як учитель, так і самі школярі. Крім того, подібні вправи надають можливість будь-якому учневі опинитися в центрі уваги групи, здобути необхідну впевненість у собі, що сприяє розвитку комунікативних умінь.

Методика літератури як наука у своєму розвитку спирається на прогресивні традиції минулого; водночас вона є новаторською, її справжнє новаторство становить закономірний розвиток того досвіду, який був вироблений прогресивними методистами минулого. Спадкоємний зв'язок нового із старим – це особливість будь-якого розвитку; він передбачає заперечення старого при збереженні всього позитивного у старому. Тільки творче освоєння і критичне осмислення давніх традицій у світлі нових ідей і концепцій веде до справжнього новаторства, адже для нього є закономірним розвиток того досвіду, який виробляється віками.

Вважаємо, що науково-методична тема з питання використання елементів мистецтвознавства при вивченні зарубіжної літератури як творчого мислення школярів може бути взята за основу для подальших наукових досліджень.

Аналіз шкільної практики свідчить про те, що труднощі практичного використання елементів різних видів мистецтва виникають через брак методичної літератури з цієї проблеми та рекомендацій щодо її практичного застосування.

У системі підготовки та перепідготовки вчителів необхідно пропонувати педагогам культурологічні курси, які допоможуть вчителям розширити свою поінформованість у галузі суміжних дисциплін: театру, музики, живопису, архітектури, набути знання з методики інтеграції змісту освіти, сформувати відповідний погляд на світ з точки зору інтегрованих процесів, що відбуваються в ньому, побачити розв'язання завдань інтеграції, забезпечити педагогів необхідними для цього знаннями та методикою.

Список використаної літератури

1. Бандура Є. М. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури / Є. М. Бандура. – К. : Рад. шк., 1984. – С. 30–64.
2. Буркова Л. В. Ще раз про педагогічні технології / Л. В. Буркова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – № 2. – С. 54–58.
3. Гетьман Л. І. Художній текст як об'єкт лінгвостилістичного дослідження : матеріали для спеціального та факультативного курсів / Л. І. Гетьман. – Ніжин : НДПІ, 1993. – С. 29–58.
4. Гончаренко С. У., Мальований Ю. І. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 2–6.
5. Гузик М. П. Як не втратити таланти? Технологія навчання обдарованих / М. П. Гузик // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – № 2. – С. 26–51.
6. Подмазін С. І. Технологія особистісно-зорієнтованого уроку / С. І. Подмазін // Завуч. – 2001. – №20 – 21. – С. 29–31.
7. Фурсова Л. О. Інтегровані уроки літератури / Л. О. Фурсова. – Тернопіль : Мандрівець, 2004. – 80 с.
8. Шевчук А. Г. Мій кабінет зарубіжної літератури / А. Г. Шевчук // Все для вчителя. – 2006. – № 17–18. – С. 29–37.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Л. В. Григорчук,
викладач, концертмейстер
(Житомирський коледж культури і мистецтв ім. Івана Огієнка)

Професійні компетенції концертмейстера на заняттях з хорового диригування

Концертмейстерське мистецтво, сягаючи своїми генетичними основами найперших форм музикування, демонструє дивовижну здатність до розгалуження – формування засобів функціонування та набуття ними самостійного значення, зокрема, в контексті музично-педагогічного процесу. Функціональне розмаїття концертмейстерської діяльності зумовлює численність професійних навичок, відповідних до сфери безпосередньої реалізації вказаної діяльності [1, с. 265]. Інтегративність і водночас компетентнісна варіативність як сутнісна ознака багатоаспектного поняття, що позначає феномен концертмейстерства, детермінує сучасну множинність його дефініцій, а в деяких випадках – відсутність визначень [7]. Різноманітними є й ракурси висвітлення специфіки його фахової діяльності, що на рівні наукової рефлексії відображає формування педагогічного, дидактичного, історичного та інтерпретаційного векторів у висвітленні широкого кола питань, пов'язаних з ним [2, с. 17].

Українські науковці сьогодні частіше звертаються до аналізу проблем, які стосуються означеної діяльності. Це праці Е. Економової, Г. Зуб, Н. Інютчкіної, І. Каленик, О. Кубанцевої, Т. Молчанової, Є. Нікітської, Л. Повзун та ін. У результаті аналізу наукових розвідок і практичних спостережень за роботою концертмейстера, можливо визначити її безумовну поліфункціональність і виокремити два найважливіших аспекти подальших досліджень функціональної спрямованості: художній і педагогічний. Структура функцій концертмейстера нами представлена у схемі 1.

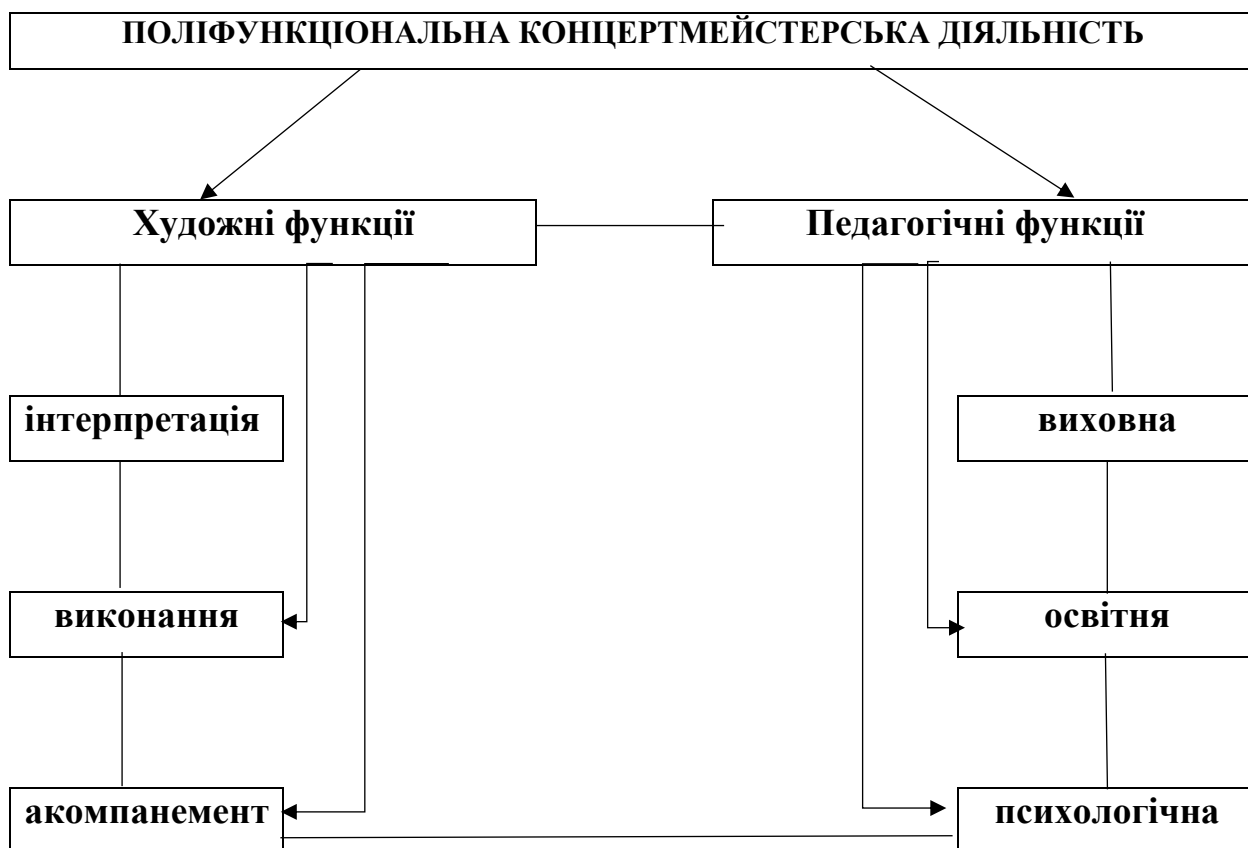
Розглянемо особливості роботи концертмейстера на заняттях з диригування. Вказаний процес значно відрізняється від занять з вокалістами, солістами-інструменталістами і має свої специфічні особливості. Хор, як природний музичний інструмент, здатний на різні відтінки звуку, від ніжного *pp* до потужного *ff*, залишаючись разом з тим вірним своїй співочій природі. Професійний концертмейстер завжди повинен пам'ятати про голосову, співочу природу хорового звуку, і навіть, виконуючи твори, де присутні відтінки гучного звучання на *f*, ніколи не переходить на форсування звуку. Навпаки, досвідчений концертмейстер завжди прагне подолати ударну молоточкову природу свого інструменту, наслідуючи хорове звучання [3, с. 198].

Зауважимо, що піаніст-концертмейстер у процесі роботи повинен вміти показати хорову партитуру на фортепіано, змогти налаштувати хор на потрібний тон, розуміти такі прийоми, як ланцюгове дихання, активна дикція, чітка артикуляція і т. ін. Одним з головних чинників, що відрізняють концертмейстера хору від піаністів, які акомпанують солістам, є те, що йому необхідно постійно стежити за жестами диригента під час виконання творів. Тому він зобов'язаний

знати основи диригентської техніки: поняття «ауфтакт», «точка», «зняття звуку», жести, що зображують штрихи і відтінки, диригентські сітки відповідні простим і складним розмірам. У цілому, це називається здатністю концертмейстера розуміти диригентські жести і наміри. Потрібно також пам'ятати, що показ відтінків, штрихів та інших засобів музичної виразності багато в чому залежить від індивідуальності диригента.

Схема 1.

Структура функцій концертмейстера в навчальній організації

Досвід нашої роботи засвідчує, що на заняттях концертмейстера, зокрема, на етапах розучування репертуару, іноді на прохання диригента, потрібно показувати звучання окремих фрагментів музики, програючи всі або окремі голоси хорової партитури. При першому виконанні хорового твору на фортепіано піаніст повинен захопити і зацікавити хористів. Йому слід точно передавати авторський музичний текст, створювати цілісний художній образ, при цьому важливо взяти потрібний темп, правильно розподілити кульмінації, агогічні зміни та ін. Грати партитуру потрібно так, щоб максимально наблизити звучання інструменту до хорового виконання. Показуючи хорову партитуру, концертмейстер зобов'язаний підкорятися основним вокально-хоровим законам: дотримання співучості, плавного голосоведіння, штрихів, цезур для взяття дихання і т. д. Це допоможе хористам точніше зрозуміти сутність нового твору.

Зазначимо, що у процесі творчої взаємодії з хоровим колективом концертмейстер бере участь як мінімум у чотирьох різних видах загального ансамблю. Найбільш очевидний вид відкривається піаністу з нотним текстом твору, що призначений для хору і фортепіано, коли концертмейстер виступає безпосередньо в ролі ансамбіста-аккомпаніатора і є помічником диригента в створенні музичного образу, наслідуючи його жесту під час виконання і створюючи єдиний ансамбль з хором.

Акцентуємо увагу на те, що нотний текст творів для хору *a cappella* не містить фортепіанну партію, але передбачає участь піаніста, коли необхідно ілюструвати хорову партитуру в процесі її опрацювання. Піаніст повинен володіти основними навичками читання хорових партитур і при цьому домагатися повного звучання акордів, щоб голоси були рівномірними за силою звуку, за винятком тих моментів, коли в процесі роботи повинно бути особливо чутно хорову партію, що проводить основну тему.

Нарешті, існує ансамбль піаніста-концертмейстера з виконавським планом диригента, який вимагає від піаніста розуміння своєї мови, його смислових стремлінь, аж до досягнення ідейно-художньої концепції твору, що виконується. Зазвичай утримувати диригентські жести в полі своєї уваги концертмейстерові допомагає периферійний зір. Поряд з цим, під час виконання творів часто зустрічаються ключові моменти, наприклад, темпових відхилень, коли піаністу необхідно застосовувати техніку швидких зорових перемикачів – дивитися то на нотний текст, то на диригента, контролюючи при цьому якість свого ансамблю з хоровим звучанням. Цілком зрозуміло, що цей навик вимагає неабиякої вправності та майстерності й досягається з певним досвідом.

Хоровий диригент відповідає перш за все за якість звуку, він бере участь в його формуванні. А голосові зв'язки співаків – їх «інструмент», занадто делікатний, тому жести диригента бувають майже непомітними, особливо в момент зародження звуку на *p*. У цих випадках «точку» у диригента практично не видно і концертмейстерам доводиться покладатися на свою інтуїцію, буквально вгадувати, коли повинен утворитися звук. Чим вищий клас диригента, тим менше він дотримується сітки, найчастіше просто управляє звуком і з боку здається, що взагалі не рахує долі, а лише слухає звучання [8, с. 34]. Концертмейстеру доводиться зосереджувати всі свої відчуття та сприймання, бо він, диригент і хор повинні скласти злагоджений виконавський ансамбль.

Отже, вміння слухати і виконувати твори з партнерами, в даному випадку з диригентом і хором, – дуже важливий елемент професійної майстерності концертмейстера, адже далеко не всі солісти-піаністи здатні успішно грати в ансамблі. У процесі спільного музичного виконання в однаковій мірі необхідними якостями виступають: вміння захопити партнера своїм задумом, зрозуміти його наміри, прийняти їх; відчувати не тільки творче переживання, але й співпереживання, що аж ніяк не одне й те саме. Природне співпереживання виникає як результат безперервного контакту партнерів, їх взаєморозуміння і згоди.

Таким чином, підсумовуючи все вище викладене, ми вважаємо за потрібне коротко перерахувати значущі для концертмейстера класу диригування знання й навички, а саме:

- вміння читати з листа фортепіанну партію будь-якої складності;
- володіння навичками гри в ансамблі;
- знання основних диригентських жестів і прийомів;

- розуміння основ вокалу, постановки голосу (дихання, артикуляції, нюансування);

- майстерність швидко підібрати супровід до мелодії, а також програш і вступ при відсутності виписаного акомпанементу;

- обізнаність з питань історії музичної культури, інших видів мистецтва та літератури для того, щоб вірно відобразити стиль і образну побудову виконуваних хорових творів.

Наприкінці зауважимо, що у професії концертмейстера особистісні якості не відокремлюються від професійних. Найважливішими з них виступають: віртуозне володіння інструментом, педагогічна майстерність, знання та застосування на практиці новітніх освітніх технологій, методичних прийомів, організаційні навички, загальна ерудиція, врівноваженість характеру, розвинене почуття гумору, знання основ музичної педагогіки, естетики, психології, фізіології, широкий кругозір в галузі художньої культури та інших видів сучасного мистецтва.

Список використаної літератури

1. Бойко Н. В. Феномен концертмейстерського мистецтва в контексті наукової рефлексії. *Культура України. Серія : Мистецтвознавство*. 2018. Вип. 59. С. 264-273.
2. Зуб Г. О. Концертмейстерське мистецтво: методи вивчення та провідні наукові дискурси. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*. Харків : 2015, В 2. С. 16-19.
3. Коваленко Л. В. Зміст і специфіка роботи концертмейстера у хоровому класі в закладах вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 2 (27). С. 197-201.
4. Матвеева Л. Л. Культурологія : навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 512 с.
5. Молчанова Т. О. Мистецтво піаніста-концертмейстера : навч. посіб. Львів : ДМА, 2007. Вид. 2, доп. і перер. 216 с.
6. Повзун Л. І. Ансамблева творчість піаніста-концертмейстера. Одеса : Фотосинтетика, 2009. 106 с.
7. Економова Е. К. Організація співтворчості концертмейстера і співака : навч. посіб. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2003. 208 с.
8. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej. *Pedagogika. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki*. Warszawa : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. Str. 34-36.

А. І. Колесник,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри мистецьких дисциплін і методик викладання **Колесник Н. Є.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Проектні технології як засіб підвищення пізнавального інтересу учнів початкових класів до вивчення уроків "Дизайн і технології"

Концепція Нової української школи зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій становлення особистості учня як суб'єкта і проектувальника життя, створення проектно-життєвого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне на краще змінити своє життя й життя своєї країни. І саме метод проектів стає одним із пріоритетних засобів вирішення проблеми створення школи компетентностей

замість школи навчання.

Розробкою проектної технології займалися такі вчені, як Джон Дьюї, який є її основоположником, його послідовниками були В. Кілпатрік, Е. Коллінгс, Л. Левін. Пізніше цим питанням займалися радянські науковці С. Шацький, В. Шульгін, М. Крупеніна, В. Ігнат'єв, Н. Крупська, український вчений О. Коберник. Вони не лише сформулювали основні засади, схему проекту, але й обґрунтували ефективність використання проектної технології у школі [2, с. 82].

Сучасні вчені К. Бабій, А. Бахтарова, І. Литвиненко використовують проектну технологію під час нетрадиційного уроку в школі, Т. Белявцева та П. Лерненг застосовують метод проектів при формуванні пізнавальної активності учнів [3, с. 43].

Мета статі – визначення особливостей використання проектних технологій як засобу підвищення пізнавального інтересу учнів початкових класів до вивчення уроків "Дизайн і технології".

Проектна технологія – це особистісно зорієнтована модель процесу трудового навчання, в основі якої лежить розвиток пізнавальних навичок учнів, унікальності та самобутності кожного школяра, його творчого мислення, пізнавальної самостійності, наполегливості, творчості, спрямованості на кінцевий результат, уміння самостійно конструювати свої знання й орієнтуватися в інформаційному просторі, що дозволяє кожному учневі будувати власну освітню траєкторію [1, с. 43].

Проектна робота є ефективним засобом розвитку пізнавальних інтересів, які активізують розумові процеси учня, стимулюють його до пошуку, дослідження, забезпечують активний, дієвий характер навчання [4, с. 55].

З метою виявлення досвіду використання проектних технологій навчання на уроках "Дизайн і технології" в початковій школі нами було проведено опитування учнів других класів Бердичівської міської гуманітарної гімназії №2 за розробленими нами анкетами. У дослідженні взяло участь 62 учня.

Учням пропонувалося дві анкети. Перша анкета була направлена на виявлення використання вчителем проектних технологій на уроках "Дизайн і технології" та ставлення учнів до участі в проектній діяльності; друга анкета - на виявлення ставлення учнів до уроків "Дизайн і технології".

Загальні результати сформованості пізнавального інтересу учнів початкових класів до уроків "Дизайн і технології" представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати сформованості пізнавального інтересу другокласників до уроків "Дизайн і технології"

Рівні сформованості пізнавального інтересу	Експериментальна група		Контрольна група	
	а.з.	%	а.з.	%
Низький	12	40	10	31,2
Середній	13	43,3	15	46,9
Достатній	4	13,4	5	15,6
Високий	1	3,3	2	6,3

За результатами дослідження нами було діагностовано, що більшість учнів контрольної групи (46,9%) мають середній рівень сформованості пізнавального інтересу до уроків "Дизайн і технології". Щодо учнів експериментальної групи, то майже однакова відсоткова кількість учнів мають низький (40%) та середній (43,3%)

рівні сформованості пізнавального інтересу до уроків «Дизайн і технології». Разом з тим, нами було діагностовано низькі рівні сформованості пізнавального інтересу до уроків «Дизайн і технології» на достатньому (13,4% та 15,6%) і високому (3,3% та 6,3%) рівнях як в експериментальній, так і в контрольній групах.

За результати опитування вчителів було встановлено, що в досліджуваному класі майже не реалізувався. Проектну технологію було реалізовано всього лише декілька разів. За результатами реалізації цих проектів вчителями було зафіксовано низькі результати якості виготовлених робіт учнів та небажання у них займатися проектною технологією. Крім того, вчителі скаржились, що підготовка до реалізації проектної технології вимагає від них тривалої підготовки, а також відмічали відсутність належного методичного забезпечення для реалізації проектних технологій в початкових класах саме на уроках "Дизайн і технології".

Тому виникла необхідність впровадження моделі використання проектних технологій на уроках "Дизайн і технології" (рис. 1).

За результатами аналізу наукових поглядів нами було визначено наступні педагогічні умови ефективного впровадження проектних технологій в початкових класах на уроках "Дизайн і технології": 1) створення позитивної атмосфери, яка повинна сприяти підвищенню рівня мотивації до вивчення навчального матеріалу; 2) володіння відповідними знаннями та компетенціями вчителями початкових класів щодо алгоритму запровадження проектних технологій на уроках "Дизайн і технології"; 3) дотримання вчителем основних вимог застосування проектних технологій у педагогічній практиці в початковій школі; 4) реалізація демократичного стилю спілкування вчителя з учнями у навчально-виховному процесі; 5) виконання вчителем під час реалізації проектних технологій ролі фасилітатора; 6) дотримання принципів особистісно-орієнтованого навчання.

Було відмічено, що впровадження проектних технологій в навчальний процес у Технологічній освітній галузі має відбуватися поступово та за безпосередньої участі та підтримки дорослого. Спочатку проектна діяльність формується на наслідувально-виконавчому рівні. В подальшому проектна діяльність розвивається на розвивальному рівні, яка завершується творчою стадією, що передбачає високий рівень інтересу у дітей до проектування, що зумовлений пізнавальним та особистим розвитком, сформованістю загальнонавчальних умінь та навичок.

З метою визначення доцільності використання проектної технології на уроках "Дизайн і технології" в експериментальному класі було організовано проектну роботу зі створення власної народної іграшки – ляльки-мотанки. Робота над проектом здійснювалася в три етапи: організаційно-підготовчий, технологічний та завершальний. На підготовчому етапі було визначено мету, завдання, окреслено послідовність роботи над створенням власної ляльки-мотанки. На основному (технологічному) етапі було проведено низку групових і парних робіт зі створення ляльки-мотанки. Крім того, проводились індивідуальні та парні консультації, під час яких діти вчилися створювати власні вироби. На першому уроці дітей було ознайомлено з історією ляльки-мотанки, особливостями та традиціями її створення. На другому уроці учні знайомились з технологією створення ляльки-мотанки. На третьому етапі другокласники вчилися складати та створювати самостійний авторський виріб. На завершальному етапі (четвертому уроці) молодші школярі демонстрували самостійно створену ляльку-мотанку та презентували її.

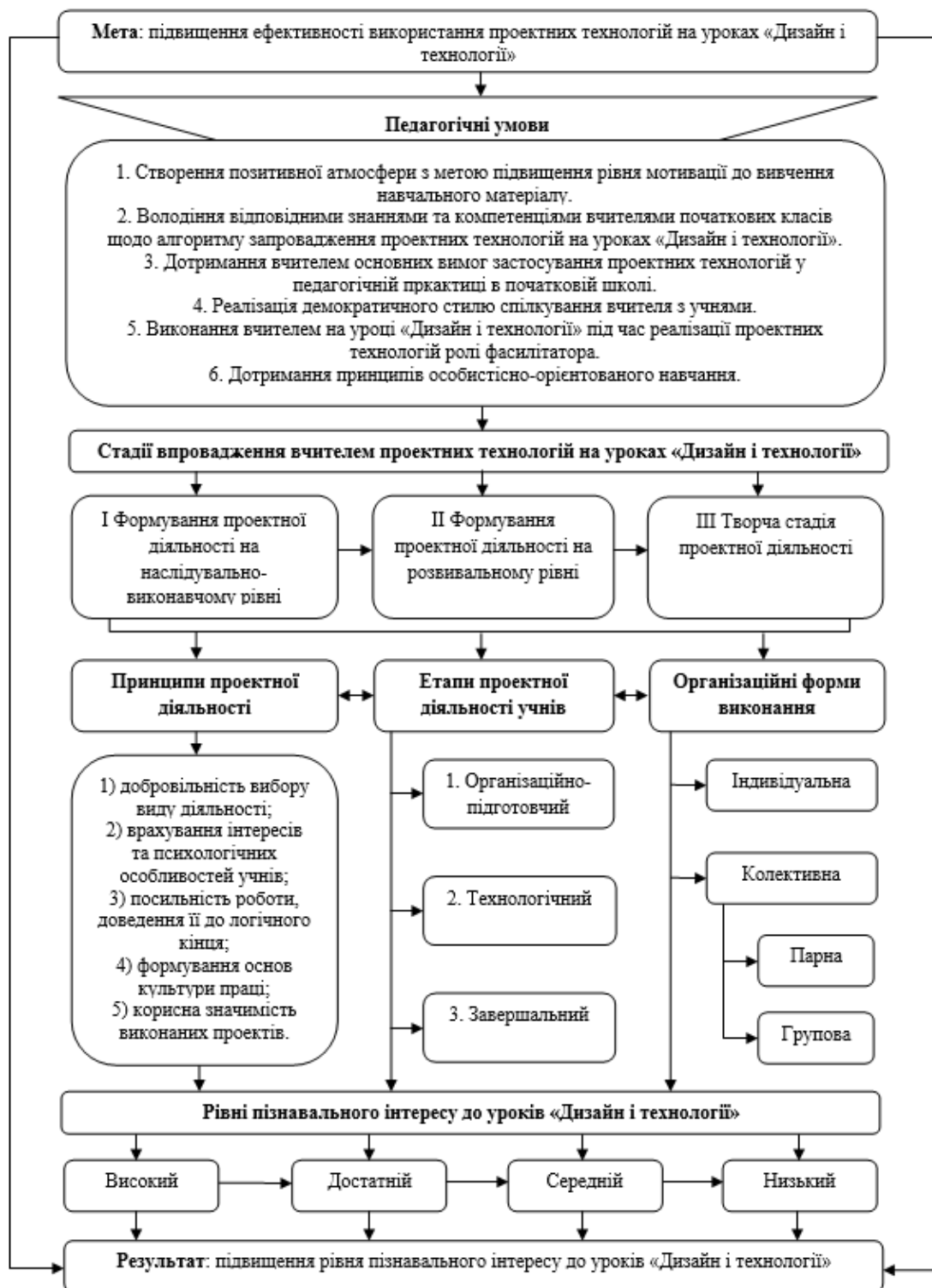

Рис. 1. Модель використання проектних технологій в початкових класах на уроках "Дизайн і технології"

Результати сформованості пізнавального інтересу до уроків "Дизайн і технології" після проведення формувального експерименту представлено в таблиці 2.

Згідно отриманим даним, після проведення формувального експерименту, нами було діагностовано збільшення кількість учнів, які володіють високим (на 6,7%,) та

достатнім (на 19,9%) рівнями сформованості пізнавального інтересу до уроків "Дизайн і технології". Одночасно було відмічено зменшення на 23,3% кількості учнів, які мали низький рівень пізнавального інтересу. Результатом дослідження стало підвищення пізнавального інтересу до предмету "Дизайн і технології", зацікавлене ставлення до завдань уроку, бажання виконувати творчі завдання. В той же час, у контрольній групі значних змін не відбулося.

Таблиця 2

Результати сформованості пізнавального інтересу до уроків «Дизайн і технології» після проведення формувального експерименту

Рівні	До експерименту				Після експерименту			
	Експериментальна група		Контрольна група		Експериментальна група		Контрольна група	
	а.з.	%	а.з.	%	а.з.	%	а.з.	%
Низький	12	40	10	31,2	5	16,7	8	25
Середній	13	43,3	15	46,9	12	40	16	50
Достатній	4	13,4	5	15,6	10	33,3	6	18,7
Високий	1	3,3	2	6,3	3	10	2	6,3

Також, нами було відмічено зростання якості виготовлених виробів та оригінальний і креативний підходи учнів до створення та здійснення презентації власних робіт. Це одночасно може свідчити про позитивний вплив проектних технологій не тільки на підвищення пізнавального інтересу та мотивації до вивчення уроків "Дизайн і технології", а й на формування ключових і предметних компетентностей учнів.

Список використаної літератури

1. Антоненко В. М. Сучасні інформаційні системи і технології. Навчальний посібник / В. М. Антоненко, Ю. В. Ратушна. – К. : КСУМГІ. – 2005. – 131 с.
2. Довгополова Л. Д. Метод проектів у зарубіжній педагогічній теорії та практиці: історичний аспект / Л.Д. Довгополова // Вісник Національного авіаційного університету. Педагогіка. Психологія. – К., 2015. – Вип. 1 (6). – С. 81-87.
3. Михайлишин Р. Метод проектів у початковій школі як педагогічна технологія/ Р.Михайлишин // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2016. – Вип. 30. – С. 43-53.
4. Онопрієнко О. В. Управління проектною діяльністю молодших школярів [Текст] / О. В. Онопрієнко // Навчання і виховання учнів 4 класу: метод, посіб. для вчителів / упор. О. Я. Савченко. – К. : Початкова шк., 2005. – С. 53-64.

Ю. Л. Лех,

вихователька

(Житомирський дошкільний навчальний заклад №15)

Поліхудожня терапія як засіб корекційного впливу на розвиток дітей з особливими потребами

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні цілісний розвиток дитини як особистості розглядається як головна мета модернізації дошкільної освіти на сучасному етапі розвитку держави. Серед важливих складників які сприяють

повноцінному розвитку дитини є мовлення дитини, яке є одним із ключових факторів формування особистості.

На жаль, з кожним роком збільшується кількість дітей, які відстають у мовленнєвому розвитку від своїх однолітків, особливо в спеціальних групах. Це пов'язано, в першу чергу, зі зниженням пізнавальної активності, недорозвитком дрібної моторики, недостатнім розвитком просторових уявлень та зорової пам'яті. Що в майбутньому часто призводить до проблем у школі. Вчені вказують на те, що починати роботу з розвитку дрібної моторики потрібно з самого раннього віку.

Василь Сухомлинський говорить: «Розум дитини – на кінчиках пальців». Це не просто гарні слова: вони пояснюють те, яким чином розвивається дитина. Адже велика кількість нервових закінчень розміщені саме на руках і на язиці. Звідси інформація постійно передається у мозок дитини, де вона співвідноситься з даними зорових, слухових та нюхових рецепторів. Чим більше у дитини можливостей для самостійного дослідження оточуючих предметів, тим швидше розвивається її інтелект, тим швидше вона починає розмовляти. У працях дослідників М.Кольцової, О.Антакової-Фоміної підкреслено, що формування мовлення удосконалюється під впливом імпульсів, що йдуть від рук. Думка і око дитини рухаються з тією ж швидкістю, що й рука. Якщо розвиток рухів пальців відстає, то затримується й мовленнєвий розвиток, хоча загальна фізична активність при цьому може бути нормальною.

Вже в молодшому дошкільному віці потрібно виконувати масаж пальчиків, впливаючи тим самим на активні точки, пов'язані з корою головного мозку. Також необхідно виконувати прості вправи пальчикової гімнастики, супроводжувані віршованим текстом, не забувати про розвиток елементарних навичок самообслуговування: застібання і розстібання гудзиків, зав'язування шнурків тощо. У дошкільному віці робота з розвитку дрібної моторики і координації рухів руки повинна стати важливою частиною підготовки до школи, зокрема, для того, щоб прискорити розвиток мовлення дитини, необхідно розвивати рухи пальців рук. Тому постає проблема: пошук ефективних шляхів і засобів розвитку дрібної моторики у дошкільнят з особливими потребами в різних видах діяльності.

В системі традиційних методів корекції все більше місця займають нетрадиційні технології, до яких входить - поліхудожня терапія.

До основних напрямків роботи з поліхудожньої терапії належать:

- сенсорний розвиток і емоційно-художнє спілкування;
- мовленнєвий і художньо-мовленнєвий розвиток у процесі спілкування;
- основи музичного розвитку;
- долучення до співу та музично-ритмічний розвиток;
- основи зображувальної діяльності;
- інтеграція різних видів мистецтва у художньому розвитку дітей.

Одним із ефективних засобів художнього розвитку є –художня праця. Вона найбільш творчий та результативний вид діяльності, доступний дітям з ЗПР. Працюючи з різноманітним природним, художнім та підручним матеріалом діти опановують важливі навички практичного життя, вчать самовиражатися у творчості, отримувати від цього задоволення. Художня праця сприяє розвитку сенсорних відчуттів (дотикових, зорових, слухових), психічних процесів(мислення, уяви, мовлення, уваги, пам'яті),естетичного чуття, базових якостей особистості.

Метою навчання дітей дошкільного віку художньої праці є:

-формування комплексу необхідних знань, умінь, навичок художньо-конструктивної та художньо-перетворювальної діяльності та їхніх потреб відповідно до соціальних замовлень суспільства;

-виховання до віку естетично розвиненої, творчої, соціально активної особистості.

Завдання, що реалізуються під час занять з художньої праці:

- розширення знань дітей про навколишній світ і речі, створені людьми у процесі трудової діяльності;

-усвідомлення дитиною того, що навколишній предметний світ, створений для задоволення потреб людини та завдяки людській праці;

-вироблення трудових умінь, навичок роботи з різноманітним матеріалом (природним та покладовим, папером, тканиною, нитками ,тощо)а також безпечного використання інструментів знарядь праці;

-формування вмінь планувати, організовувати і контролювати свою роботу;

-формування вміння працювати самостійно, навичок дотримання вимог культури та естетики праці;

-розвиток образного мислення, зорової пам'яті й уваги, мовлення, (збагачення словникового запасу, розвиток комунікативних здібностей) здатності сприймати інформацію на слух ;

- розвиток сенсорики, дрібної моторики, окоміру, координації рухів рук та очей, чуття композиції, уміння гармонійно поєднувати кольори та форми.

-розвиток творчих здібностей нахилів та інтересів;

-виховання цілісного ставлення до результатів людської праці, розуміння її необхідності та зв'язок з життєвими потребами;

-виховання самостійності, відповідальності, наполегливості, охайності.

Заняття з художньої праці проводяться з дітьми дошкільного віку один раз на тиждень. У дошкільному навчальному закладі художня праця дітей проводиться у час, відведений у структурі організації життєдіяльності для ігор, після сну. Заняттю передують екскурсії, які надають можливість заготувати необхідний природний матеріал. На екскурсії або прогулянці діти мають змогу розглянути, дослідити зразки природного матеріалу, відтворити побачене у власних виробках; принести з дому матеріал (пластикову пляшку, коробку) який стимулює дитину до подальшої роботи. Здійснюючи роботу з художньої праці з дітьми із особливими потребами, вихователь в її організації повинен спиратися на вікові особливості дітей, які визначають психічний розвиток дитини і готовність її до здійснення художньо-естетичної діяльності.[4]

Організація та проведення занять з художньої праці у сучасному дошкільному навчальному закладі будуть ефективними за наступних умов:

*наявності розвивального середовища для занять дітей художньо-продуктивною діяльністю (куточків праці, добору необхідних інструментів і матеріалів);

*відповідної професійної підготовки вихователів з художньої праці та основ дитячого дизайну;

* організації у групі змінних виставок, а також постійно діючих музеїв дитячої праці;

*орієнтації педагогів на виготовлення дошкільниками виробів з елементами національного декоративно-прикладного мистецтва та розвиток креативного мислення, здібностей та інтересів дошкільників до різних видів художньої праці;

*наявності творчих форм роботи дошкільних установ із сім'єю (різні конкурси на виготовлення дитячої іграшки, подарунків до свят, залучення батьків до гурткової роботи з художньої праці, спільні екскурсії, спостереження за трудовими процесами тощо);

*надання можливості дітям самостійного вибору засобів, матеріалів та інструментів під час роботи;

*організації співпраці дітей з однолітками на заняттях та свідомого засвоєння суспільно корисного значення праці [3].

Вибираючи, з яким виробом познайомити дошкільнят, керуємося програмою «Українське дошкілля, програмою розробленою для спеціальних груп для дітей із ЗПР «Віконечко. Освітній процес в групі здійснюємо за тематичними тижнями, намагалися підбирати тематику заняття відповідно тижневій темі. В складеному орієнтовному плані занять на рік враховувались вікові можливості старших дошкільників з особливими потребами. При розробці даного плану підбирали найбільш цікаві доступні теми, сюжети, які змогли б захопити дитину і допомогти їй розкритися. На заняттях широко використовуються вірші, цікаві ігрові моменти, музичний супровід, відеозаписи. У групі для занять створені умови для накопичення практичного досвіду і, насамперед, ручної умілості, без якої неможливо швидко і успішно засвоїти різні навички. Заняття з художньої праці заспокоює, знімає напругу, агресію і тривогу, дозволяє вести себе природно і невимушено, розвиває дрібну моторику рук і мову дітей. Основне значення продуктивних видів праці полягає в тому, що в процесі діяльності в дитини розвивається умілість рук, зміцнюється сила рук, рухи обох рук стають більш узгодженими, а рухи пальців диференціюються. У дітей розвивається захоплення дрібного предмета двома пальцями або пучкою вони також навчаються самостійно здійснювати руху у всіх його якостях: силі, тривалості, спрямованості. Діти з затримкою психічного розвитку найкращим чином знайомляться з матеріалами через тактильні відчуття. У процесі організації занять відбувається реалізація знань, вражень, емоційного стану дітей в творчості діяльності.

Враховуючи важливість проблеми розвитку ручних умінь і той факт, що розвивати творчість дитини просто необхідно, розробили план роботи занять з художньої праці - основною ідеєю якої є різні види продуктивної діяльності: папір, картон, одноразовий посуд (стаканчики, тарілки); солоне тісто муле патат; природний матеріал (ягоди горобини, каштани, шишки тощо); покидьковий матеріал (коробки різного розміру, пластикові пляшки); нитки для вишивання, пряжа, тканина, рукавиці, фетр, гудзики різного розміру, крупи, дошка для малювання з оргскла тощо.

Заняття розраховане на старший дошкільний вік, досвід дітей та їх можливості. Бажання пізнати нове створює передумови подальшого захоплення дітей, пробуджує творчі здібності, формує вміння і навички роботи з різним матеріалом, виховує художній смак. Кожне заняття необхідно продумати. Якщо виникають труднощі, то бажано повторити заняття, домагаючись вирішення поставленої мети. Творчість дітей з особливими освітніми потребами потребує постійної психолого – педагогічної підтримки. Дорослий підтримує та спрямовує потребу дитини працювати з різним матеріалом, прагне експериментувати та перетворювати. Успіх творчої діяльності дитини забезпечує атмосфера успішності. Педагог організовує таку навчальну ситуацію, яка мотивує дитину, дає змогу творчо самовиразитися. Дитина прагне проявити творчу ініціативу. За відсутності критики,

негативних оцінок і стресу вона значно ліпше виконує творчі завдання. При цьому навіть в самій невдало виконаній роботі потрібно знайти позитивний елемент, тим самим залишаючи надію на більш вдале виконання завдання наступного разу, це дуже важливо для дітей-оцінка їхньої роботи і вона завжди повинна бути позитивною.

Для підтримки емоційного ставлення до виконання завдання вихователь уважно спостерігає за поведінкою дитини і, якщо бачить, що дитина втратила інтерес до роботи, з'ясовує причину втрати інтересу, заспокоює, поправляє невдалі місця в роботі або делікатно замінює завдання на посильну, завжди націлене на творчий розвиток дитини. Окремі теми занять можуть бути скорочені або збільшені за змістом або за часом [2].

Худжня праця передбачає організацію виставок. Виставки мають велике виховне значення. Під час освітнього процесу ми організовуємо як постійні, так і одноденні або звітні, за підсумками року, виставки. Одноденні виставки проводимо після закінчення заняття. Роботи розташовуємо зручно для огляду, супроводжуємо написом із зазначенням прізвища, імені, віку автора. Позитивні результати приносить обговорення виставки. Діти активно обговорюють свої роботи. Вихователь відмічає позитивні сторони у взаємовідносинах дітей, у власних досягненнях, викликаючи творчий підйом. Дитячі роботи є вираз власного сприйняття життя, переданого за допомогою своїх засобів і своїх умінь.

Художня праця має значні можливості не тільки для корекції порушень мовленнєвого, художньо-естетичного розвитку дітей, а й для стимуляції їхнього психічного і соціального розвитку. Використання різних видів творчості під час художньої праці сприяє вирішенню завдань розумового, фізичного, трудового, морального, соціального виховання, розширює можливості подальшої інтеграції їх у суспільство. Заняття з художньої праці в системі виховання і навчання дітей з ЗПР має корекційну спрямованість в тому випадку, коли становлення продуктивних видів діяльності відповідає специфічним освітнім потребам дітей і займає певне місце в комплексному корекційно - розвиваючому впливі.

На заняттях з художньої праці створюємо атмосферу довіри: взаємної незалежності дитини у виборі. Дорослий займає позицію поруч, а не над. Він допомагає дітям усвідомити і висловити свою індивідуальність, дотримуючись принципу трансформації когнітивного змісту в емоційний, гуманістичний принцип і принцип розвиваючого навчання, орієнтується на зону найближчого розвитку кожної дитини. На закінчення зазначимо, що розвиток дрібної моторики пальців рук у дітей дошкільного віку відбудеться швидше і ефективніше, якщо використовувати різні види діяльності.

Цілеспрямована, систематична та планомірна робота з розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку через заняття з художньої праці, продуктивна праця дала позитивний результат: діти все більш впевнено працюють в знайомих техніках; більш точно роблять рухи пальцями рук, стають більш зосередженими, уважними, самостійними, що сприяє розвитку мовлення. Їх роботи набули свідомий, осмислений і цілеспрямований характер.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що художня праця є вдалим засобом корекційного впливу, розвитку художньо-естетичних здібностей дитини з особливими потребами. Сучасне суспільство зацікавлене в тому, щоб виховати дитину як гармонійно розвинену в усіх відношеннях, а головне творчу особистість.

Дитина - це втілення фантазії, творчості та уяви, і педагог є наставником у формуванні її творчості.

Список використаної літератури

1. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. — Тернопіль: Мандрівець, 2017. — 264 с.
2. Воропай Т. М. Виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці / Т. М. Воропай // Бібліотечка вихователя дитячого садка. — 2003. — № 11-12 (червень). — С. 11-13.
3. Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. / С. І. Матвієнко. — Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. — 201 с.
4. Єськова Т. Л. Виховання працелюбності дітей дошкільного віку на заняттях з ручної праці (1917 – 1941 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Єськова Т. Л. ; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. — Луганськ, 2010. — 21 с.
5. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навч.-метод. посіб. І за ред. Н. В. Гавриш; авт. кол.: Н. В. Гавриш, О. О. Ліннік, Н. В. Губанова. — Луганськ : Альма-матер, 2007. — 496 с.
6. Пазиненко С. М. Розвиток творчих здібностей. Нетрадиційні заняття з художньої праці в старшій групі І С. М. Пазиненко. — Х. : Вид. група "Основа" : "Тріада+", 2007. — 112 с. - (Серія "ДНЗ. Розвивайка").

О. В. Мазуренко,

вчитель початкових класів

(Коростенська міська гімназія Житомирської області)

STEM – проєкти як компетентнісний підхід до навчання школярів

«Систему освіти треба реформувати так, щоб стимулювати креативні якості молоді», – ці слова Л. Гриневич дійсно мають рацію. Адже щойно дитина переступає поріг початкової школи, в роботі вчителя з'являються проблеми та запитання:

- як розвинути дитячі таланти, закладені природою;
- яким чином можна відкрити «приховані таланти», тому що кожна дитина талановита, як підкреслюють науковці;
- яким чином дитина може проявити себе.

І все це вчитель повинен зробити за 4 роки у початковій школі. Кожен з них має свій інструментарій, який допомагає налагодити співпрацю з кожною дитиною.

Розробляючи моделі, створюючи проєкти, діти аналізують інформацію, співвідносять її з наявним досвідом і знаннями. Це формує у них впевненість у власних силах, переконаність у тому, що вони зможуть за необхідності вирішити складні проблеми. Дійсно, сучасні діти – майбутні новатори – мають отримувати ґрунтовні знання з природничих і технічних наук у поєднанні з навичками ХХІ століття, таких як уміння спілкуватися, працювати в команді та вирішувати проблеми в контексті інноваційних можливостей та поточних проблем суспільства.

В Україні проблема організації проєктної діяльності відображена в документах:

- ✓ Концепція Нової української школи;
- ✓ Державний стандарт початкової освіти;
- ✓ типова освітня програма розроблена під керівництвом О. Савченко;
- ✓ методичні рекомендації щодо впровадження Stem–освіти в загальношкільних та позашкільних навчальних закладах України на 2019 – 2020 н.р.

До того ж тема організації проєктної діяльності розглядається в працях: І.Єрмакова, Г.Сазоненко, О. Онопрієнко, В. Тименка, А. Цимбалару О.Савченко, Т Чернецької, Н. Гончарова та ін..

Разом з тим публікації в педагогічній пресі («Початкова школа», «Сучасна школа України», «Педагогічна Житомирщина» та ін.) свідчать про зростання інтересу до організації проєктної діяльності учнів початкової школи.

Пріоритетною метою проєктної діяльності у початковій школі не розглядається як альтернатива класно–урочній системі, натомість – як додатковий засіб, що підвищує якість навчання, розвиває пізнавальну сферу та особистісні якості молодшого школяра[9, с. 129].

Тому завдання роботи:

- на основі аналізу наукових джерел визначити розглянути проєктну діяльність, як метод навчання і розвитку;
- розкрити поняття «stem – проєкт»;
- проаналізувати етапи і завдання stem – проєкту.

Проєктна діяльність безпосередньо впливає на розвиток учня. Для кожного вчителя є незаперечним той факт, що навчальні досягнення молодшого школяра перебувають у тісному взаємозв'язку з особливостями його пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уяви, мовлення).

Велике значення для розвитку пізнавальних процесів мають зовнішні та внутрішні мотиви учня. Досвід роботи та педагогічні спостереження дають підставу стверджувати, що у переважної більшості молодших школярів яскраво виражені зовнішні мотиви, які виявляються в їхній допитливості, прагненні бути дорослими, активному сприйнятті всього нового і незвичного. Ці мотиви спонукають учнів також до розробки навчальних проєктів. Однак незадіяними при цьому залишаються внутрішні мотиви. Це, зокрема, почуття обов'язку, бажання вчитися, любов до книги, пізнавальні інтереси, потяг до самоосвіти, прагнення до успіху тощо.

Таким чином, перед педагогом виникає проблема відшукати такий механізм, щоб друга група мотивів стала домінуючою у навчальній діяльності учнів.

Так, О.Савченко серед усіх мотивів навчальної діяльності центральним і найсильнішим називає мотив, в основі якого – пізнавальний інтерес.

На думку вчених ефективним засобом розвитку пізнавального інтересу молодших школярів є проєктна діяльність. Розробка навчального проєкту, як і будь-яка нова форма роботи, викликає в учнів певне здивування чи цікавість.

На основі цікавості виникає допитливість – прагнення дитини проникнути за межі побаченого. На відміну від цікавості, допитливість пов'язана зі змістом проєктної діяльності і виявляється у прагненні пізнати об'єкт своєї уваги [5 с.6].

Українська дидактика в останні роки збагатилася напрацюваннями з організації проєктної діяльності учнів (І. Єрмаков, Г. Сазоненко,

О. Онопрієнко, В. Тименко, А. Цимбалару та ін.), що сприяє впровадженню методу проєктів у практику початкової школи [2, с 204].

Проєктну діяльність школярів можна розглядати як елементарну модель професійної діяльності. Її цілі багатоаспектні, тому що проєктна діяльність є багатокомпонентною і міжпредметною, адже вона сприяє:

- ❖ формуванню в учнів умінь співпрацювати (партнерське спілкування);
- ❖ формуванню організаційних умінь і навичок (особливо визначення мети і розподіл часу);

- ❖ формуванню умінь працювати з різними видами інформації (збирання, аналіз, систематизація, узагальнення, збереження й спосіб використання);
- ❖ оволодінню уміннями оцінювати свої можливості, усвідомлювати свої інтереси, робити мотивований вибір;
- ❖ розвиткові пізнавальних потреб, інтересів, дослідницькій поведінці;
- ❖ збагаченню новими знаннями, інформацією, новими цінностями.

Застосування проєктного навчання передбачає нові вимоги до професійної підготовки вчителя. Зокрема, на відміну від урочної роботи в класі, у цьому разі вчитель має виконувати інші функції у співпраці з учнями.

Проєктна діяльність набуває ознак технології, якщо здійснюється як послідовний і повний цикл дій, у якому чітко визначено етапи роботи, роль кожного учасника, очікуваний результат [6, с. 55].

Якщо у XX столітті зі школи випускався «теоретик», який отримував про навколишній світ набір знань, необхідних лише для вступу у вищий навчальний заклад, то у XXI столітті ситуація принципово змінилася. Нині актуальним у педагогічному процесі є використання методів і методичних прийомів, які формують в учнів навички самостійного здобуття нових знань, пошуку необхідної інформації, уміння висувати гіпотези та робити висновки. Одним із таких напрямків є stem-освіта.

На сьогодні в нашій країні вже започатковано низку ініціатив, орієнтованих на поширення Stem – освіти. Зокрема, на 2016 – 2019 роки представлено план заходів щодо впровадження Stem-освіти в Україні (затверджено МОН України від 05.05.2016) створено робочу групу з питань поширення Stem-освіти (протокол №7 від 16.05.2017).

Стрімка еволюція технологій привела до того, що вже сьогодні найзатребуванішими фахівцями в усьому світі є програмісти, ІТ-фахівці, інженери, фахівці у сфері високих технологій тощо. Постає питання – як підготувати таких фахівців?

Stem-освіта - це напрям в освіті, за якого в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент, а в освітній процес упроваджуються інноваційні технології, які використовують навіть у вивченні творчих і мистецьких дисциплін.

Наприклад, музикантів навчають не лише грати, а й використовувати комп'ютерні програми для створення музичних творів. Без інженерних навичок зараз ніде не обійтись.

Як же реалізувати принципи Stem-освіти в початковій школі?

- необхідно використовувати навчання на основі власних відкриттів;
- розв'язувати винахідницькі задачі;
- будувати власні гіпотези; створювати моделі, прилади тощо;
- працювати над Stem - проєктами.

Stem – проєкти – це поєднання науки і мистецтва, науки і інженерії. Stem – це основа нової методики в освіті. А її особливість в тому, що в центрі уроку – проблема чи практичне завдання. А діти мають самостійно знайти шляхи вирішення проблеми, застосовувати наявні знання, здійснивши експеримент і, можливо, зробивши помилку [4].

Як практично досягти успішного впровадження Stem-проєкту у навчальний процес?

1. Серед перших завдань, які постають на підготовчому етапі створення Stem-проєкту, це формування інтересу учнів до здійснення наукових досліджень, а також необхідність залучення учнів до вирішення реальних проблем та ситуацій.

2. Вчитель також повинен чітко формулювати критерії до завдань, які виконують діти. Наприклад, якщо ми запропонували учням розробити якусь модель чи прототип, то треба прописати чіткі вимоги до продукту (матеріали, розміри, функціональні особливості тощо), чи повинен результат вирішувати проблеми навколишнього середовища або інші важливі питання.

3. Кожен вчитель повинен пам'ятати, що треба сприяти колективній командній роботі, а також для покращення ефективності роботи необхідно застосовувати елементи інженерного проєктування [3].

Stem - проєкти мають певні обов'язкові етапи:

I етап. Підготовчий

Завдання: проаналізувати навчальні програми, вибрати предмети для можливої інтеграції.

II етап. Синхронізація навчальних програм для створення Stem-проєкту

Завдання: розглянути програми, вибрати теми, придатні для синхронізації предметів; зробити синхронізацію уроків з теми, розробити завдання та продукт проєкту з кожного предмету.

III етап. Моделювання Stem - проєкту

Завдання: визначити назву проєкту, визначити мету проєкту, конкретизувати завдання проєкту за предметами, визначити продукт проєкту.

IV етап. Виконання проєкту: послідовність за предметами

V етап. Презентація результатів проєкту

Дійсно, цінність Stem-освіти полягає в тому, що в її основі лежить інженерний підхід до кінцевого результату, а його необхідно спроектувати. У процесі реалізації проєкту учням доводиться використовувати свої знання з кількох дисциплін, що сприяє формуванню цілісної картини світу і застосуванню знань у практичній сфері, а також формується:

- уміння розв'язувати комплексно практичні задачі;
- креативність, уміння працювати в команді;
- здатність до перегрупування ідей;
- вміння критично мислити.

Слід підкреслити, що Stem-навчання дуже цікаве. Наприклад, під час уроку можна не тільки згадувати прізвище письменника, автора твору, а й звернути увагу на місце його народження, особливості географічного положення регіону, де він народився тощо. Або природознавство. Воно корельовано з математикою (працюємо з графіками, діаграмами тощо).

Таким чином, навчання на основі власних відкриттів дуже важливе. Необхідно проводити дослідження, висувати гіпотези та шляхом проб та помилок знаходити максимально можливі результати.

Отже, роль учителя полягає вже не в тому, щоб надати інформацію, а в умінні бути організатором її засвоєння. Стратегічною метою діяльності вчителя є визначення шляхів перетворення дитини на суб'єкта власної життєдіяльності, який здатний самостійно розв'язувати проблеми, що стоять перед ним, саморозвиватися та самовдосконалюватися. Вчитель спрямовує розумову діяльність учнів, залучаючи їх до діяльності через пізнання світу, і реалізує цим найважливіший принцип

гуманної педагогіки, висловлений М.Монтессорі: «Допоможи мені зробити це самому» [5, с.6].

Список використаної літератури

1. Єрмаков І. Г. Проектна діяльність // Енциклопедія освіти АПН України; гол. Ред.. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 717.
2. Інформаційно-методичне забезпечення проектно-технологічної діяльності вчителя / Л.М.Забродська, О.В.Онопрієнко, А.Д.Цимбалару, Л.Л.Хоружа. – Х.: Основа, 2007. – С. 204.
3. Методичні рекомендації щодо впровадження Stem-освіти в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2019-2020 н.р.
4. Онопрієнко О. В. Управління проектною діяльністю молодших школярів // Навчання і виховання учнів 4 класу: Метод. Посібн. – К.:Почат. Шк., 2005.
5. Проект у початковій школі. Тематика та розробки занять. // К.: Шк. Світ, 2008.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти.-К.: Грамота, 2013, С. 297 – 305.
7. Stem-освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imizo.gov.ua/Stem-osvita/>
8. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. //Початкова школа. – № 9. – 2018.
9. Чернецька Т. І. Сучасний урок. Теорія і практика моделювання, 2011. – С. 129 – 142.

Максимчук А.П.,

викладач кафедри мистецтвких дисциплін і методик навчання (Житомирський державний університет імені Іван Франка)

Навчальна постановка: натюрморт, портрет, фігура людини з дисципліни «Рисунок»

У статті розглядаються теоретичні та практичні питання організації та значення навчальної постановки з рисунку для студентів спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) та спеціальності 015 Професійна освіта (Дизайн).

Від уміння правильно організувати натюрморт, портрет або фігуру людини в аудиторії або на пленері залежить кінцевий результат усього навчального процесу з даної дисципліни. Добре організовані навчальні постановки сприяють розвитку в них умінь і навичок, необхідних їм для подальшої професійно-художньої та творчої діяльності.

Навчання рисунку від початку і до кінця повинно вестися тільки з натури. У сучасній освітній ситуації навчальні постановки розглядаються як комплекс завдань в рамках певних програм. Вони є основою навчання рисунку з натури, головним методом вивчення образотворчої грамоти і формування творчих здібностей, компетенцій майбутніх бакалаврів. Мистецтву організації натурної постановки для рисунку завжди приділяється велика професійна увага [2].

Теоретичні питання, що стосуються постановок з рисунку відображені в наукових працях відомих вчених, художників-педагогів - Н.Н. Ростовцева, В.С. Кузина, Е.В. Шорохова та ін.

Грунтуючись на своєму досвіді викладання, потрібно розкрити загальне розуміння постановочних завдань, які в цілому проявляються в жанрі натюрморту, портрету або зображення фігури людини. Виходячи з професійних компетенцій, ми розглядаємо навчання рисунку натюрморту, портрету або фігури людини з точки зору виділення однотипних художніх завдань для досягнення результатів в навчанні.

Використання єдиних закономірностей в навчанні при складанні натурних постановок як натюрморту, так і портрета сприятиме становленню професійного

сприйняття натури студентами бакалаврату та засвоєнню ними суті створення художнього зображення. Особливо актуальне це питання в даний час, коли необхідно домогтися високих результатів, а кількість годин на підготовку фахівців з предмету «Рисунок» вельми обмежена [3].

Весь процес навчання студентів побудований на виконанні ними системи спеціальних натурних постановок. Вдало скласти їх досить не просто. Від уміння правильно організувати натюрморт, портрет або фігуру людини залежить кінцевий результат усього навчального процесу з рисунку. Створення цікавої постановки вимагає від педагога творчого підходу. Кожен викладач вузу організовує її по-своєму. На характер навчальної постановки впливає ставлення викладача до дійсності, при цьому виявляються його художній смак, схильності, життєвий і творчий досвід.

Особливість роботи над натюрмортом, портретом або фігурою людини полягає в тому, що їх можна ставити і писати в різних умовах: при природному освітленні і штучному, в аудиторії і на пленері. Можна урізноманітнити композиції через комбінації об'єктів, драпіровок, точок спостереження. Для успішного вирішення навчально-творчих завдань з рисунку бажано організувати натурні постановку таким чином, щоб вона була композиційно цікавою і методично правильно сформованою.

Створення постановки починається з чіткого визначення навчальної задачі, потім викладач обдумує її зміст, сюжет і тільки потім приступають до складання самої постановки. Тему або сюжет може підказати будь-який привабливий предмет, об'єкт, асоціація або побачена яскрава подія. Цікаві для постановки предмети, сюжети знаходяться всюди. Це і яскраві квіти на лузі, і перші гриби в лісі. Поїздка на море може надихнути створити композицію в стилі марина, а відпочинок на дачі – написати фігуру на пленері. Вечеря в тісному сімейному колі на кухні навивас образ чайного або кавового натюрморту або постановок на тему: «Сніданок», «Обід», «Вечеря». Найбагатший матеріал для всіляких мальовничих рішень дадуть спостереження при збиранні врожаю. Для того щоб постановка вийшла гармонійною і привабливою, викладач повинен мати почуття міри і мати оригінальний естетичний смак [2].

Міняти і переміщати предмети, драпірування, натуру і освітлення потрібно до тих пір, поки композиційне, світлове і кольорове рішення повністю не влаштують педагога.

Особливості складання навчальної постановки полягають в наступному. Предмети для натурних постановок необхідно підбирати за змістом. Кожен предмет в житті має своє середовище проживання і функціональне призначення. Поміщений в невідповідні умови натюрморт або портрет може звучати дисонансом серед інших. Тому потрібно намагатися підбирати і групувати предмети в постановці таким чином, щоб кожен виглядав природно.

Небажано поєднувати предмети, які не відповідають єдності середовища, тематиці, дії, наприклад чайник і скрипку і т. п. У сюжетній і тематичній постановці увагу привертає головний об'єкт, який і несе основне смислове і візуальне навантаження, тобто становить композиційний центр. Зазвичай він знаходиться на другому плані, привертає до себе увагу кольором, ритмом, освітленістю, є камертоном активності кольору, світла, контрастів, характерний опрацюванням деталей. Інші об'єкти постановки, фон і драпірування, як правило, менш активні і тому другорядні. Розміщувати натуру і предмети потрібно просто, природно [4]. Не

варто розташовувати об'єкти в ряд, ставити їх занадто близько або дуже далеко один від одного.

Художній підхід полягає в тому, щоб постаратися створити плановість і таким чином показати глибину натюрмортного простору. Часто навчальні постановки, особливо натюрморти, організовуються за принципом підпорядкування загальній геометричній формі, тобто розташовуються так, щоб вони візуально вписувалися в трикутник, прямокутник, квадрат або коло. Цей спосіб побудови композиції відомий художникам давно.

Для знаходження композиційної рівноваги важливо в постановці збалансувати праву і ліву сторони по масі, кольором і тону. Наприклад, якщо головний предмет або група предметів зміщені вправо, то з лівого боку потрібно збільшити вільний простір і на противагу поставити кілька дрібніших предметів або розмістити активні складки, драпірування. Маленький темний об'єкт здатний врівноважити великий, але більш світлий по тону предмет. Велика, але менш насичена за кольором пляма може збалансувати маленьке, але яскраве зображення.

Організація статичних і динамічних постановок розвиває у студентів почуття руху і глибини простору. Статична композиція натюрмрту створюється прямими горизонтальними або злегка похилими предметами, драпіровками, складками. У портретних постановках композиція сприймається без руху, якщо модель посаджена або поставлена в фас, відсутні нахил голови, пластика тіла. Такі постановки створюють враження спокою. Стан рівноваги, спокою характерний і для симетричних композицій. У них в деякій мірі одна частина схожа на іншу, а композиційний центр майже збігається з геометричним. Постановки з подібною композиційною схемою часто бувають нудні для студентів. Статичні постановки іноді використовуються на початкових етапах навчання, коли учням ще не треба вирішувати складні просторові завдання. Більш цікавими вважаються динамічні постановки з ясно вираженим рухом в композиції. Рух в постановці натюрмрту створюють діагональний ритм, вглиб розташовані складки, драпірування, діагонально розміщені предмети [5].

При організації динамічної постановки портрета або фігури людини бажано використовувати невеликий нахил голови, поворот корпусу, вибирати цікаве і природне положення для рук і ніг. У постановці необхідно поєднувати об'єкти, різні за матеріалом, формою, розміром, кольором, тоном і фактурою.

Прийом контрастного зіставлення світлого і темного, кольорового і монохромного, блискучого і матового, високого і низького, круглого і прямокутного використовується також і для кращого виявлення матеріальності предметів. При створенні навчальної постановки необхідно гармонізувати по масі, кольору і тону не тільки саму натуру, предмети, а й проміжки між ними, а також частини навколишнього простору. Для навчальних постановок широко використовуються не яскраві і складні за формою і кольором предмети, а, навпаки, строгі і прості. Красу форми і кольору треба шукати в звичайних речах, таких як посуд і предмети домашнього вжитку, інструменти, різноманітні овочі і фрукти, квіти. Навчаються потрібно розкривати зміст того, що справжня краса знаходиться поруч і оточує нас кожен день.

Для тривалих постановок беруться переважно предмети, які не псуються при довгому зберіганні. В даний час натуральні продукти часто замінюють муляжами. Але, як показує досвід викладання, бажано все-таки використовувати в постановках свіжі фрукти, овочі, квіти, хліб, які надають більший емоційний вплив, ніж їх

муляжі.

Перші натюрморти повинні бути простими, що складаються з двох-трьох предметів, розміщених на нейтральному тлі, найкраще триплановістю. Основні труднощі для студентів полягають в передачі простору, глибини.

Для навчальних постановок слід використовувати бічне освітлення. Якщо не виходить висвітлити постановку збоку, можна скористатися верхнім освітленням. При висвітленні об'єктів в фас складніше передати їх обсяг і колір. Рідко ставляться постановки проти світла. Освітленням також можна моделювати простір в постановці, по-різному висвітлюючи передній, середній або дальній план.

Навчальна постановка з рисунку будується таким чином, щоб студенти відчували почуття задоволення при вигляді результатів своєї праці. Навички та вміння, отримані студентами в процесі написання навчальних постановок, в подальшому знайдуть застосування при виконанні ними творчих завдань. Незалежно від жанру, використання загального комплексного підходу при навчанні рисунку зводиться до розвитку композиційного мислення, вміння передавати освітлення, її матеріальність, контрасти, колорит, кольорове відношення, рух, пропорції, конструктивну будову, характерні якості натури.

Список використаної літератури

1. Педагогічний словник / [за редакцією дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна дамка, 2001. – 514 с.
2. Максимчук А.П. Створення середовища навчання і проектування навчального обладнання для підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва спеціальності 014.12 середня освіта (образотворче мистецтво) // Сучасний рух науки: тези доп. IX міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2-3 грудня 2019 р. – Дніпро, 2019. – Т.2. – 725 с – С. 395-398
3. Максимчук А.П. Підготовка вчителя до роботи з обдарованими учнями / А.П. Максимчук // Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства : збірн. наук. праць. Вип. 2 / за ред. доц. В.В. Павленко. – Житомир : ФО-П Левковець Н.М., 2020. – 188 с. – С. 80-83.
4. Піддубна О. М. Педагогічний малюнок як основа професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в процесі вивчення предметів «Малюнок» і «Живопис» / О. М. Піддубна // Актуальні питання мистецької педагогіки. – 2016. – Вип. 5. – С. 92-96. (фахове з 07.10.2015)
5. Піддубна О. М. Теоретичні основи викладання мистецької дисципліни «Рисунок» / О. М. Піддубна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2018. – Вип. 61, т. 1. – С. 95-99.
6. Тлумачний словник сучасної української мови : Близько 50 000 сл. / [уклад. І. М. Забіяка]. – К. : Арій, 2007. – 512 с.
7. Теплов Б.М. «Психология. Способность и одарённость». М. – 1966. – 52 с.

О. М. Миколайчук,

вчитель початкових класів

(Коростенська ЗОШ №1 I-III ст. з поглибленим вивченням іноземних мов)

Інтерактивні технології як засіб оптимізації навчання молодших школярів

Актуальність досвіду. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017р.), Державної національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, Концепції Нової української школи, Державного стандарту початкової освіти (2018), необхідно здійснити кардинальний перехід від традиційного інформаційно-пояснювального навчання, зорієнтованого на передачу готових знань, до компетентісно зорієнтованого, із використанням інноваційних технологій, спрямованого не тільки на засвоєння знань, а й на способи навчальної діяльності, розвиток творчої,

компетентної у всіх сферах життя особистості. Відповідно до Концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» метою шкільної освіти є формування у школярів прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, а місія початкової школи вбачається в оволодінні молодшими школярами ключовими і предметними компетентностями [6, с.160]. Саме тому першочергове завдання вчителя початкових класів – дати старт всебічному розвитку дитини, її талантам, здібностям, компетентностям. Сприяти підвищенню зацікавленості учнів у навчанні та зростанню їхньої успішності, формуванню життєвих цінностей, розвитку самостійності, творчості та допитливості [5].

Досягти підвищення ефективності навчання не можливо без застосування на уроках інтерактивних технологій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуації вибору, вільному обміні думками тощо. Завдяки їм навчання для дітей стає доступним, цікавим, зрозумілим та результативним [7, с.206].

Інтерактивна модель навчання - це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету — створити найсприятливіші, комфортні умови навчання, за яких кожен учень, відчуватиме свою успішність, інтелектуальну спроможність, що робить продуктивним сам освітній процес

З англійської "інтерактив" ("interact") означає: "inter" - взаємний; "act" - діяти. Тобто, інтерактивний - здатний до взаємодії, діалогу.

Суть інтерактивного навчання полягає у тім, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учні, і вчитель рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання, які мають змогу ділитися досвідом, знаннями і вміннями. Зв'язки між учнями, їх взаємодія і співпраця є головним у процесі інтерактивного навчання. Результати такої роботи досягаються взаємними зусиллями і відповідальністю усіх учасників процесу. Учитель в інтерактивному навчанні виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасилітатор, який ніколи не "замикає" навчальний процес на собі.

Інтерактивні технології навчання дають змогу учням:

- полегшити процес засвоєння знань;
- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу;
- навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати;
- моделювати різні соціальні ситуації і збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації;
- слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу;
- вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати, шукати компроміси;
- знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Крім того, використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співробітництва тих, хто навчає і тих хто навчається, вчить їх конструктивній взаємодії, сприяє оздоровленню психологічного клімату на уроці, створює доброзичливу атмосферу, значно підвищує мотивацію учнів до навчання. Інтерактивне навчання має свої принципи:

- Принцип активності. Для досягнення поставлених цілей кожен учень має брати активну участь у процесі спілкування і активно взаємодіяти з іншими.

-Принцип відкритого зворотного зв'язку. Забезпечення можливості висловлення учасниками групи думок, ідей чи заперечень щодо поставлених завдань. Саме завдяки активному використанню зворотного зв'язку учасники групи дізнаються, як інші люди сприймають їхню манеру спілкування, стиль мислення, особливості поведінки.

- Принцип експериментування. Забезпечення активного пошуку учнями нових ідей і шляхів вирішення поставлених завдань. Цей принцип дуже важливий і як зразок стратегії поведінки в реальному житті, і як поштовх до розвитку творчості й ініціативи особистості.

- Принцип довіри у спілкуванні. Саме на це спрямовано спеціальну організацію групового простору в ході проведення занять: зазвичай використовуваний у роботі прийом розташування учня і вчителя по колу обличчям одне до одного, для того щоб змінити в учнів стереотипну установку й уявлення про те, як повинні проводити й організовувати заняття і яку роль у них має відігравати вчитель.

- Принцип рівності позицій. Він означає, що вчитель не прагне нав'язати учням своєї думки, а діє разом та нарівні з ними. Своєю чергою, кожен учень має змогу побувати у ролі організатора, лідера. [7, с. 26].

О. Пометун та Л. Пироженко створили класифікацію інтерактивних технологій навчання, різновиди якої розрізняють залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів [9, с. 192]:

– інтерактивна технологія кооперативного навчання – передбачає організацію парної та групової роботи на уроках засвоєння та застосування знань, умінь і навичок; вона може використовуватися вчителем на різних етапах уроку. Для роботи учні об'єднуються в пари, у трійки чи у групи по 5–6 осіб і вчать співпрацювати один з одним. Вони пропонують свої ідеї, кожна з яких обов'язково повинна бути обговорена. Прикладами методів інтерактивної технології кооперативного навчання є «Робота в парах», «Ротаційні трійки», «Два-чотири-всі разом», «Карусель», «Робота в малих групах», «Коло ідей», «Акваріум»;

– інтерактивна технологія колективно-групового навчання – характеризується тим, що передбачає одночасну фронтальну роботу всіх учнів класу. Варто зазначити, що питання вчителя мають бути відкритими, які б спонукали учасників освітнього процесу до активних міркувань та висловлення власної думки. Сам педагог повинен бути уважним до відповіді кожної дитини. До цієї групи належать такі інтерактивні методи: «Обговорення проблеми в загальному колі», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Навчаючи – учусь», «Ажурна пилка», «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», «Дерево рішень»;

– технологія опрацювання дискусійних питань – передбачає використання дискусій як широкого публічного обговорення якогось суперечливого питання. Такі методи формують в учнів критичне мислення, здатність висловлювати свою позицію, мотивують їх до отримання нових знань. Прикладами є «Займи позицію», «Зміни позицію», «Дискусія». Процес проведення дискусії передбачає постановку конкретного питання, його осмислення учнями та висловлення з наведенням відповідних аргументів. Вчитель виправляє неточності, вчить учнів не відхилятися від теми, дотримуватися відведеного на обговорення часу. Дискусія може

завершуватися спільним рішенням, але залишає право на існування окремих відмінних ідей.

– Методи ситуативного моделювання: рольова гра; інсценізація; драматизація; проведення конференцій.

Організація процесу інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації тощо.

Кожна з цих технологій охоплює відповідні інтерактивні методи.

Класифікація інтерактивних методів навчання.

М. Кларін (за принципом активності):

- Фізична (зміна робочого місця, виконання записів, малювання тощо);
- Соціальна (ставлення запитань, формулювання відповідей тощо);
- Пізнавальна (доповнення відповідей, виступ, самостійний пошук розв'язання проблеми тощо).

М. Скрипник (взаємодія – діалог):

- Інформаційні (“Моє ім'я”, “Перше знайомство”, “Хвилина мого життя”, “Мені подобається...”);
- Пізнавальні (“Від А до Я”);
- Мотиваційні (“Мої очікування”, “Самооцінка”, “Інтерв'ю”).

Технологія інтерактивного навчання - така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть у процесі пізнання:

- кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він повинен публічно прозвітувати;
- від діяльності кожного учня залежить якість виконання поставленого перед групою завдання.

Застосування інтерактивних технологій здійснюється шляхом використання фронтальних та кооперативних форм організації навчальної діяльності учнів, інтерактивних ігор та методів, що сприяють навчанню вміння дискутувати. Найбільш уживаними стали:

- при фронтальній формі роботи такі технології: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчене речення»;
- при кооперативній формі: робота в парах («Обличчя до обличчя», «Один – удвох – усі разом»), робота в малих групах («Акваріум»);
- інтерактивні ігри: «Рольова гра», «Драматизація», «Спрощене судове слухання»;
- технології навчання у дискусії: метод «Прес», «Обери позицію».

Регулятивні («Виробимо правила»)

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроків. Як правило, структура таких занять складається з п'яти елементів:

1. Мотивація.
2. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.
3. Надання необхідної інформації.
4. Інтерактивна вправа – центральна частина заняття.
5. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Центральною частиною уроку є інтерактивна вправа.

Орієнтовний розподіл часу між етапами інтерактивного уроку: мотивація - 5 %; оголошення теми - 5 %; інформування учнів - 10-15 %; інтерактивна вправа - 50-60 %; рефлексія - 15-20 %.

За умови вмілого провадження інтерактивні технології навчання дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу. Основними формами інтерактивної роботи є навчальна взаємодія учнів у парах, мікрогрупах (3 - 4 учні) і малих групах (5 - 6 учнів). Оптимальний склад групи – не більше 4 – 6 чоловік. Групова навчальна діяльність — це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи.

Для ефективного спілкування в парах і групах, вчителю слід звернути увагу на:

- мову тіла: сідайте обличчям до того, з ким говорите, нахилийтеся вперед, встановлюйте контакт очима;

- допомагайте партнерові говорити, використовуючи слова та жести заохочення (кивок головою, доброзичливу усмішку, вигук «так-так»);

- якщо необхідно, ставте уточнюючі запитання (запитання, які допомагають прояснити ситуацію). Наприклад: «Ти справді маєш на увазі, що...?», «Чи правильно я зрозуміла, що...?»;

- говоріть чітко, по суті справи, наводячи приклади й пояснюючи свої думки.

Під час активного слухання не слід: давати поради; змінювати тему розмови, оцінювати особу, яка говорить; перебивати; розповідати про особистий досвід.

На практиці можна використовувати інтерактивні форми в цілому, або ж взявши елементи, які більш доцільні до певного класу. Саме інтерактивні методи дають змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це надає змогу учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти і реалізувати індивідуальні можливості. При цьому навчально-виховний процес організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; навчаються співробітництву.

Включення в структуру уроків різноманітних інтерактивних технологій або їх елементів, сприяє активному, перетворюючому засвоєнню знань і способів їх здобуття, допомагає досягти значних результатів у навчанні молодших школярів [3, с.65-66].

Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції і свідомість учнів у великій мірі залежить від умінь і стилю роботи конкретного вчителя.

Інтерактивні технології і методи є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення шкільних предметів.

Нагромаджений уже сьогодні в Україні та закордоном досвід переконливо свідчить, що інтерактивні технології навчання сприяють інтенсифікації й оптимізації навчального процесу. Їх практичне застосування потребує від учителя насамперед відповідної обізнаності. До того ж, кожен з методів вимагає чіткої покрокової реалізації з обов'язковим прогнозуванням результатів, тобто технологічного підходу, що неможливо без спеціальної фахової підготовки вчителя до організації інтерактивного навчання.

Інтерактивність у навчанні легко пояснити такою словесною конструкцією, виведеною досвідом педагогів і психологів ще в античні часи:

Те, що я чую, я забуваю;

Те, що я бачу й чую, - я трохи пам'ятаю;

Те, що я чую, бачу й обговорюю, - я починаю розуміти;

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю - я набуваю навичок;

Коли я передаю знання іншим - стаю майстром.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Міністерство освіти і науки України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс].–Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/serednya/derzh-standart/derj_standart_pochatk_new.doc
2. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: методичний посібник – Х.: ВГ «Основа», 2018. – 119 с.
3. Кондратюк О. Інноваційні технології в початковій школі. Київ, 2015. 250 с.
4. Копосов П. Місце початкової гри у методичній системі сучасної дидактики // Рідна школа. - 2000. - № 11. - С. 65-66.
5. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2017/07/konczepczya.pdf>.
6. Нова українська школа: посібник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — 160 с.
7. Нова українська школа : посібник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
8. Пономаренко Л.В. «Використання інформаційних технологій у практиці роботи початкової школи». – Харків: Основа, 2010. – 77 с.
9. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
10. Чирвон Л.Ф. Інтерактивні методи навчання [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.slideshare.net/hadiachosvita>

С. В. Мойсеєнко,

вчитель початкових класів

першої кваліфікаційної категорії

(ЗОШ І-ІІІ ступенів № 8 м. Коростеня)

Цифрові інструменти освітньої взаємодії в умовах НУШ

Анотація. У статті досліджується питання застосування інформаційно-цифрових технологій як ефективного засобу підвищення якості навчального процесу початкової школи у викликах головної реформи освіти України – НУШ.

Значним явищем виявилось ухвалення Радою Європи сучасної Рекомендації СМ/Рес(2018)7 «Про принципи дотримання, захисту й реалізації прав дитини в цифровому середовищі» [1]. Відповідно до Стратегії Ради Європи про права дитини та Стратегії управління Інтернетом Ради Європи дотримання прав дитини в цифровому середовищі 21 століття визначено, що одним із головних завдань початкової освіти є формування цифрового громадянства учнів молодшої ланки як підґрунтя розвитку цифрового інтелекту сучасного освітнього процесу.

Впровадження викликів Нової української школи (НУШ) в освітній процес початкової школи кардинально змінює якість і ефективність освіти молодшої ланки, формуючи в педагогів уміння застосовувати сучасні способи освітньої взаємодії з молодшими школярами та їх родиною, креативно запроваджуючи педагогіку партнерства.

Ступінь дослідження. Нормативно-методологічним підґрунтям модернізації початкової освіти виступає закон України «Про освіту», Концепція НУШ, Основи державного стандарту, нові навчальні програми початкової школи.

Питання застосування цифрових інструментів освітньої взаємодії початкової школи частково було представлено Н. Гібаловим [2], Є. Середою [10], Н. Гущиною [3], І. Ладикою [6], Т. Савчук [9], А. Мірошниковою [7-8] тощо. Модератор соціальної спільноти GEG А. Кочарян [5] запроваджує в освіті початкової школи використання цифрових інструментів освітньої взаємодії у формі майстер-класів, семінарів та тренінгів для вчителів початкової школи. В Україні за підтримки компанії Google та МОН України запроваджено сертифікатну програму «Про Інтернет», яка містить методичний посібник і інтерактивний практикум для школярів і педагогів і діє інтерактивний курс із Інтернет-безпеки «Он-ляндія», що створений за програмою Microsoft «Партнерство в навчанні та вихованні».

Мета дослідження статті включає в себе надання деяких методичних рекомендацій у процесі застосування цифрових інструментів в освітній взаємодії у викликах НУШ. Отже, дана стаття має на меті спробувати в деякій мірі ліквідувати «білі плями» у загальній проблемі використання цифрових інструментів в освітній взаємодії нової української школи.

Завдання дослідження статті:

1. Визначити актуальність і ступінь дослідження теми статті.
2. Проаналізувати аспекти змісту інфографіки як ефективного цифрового інструменту в освітньому процесі, освітній взаємодії початкової школи у викликах НУШ.
3. Зробити відповідні висновки, надати методичні рекомендації та визначити перспективи подальших досліджень теми статті відносно застосування інфографіки як дієвого цифрового інструменту в освітньому процесі учнів початкової школи.

Спілкування молодших школярів 21 століття в Інтернеті визначається графічними образами, смайликами, так що цей стиль спілкування стане ефективним у процесі навчання початкової школи. За допомогою інфографіки (це поєднання тексту й графіки з наміром викласти ту або іншу історію, донести той або інший факт, виступаючи органічним поєднанням ілюстративних елементів, які виражають змістовну сутність проблеми чи процесу та пояснювального тексту, якщо це потрібно, та візуально наводячи інформацію щодо відповідних знань як ефективного цифрового інструменту) можна навчити учнів бути освіченими в інформаційному просторі, удосконалити педагогічну взаємодію [4, с. 17].

Основна відмінність інфографіки як цифрового інструменту в освітньому процесі, освітній взаємодії початкової школи у викликах НУШ полягає у змісті й наповненні пропонованого малюнка. Якщо учень дивиться на інфографіку, то він здобуває інформацію про певний об'єкт і певний процес. Коли дитина дивиться на ілюстрації, то переживає емоції. Провідна мета застосування інфографіки – це інформування: її об'єкти доповнюють текстову інформацію, що охоплює тему в повному обсязі, містять деякі візуальні пояснення, уточнення або навпаки. У деяких випадках до об'єктів інфографіки відносять графічні нарізки або колажі, в яких

відображено різнобічні сторони предмета, явища або з акцентом на зв'язок між ними. Інфографіка є засобом указівки на дію або значення інших видів інформації [5, с. 60-61].

Отже, цінність даного методу полягає в глибокому осмисленні й подальшому різнобічному висвітленні явищ і подій, де за допомогою візуальної подачі інформації відбувається висока концентрація фактів, але не перенасичення ними. Також застосування інформаційної графіки може бути викликано тим, що цей метод є доступним і прийнятним для викладу інформації учням, де учень отримує відомості швидко, із цікавістю та максимальною інформаційною ефективністю. Наочна інформація сприймається набагато легше, ніж громіздкі тексти.

Інфографіка фактично є новим ключовим методом інформаційного середовища, що керується соціальними й психологічними змінами.

Стиль передавання інформації є різноманітним: схеми, діаграми, номограми, ієрархії і граfi, мапи, ілюстровані інструкції, піктограми, графічно репрезентовані залежності вимірюваних величин від параметрів.

Отже, основною ознакою, яка дозволяє включити візуальний об'єкт у підмножину інформаційної графіки, є його здатність репрезентувати великий обсяг різноманітної інформації в організованому вигляді, зручному для сприйняття.

Етапи створення дієвої інфографіки:

1. Формулювання мети створення інфографіки й визначення цільової аудиторії, а саме: педагоги, школярі, батьки учнів.

2. Збір відповідних даних із теми, репрезентованих у різних форматах, а саме: відеоматеріали, текстовий контент, сторінки таблиць, графіка.

3. Аналітика й обробка інформації.

4. Створення доступної візуалізації, верстання, а саме: компоновання й унаочнення матеріалу, вибір формату: відеоролик, слайд-каст, презентація, односторінкова картинка [9, с. 221].

Фактично – будь-які дані можна візуалізувати. Варто розділити їх на кілька типів.

Порядкові. Маємо дні тижня (понеділок, вівторок, середа і т. д.), завдяки інфографіці можна показати режим дня.

Реляційні. Застосовують, коли необхідно візуалізувати зв'язок між об'єктами.

Категорійні. Маємо , скажімо, різні фрукти (яблука, груші, сливи), аналізуємо інформацію про них.

Чисельні. Порівнюємо кількість чогось чи вагу, чи довжину або інші параметри. Найкраще порівнювати числа не просто стовпчиками, а візуально показати кількісну перевагу. Наприклад, коли ми говоримо про те, яких тварин більше живе у лісі – вовків чи зайців, можна зобразити великого вовка і маленьку лисичку. Таким чином, результат очевидний. Іноді в інфографіці число не несе на собі навантаження.

Просторові. Можна візуалізувати точне розташування, показати координати певної точки.

Які ж завдання можна дати учням?

Для початку просто дають учням картинку з інфографікою, а завдання полягатиме в тому, щоб виділити звідти основні поняття. Доречно при цьому розподілити ролі між учнями. Наприклад, вони роздивляються інфографіку, а потім отримують певні ролі (актор, домогосподарка).

Далі розповідають про інформацію, яку дізналися з певного зображення від імені свого персонажа. Тобто це аналіз за ролями, перевтілення себе в героя.

Також доречно дати дітям завдання створити конспект з використанням інфографіки. У такому випадку вчитель спочатку пояснює принципи (як це може виглядати), а учень слухає урок і замальовує.

Існує ще один метод – створення інфографіки за текстом, коли учні після прочитання тексту вчать виділяти та аналізувати головне.

Зворотний варіант, який можна використовувати для домашнього завдання: на основі існуючої інфографіки створити власний текст. Тобто використати дані з інфографіки для розповіді про певне явище.

Більш складний варіант – доручити учням проєкт з використанням інфографіки, створеної в графічному редакторі. Наприклад, за темою «Професії майбутнього».

Інфографіку можна створити з допомогою програмного забезпечення для редагування ілюстрацій, такого, як Adobe Illustrator, CorelDraw, Corel Designer, Corel Painter, Adobe Photoshop, Gimp та ін. Але необов'язково володіти дизайнерськими здібностями, щоб створити свій приклад інфографіки. Існують прості безкоштовні програмні засоби. Редактор Pictochart.com вважається трендовим на сьогодні. Тут є класична інфографіка, тобто шаблони для її створення, тож і можливості для створення графічних презентацій.

Інтерфейс програми досить простий. Обирається блок, біля нього з'являються всі необхідні об'єкти. Можна змінювати фотографію, завантажувати свої картинки та фото. Можна редагувати текст. Блок діаграм теж можна редагувати. Сайт Visually для обміну інфографікою дає користувачам змогу вивантажувати створені ними образи в інтернет і досліджувати роботи інших користувачів на певну тематику.

Infogr.am – сайт, що використовує шаблони для створення інфографіки. Це безкоштовний ресурс, який дає змогу легко відвантажувати дані в кілька соціальних мереж. Tableau Public є завантажуваною програмою, яка автоматично аналізує набори даних під час розміщення користувачами графіки в інтернеті. Програма пропонує образи даних і дає користувачу змогу налаштувати інфографіку, використовуючи простий drag-and- drop інтерфейс.

Безкоштовні сервіси для створення інфографіки та візуалізації даних:

1. Інфографіка: Piktochart -<http://piktochart.com>; Venngage - <http://venngage.com/>; Visual.ly -<http://visual.ly/>; Easel.ly -<http://www.easel.ly/>.

2. Діаграми і графіки: Hohli Builder - <http://charts.hohli.com/>; Google Charts - <https://developers.google.com/chart/>; Infogr.am - <http://infogr.am/>.

3. Мультисервіс (створення інфографіки, презентацій, блок-схем, [інтелект-карт](#)): Caco - <https://caco.com/>; Creately - <http://creately.com/>

Висновки та методичні рекомендації.

У процесі дослідження:

1. Здійснено актуалізацію питання застосування цифрових інструментів освітньої взаємодії освітнього процесу початкової школи у викликах НУШ.

2. Визначено, що формування візуального мислення учнів нової української школи у викликах НУШ засобами інфографіки надає можливість сучасним педагогам початкової освіти здійснювати освітній процес згідно з потребами візуально-комунікаційного простору 21 століття, використовуючи інформаційні інструменти як ефективний засіб педагогічної взаємодії.

Методичні рекомендації відносно побудови дієвої інфографіки:

1. До створення інфографіки потрібно залучати молодших школярів, що удосконалисть сприйняття й вивчення дітьми навчального матеріалу.

2. Необхідно пам'ятати про силу зображень на площині та небезпеку «глибини»: об'ємні зображення мають красивий вигляд, але якщо інфографіка насичена, то її треба робити пласкою.

3. Необхідно обмежувати кількість кольорів: інфографіка повинна містити 6-7 базових кольорів.

4. Необхідно пам'ятати про принцип «очі перемагають пам'ять». Отже, в кожному блоці повинно бути лише 3-4 активні елементи, бо в іншому випадку людському мозку дуже складно утримувати їх.

Перспективи подальшого дослідження у напрямку аналізу теми статті полягають у більш активному запровадженні цифрових інструментів взаємодії в освітньому процесі початкової школи у викликах НУШ.

Список використаної літератури

1. Все, що потрібно знати про покоління Z [Електронний ресурс] // Ukr.Media. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukr.media/science/323631/>
2. Гібалова Н. Цифрове громадянство як складова інформаційно-цифрової компетентності молодшого школяра / Наталія Гібалова // Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання : зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 16-18.
3. Гущина Н.І. Науково-методичний супровід розвитку цифрової компетентності вчителів початкових класів/ Н. І. Гущина // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2018. – № 5 (25). – С. 57-62.
4. Інформаційно-комунікаційні технології у виховному процесі та сучасне підростаюче покоління: погляд на проблему / Р. Л. Сойчук // Інноватика у вихованні. – 2016. – Вип. 4. – С. 220-230. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2016_4_27
5. Кочарян А. Творчий підхід до використання ІКТ в навчальній діяльності. // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2013. – № 3 (45). – С. 74-79.
6. Ладика І. Діти ХХІ століття: знайомтесь, центеніали! [Електронний ресурс] / Ірина Ладика // Studway. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://studway.com.ua/centenial/>
7. Мірошнікова А. Як вчителю навчити учнів працювати з інфографікою на уроках [Електронний ресурс] / Аліна Мірошнікова // Освіторія. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchyty-uchniv-pratsyuvaty-z-infografikoyu-na-urokah/>.
8. Мірошнікова А. Як вчителям порозумітися з «цифровим» поколінням дітей [Електронний ресурс] / Аліна Мірошнікова // Освіта Нова. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://osvitanova.com.ua/posts/977-yak-vchyteliamporozumitysia-z-tsyfrovym-pokolinniam-ditei>
9. Савчук Т. Покоління Z [Електронний ресурс] / Тетяна Савчук // Радіо Свобода. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28920838.html>
10. Середа Є. Чи існують покоління X, Y, Z? [Електронний ресурс] / Євген Середа // День. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chy-isnuyut-pokolinnya-x-y-z>

Г. В. Мужевська,
викладач, концертмейстер
(Житомирський коледж культури і мистецтв ім. Івана Огієнка)

Виконавські та педагогічні напрями роботи концертмейстера хореографії

Концертмейстер – найпоширеніша професія серед піаністів. Він потрібен буквально скрізь: в класі з усіх спеціальностей (крім піаністів), на концертній естраді, в хоровому колективі, оперному театрі, в хореографії, на викладацькому поприщі (в класі концертмейстерської майстерності). Без концертмейстера не

обійдуться музичні та загальноосвітні школи, палаци культури та творчості, естетичні центри, музичні, педагогічні та училища культури, ВНЗ. Однак при цьому багато музикантів схильні ставитися до такої професії зверхньо: гра «під солістом» і по нотах наче не вимагає великої майстерності [4].

Це глибоко помилкова позиція. Скажімо, танцювальний колектив і піаніст в художньому сенсі є членами єдиного, цілісного музичного організму. Мистецтво акомпанементу – це такий ансамбль, в якому фортепіано належить величезна, аж ніяк не підсобна роль, далеко не вичерпується суто службовими функціями гармонійної та ритмічної підтримки. Правильніше було б ставити питання не про акомпанемент, тобто про якесь підігрування в хореографічному класі, а про створення єдиного ансамблю між концертмейстером і танцювальним колективом [5].

У галузі мистецтва акомпанування важливе місце посідають роботи музикантів-практиків, які намагалися теоретично проаналізувати та узагальнити свій досвід. Від епохи бароко та раннього класицизму починають з'являтися перші теоретичні праці, в яких піднімаються питання спільного ансамблевого музикування (теоретичні трактати Ф. Е. Баха, підручник Й. Крістенсена, роздуми Ф. Куперена, Й. Маттезона, Ж. Ф. Рамо та ін.) Серед аспектів, на які звертають увагу науковці, є питання розбіжності між поняттями «концертмейстер» та «акомпаніатор» (П. Євтихієва, В. Сараніна,), що визначається за їх функціональними ознаками; досліджується також психологічний аспект роботи концертмейстера (Н. Горянїна, О. Островська,); вчені-музикознавці В. Молчанова, О. Попова вказують на діалогічність концертмейстерського мистецтва. Стосовно врахування специфіки роботи концертмейстера з різними музикантами-виконавцями писали Ю. Доля, Л. Повзун [1].

Однак, ці наукові доробки не розкривають специфічні аспекти підготовки концертмейстера до роботи з хореографічним колективом. Тому тематика статті є актуальною.

Зазначимо, що специфіка концертмейстерів хореографії представляє собою відповідальну сферу діяльності музикантів, покликаних брати участь у повсякденній творчій роботі балетмейстерів-постановників, педагогів-хореографів. Творча атмосфера в хореографічному колективі не дозволяє йому обмежуватися формальним ставленням до своїх обов'язків. Прагнення розібратися в специфіці хореографічного акомпанементу і спонукало нас узагальнити й поділитися думками про професію концертмейстера хореографії, про ту роль і завдання, які йому доводиться здійснювати в такому процесі.

Робота концертмейстера хореографії поділяється на дві частини: освоєння музичного матеріалу, пов'язаного з викладанням тієї чи іншої дисципліни і її хореографічної специфіки. Освоєння музичної специфіки основи предмета можливо лише при паралельному вивченні специфіки самого хореографічного мистецтва. По-перше, потрібно опанувати танцювальну термінологію, щоб знати, про що йдеться у вправах. Музичні терміни – італійського походження, а хореографічні – французького. Тому концертмейстер повинен розуміти педагога-хореографа, щоб правильно підібрати належний музичний супровід до вправ.

По-друге, концертмейстеру необхідно було самому знати, як та чи інша вправа виконується, для того, щоб чітко уявляти собі її структуру, накладаючи на нього музичний твір, правильно робити акцент, динамічними відтінками допомагати руху. А найголовніше – навчитися співвідносити цю вправу з музичним матеріалом, вміти

орієнтуватися у нотному тексті. Справа в тому, що педагог може зупинити вправу в будь-якому місці або почати відпрацьовувати будь-який її фрагмент окремо. І для цього концертмейстеру потрібно знати, з якого місця нотного матеріалу програвати уривок для відпрацювання того чи іншого руху. А ще знання виконання всіх хореографічних вправ, котрі вихованці опановують потрібно для того, щоб провести повноцінне заняття за відсутності педагога, так як на концертмейстера покладені також і педагогічні функції.

По-третє, специфіка роботи концертмейстера хореографії полягає в тому, що він повинен вміти грамотно в музичному відношенні оформити навчальні заняття в будь-якому танцювальному жанрі і на будь-якому етапі навчання. У зв'язку з цим, крім класичного танцю, на якому ґрунтується все хореографічне мистецтво, потрібно вивчити особливості народно-сценічного, модерну, сучасного танцю, які, в свою чергу, також мають свої особливості і свою термінологію.

Зупинимося на вказаних вище особливостях більш детально. Музичне оформлення прищеплює вихованцям естетичні смаки, усвідомлене ставлення до музичного твору – вміння чути музичну фразу, допомагає орієнтуватися в характері музики, ритмічному малюнку, динаміці. Переходи від вправ біля станка до вправ на середині залу і назад, а також поклони спочатку і після закінчення заняття повинні бути так музично оформлені, щоб вихованці звикали організовувати свої рухи узгоджено з музикою. Адже, саме добре підібрана музика дозволяє з першого уроку уникнути формального підходу до найпростіших вправ.

Музична підтримка уроку – справа першорядної значущості. Саме протягом послідовного ряду занять вихованці привчаються до своєрідного мелодійного мислення. Якщо в композиторському оригіналі мелодія подана в занадто складній розробці, концертмейстеру потрібно зробити певне аранжування, дещо спростити версію. Само собою зрозуміло, що музика повинна обиратися відповідно вимогам гарного смаку, як у справжньому своєму вигляді, так і в обробці. Недопустимо, з нашої точки зору, наприклад, щоб справжня народна мелодія (а відомо, якою ясністю, поетичністю і мелодизмом відрізняються створені народом пісні і танці) використовувалися в грубому, спотвореному вигляді.

Ми вважаємо, що головним критерієм відбору музичного матеріалу для концертмейстера є ступінь художності виконуваної музики і щоб твори викликали естетичне задоволення своєю гармонійністю. А це входить до педагогічних функцій концертмейстера. В його обов'язки включено участь у вирішенні освітніх та виховних завдань. Хто, як не концертмейстер має розвивати у вихованців музично-ритмічні навички, прищеплювати їм художньо-естетичні смаки?

Підкреслимо, що особливості роботи концертмейстера хореографічного колективу вимагають глибоких знань музики і хореографії, вміти своє мистецтво виконавця-піаніста поставити на службу танцю. У тому, як користуватися незліченним багатством музичної культури, як вибирати музичний матеріал для цілей та завдань кожного окремого уроку, як навчити вихованців сприймати музику всім серцем і душею, кращий порадник і помічник педагогу-хореографу – концертмейстер. Саме він знає все, що стосується музичного твору: щодо темпів і характеру виконання музики; допомагає хореографу знаходити правильні рішення, що впливають з характеру музики; разом з хореографом проходить шлях від самого першого заняття до репетицій, коли на зміну йому приходить фонограма. Але це не означає, що робота концертмейстера закінчилася, він повинен до кінця разом з

педагогом проходити шлях від створення образу танцю на репетиціях до концертного виступу на сцені.

Величезного досвіду концертмейстер набуває в роботі з досвідченими викладачами хореографічних дисциплін. З одного боку, хореограф, який володіє професійною майстерністю, – це не лише яскрава, творча особистість, наповнена ідеями, думками, емоціями, а й фахівець, який гостро відчуває музику, миттєво і точно реагує на емоційну складову твору, його художню цінність, внутрішній зміст. З іншого – на роботу концертмейстера хореографії впливає й індивідуальна педагогічна манера викладача. Тому концертмейстеру надзвичайно важливо зрозуміти його методику викладання, художню специфіку хореографії, особливості її виражальних засобів тощо [2, с. 78]. І тоді він стає помічником, асистентом викладача хореографії: знаючи характер, ритм та складові хореографічних завдань, музикант може запропонувати тему, тональність, динаміку, розмір та акценти музичної імпровізації. Адже від вдало дібраного ритму музики залежить успішність виконання поставлених перед вихованцями завдань.

Отже, саме знаннями закономірностей взаємозв'язку музики і танцю, без пізнання яких неможливо якісно виконати музичний супровід в тому чи іншому виді хореографії, визначається практичний досвід концертмейстера. Крім того, у процесі навчання він повинен увесь час тримати в полі зору танцівників, миттєво реагувати на зміни в їх сценічній поведінці, а для цього потрібно точно знати танцювальний зміст, пам'ятати як його трактує той чи інший виконавець, знати його темперамент, виконавчу манеру, індивідуальні фізичні та природні якості.

Підсумовуючи все вище викладене, можемо зауважити, що професійний концертмейстер формує велике розмаїття настроїв, збагачує музичну тканину різноманітними гармонічними і тембровими нюансами. Творчі задуми викладачів і вихованців, індивідуальні шляхи їх реалізації можливі лише за умови спільної роботи з концертмейстером хореографії. У його грі повинні бути присутні: професійна техніка, що дає йому змогу грати пасажі, кінці фраз, кульмінації; висока художність виконання, вміння музичними засобами відтворювати художній образ; миттєва здатність ансамблевого виконання з танцівниками тощо [6]. На заняттях з хореографії концертмейстеру доцільно виконувати імпровізаційний матеріал та зразки фортепіанної музики, класичної і сучасної, особливо в повільних комбінаціях. Досконале знання музичного супроводу дає можливість концертмейстеру миттєво відгукнутися на наміри виконавців, змінити характер подання музики, інтонаційне нюансування, темп і метро-ритмічну характеристику.

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребують питання визначення способів акомпанування і принципів добору музичного матеріалу, а також розкриття відмінних особливостей музичного супроводу в різних видах танцювальних композицій.

Список використаної літератури

1. Аксьонов О. Б. Специфіка роботи концертмейстера хореографічних дисциплін у вищих навчальних мистецьких закладах. *Young Scientist. Сер. Мистецтвознавство*. 2017. № 12 (52). С. 147-150.
2. Герц І. І. Інноваційні прийоми в опануванні дисципліною «Методика виконання класичного танцю». *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Вип. XXXVIII. Київ : Міленіум, 2017. С. 77-86.

3. Повзун Л. І. Наукові і художні аспекти мистецької діяльності піаніста-концертмейстера : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2005. 16 с.
4. Професія концертмейстера. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jak.bono.odessa.ua/articles/profesija-koncertmejstera.php> (дата звернення 29.02.2020).
5. Теорія і практика акомпанементу / Стотика І. Г. та ін. Мелітополь : МДПУ, 2018. 127 с.
6. Цветкова Л. Ю. Методика викладання класичного танцю : підручник. Вид. 3-тє, перероб. та доп. Київ : Альтерпрес, 2010. 324 с.
7. Чурпіта Т. М. Музичне оформлення уроку класичного танцю : метод. реком. Київ : КНУКіМ, 2001. 12 с.

О. О. Романюк

викладач вищої категорії, старший вчитель
(Новоград-Волинська школа мистецтв)

Еволюція "звіриного стилю" у скіфському мистецтві

Предмет нашої статті – вивчення мистецтва споріднених племен північно-іранської мовної групи індоєвропейської сім'ї, що жили у VII ст. до н. е. – III ст. до н. е. у Північному Причорномор'ї.

Мета статті – розкриття питання еволюції "звіриного стилю" в її диференціації у скіфському мистецтві, спираючись на дослідження таких істориків-мистецтвознавців XX ст.: Є. В. Черненко, В. К. Левашова, А. Д. Чегодаєвої, В. І. Клочка, А. М. Дмитрука, Б. А. Шрамка, В. В. Отроценка, Б. М. Мозолевського, а також на зразки пам'яток мистецтва давніх скіфів.

Досліджуючи скіфське мистецтво, можна побачити, що найбільше розвивається декоративно-ужиткове мистецтво, яке можна пов'язати з їх культом і військовою справою. Про це свідчать роботи скіфських майстрів, виконані у "звіриному стилі". У мистецьких творах відчувається і локальний, і грецький впливи.

Еволюція "звіриного стилю" охоплює доволі значний період – з VII ст. до н. е. по III ст. до н. е. Тому в даній статті ми зупинилися на загальному огляді зразків, що використовувались у скіфському мистецтві, розглянули гіпотези дослідників щодо походження мистецтва цього народу та його стилістичних особливостей.

Починаючи з XVII ст., проводяться археологічні розкопки скіфських курганів, що були культовими спорудами – мавзолеями скіфських царів. Найбільш багаті скіфські кургани: Куль-Оба, Солоха, Чортомлик, Товста Могила, Гайманова Могила, Мелітопольський – мають велику кількість виробів з елементами "звіриного стилю". Серед поховань Неаполя Скіфського були знайдені пам'ятки дрібної пластики, зразки монументального живопису, скульптурний портрет, що зазнали впливу грецького мистецтва. Були також досліджені роботи з гліптики, пам'ятки деревообробного ремесла, різьби на кістці, художньої кераміки.

У наш час мистецтво скіфів є дуже цікавим та актуальним, адже воно розкриває історичну та культурну проблематику життя народів Північного Причорномор'я та їх мистецтва, пов'язаного із життям наших предків – слов'ян.

Як відомо, скіфська культура походить з іншої території, найімовірніше, зі степового Півдня, в результаті міграції скіфського народу кін. VII століття – поч. VI ст. до н. е. Відомості про скіфів містяться у працях грецьких та латинських авторів і

в асирійсько-вавилонських клинописних документах. Про заняття, звичаї, спосіб життя й вірування скіфів ми дізнаємося з "Історії" Геродота. За свідченнями стародавнього вченого, який близько 450 р. до н. е. перебував у Північному Причорномор'ї, скіфи поділялись на такі групи:

- царські скіфи, що жили між Дніпром і Доном;
- скіфи-кочівники, що проживали в причорноморських степах Північного Причорномор'я;
- скіфи-землероби, які жили в лісостепу на лівому березі Дніпра;
- скіфи-орачі, що жили над Бугом.

Раннє мистецтво скіфів представлене творами торевтики – прикрасами озброєння, одягу, кінської зброї, різними ремеслами і промислами.

Майстри виготовляли посуд на гончарному крузі, шили одяг, обробляли шкіру. Усе виготовлено в оригінальному, так званому "звіриному стилі", в якому своєрідно відобразився світогляд скіфського народу.

Мистецтво скіфських племен було пов'язане з військовою справою. Панівне становище посідали царські скіфи, які займалися в основному військовими походами. Скіфський воїн мав такі обладунки: лук зі стрілами, спис, на поясі – акінак (меч короткий), щит.

Загалом "звіриний стиль" – це умовна назва поширеного в давньому мистецтві стилю, виникнення якого пов'язане з тотемізмом. Характерна риса цього стилю – умовне зображення тварин чи їх частин.

Скіфський "звіриний стиль" формувався під впливом мистецтва Ірану й Передньої Азії, а в Причорномор'ї він зазнав впливу еллінського мистецтва. У курганах Центральної Азії були знайдені предмети, що об'єднують у своєму стилі всі три мистецтва: еллінське, сасанідське й китайське.

Персонажів "звіриного стилю" небагато, вони повторюються й поділяються на три групи відповідно до трьох зон міфологічного Світового дерева: небесної (птахи), земної (копитні) і підземної (хижаки). Так, у "небесній" зоні змальовані грифони, орли, голуби, фантастичні крилаті звірі, тотожні тим, що притаманні перському мистецтву.

Серед птахів зображаються грифобарани, грифолеви, фантастичні крилаті звірі (наявність поодиноких зображень, таких, як рогатий птах, характерне лише для архаїчного періоду степів південної Європи) [10, с. 131]. Із копитних – кози, бики, олені, барани, коні.

Також трапляється зображення хижаків, як-от: левів, тигрів, леопардів, вовків, ведмедів. Складно класифікувати кабана, оскільки він і копитний, і м'ясоїдний, і хижак. Хижаки складають близько 30 % усіх зображень, олені – 15 %, інші копитні – 20 % [11, с. 2].

Скіфські майстри-ювеліри тонко відчували природу, реалістично передаючи форму тварин та їх рухи, динамічно відображаючи боротьбу звірів.

Техніки зображення різноманітні: литво і гравіювання по металу, різьблення по кістці чи дереву, аплікація зі шкіри. Тварини зображені реалістично, але в динамічних позах: копитні з підігнутими ногами, хижаки – інколи згорнутими в кільце; подеколи можна спостерігати тварин, які скачуть чи борються; трапляються зображення частини тіла звіра, що слугує його символом, – голови, лап, кігтів. Вирізняються також звірі або їх частини, які розміщені на зображеннях інших тварин. Ці зображення прикрашали кінську упряж, одяг, зброю, предмети побуту скіфів.

Значний внесок у дослідження "звіриного стилю" зробив відомий знавець скіфського мистецтва Г. І. Боровка. Він виділив 3 етапи в розвитку звіриного стилю:

- 1) архаїчний (друга пол. VIII – VII ст. до н. е.);
- 2) середній (кінець I – V ст. до н. е.);
- 3) пізній (IV – III ст. до н. е.).

Вважається, що перші пам'ятки "звіриного стилю" були виконані з таких матеріалів, як: кістка, золото, бронза, рідше – срібло.

Уже на ранньому етапі у скіфському "звіриному стилі" виявляються яскраві та самобутні особливості. Зокрема для архаїчного періоду характерні, з одного боку, життєподібність, а, з іншого – майстерна стилізація форм. Пам'яткам даного стилю притаманна лаконічна цілісність форми.

Майстер не боїться порожнечі площини, він не прагне заповнити зображенням всі частини поверхні виробу. В архаїчний період використано рельєф – низький і високий, інколи – кругла пластика, рідко – гравіювання.

Умілець може зображати як цілу цілу тварину, так і частину її тіла. Інколи звірі розташовані рядами (горизонтально й вертикально). Для раннього етапу не характерне сюжетне зображення. Вирізняються збільшені розміри головних частин тіла. Ідеться переважно про зображення оленя, барана, коня, орла, тварин із родини котячих, лося, козла. Такі образи з'являються під впливом передньоазіатського та іонійського мистецтва.

Оленя зображають лежачим із зігнутими ногами й витягнутою вперед головою. Роги, як правило, стилізують і зображають досить декоративно (іл. 1). Баран або олень – голова. Кінь на ранньому етапі був представлений зображенням його голови; коня рідко зображували повністю. Повністю – лося, козла у позі спокою.

У зображеннях пантери й барса домінують два типи:

- 1) згорнуті у кільце (іл. 2);
- 2) вільно опущені ноги так, що не відчувається опори, тварина ніби вільно висить у повітрі.

Рідко трапляється зображення левів у "геральдичній" позі на наконечнику акінака.

У скіфському мистецтві середнього етапу розвитку "звіриного стилю" відчутний вплив античної культури. У цей період мистецтво змінюється настільки, що його можна назвати елліно-скіфським. Якщо для попереднього етапу характерний лаконізм, то тепер майстер прагне декоративізму, надає красиву форму, композиція ускладнюється, ніби заповнює собою всю площину і стає більш багатослівною.

Скіфські й античні майстри працюють у тісній взаємодії. Заможні скіфи здійснюють замовлення грецьким майстрам. Середній етап у скіфському мистецтві має свої особливості, адже з'являються нові образи, зокрема образ грифона (іл. 3). Набуває великої популярності образ лева. Зникають голівки коня, барана, тепер вони трапляються лише у виробах, перероблених грецькими майстрами.

Часто трапляється пальметка (віялоподібний дрібний листок) волоти. Мотиви стилізованої орлиної голівки, елементом якої є неправдоподібне око й спіралеподібно закручений дзьоб. Голівки лося – велике око, виріз на місці рота. Зображення голівки кабана зі стилізованою щетиною у вигляді пальметки. Лев і левиця – велика грива, паща, зуби.

Зростає популярність грифона, що уособлює космогонічні уявлення скіфів. У V ст. до н. е. широко розповсюджене відтворення окремо взятої ноги або стегна

копитної тварини – ці зображення трапляються на бляхах та паліях вуздечного набору. У цей періоду більшого поширення набувають пишні орнаментальні мотиви, зокрема зображення риби й декоративно трактованого крила птаха. Крім античної, на скіфське мистецтво впливали сарматська та ананьївська культури. Для сарматського мистецтва характерний образ вовка, а для ананьївського – ведмедя.

На пізньому етапі (IV – III ст. до н. е.) відбувається розпад стильової системи, її занепад. У цей час "звіриний стиль" втрачає лаконічність образу, у ньому переважають декоративні тенденції.

Особливої уваги заслуговує пектораль із Товстої Могили, що слугувала нагрудною прикрасою скіфського царя як дипломатичний дар у IV ст. до н. е. (іл. 4). На думку вчених, вона була виготовлена на замовлення скіфської знаті грецькими майстрами в таких техніках: лиття, карбування, гравіювання, паяння, інкрустування кольоровими емаліями.

Науковці вважають, що в основі "звіриного стилю" лежать магичні уявлення скіфського народу, прагнення оволодіти якостями, притаманними звіру: силою, влучністю, прудкістю, хитрістю. Деякі дослідники вбачають зв'язок між "звіриним стилем" і міфологією, а інші – символічну систему з певним значенням.

Хоча у скіфському мистецтві наявні певні еллінські мотиви, однак загалом їх локальне мистецтво, представлене в "звіриному стилі", цілком оригінальне. Зокрема Г. І. Боровка відзначив, що цей стиль існував лише в мистецтві північних мисливських племен лісової смуги, а в мистецтві степових племен зображення тварин були відсутні. Перські торговці, привозячи свої товари, проводили обмін на товари скіфів. Отже, можна зробити висновки, що унікальні образи майстрів скіфського "звіриного стилю" посідають центральне місце у вивченні культури кочових племен євразійських степів VII – IV ст. до н. е.

У скіфських унікальних витворах знайшли своє концентроване вираження і світосприйняття скіфів, і спосіб життя цього народу, і високий художній смак скіфської аристократії, і чудова майстерність творців. Зразки скіфських скарбів прикрашають експозиції українських та зарубіжних музеїв. Традиції скіфського "звіриного стилю" не тільки розповіли світові про життя, світогляд та мистецтво стародавнього народу, а й певним чином відобразилися в давньоукраїнському мистецтві.

Отже, матеріали статті можна використовувати на уроках історії мистецтв під час вивчення тем: "Скіфське мистецтво" та "Мистецтво Північного Причорномор'я" в 4 класі. Сподіваємося, що наша робота стане у пригоді учням шкіл мистецтв, студентам, викладачам, оскільки скіфське мистецтво цінне, сакральне, унікальне та стосується нашої історичної спадщини.

Список використаної літератури

1. Агбунов М. В. Путешествие в загадочную Скифию / отв. ред. Кругликова И. Т., Хотинський В. А. – М. : Наука, 1989.
2. Вайнтриб І. Лицарі степів : "Словесний портрет" сакральної культури скіфської цивілізації / І. Вайнтриб // Людина і світ. – 1998.
3. Геродот. Історія в дев'яти книгах. Книга 4. Мельпомена : переклад А. Білецького. – К. : Наукова думка, 1993. – 576 с.
4. Дмитрук А. Золотий пояс Евразии : Скифская культура – одна из самых поразительных в истории / А. Дмитрук // Вокругсвета. – 2004.

5. Енциклопедія українознавства : словникова частина : в 11 т. / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя ; Львів ; Київ : Глобус, 1955. – 2003.
6. Клочко В. До проблеми походження скіфів / В. Клочко // Пам'ятки України : історія та культура. – 2005.
7. Кравич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво / Д. П. Кравич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів : Світ, 2003.
8. Кравченко С. Скіфське золото / С. Кравченко // Наука і життя. – 1971. – № 9. – С.10–12.
9. Мозолевський Б. М Скіфський степ / Б. М. Мозолевський. – К. : Наукова думка, 1983.
10. Погребова М. Н., Раевский Д. С. Ранние скифы и Древний Восток. – М. : Наука, 1992. – С.131.
11. Полідович Ю. Б. Образ хижака у мистецтві народів скіфського світу (за археологічними пам'ятками VII – IV ст. до н. е.) : автореф. дис. ... на забуття наукового ступеню канд. істор. наук / Ю. Б. Павлович. – К., 2001.
12. Петухов Ю. Д., Васильева Н. И. Евразийская империя скифов / Ю. Д. Петухов, Н. И. Васильева. – М. : Вече, 2007.
13. Сірик В.Ф. Сучасні екологічні проблеми Неаполя скіфського – центру історико-культурного туризму Сімферополя / В. Ф. Сірик // Екологічний вісник. – 2005. – № 4.
14. Шрамко Б. Більське городище на Полтавщині : з історії досліджень найбільшого в Європі поселення скіфського часу / Б. Шрамко // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 1–2.

Список використаних ілюстрацій

1. Бляха у вигляді оленя з кургану станиці Костромської, VI ст. до н. е., золото. Ермітаж, Санкт-Петербург.
2. Зображення пантери. Могила Куль-Оба, VI – VII ст. до н. е. Ермітаж, Санкт-Петербург.
3. Грифон. Гайманова могила, IV ст. до н. е. Музей Л. Гумільова, Санкт-Петербург.
4. Золота царська пектораль. Товста Могила, V ст. до н. е. Музей історичних коштовностей, Київ.

Іл. 1

Іл. 2

Іл. 3

Іл. 4

О.А.Тимошук,
учениця 10 класу
(Житомирська загальноосвітня школа I – III ступенів № 32);
педагогічний керівник: **Безсмертна В. В.,**
вчитель образотворчого мистецтва та мистецтва
загальноосвітньої школи I – III ступенів № 32;
науковий керівник: **Шостачук Т. В.,**
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Українська анімація: погляд крізь простір і час

Сучасна українська педагогіка розглядає виховний вплив мистецтва на особистість як складову естетичного виховання. Виховання мистецтвом полягає в організації зустрічі особистості з мистецтвом, заохочуванні до естетичних переживань, вивченні мови мистецтва тощо. Нова українська школа з метою виховання мистецтвом вимагає залучення нового, цікавого матеріалу, яким, на нашу думку, є мистецтво анімації, мистецька «магія», коли кілька малюнків у різних фазах руху одного предмета або об'єкта під час їх швидкого перегляду створюють ілюзію руху.

У сучасній теорії культури мистецтво мультиплікації (анімації, мультиплікаційного кіно, анімаційного кіно) класифікується як вид кіномистецтва, сюжети якого створюються шляхом знімання послідовних фаз руху мальованих (графічна мультиплікація) або об'ємних (об'ємна мультиплікація) об'єктів – малюнків, маріонеток і ляльок [2,с.36]. Наталія Куркова пропонує таку дефініцію «анімації»: це вид художньої творчості, яка відноситься до категорії аудіовізуальних мистецтв і характерною рисою якої є «оживлення», наділення «душею» образу, створеного штучно, за допомогою різноманітних технік і засобів виразності [6].

Мультиплікацією називають комплекс технічних прийомів, які створюють ефект руху об'єктів із статичних зображень – кадрів або малюнків [4]. Якщо послідовні фази руху об'єктів у фільмі намальовані художником, то таке мистецтво називається графічною анімацією, якщо створені в об'ємі – об'ємною анімацією. А твори називають анімаційними або мультиплікаційними фільмами (мультфільмами). Проте існує різниця між поняттями «мультиплікація» та «анімація». Їх основна відмінність криється у технологічному процесі створення анімаційних та мультиплікаційних фільмів. Для мультиплікації необхідно кожен окремий кадр намалювати виключно вручну, а для роботи з анімацією досить створення розкадровки, а рух персонажів, об'єктів та проміжних сцен можна довірити спеціальному програмному забезпеченню.

Якщо для роботи над анімаційним фільмом достатньо сценариста, ілюстратора й аніматора, то для створення мультиплікаційного ролика потрібна більша команда професіоналів.

Технологічно суть мультиплікації зводиться до того, що спочатку створюється послідовний ряд нерухомих зображень, потім кожне зображення фотографується або, інакше кажучи, фіксується на кіноплівці методом покадрової зйомки. Після чого велику кількість картинок показують на екрані зі швидкістю 24 кадри за секунду (за

часів німого кіно – 16 кадрів), що створює ілюзію справжнього руху і зображення оживає.

Першоджерелами мистецтва будь-якого виду мультиплікації можна вважати історію театру маріонеток. Сам термін «маріонетка» не точний, оскільки він визначає лише один із різновидів видовища. Тут взаємодіють театр тіней, вистави за участю вигаданого фольклорного персонажа «Петрушки», знаменитий «король веселощів Полішинель» і все те, що заслуговує своїм самобутнім змістом на детальне вивчення культурологами та етнографами [5].

Цікавим фактом є те, що анімація старша за кінематограф. Датою її народження вважають 30 серпня 1877 року, коли був запатентований винахід Еміля Рейно – праксіноскоп, завдяки якому стала можливою технологія виготовлення анімаційних фільмів, що залишалася незмінною до винайдення комп'ютерних технологій: «покадрова зйомка» малюнки або інших матеріалів – за фазами руху. Еміль Рейно назвав свої фільми «світловими пантомімами», «оптичними виставками» [5].

Проте, винаходу Еміля Рейно передували різні оптичні іграшки, за допомогою яких можна було пожвавити нерухомі зображення. Так, бельгійський фізик Жозеф Плато, австрійський професор-геометр Сімон фон Штампфер та інші вчені й винахідники використовували для відтворення на екрані рухомих зображень обертовий диск або стрічку з малюнками, систему дзеркал і джерело світла (ліхтар) – фенакістископ, стробоскоп, зоотроп. Наприклад, фенакістископ – круг, по краю якого знаходиться ряд малюнків, що є послідовними фазами руху одного й того самого персонажа; круг обертало, дивлячись на малюнки крізь щілину. Інше пристосування – зоотроп – барабан із прорізами, що обертається, усередині якого поміщена стрічка з таким же рядом малюнків; при цьому кінцева й початкова фази руху повинні збігатися – тоді картинки оживають. Та ці оптичні іграшки були розраховані на сприймання лише одним глядачем.

Перші кроки в мистецтві анімації робили й інші митці: наприклад, Рауль Барр першим застосував перфорований (з дірочками по краях) целулоїд. Цей винахід дав змогу зафіксувати аркуш з малюнком в одному й тому ж самому положенні за допомогою штифтів. А Пату Саллівану належить перший самостійний, не запозичений з коміксів анімаційний персонаж – кіт Фелікс (1917). «Фелікс» пізніше стане першим анімаційним персонажем, який, навпаки, з екрану зійде на сторінки коміксів. Фільми про Фелікса були чорно-білими та німими.

Найвідомішим у світі серед піонерів анімації був Волт Дісней, який не тільки розробив технологію виробництва мультфільмів (яка так і називається діснеєвською (класичною)), але й створив справжню мультиплікаційну імперію. Волта Діснея прийнято вважати батьком мультиплікації, за свою творчість він отримував премію «Оскар» 30 разів. Сьогодні художники-мультиплікатори використовують його досвід як базовий [3, с.142].

Найпершим у світі повнометражним мультфільмом вважається «Апостол», який вийшов у 1918 році. Його створив мультиплікатор і режисер з Аргентини Квіріні Крістіані [7].

Отже, одним із популярних видів кіномистецтва є анімація та мультиплікація. Мультиплікацією називають комплекс технічних прийомів, які створюють ефект руху об'єктів із статичних зображень – кадрів або малюнків. Відмінність між поняттями «анімація» та «мультиплікація» полягає у технологічному процесі створення анімаційних та мультиплікаційних фільмів.

Мультиплікація старша за кінематограф, адже дату її створення вважають 1877 рік. Перші спроби показу анімації були досить вдалим, тому її почали активно розвивати. Історики кіно досі не дійшли згоди, кого ж слід вважати автором першого анімаційного фільму. Одні вважають, що перший в історії людства мальований фільм «Фантазмагорія» був створений у 1908 році французом Емілем Коль, інші стверджують, що першим у світі художником-аніматором був англієць Джеймс Стюарт Блектон, який в 1900 році створив невеличкі фільми «Зачарований малюнок», «Комічні фази смішних осіб», «Готель з привидами» та ін.

Українській анімації нараховується вже більше 90 років. Проте вона починала свій розвиток у 1920-х роках в якості складової радянської анімації. Українські мультфільми за своєю образотворчою та сюжетною побудовою суттєво відрізнялися від мультфільмів інших союзних республік СРСР, вважає Артур Бричанський [1,с.141].

Власне перші українські мультиплікаційні фільми були зняті в 1927 році на Одеській кіностудії. Це була «Казка про солом'яного бичка» режисера В'ячеслава Левандовського.

Згадана вище «Казка про солом'яного бичка» В'ячеслава Левандовського була виконана в техніці площинних маріонеток. Для цього використовувалися маленькі паперові фігурки тварин, які складалися з шарнірно з'єднаних частин і чудово відтворювали ілюзію руху. Свій другий свій мультфільм – «Казку про білку-хазяєчку та мишку-лиходієчку» - В'ячеслав Левандовський випустив 1928 року вже в Києві. Це була 5-хвилинна версія народної казки та, на думку сучасників, вона була більш доскональною за технікою виконання й розробкою рухів персонажів. Фільм зачарував майстерною технічністю, витонченістю засобів, вишуканістю та продуманістю рухів. Мультиплікатора називали справжнім чарівником, чаклуном руху. В цій мініатюрі його білочка, котра насправді мала лише два профільні варіанти, робила такі рухи, що в найдосвідченішого глядача виникала ілюзія, ніби вона поверталася навколо себе, тобто, поверталася через фронтальне положення [1, с. 60-61].

До 1959 року на Київській кіностудії було випущено всього кілька десятків мультфільмів, серед яких «Заборонений папуга», «Тук-Тук і його товариш Жук», «Тук-Тук на городі» та ін.

З 60-тих років розпочався новий етап у розвитку української анімації. Мультфільм «Пригоди Перця» (1960 рік) став першою роботою новоствореного Творчого об'єднання художньої мультиплікації. Сценарій мультфільму написали за мотивами сюжетів популярного сатирично-гумористичного журналу «Перець», звідси й назва стрічки. Мультфільм було озвучено російською мовою, при цьому пісні виконувалися українською. Однією з основних робіт початківців-аніматорів можна вважати мультфільм «Микита Кожум'яка» (1965рік) режисера Ніни Василенко.

Мультфільм про трьох бравих козаків запорізької Січі, які подорожують по всій Європі крізь століття, мав феноменальний успіх. Як і будь-яка класика, мультфільми не втрачають актуальності й сьогодні. У яскравих мультиплікаційних образах козаків Тура, Грая та Ока, надзвичайно близьких до героїв народних казок, утілено риси українського характеру: патріотизм, кмітливість, винахідливість, гумор [5].

Майже одразу вийшов мультфільм «Як чоловіки дружин провчили», знятий також за мотивами жартівливої української пісні. Несподіваним було художнє

рішення авторів фільму – зображення знято з використанням народної вишивки, коли вся дія мультфільму нібито відбувається на українському рушнику.

Режисер і мультиплікатор Олександр Татарський є ще одним українським генієм анімації. У 1982 році він створив впізнавану двома поколіннями радянських громадян заставку програми «На добраніч, малята», і «Пластилінову ворону». Цей дивовижний мультфільм цензори хотіли заборонити, як «ідеологічно безідейний». Проте його врятував кінорежисер Ельдар Рязанов, який показав фільм по ТБ всупереч забороні.

Одне з найвідоміших імен в історії української мультиплікації – ім'я головного режисера «Союзмультфільму» Олександри Сніжко-Блоцької. Вона є автором відомого анімаційного фільму «Легенди і міфи Стародавньої Греції» – 5 мультфільмів про Персея, аргонавтів, Прометея та ін. Окрім того, харків'янка стала режисером таких стрічок, як «Ріккі-тіккі-таві», «Кіт, який гуляв сам по собі» (за Редьярдом Кіплінгом), «Коник-Горбоконик», «Гуси-лебеді» та ряд інших робіт, на яких виросло не одне покоління наших співвітчизників [8].

Вагомий доробок в розвиток мультиплікації внесла Наталія Гузева – автор сценарію двохсерійного мультфільму «Капітошка» (1980, 1989 роки). Капітошка – краплинка дощу, яка допомагає Вовченяті зрозуміти, що зовсім не обов'язково бути страшним.

Ще один культовий персонаж українського мультфільму – «Петрик П'яточкін». Енергійний та веселий, але дуже неслухняний хлопчик уві сні потрапляє до Африки, де йому доводиться стати вихователем слоників. Прокинувшись, Петрик і сам стає слухняним.

Підсумовуючи дослідження української анімації в період з 20-х – до 90-х років минулого століття, зазначимо, що характерними рисами української мультиплікації, що вирізняли її серед інших творів, була мелодійність руху та музичність анімації.

Отже, слід констатувати, що мультиплікація, на сьогоднішній день, є доволі розповсюдженим у світі видом кіномистецтва. В Україні останнім часом відбувається активізація процесів покращення та вдосконалення мультиплікаційного кінематографа. Мультиплікаційні фільми є невід'ємною частиною нашої культури, що й потрібно доносити до сучасної молоді.

Список використаної літератури

1. Крижанівський Б.М. Мальоване кіно України / Б.М. Крижанівський. – К. : Мистецтво, 1968.— 152 с.
2. Крижанівський Б. М. Мистецтво мультиплікації / Б. М. Крижанівський. – К. : Рад. школа, 1981. – 118 с.
3. Поплавський М. М. Мистецтво дитячої мультиплікації на українському телебаченні. Культура і мистецтво у сучасному світі: Наукові записки КНУКіМ. Випуск 13 / Київський національний університет культури і мистецтв. – К., 2012. – 280 с. С.140-146.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://videoinfographica.com/animaciya-vs-multiplikaciya-v-chyom-raznic/>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2016/paper/view/505>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua>
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://homs.k.com/trombon/iz-istorii-animatsii-ili-multiplikatsii>
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kinoland.com.ua/istoriya-ukrainskoi-animatsii/>

А. В. Фещук,
студентка 35 групи спеціальності 015 Професійна освіта (Дизайн)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Н.С. Колесник,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецтвких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Формування у студентів творчих умінь засобами веб-дизайну

На сучасному рівні розвитку інформаційних технологій використання комп'ютера для зберігання будь-якого типу інформації стає єдиним засобом, воно надає широкі можливості для управління інформацією. Важливу роль у процесі отримання інформації відіграє інтернет.

Насьогодні Internet - це найбільш розвинена у світі інформаційна система, за допомогою якої здійснюється комунікація між мільйонами користувачами. За допомогою мережі інтернет забезпечується доступ до більш як п'яти мільйонів інформаційних веб-сайтів. Оскільки веб-сайтів зараз дуже багато при створенні веб-сайту потрібно розуміти як виділити його з поміж інших. Добре виконані сайти, привабливі на вигляд, що швидко завантажуються, мають чітко розмежовану по розділах інформацію і зручні функції навігації, такі сайти краще сприймаються і запам'ятовуються. Таким чином з'являється потреба у такому виді графічного дизайну як веб-дизайн.

Веб-дизайн, як і будь-який вид творчості, спрямований на створення певної моделі зі своєю технічною естетикою і задумом [1]. Сьогодні основною інформаційною базою будь-якого загальнодоступного матеріалу є інтернет, а веб-дизайн – основний інструмент оформлення знань і відомостей, певний конструктор сторінок, здатний не лише красиво оформити веб-сторінку на сайті, а й зробити її максимально зручною та прозорою для користувачів.

Веб-дизайн являє собою художнє оформлення сайтів, а також створення унікального та оригінального дизайну інтернет-сторінок. Вивчення основ веб-дизайну допомагає студентам не лише в опануванні творчих умінь, а й в розумінні того як працювати з людьми, що для майбутніх дизайнерів є дуже важливим.

Метою статті є розглянути особливості використання веб-дизайну у підготовці здобувачів вищої освіти зі спеціальності 015 Професійна освіта (Дизайн) у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Веб-дизайн – галузь веб-розробки і різновид дизайну, до завдань якої входить проектування призначених для користувача веб-інтерфейсів для сайтів або веб-додатків. Веб-дизайнери проектують логічну структуру веб-сторінок, продумують найзручніші рішення подачі інформації, а також займаються художнім оформленням веб-проекту [5]. В результаті перетину двох галузей людської діяльності грамотний Веб-дизайнер повинен бути знайомий з останніми Веб-технологіями і володіти відповідними художніми якостями.

На думку Дениса Бородаєва поняття «веб-дизайн» – це вид графічного дизайну, спрямований на розробку та оформлення об'єктів інформаційного середовища Інтернету, покликаний забезпечити їм високі споживчі властивості і естетичні якості. Подібне трактування відокремлює веб-дизайн від веб-програмування, підкреслює специфіку предметної діяльності веб-дизайнера, позиціонує веб-дизайн

як вид графічного дизайну. Зазвичай послуги веб-дизайну надають студії веб-дизайну.

Так як веб-дизайн являється частиною графічного дизайну, то він знаходиться під безумовним впливом з боку графічного дизайну і навпаки, відносна юність веб-дизайну характеризується стрімким розвитком і не може не залишати після себе сліду у світі графіки.

У результаті опитування здобувачів вищої освіти Житомирському державного університету імені Івана Франка виявлено, що в основі дизайн-проектів лежить ідея емоційного дизайну. Такий дизайн спирається на психологію і творчий підхід, його мета – подарувати користувачам нові враження і створити відчуття, що до них звертається людина, а не машина. Варто зазначити, що головна мета емоційного дизайну – спростити комунікацію між людьми [2, с. 47].

Особливістю веб-дизайну є те, що це не дизайн продукту, і не його частина його, а сам продукт. На практичних заняттях розробляючи веб-сайти, нами було створено повноцінний продукт, де кожен майбутній дизайнер виступав творцем кінцевого продукту. Зауважимо, що веб-дизайнер сьогодні є одним із знакових соціокультурних акторів сучасного суспільства. Він впроваджує новий тип поведінки для інших і породжує нову структурну поведінку для себе. З'являється особливий тип авторів Інтернет-культури.

У ході експериментального дослідження серед здобувачів вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (Дизайн) нами було виявлено, що майбутній фахівець має поєднувати в собі знання інформатики, біхевіоризму і дизайну (67 % респондентів); незалежно від своїх особистих вподобань, створюваний ним сайт повинен відповідати запитам цільової аудиторії-людей, котрі будуть його відвідувати на думку 85 % респондентів, а також дизайн веб-сайту повинен залучати цільову аудиторію (94 % майбутніх фахівців) й задовольняти її потреби (91 % опитуваних здобувачів вищої освіти).

З метою вдосконалення викладання веб-дизайну у закладах вищої освіти, Тетяна Курінная вважає за доречне акцентувати увагу на педагогічних методологічних підходах [3, с. 254]. У процесі навчання веб-дизайну використовують:

- системний підхід – використання якого дозволяє розглядати відносно самостійні компоненти в сукупній взаємодії;
- особистісний підхід – спрямований на розвиток студента, як продукту загально-історичного розвитку, виокремлює його індивідуальність та професійну грамотність;
- діяльнісний підхід – спрямований на отримання прикладних умінь на основі набутих теоретичних знань;
- культурологічний підхід – обумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей, виробленої людством; розвиток студента й становлення його як творчої особистості на основі освоєної культури і внесення принципово нового, виступаючи творцем нових елементів Інтернет-культури.

Тетяна Курінная у рамках її роботи виявила, синтезувала та використала кілька підходів до вивчення веб-дизайну [3, с. 255], які поєднані в межах декількох міждисциплінарних напрямів й заходів:

- семантико-семіотичний напрям вивчення веб-дизайну як мови культури, що включає різні підходи (традиційний, інформаційно-семіотичний, некласичний);

– культурологічні аспекти вивчення веб-дизайну в теорії дизайну (описово-мистецтвознавчий, культурологічний, теоретичний, практичний);

– педагогічна скерованість вивчення веб-дизайну базується на евристичному підході, формуванні творчого мислення, логічної уяви, інтуїції.

Отже, веб-дизайн є дуже багатограним видом графічного дизайну, за допомогою якого можна сформувати творчі уміння і використовувати його для підготовки здобувачів вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Бородаев Д. В. Веб-сайт как объект графического дизайна: монография / Д.В. Бородаев. – Харьков: Септима ЛТД, 2006. – 288 с.
2. Колесник Н.Є. Формування дидактичної компетентності в майбутніх учителів початкової школи засобами дизайн-технологій // Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. – С. 46-49.
3. Курінная Т. Теоретико-методологічні підходи до навчання веб-дизайну / Т. Курінная // Збірник наукових праць. Випуск 25 (2-2018) Частина 1, 2018. – С. 254–259.
4. Уолтер А. Эмоциональный веб-дизайн / А. Уолтер. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 144 с.
5. Фельке-Моррис Т. Большая книга веб-дизайна / Т. Фельке-Моррис. – М.: Эксмо, 2012. – 608 с.

М. А. Шопіна,
музичний керівник
(ЦРД №18 м.Коростеня)

Використання методики К. Орфа у розвитку музичних здібностей дошкільників

*Елементарна музика, слово і рух, ігри
і все, що пробуджує і розвиває духовні
сили дитини, створюють основу розвитку
її особистості, основу, без якої ми прийдемо
до душевного спустошення...*

Карл Орф

Сьогодні завдання дошкільної освіти зосереджуються навколо ДИТИНИ, розкриття її індивідуальності і неповторності, уміння знайти себе в суспільстві і навколишній дійсності. Зміни, що відбуваються в дитині, проявляються в усіх компонентах її музичної культури: в її музичному досвіді, в музичній грамотності, в музичній творчості. Формування кожного з компонентів музичної культури дитини є предметом педагогічної діяльності музичного керівника [6, с. 15].

Музика має велику силу емоційного впливу, виховує почуття людини, формує смаки. Тому музичне виховання потрібно починати в дошкільному віці, оскільки, долучаючись до культурної музичної спадщини, дитина пізнає еталони краси, привласнює цінний культурний досвід поколінь. Музика пов'язана з розвитком емоційної чутливості, з вихованням таких якостей особистості, як: доброта, вміння співчувати іншій людині [3, с. 4].

Зрозуміти реальну повноту і красу життя та мистецтва нашим дітям допоможе вчення німецького композитора-педагога К.Орфа, який створив «Шульверк» збірник елементарних музичних творів – з німецького – «діяти» і «навчати» [1, с. 3].

Концепція К.Орфа полягає у розкритті музичних талантів у дітей через імпровізацію в музиці і русі. Основна ідея Карла Орфа – самостійний пошук дітьми

музиканта всередині себе через навчання гри на простих музичних інструментах, таких як: цимбали, маракаси, дзвіночки, трикутники, ксилофон, металофон та інші. Композитор ввів термін «елементарне музикування», тобто процес, що складається з кількох елементів: співу, імпровізації, руху та гри на інструментах [7, с. 39]. Він розробив дитячі пісеньки, п'єси і вправи, які легко можна змінювати і придумувати нові разом із дітьми.

Система музичного виховання К.Орфа повністю побудована на розвитку творчих здібностей, навичок дитини, і включає в себе такі елементи:

- 1) мовленнєві вправи;
- 2) поетичне музикування;
- 3) музично-рухові вправи;
- 4) ігри з інструментами К. Орфа;
- 5) елементарний музичний театр.

«Шульверк» Орфа – це введення в форми творчого музикування взагалі. У ньому на практичному матеріалі показано основні принципи організації такого музикування [2, с. 9].

Основним призначенням «Шульверка» є первинне залучення всіх дітей незалежно від їхніх здібностей до музики, розкріпачення індивідуально-творчих сил, розвиток природної музикальності.

Принципи «Шульверка»:

- від практики до теорії
- від цілого до деталі
- від простого до складного
- від спонтанності до заданості
- від довільного до контрольного-вольового
- від центру до периферії [5, с. 6].

Враховуючи все це, найголовніше у роботі з дітьми – дати їм зрозуміти, що вони все можуть, все уміють, а ми їм допоможемо. Тільки тоді, коли малята повірять, позбудуться усіх комплексів, можна очікувати високого результату.

К.Орф був переконаний, що для дітей потрібно своя особлива музика, спеціально призначена для музикування на початковому етапі. Вона повинна бути доступна переживанням в дитячому віці і відповідати психіці дитини. Це не чиста музика, а музика, нерозривно пов'язана з мовою і рухом. Така музика є у всіх народів світу [4, с. 39]. Ця методика цікава тим, що діти стають творцями легко та природно. Здібності, які проявляються у грі на музичних іграшках, інструментах по системі К.Орфа, є поштовхом до самовираження засобами елементарної музики. Адже, кожній дитині потрібна радість від музики, природність, свобода, творча наснага і вдячний глядач чи слухач.

Працюючи за методикою К.Орфа досить тривалий час, розробила систему занять гри на музичних інструментах за такою класифікацією як: скляні музичні інструменти, дерев'яні, металеві, шумові.

Починаючи працювати за його методикою, вивчила та зібрала безліч різних матеріалів, з яких можна було б виготовити елементарні музичні інструменти. Розпочала свою роботу з шумівок, виготовлених з паперу та целофанових пакетів, брязкалец, які зробила з кришечок пляшок. Помітила, що дітям дуже цікава така форма роботи. Вони із захопленням долучалися до створення нових музичних інструментів. Разом з малюками так захопилися, що почали створювати більш складні інструменти для музикування. Це були ксилофон з дерев'яних паличок,

трищітка з фломастерів, маракаси, кастаньєти, тарілочки. Одним із найцікавіших моїх інструментів є «Кришталевий дзвін», який виготовила з різних за тоном кришталевих фужерів. Цей інструмент дає змогу дітям відчувати мелодійність і красу звучання кристалу. Його звучання заворює не тільки малюків, на ньому із захопленням грають і колеги під час семінарів-практикумів, тренінгів, а батьки із задоволенням грають на них під час свят та розваг.

За допомогою музично-рухових вправ (оплесків, притупів, шльонк), використовуючи дерев'яні палички, діти простукують найпростіші ритмічні малюнки. Пропонуючи музичні іграшки, проводжу знайомство з дітьми: «Як тебе звати?», де діти проспівують, проговорюють своє ім'я, простукуючи паличками, стукавками, приплескуючи тощо. Як правило, маленькі діти ще не вміють виконувати такі творчі завдання, але набувають навичок ритмічності - поєднання слова, руху, музики. Діти з задоволенням підіграють собі під час виконання віршів, улюблених казок, пісень, мімічних етюдів. Музично-рухові вправи допомагають підготувати дитину до спонтанного рухового вираження, навчають її зображувати звуки і настрій через елементарний рух.

У своїй роботі по системі К.Орфа поєдную такі види діяльності як спів, рух, слухання з грою, заняття в оркестрі. Як правило, всі ці види діяльності проходять одночасно, не заважаючи, а взаємодоповнюючи один одного, оскільки поетичне музикування допомагає дітям відчувати красу звучання поезії і музики. Завдяки ньому вчу дітей залюбки вивчати вірші напам'ять, відчувати і розуміти зв'язок слова і музики.

Використання рухових елементів під час мовленнєвих вправ допомагає мені навчати дітей зображати музичні звуки, плескаючи у долоні, виляскуючи пальцями, тупаючи ногами тощо. У дітей формуються швидкість реакції, терплячість, кмітливість. Крім того, поєднання слів і рухів сприяє ще й ліпшому запам'ятовуванню текстів дітьми, формуванню в них чіткої дикції.

Будуючи свої заняття, велику увагу приділяю емоційній сфері дошкільнят. Прагну, щоб діти поринали в казковий світ музичних звуків, створюючи та імпровізуючи власні образи. Під час музичних занять, розваг, свят, де використовую елементи з методики К.Орфа, відчула, що діти стають більш здатними до відчуття ритму, пластики, артистичності.

Моя практика показала, що музично-виховна система К.Орфа закладає хороші передумови для участі дітей у різноманітній музичній діяльності, оскільки ґрунтується не лише на інструментальному, а й ритмопластичному, танцювальному, співацькому музикуванні, пробуджує творчий потенціал дитини.

Результатом цілеспрямованих, систематичних занять з використанням системи «елементарного музикування» Карла Орфа впродовж вікового зростання дитини є покращення розвитку загальних музичних здібностей у дітей.

Досвід, отриманий дитиною в дошкільному віці, розвиває впевненість у своїх силах, створює звичку самостійно шукати шляхи вирішення, враховуючи наявні умови.

Список використаної літератури

1. Грайлики: методичні рекомендації (впровадження елементів методики К. Орфа в освітньо-виховний процес дошкільного навчального закладу). Житомир: Вид-во «Волинь». – 2006.
2. Використання системи «Елементарного музикування» К.Орфа в освітньому процесі дошкільного навчального закладу. В. Семизорова, І. Шараєвська, Н. Степаненко. Тернопіль: Мандрівець. – 2014.
3. Всесвіт музичних звуків К. Орфа на музичних заняттях «Палітра педагога». – №2. – 2008.

4. Творче музикування. Використання саморобних інструментів у музичній діяльності дітей за принципами педагогіки К. Орфа «Палітра педагога». – № 3. – 2008.
5. Адаптована програма «Всесвіт музичних звуків» інновація в дитячому садку. Створення адаптованої програми за концепцією К. Орфа. //Дошкільний навчальний заклад. – № 1 (13). – Січень, 2008.
6. Альтшуллер Г.С. Найти идею. Введение в теорию решений изобретательских задач / Г.С. Альтшуллер. – Новосибирск: Наука, 1991. — 224 с.
7. Куришев Є.В., Куришева Л.К. Теорія та практика музично-естетичного виховання за системою К.Орфа. – К. : ІСДОУ, 1994.

Т.В. Шостачук,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Місце образотворчого мистецтва в просторі мистецької культури та в загальноосвітній школі

Мистецька культура – це особлива сфера в загальному просторі культури, у якій створюються, зберігаються й використовуються специфічні, досконалі майстерні ідеали. Ці ідеали, які втілюють наочні образи в предметні, поєднуючи чуттєве і раціональне, матеріальне і духовне – є творами мистецтва.

Визначаючи поняття мистецької культури, можна говорити про естетичну культуру чи загальну культуру людини, а останнім часом – про візуально-художню культуру.

З педагогічної точки зору мистецьку культуру можна розглядати як ціннісний постулат у прагненні до всебічного розвитку особистості. Вона охоплює суму явищ, пов'язаних з художньою творчістю, видами мистецтва, досвідом та уповноважує людину розуміти естетичні цінності й переживати їх під час сприйняття у природі та повсякденному житті [8].

Естетично культурна особистість уміє емоційно реагувати на мистецтво, розуміти й одночасно свідомо оцінювати його, вона здатна розширити коло своїх уподобань та поважати інші, відмінні. Для набуття особистістю мистецької культури необхідно ознайомитися з основним естетичним законами, уміти використовувати їх на практиці, з метою моделювання довкілля та дбайливого ставлення до його краси.

Мистецька культура сама по собі є цінністю, вона спонукає людину займатися художньою творчістю, отримувати естетичні та інші враження від мистецтва.

Контакт людини з мистецтвом, коли вона створює або сприймає його, не обмежується тільки сприйняттям: завдяки мистецтву розширюються інтереси особистості, збагачуються її знання про людину та світ, цивілізацію та мистецтво; такий контакт забезпечує багато нових емоцій та вражень, нових способів бачення; формує ставлення до оточуючого світу. Ось чому мистецька культура – важлива у навчанні та вихованні дітей і молоді.

Слід зазначити, що в понятті мистецької культури ми маємо справу з певною універсальністю вмінь та навичок, які лежать в її основі. Існує багато ступенів або рівнів мистецької культури, які доступні більшості людей. Проявом мистецької культури є здатність відчувати красу твору мистецтва й природи, вміння бачити її в навколишньому середовищі, можливість емоційно реагувати на естетичні предмети та явища, а також розвивати власну діяльність та творчу індивідуальність.

Відтак, необхідно визначити, що ми розуміємо під поняттям «мистецтво».

Зауважимо, що дефініція типу: «Мистецтво, одна з форм суспільної свідомості, складова частина духовної культури людства, специфічний рід практично-духовного освоєння світу» [7] у сучасному просторі постмодернізму здається дещо обмеженою.

На сьогодні, найбільш узагальненим є визначення: «Мистецтво – це сфера людської діяльності, яку позиціонують митці» [8]. Слід зауважити, що на сьогодні не існує єдиного, цілісного, загальновизнаного визначення мистецтва, оскільки його межі постійно переосмислюються, у будь-який момент може з'явитися твір, який не вписується у довільно прийняте, закрите визначення [8].

Розширимо підхід до дефініціювання цього поняття.

«Мистецтво» (лат. *ars*, від гр. *techne*) відпочатку означало те саме, що й «уміння», наприклад: уміння створити якийсь предмет, будинок, корабель, статую, одяг, але, окрім того, ще й уміння виміряти поле, переконати слухача, командувати військом. Ці вміння називали мистецтвом: мистецтво архітектора, мистецтво скульптора, гончара, мистецтво кравця, мистецтво геометра, мистецтво ритора. «Уміння полягає в знанні правил, тож не було мистецтва без правил, приписів: мистецтво архітектора має свої правила, а мистецтво скульптора, гончара, геометра, генерала – свої... Робити щось без правил, лише з натхнення чи уяви – було для старожитніх чи для схоластиків не мистецтвом, а його протилежністю», – вважає сучасний польський науковець В.Татаркевич [6, с.31] та пропонує своє бачення сутності мистецтва, а саме:

- мистецтво – частина культури;
- мистецтво завдячує своїм життям майстерності;
- мистецтво становить немовби «осібний материк» у світі;
- мистецтво націлене на те, щоб дати життя художнім творам, бо в творах – його сенс, за них його цінують;
- назва «мистецтво» дається і творам митця, а не тільки його майстерності [6, с. 36].

Словник польської мови (PWN) пропонує декілька дефініцій поняття «мистецтво» («sztuka»):

1. «Поле художньої діяльності, що вирізняється своїми естетичними цінностями, які цією діяльністю репрезентуються; також: твір або продукція такої діяльності.

2. Уміння, яке вимагає таланту, майстерності або спеціальної кваліфікації.
3. Діяльність, вчинена завдяки цій майстерності.
4. Драматичний твір, призначений для демонстрації на сцені.
5. Вистава, зіграна на основі такого твору.
6. Окремий предмет, рослина чи тварина якогось виду.
7. Суч. «Людина з певними рисами».
8. Заст. «Відокремлена частина чогось».
9. Заст. «Зазначена кількість тканини, що продається як ціле» [4].

Не менш важливим, на нашу думку, є визначення поняття «мистецтво», яке подається у «Спеціальному критичному словнику з філософії» А. Лаланда: «Мистецтво – це система загальних правил, умовностей, вироблена задля однієї вузької місцевої тенденції» [2].

Мистецтво стає мистецтвом лише тоді, коли образна діяльність художника перестає бути націленою на «користь», на обов'язкове прилаштування до потреб

повсякденного життя. Єдине призначення мистецтва – викликати в глядача певний стан душі, який важко описати. Його сутність полягає у переживанні людиною гармонії світу й відчутті причетності до цієї гармонії.

У мистецтві естетична характеристика предмета є основною підставою для його створення та збереження.

У сфері мистецької культури, яка пропонує ідеали, що впливають на всі органи відчуттів людини (зорові, аудіальні, нюхові, тактильні тощо), можна виокремити площину візуальних ідеалів, які позиціонують твори образотворчого мистецтва – живопис, графіка, скульптура, архітектура та декоративно-прикладне мистецтво.

Зупинимося докладніше на тлумаченні поняття «образотворче мистецтво».

У XVIII столітті існував термін «прекрасні мистецтва», який ввів Шарль Батте (*Charles Batteux*). Взятий з французької мови термін «*les beaux arts*» був загальною назвою для живопису, скульптури, архітектури та включав поезію, декламування, танець і музику. Проте, ще раніше французький архітектор Нікола Франсуа Блондель (*Nicolas-François Blondel*) наголошував на особливому значенні образотворчого мистецтва в галузі культури, відокремлюючи його від групи т.зв. «визволених мистецтв». Основу розрізнення складали краса й гармонія – які керують уявою та спричиняють задоволення. Наприкінці XIX ст. термін «прекрасні мистецтва» став означати безпосередньо образотворче мистецтво. У даний час образотворче мистецтво окрім живопису, графіки, скульптури, архітектури включає також прикладне мистецтво, яке до XIX ст. не вважалося результатом художньої діяльності [5].

Необхідно враховувати, що термін «образотворче мистецтво» охоплює дві широкі сфери: сферу художньої творчості – живопис, графіку, скульптуру, архітектуру й декоративно-прикладне мистецтво та сферу людської діяльності, продуктом якої є твори мистецтва, що впливають виключно з потреби творити.

Завданням образотворчого мистецтва є створення, зберігання й використання візуальних ідеалів у формі архітектурних, скульптурних, живописних, графічних, декоративних творів.

Образотворче мистецтво відповідними йому засобами зображає матеріально-чуттєві властивості реального світу в реальному просторі завдяки об'єму, фактурності предметів, кольору, світлу тощо. Попри всю визначеність матеріалу мистецтва, кожен із його видів має свій набір виражально-зображальних засобів, які утворюють розмаїття їх художньої мови [3].

Слід усвідомлювати, що актуальним залишається питання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі. Науковець Мажена Жиліньська ([Marzena Żylińska](#)) вважає, що проблеми з'являються, коли ми починаємо замислюватися, де має бути місце мистецтва в школі та як повинен виглядати контакт учнів з ним. Чи достатньо знати твори найвидатніших живописців і скульпторів, чи не менш важливо активно вивчати різні художні техніки? Чи достатньо підручників та зошитів для занять з мистецтва, чи діти повинні відкривати мольберти, брати до рук пензлі, забруднюватися та пізнавати запах фарби та розчинника? Чи достатньо ілюстрації глиняних горщиків у підручнику чи ми повинні давати дітям глину, щоб вони могли відчути, як виглядає процес творення? Перегляд картин та самостійне надання глині певної форми – це два абсолютно різних процеси, підкреслює Мажена Жиліньська [1].

А відтак, культура навчання в усіх відношеннях відрізняється від культури вчитися. У першому випадку, учні бачать світ ніби крізь віконне скло: вони

отримують певну частину знань, яку підготував вчитель та яку мають засвоїти. Ця перспектива пасивного реципієнта стосується також мистецтва. Але оглядання глиняного горщика – це не те саме, що його створення. В обох випадках відбувається активізація мозку і, отже, розвиваються абсолютно різні його структури. Відтворення інформації про великих художників – це не те саме, що самостійно малювати; читання про композиторів відрізняється від навчання грі на обраному інструменті.

Безумовно, у сучасних школах замало слів та ілюстрацій, щоб розвинути всі таланти, якими наділені діти. Цілісний підхід до педагогічної науки був постульований ще у XVIII столітті Йоганном Генріхом Песталоцці (Johann Heinrich Pestalozzi) та багатьма іншими реформаторами освіти, а нейробіологи, використовуючи зовсім інші аргументи, підтверджують правильність такого підходу [1]. Однак постулат цілісного підходу до основних напрямків освіти досі не застосовується, більш того, упродовж кількох сотень років він продовжує вважатися інноваційним.

Образотворче мистецтво – найкращий спосіб стимулювати розвиток мозку в цілому та активізувати всі почуття. Такий вид активності, що уможливорює чуттєвий контакт зі світом, підготовлює мозок до розуміння абстракції. Саме тому учні в школі повинні не тільки слухати й читати, але активно входити в роль творців. Вони повинні пізнати запах фарб і глини, труднощі із написання літературного твору чи гри на інструментах.

З позицій сьогодення слід визнати, що понад двісті років зовнішній вигляд шкільних аудиторій в основному не змінився. Спереду висить дошка (сьогодні мультимедійна), перед нею стоїть викладач і пояснює новий матеріал, а учні сидять за партами, їх завданням є репродукування поданих знань. Кімнати, в яких школярі навчаються мистецтву, часто не відрізняються від інших.

Постає питання: чи можуть таланти дітей розвиватися в таких умовах? Чи можна таким чином пробудити інтерес до високої культури, або розвинути почуття смаку чи вміння учнів? А може, в школах ми повинні створити кімнати з мольбертами для малювання олійними фарбами, можливо, нам слід придбати гончарні колеса та печі для обпалення глиняної скульптури?

Ставлення до мистецтва формується з перших років життя. На жаль, багато дітей вдома мають контакт лише з масовою культурою. Школи, які хочуть вирівняти шанси дітей із бідніших верств населення, повинні уможливити їх контакт з високою культурою.

То можливо є сенс запитати, як виглядала б Україна через двадцять років, якби учні регулярно контактували з мистецтвом і художниками в школі? Наша Батьківщина була б тоді не тільки красивішою, але й багатшою, адже розвиток залежить від здатності до незвичного, а отже, новаторського погляду на світ. І це найкраще робити художникам. Існують різні способи реформування української школи. Проте ми вважаємо, що запровадження шкіл мистецтв та спілкування дітей з художниками означало б реальну й глибоку зміну майбутнього нашої країни.

Список використаної літератури

1. Żylińska Marzena. Sztuka w szkole, ale gdzie? [Електронний ресурс] – URL: <http://www.budzacasieszkola.pl/marzena-zylinska/sztuka-w-szkole-ale-gdzie/>
2. Lalande A. Vocabulaire technique et critique de la philosophie Fasc. 1-21. P., 1902-1912; 11 éd., P., 1972
3. Мовчан В.С. Естетика [Електронний ресурс] – URL: <https://textbook.com.ua/etika->

ta-estetika/1473446665/s-14?page=1

4. Словник польської мови (PWN) [Електронний ресурс] – URL: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/sztuka.html>

5. Słownik Terminów Encyklopedycznych [Електронний ресурс] – URL: <http://ozkultura.pl/wpis/388/3>

6. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естет. Переживання / Пер. з пол. В. Корнієнка. – К.: «Юніверс», 2001. – 368 с.

7. Толковый словарь арт терминов [Електронний ресурс] – URL: http://www.artprojekt.ru/library/dictionary/index.php-id_article=286.htm

8. Uwarunkowania kultury plastycznej [Електронний ресурс] – URL: https://sciaga.pl/tekst/66934-67-uwarunkowania_kultury_plastycznej

9. Шмельова Т. В. Мистецтво скульптури: навчально-методичний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. – 201 с.: іл.

Д.Д. Якимчук,
студентка 35 групи ННІ педагогіки,
спеціальність: 015 Професійна освіта (Дизайн)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Н.Є. Колесник,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецтвих дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Використання засобів художнього конструювання у дизайн-проектах учнів 5-10 класів

Зробіть свій дизайн простим, але видатним.

Дон Дранер.

Сучасному суспільству необхідні конкретні програми, спрямовані на розвиток творчого потенціалу та креативності особистості. Ці програми необхідно впроваджувати у дитячих садках, школах, закладах вищої освіти. В.О. Моляко переконаний в тому, що сьогодні, а тим більше – завтра, саме творча, естетично збагачена особистість у змозі розв'язувати як щоденні виробничі, так і масштабні завдання, які забезпечуватимуть не просто виживання, а прогрес нації, здатної зайняти у співдружності народів достойне місце, створити кожному своєму громадянину повноцінне економічне і культурне життя.

Дивлячись на те, що в сучасному світі розвиток креативності учнів є досить актуальною, усі цивілізовані країни дбають про творчий потенціал суспільства. Про це наголошується в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції національного виховання.

У наш час процес навчання дизайну реалізується за допомогою різноманітних технологій, метою яких є розвиток особистості, що найбільш ефективно забезпечується саме завдяки застосування технологій розвитку креативності. Представники творчих професій неодноразово зауважували, що найвідповідальніші етапи їх діяльності носять інтуїтивний характер, не контролюються свідомістю і волею. Особлива роль у цьому процесі відводиться школярам. Адже, вони як ніхто створюють умови для самовираження в різних видах діяльності. Тобто розвиток

креативності учнів виступає складовою частиною процесу життєтворчості особистості.

Мета нашої статті є дослідити особливості засобів художнього конструювання та розвитку креативності в дизайн-проектах учнів 5-9 класів.

Вчені-дослідники виділяють такі основні властивості творчої особистості: сміливість думки, схильність до ризику; фантазія; уявлення та уява; проблемне бачення; вміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; вміння переносити знання і досвід у нові ситуації; незалежність; альтернативність; гнучкість мислення; здатність до самоуправління.

Але важливим у художньому конструюванні вважається композиція. Сам термін художнє конструювання – це творчий метод проектування об'єктів технологічної діяльності, спрямований на створення людиною естетично вдосконаленого виробу. Художнє проектування, на відміну від художнього конструювання у просторі, стосується створення композиції майбутнього виробу на площині кольорографічними засобами.

В аспекті нашого дослідження розглянемо базові поняття. Поняття «композиція» однаковою мірою стосується різних видів творчості - художнього конструювання, декоративно-ужиткового мистецтва, живопису, архітектури, музики тощо. Отже, композиція – це поєднання окремих елементів у єдине художнє ціле, що в конкретній зоровій формі виражає задум автора. У художньому конструюванні існують такі види композиції: фронтальна та об'ємна (об'ємно-просторова).

Варто розглянути дефініцію «фронтальна композиція», яка широко використовується у творах декоративно-ужиткового характеру, де фактура матеріалу часто надає рельєфності композиції, композиція виконана техніками аплікація, розпис, пірографія. Зазначимо, що «об'ємна композиція» – це композиція виробу, яку ми сприймаємо з усіх боків (об'ємні вироби - токарство, верстатне обладнання, скульптура, дрібна пластика, малі архітектурні форми, твори декоративно-ужиткового характеру, різні утилітарні об'єкти, зокрема, посуд, меблі тощо). Будь-які види композиції створюються за допомогою певних засобів: композиційного центру, симетрії й асиметрії, ритму, контрасту та нюансу, пропорції.

Не менш важливим засобом художнього конструювання є композиційний центр. Композиційний центр — це місце фокусування уваги глядача на деталях композиції. Не варто плутати його з геометричним центром. Геометричний центр утворюється перетином діагоналей площини. Предмет інтер'єру в геометричному центрі виглядає як такий, що знаходиться «на своєму місці». Композиційний центр може бути зміщеним відносно геометричного. З нього має розпочинатися розгляд композиції.

Конструктивні елементи виробу або орнаменту можуть бути також по-різному розміщені відносно певної точки, лінії. Найпоширенішими розміщеннями є симетрія та асиметрія. Пропорційне розміщення частин виробу відносно його центра називають симетрією. Принцип симетрії спостерігаємо в природі (наприклад, кристали, листочки, квіти, метелики, птахи, тіло людини тощо). Таке розміщення надає об'єктам художнього конструювання порядку, закінченості, цілісності. Симетрично розміщені фігури за певних змін свого положення в разі накладання однієї частини на другу суміщаються.

У процесі створення дизайн-проектів на практичних заняттях у Житомирському державному університеті імені Івана Франка, а також під час

навчальної практики в закладах освіти нами було використані такі засоби художньої виразності, зокрема: такі види симетрії як дзеркальна, осьова та гвинтова.

Зауважимо, що дзеркальна симетрія ґрунтується на рівності двох частин виробу, тобто одна частина ніби утворюється внаслідок віддзеркалення другої. Якщо накласти їх одна на одну, вони суміщаються. Уявна площина, яка ділить симетричну фігуру навпіл, називається площиною симетрії. Іншим видом симетрії є осьова. Вона пов'язана з обертальним рухом і повтором елементів навколо осі симетрії, тобто лінії, обертаючись навколо якої, фігура може неодноразово накладатися сама на себе. Гвинтова симетрія утворюється в результаті гвинтового руху точки або лінії навколо нерухомої осі. Зазвичай вона застосовується в елементах різного роду машин, верстатів, літаків, архітектурних спорудах за аналогією з природними об'єктами. Симетричність композиції проекту надає відчуття урівноваженості й статичності.

Серед учнів 5 – 10 класів проведено експериментальне дослідження щодо розуміння понять нашого дослідження. У ході цього було виявлено, що поняття «асиметрія» розглядається порушення рівномірної організації засобів виразності (елементів) відносно осі на площині, в об'ємі чи у просторовому середовищі у 84 % респондентів. Учні розуміють, що асиметричними в приміщенні можуть бути будь-які предмети – від невеличких статуєток до м'яких меблів. 79 % учнів 5-10 класів розуміють, що асиметрична об'ємна композиція дозволяє об'ємно виразити образ, передавши всю його багатогранність і багатолічність. 81 % респондентів розуміють, що симетрія та асиметрія допомагають досягати художньої виразності у формуванні різноманітних композицій у дизайн-проектах. Поняття «рівновага» розглядають як рівномірне розміщення засобів виразності навколо осі композиційного центру 64 % учнів 5-10 класів.

Учні 5-10 класів розуміють, що одним із найдавніших засобів композиції є пропорційність – гармонійне поєднання пропорцій частин, елементів у єдине ціле. Тому, проєктуючи виріб, необхідно знайти найбільш ефективні пропорційні залежності, що вказують на співрозмірність двох або більше відношень. Багато архітекторів, художників за основу гармонійних пропорцій беруть так званий золотий перетин. Пропорції «золотого перетину», які відомі з давніх часів, – це співвідношення 1:0,65, 1:1,65. Це такий пропорційний поділ відрізка на нерівні частини, при якому весь відрізок так відноситься до його більшої частини, як більша частина відноситься до меншої, або, іншими словами, менша частина так відноситься до більшої, як більша – до всього відрізка.

У ході творення дизайн-проектів ми ознайомлювали з поняттям «нюанс» як співвідношення близьких за властивостями композиційних ознак предмета, зокрема у відтінку, де ледь помітна різниця.

Таким чином, творчість розпочинається з нестандартного мислення (внутрішньої активності), а діяльність визначає зовнішню активність суб'єкта творчості. Як зауважує С. Сисоєва, розвиток творчого мислення учнів, ефективне використання навчального часу занять, підвищення рівня знань і вмінь, оволодіння основним арсеналом дослідницької роботи є основними складовими розвитку творчого потенціалу особистості [1].

Отже, ефективність розвитку творчого мислення учнів 5-9 класів підвищується за умови створення педагогічно комфортного освітнього середовища, творчої атмосфери, заохочення креативності школярів, генерування ними нових ідей і пошуку нестандартних шляхів для вирішення професійних завдань. Перш за все

маємо зазначити, що процес підвищення ефективності створення дизайн-проектів, спрямованого на розвиток креативності, безпосередньо залежить від доцільного добору і використання різноманітних, відповідних навчальній темі креативних засобів створення, а також від активізації всього навчального процесу. Цьому сприяють технології сприяння розвитку креативної особистості та інтерактивні технології.

Так, засоби художнього конструювання є продуктивними для творчій діяльності. Основною творчістю є пошукова активність, що сприяє саморозвитку і самовдосконаленню учнів.

Список використаної літератури

1. Козвоніна В.П. Розвиток творчих здібностей учнів / В.П. Козвоніна // Початкова школа. – 2000. – №7. – С. 10–15.
2. Колесник Н.Є. Теорія і практика навчання дорослих в контексті предметно-перетворювальної компетентності // Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання. – Випуск 6. – 2015. – С. 118-122.
3. Колесник Н.Є., Піддубна О.М. Художньо-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : монографія. – Житомир : Полісся, 2017. – 244 с.
4. Композиція: Тотальний контроль. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/kompozic>
5. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С.Г. Крамаренко // Відкритий урок. – 2002. – №5 – 6. – С. 3–5.
6. Психологія кольору в дизайні логотипу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://spilno.org/article/psykholohiya-koloru-v-dyzaini-lohotypu>
7. Яремків Михайло. Композиція: творчі основи зображення. Навчальний посібник. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 112 с.

РОЗДІЛ III

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Н.С. Борисенко,
викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

А. В. Лісневська,
викладач, концертмейстер
(КПСМНЗ Житомирська музична школа №3)

Синтезовані види мистецтва як складова сучасної масової музичної культури

Синтез мистецтв – створення якісно нового художнього продукту за допомогою органічного поєднання мистецтва або видів мистецтва в єдине ціле. Кінцеве явище не зводиться до суми складових його компонентів, воно узагальнює такі їх властивості, як ідейно-світоглядну, образну і композиційну єдність, спільність участі в художній організації простору, часу, дозволяючи надавати багатосторонній емоційний вплив на сприйняття людини. Об'єднання мистецтв у новий синтетичний вид відбувається за потреби сучасного суспільства в більш широкому, всеосяжному освоєнні й зображенні дійсності.

Дамо визначення поняттю «синтез» (від грец. *Synthesis* – поєднання, сполучення). Воно має у мистецтві декілька значень, передусім, це об'єднання у мистецтві кількох його видів навколо одного, що визначилося як провідне [5].

З подальшим розвитком музичної культури посилюється взаємодія і синтез мистецтв, у якому розрізняють наступні форми:

- синкретизм – нероздільна, органічна єдність різних мистецтв та інших форм духовного життя (наприклад мистецтво народів первісного суспільства);
- підкорення – об'єднання видів мистецтва, один з яких домінує (наприклад, провідна роль архітектури в архітектурних ансамблях, де підпорядковане місце займають скульптура, живопис, декоративно-прикладне мистецтво);
- симбіоз – рівноправна взаємодія видів мистецтва, що зливаються у щось нове. Прикладом може стати у XVII столітті опера, а у XX – естрада, де зливаються слово, музика, хореографія та інші види мистецтва;
- зняття – вид взаємодії, коли одне мистецтво є основою іншого, яке безпосередньо не бере участі у художньому результаті основними своїми елементами, що існує в ньому лише у «знятому» вигляді (наприклад, літературне лібрето у балетній виставі);
- концентрація – вид взаємодії, коли одне мистецтво вбирає в себе інші, використовуючи їхню художню цінність (наприклад мистецтво кіно);
- трансляційне сполучення – вид взаємодії, за допомогою якої один вид мистецтва є засобом передачі іншого роду художньої інформації (наприклад телебачення як засіб масової комунікації) [5].

Проблема взаємодії різновидів мистецтв може розглядатись у різних аспектах – музикознавчому, літературознавчому, мовному, мистецтвознавчому, естетичному та ін. Як предмету наукового зацікавлення їй присвятили студії англійські вчені: Х. Якоб, Дж. Драйден, Д. Браун, Ч. Авісон, Т. Твінінг, німецькі:

Й. Н. Форкель, Й. Г. Гердер, Е. Т. А. Гофман, Е. Ганслік, А. В. Амброс, У. Вайсштайн, Г. Петрі, Й. Міттенцвай та ін.

Розглянемо деякі форми синтезу мистецтв. У світовій естетиці відомі концепції Ф. Шеллінга, Р. Вагнера, О. Скребіна, у яких підкреслювалося, що синтез мистецтв надає творчості нових резервів та додаткових можливостей в освоєнні світу, створенні якісно нових художніх цінностей. Наприклад, архітектура і монументальне мистецтво постійно тяжіють до об'єднання, створюючи архітектурно-художній синтез, в якому живопис і скульптура, виконуючи власні завдання, також розширюють і тлумачать архітектурний образ. У цьому просторово-пластичному синтезі зазвичай беруть участь декоративно-прикладне мистецтво, засобами якого створюється предметне середовище, що оточує людину [6].

Синтез тимчасових мистецтв (поезія, музика) здійснюється у всіх жанрах вокальної та вокально-театральної музики (пісня, романс, кантата, ораторія, опера та ін); своєрідною формою синтезу музики й поезії є твори програмної інструментальної музики. Потреба в нових творчих резервах народжувала такі види мистецтва, як театр, кіно й споріднені їм часово-просторові мистецтва, які вже синтетичні за своєю природою. Вони поєднують творчість драматурга (сценариста), актора, режисера, художника, а в кіно також оператора; в музичному театрі драматичне мистецтво виступає в єдності з вокальною та інструментальною музикою, хореографією і т. д., мистецтво режисера естетично поєднує компоненти художнього театрального або кінематографічного твору в нове ціле [1].

Зазначимо, що синтез мистецтв може здійснюватися на різних рівнях: усередині мистецтва (наприклад, використання методів документального кіно – хроніки, репортажу і т. д. – в ігровому фільмі) і між мистецтвами (наприклад, введення кінематографічного зображення в театральну дію). Часто синтез робить активнішою роль публіки, наприклад, в народних святах, ходах, тріумфах, карнавалах, у різних ритуальних діях (античні Діонісії), учасники яких є одночасно і глядачами, і авторами.

Різним може бути співвідношення між мистецтвами, що беруть участь в синтезі. Один вид може повністю домінувати, підпорядковувавши собі інші (наприклад, стародавня єгипетська архітектура підпорядковує собі скульптуру і живопис); загальне значення може придбати якість, властиву одному з мистецтв, наприклад, «архитектонічність» (пропорційність драматургічного співвідношення частин змісту) пластичних мистецтв в класицизмі, «пластичність» в старогрецькому мистецтві, «живописність» в бароко тощо [4].

Як у окремі історичні епохи, так і відповідно до конкретного задуму художника види мистецтва можуть тісно зростатися між собою (архітектура і скульптура готики), гармонійно доповнювати один одного (в епоху Відродження) і знаходитися у контрастному злитті (у багатьох сучасних музичних композиціях XX-XXI століття), зокрема, класикал-кросовер та нью-ейдж:

Classical crossover – музичний стиль, який представляє собою своєрідний синтез, гармонійне поєднання елементів класичної музики з поп-, рок-, або електронною музикою. Назва офіційно виникла не так давно, увійшовши до списку номінацій музичної премії Grammy, яка щорічно присуджується Національною академією звукозапису США. Цей стиль настільки популярний, що Billboard створив для нього окремий чарт серед своїх хіт-парадів. Іноді стосовно вокальної музики цього жанру використовують назву *operatic pop* або *popera* [7].

Classical crossover як музичний стиль формувався поступово, за минулі три десятки років крок за кроком, подолавши шлях від еклектичних експериментів поєднання рок-музики і класики до широкого визнання. Легендарний Electric Light Orchestra (ELO) нарівні з традиційним рок-саундом і електронікою використовував симфонічне звучання і класичні прийоми композиції. Queen, починаючи з альбому «A Night at the Opera», застосовують класичні прийоми композиції і звучання, і це стає невід'ємною частиною їхнього унікального звучання.

На рубежі століть рок-групи Metallica, Scorpions, гітарист Gary Moore з великим успіхом виступають з симфонічними оркестрами, а симфо-пауер-металісти Nightwish використовували академічний вокал Тар'ї Турунен. Рок і класику по'єднують гітаристи Річі Блекмор (Deep Purple, Rainbow), Yngwie Malmsteen, Елтон Джон, Боно, Джон Бон Джові на концерті разом з Лучано Паваротті. З іншого боку, артисти класичного жанру розширюють рамки академічної музики. Зокрема, великий тенор Енріко Карузо поряд з класичною оперою із задоволенням виконував народні пісні і композиції. Явищем світового масштабу *classical crossover* став завдяки Пласідо Домінго, Хосе Каррерасу і Лучано Паваротті. Тріо тенорів дебютувало в 1990 році: в Римі вони виконали «Футбольну пісню» з нагоди відкриття чемпіонату світу з футболу. Проект проіснував 15 років і став найприбутковішим в історії музики.

Classical crossover розвивається на величезній музичній території, набуваючи все більше прихильників. Стримуючим фактором стилю є необхідність високого рівня освіченості і таланту композиторів, аранжувальників, музикантів та вокалістів.

Слід зауважити, що кращі представники *classical crossover* систематично відвідують Україну: Сара Брайтман, Андреа Бочеллі, Алессандро Сафіна, колектив Il Divo давно стали улюбленцями українських меломанів, традиційно збираючи повні зали. І в зв'язку з цим дуже приємно, що ми, як одна з найбільш співучих націй, теж маємо своїх *classical crossover* зірок. Однією з них є Аріна Домські – єдина виконавиця в Україні, що працює в зазначеному жанрі, сопрано з консерваторською освітою і оригінальним сценічним іміджем. «Перша пісня в стилі *classical crossover* була записана в 2011 році і тоді це був експеримент, ми не знали, що з цього вийде і не знали, чи будемо продовжувати працювати в цьому жанрі. Пізніше я зрозуміла, що це працює, я зрозуміла, що мені це подобається, і я знайшла свій стиль. мені подобається, як це звучить, це цікаво і по-новому», – розповіла співачка [2].

«New Age» – напрямок у музиці, який часто пов'язують з філософським напрямком. Вона включає в себе інструментальні та електронні композиції, а іноді також вокальні твори. Напрямок виріс з експериментів різних композиторів 1960-х-70-х рр. XX століття як реакція на композиції джазових і рок-музикантів, на віртуозну, імпровізовану, популярну в ті часи, музику. Ці експерименти були направлені на пошуки більш медитативної, дещо споглядальної музики. Також музика *нью-ейдж* зазнала впливу ранньої електронної музики, європейської академічної та етнічної музики. Іншим впливом може вважатися мінімалізм Террі Рілея та Стіва Райха (особливо його індійські мотиви), а також творчість таких музикантів, як Tony Conrad, LaMonte Young, які працювали із шумом в ранніх 1960-х рр.. З появою *нью-ейдж* музики пов'язують відродження інтересу до Григоріанського хоралу в другій половині XX століття [3].

Визначальною фігурою ранньої музики *нью-ейдж* можна вважати Стівена Гальперна. На початку 1980-х рр. Гальперн почав складати музику, що призначалася виключно для медитацій та роздумів. Не знайшовши лейбл, який був би зацікавлений у його музиці, він публікував її самотужки, розповсюджуючи через спеціальні магазини: крамниці «Гімнастика йоги», «Здорова їжа», місця, де продавали одяг різних народів світу, фіміам та релігійні приладдя. Музика Гальперна базується на дуже повільній пульсації, фразування нагадує повільне дихання, що надає його музиці розслаблюючого характеру [8].

Слід згадати й ірландську співачку Енію, автора музики до фільмів, володарку чотирьох премій Grammy в номінації «Найкращий *New Age* альбом». Вона співає багатьма мовами, в тому числі й латинською. Альбом *Watermark* приніс Енії світову популярність. Магічний, ефірний вокал, складна нарізка вокальних партій, комбінація музичних інструментів і фолькові кельтські наспіви підірвали хіт-паради багатьох країн світу. Пісні настільки відрізнялися від звичних композицій 80-х, що деякі критики припустили, що мерехтіння *нью ейдж* і звукові хвилі фолку звучать ніби з потойбіччя [9]. Музика, окреслена терміном *нью ейдж*, часто несе в собі бачення кращого майбутнього та виражає поклоніння красі й добру. Вона майже не звертається до проблем реального світу, але споглядає світ ідеалізований. Відомі теми – це космос, навколишнє середовище, природа, добробут, гармонія зі світом і власним «Я», сні й подорожі у духовному світі.

Зважаючи на вище викладене, ми звертаємо увагу на те, що на сучасному етапі розвитку синтезу мало чим схожих напрямків та жанрів, наприклад, класичної музики та симфо-металу, зробили цілком доступними та захопливими здавалося б зовсім різні, навіть за епохою створення, композиції. Це зацікавило аудиторію поціновувачів різного віку – від 16 до 60 років. Варто відзначити, що всі згадані в нашому матеріалі сучасні виконавці синтезованих жанрів мають високу фахову компетентність та неабияке відчуття подиху епохи, адже початок XXI століття перенасичений новітніми експериментами в музичній галузі, не всі з яких, на жаль, варті уваги та не є дійсно справжніми досягненнями й відкриттями.

На нашу думку, подальшої наукової розробки потребує, зокрема, питання розвитку ритмо-інтонаційної структури мелодій сучасних композицій синтезованих жанрів, а також особливості текстового змісту пісень відомих виконавців означеного напрямку.

Список використаної літератури

1. Бернадська Д. П. Феномен синтезу мистецтв в сучасній українській сценічній хореографії : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : 17.00.01. Київ, 2005. – 20 с.
2. Грандіозне OPERA SHOW Аріні Домські знову в Україні. URL: <https://prm.ua/grandiozne-opera-show-arini-domski-znovu-v-ukrayini-dlya-ukrayinskih-glyadachiv-spivachka-pidgotuvala-osobliviy-syurpriz/> (дата звернення 12.02.2020).
3. Нью-ейдж (музика). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 16.02.2020).
4. Синтез мистецтв. URL: http://vslova.com.ua/word/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2-97368u (дата звернення 23.01.2020).
5. Синтез мистецтва – головний принцип сучасного мистецтва. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/estetika/497-kolesnikov/10254-s-3-----.html> (дата звернення 22.01.2020).
6. Трансформація феномену «синтез мистецтв» в ході історичного розвитку. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/519> (дата звернення 22.01.2020).
7. Classical crossover – музичні жанри і напрямки. URL: <https://499c.ru/uk/classical-crossover-muzykalnye-zhanry-i-napravleniya-krossover-dlya/> (дата звернення 24.01.2020).

8. Steven Halpern. URL: <https://www.last.fm/ru/music/Steven+Halpern/+wiki> (дата звернення 19.02.2020).

9. Энъя Патриша Ни Бреннан. URL: <https://24smi.org/celebrity/31400-eniia.html> (дата звернення 20.02.2020).

Ю. П. Гордієнко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри
лінгвOMETОДИКИ та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Комедія Михайла Старицького "За двома зайцями" як художня переробка п'єси Івана Нечуя-Левицького "На Кожум'яках"

Комедія Михайла Старицького "За двома зайцями" має славетну театральну та кінематографічну історію. Всенародно улюбленій екранізації режисера Віктора Іванова 2021-го року виповниться 60 років, а скульптурні зображення неповторних Проні Прокопівни і Свирида Голохвостого (у геніальному виконанні Маргарити Кринициної та Олега Борисова) понад двадцять років прикрашають легендарний київський Андріївський узвіз.

А втім, на жаль, нині мало хто знає, що популярна п'єса Михайла Старицького – переробка міщанської комедії Івана Нечуя-Левицького "На Кожум'яках". Попри те, що згаданий твір автора "Кайдашевої сім'ї" є високохудожнім літературним текстом, комедія "За двома зайцями", вторинна за своїм походженням (та не за місцем в історії вітчизняного театру), має значно щасливішу і вдалішу сценічну історію. У нашій статті представлена спроба порівняльного аналізу названих п'єс Івана Нечуя-Левицького та Михайла Старицького.

Іван Семенович Нечуй-Левицький увійшов в історію української літератури передусім як романіст ("Хмари", "Над Чорним морем", "Гетьман Іван Виговський", "Князь Єрмія Вишневецький") та повістяр ("Кайдашева сім'я", "Микола Джеря" та ін.). Менш відомий драматургічний набуток письменника: комедії "На Кожум'яках", "Голодному й опеньки м'ясо", історичні драми "Маруся Богуславка", "В диму та в полум'ї".

Михайло Петрович Старицький, один із корифеїв вітчизняного театру, залишив яскраву літературну спадщину: романи "Оборона Буші", "Перед бурею", "Молодість Мазепи", "Розбійник Кармелюк"; драми "Не судилось", "У темряві", "Талан", історичні драми "Богдан Хмельницький", "Маруся Богуславка". Крім того, поезія "Ніч яка, Господи, місячна, зоряна..." стала популярною народною піснею у варіанті "Ніч яка місячна...".

Створена Іваном Нечуєм-Левицьким у 1875-му році комедія "На Кожум'яках" не отримала належного успіху. П'єсу визнали малосценічною, не придатною для театральної постановки. У березні 1883-го року Михайло Старицький написав лист до автора "Миколи Джері", представивши свій варіант під назвою "За двома зайцями". Тоді ж відбулась успішна прем'єра переробленої комедії.

На нашу думку, секрет успіху нової версії п'єси пов'язаний насамперед із тим, що Старицький як досвідчений актор максимально пристосував літературний текст до сценічних реалій. Значно виразнішою стала змінена назва комедії. Порівняймо нейтральне "На Кожум'яках", що просто вказувало на місце дії, з колоритною приказкою "За двома зайцями", яка відразу готує і читача, й глядача до карколомних

сюжетних перипетій, нагадуючи про відоме прислів'я: "За двома зайцями поженешся – жодного не піймаєш". Також драматург зберіг сутність головної інтриги і практично всіх дійових осіб, однак сюжет став більш динамічним, скоротились репліки персонажів, змінилися їх характери та імена (Див. таблицю 1.).

Таблиця 1.

"На Кожум'яках"	"За двома зайцями"
Сидір Свиридович Рябко – кийвський міщанин, має крамницю на Подолі	Прокіп Свиридович Сірко – міщанин, має крамницю
Євдокія Корніївна – його жінка.	Явдокія Пилипівна – його жінка
Єфросина – їх дочка	Проня – їх дочка
Горпина Корніївна Скавчиха – сестра Євдокії Корніївни, перекупка, вдова; перепродує яблука	Секлита Пилипівна Лимариха – сестра Сірчисі, перекупка
Оленка – її дочка	Галя – її дочка
Свирид Іванович Гострохвостий – цилюрник	Свирид Петрович Голохвостий – промотаний цилюрник

Цікаво, що найзначніших змін зазнав образ Гострохвостого. В Івана Нечуя-Левицького це персонаж, якому властива певна роздвоєність; інколи здавалось, що він справжнісінький авантюрист, чиє серце можуть бентежити лише гроші, але подеколи Свирид Іванович виявляв надмірну чутливість, розриваючись між багатійкою та дівчиною, котра запала йому в серце. Та попри всі душевні поривання "цилюрника" ні в кого немає жодного сумніву в тому, що головне його захоплення – гроші, тому й фінал цілком передбачуваний.

Голохвостий із комедії "За двома зайцями" зовсім не страждає від душевної роздвоєності. Цей герой буквально має "голий хвіст" (не дарма просто кумедне прізвище *Гострохвостий* Старицький змінює на дуже виразне *Голохвостий*, і таке промовисте прізвище явно не випадкове). Пройдисвіт, шахрай, обманщик і водночас дотепник та відчайдух, попри всі свої численні недоліки, став улюбленим персонажем українських глядачів через свою безпосередність, якесь абсолютно дитяче несприйняття негативного у власному житті й незламну віру у світле майбутнє.

Колоритна Проня Сірко (Старицький іронічно замінює одне "собаче" прізвище Рябко на однотипне Сірко) за своєю вдачею не надто відрізняється від Єфросини Нечуя-Левицького, хіба що зовнішність її більш шаржована: "Чистое амбре", як характеризує її зрадливий наречений. Сільська панночка вважає себе високоосвіченою, бо аж три місяці навчалась у "панціоні". Читачів справедливо обурює грубе ставлення Проні до рідних батьків: дівчина постійно їх ображає, соромиться їхнього товариства, вважаючи найближчих людей селяками, що не гідні шляхетного світського життя. Водночас прикро, що батьки, як і їх зарозуміла дочка, зовсім не помічають усієї комічності її поведінки, через сліпу любов утрачаючи здоровий глузд.

У ролі єдиного носія правди, спроможного вказати Проні на жалюгідну поведінку, виступає її тітка Секлита Пилипівна Лимариха. На відміну від рідної

сестри, Лимариха виховала свою дочку Галю слухняною та вихованою дівчиною, однак навіть ця героїня в гонитві за примарними статками Голохвостого ладна силоміць віддати дочку за нелюба.

Повна протилежність Проні – її двоюрідна сестра Галя. Олена з комедії "На Кожум'яках" більш довірлива, вона потрапляє під чари Гострохвостого майже з першої хвилини знайомства, до самого кінця п'єси не вірячи в нещирість його почуттів. А от Галя Старицького – самодостатня дівчина, яка не ведеться на улесливі слова Голохвостого, зберігаючи вірність коханому Степанові.

Додатковим образотворчим засобом у комедії "За двома зайцями" виступає мовлення головних героїв, особливо Голохвостого і Проні Прокопівни. Драматург створює неймовірно комічні діалоги, з широким використанням макаронізмів. Так звані "вчені люди" (принаймні, на їхню думку) спілкуються на жахливому суржику, недоречно вставляючи перекручені французькі слова, від чого їхнє чудернацьке мовлення звучить неймовірно комічно. Показово, що на самоті Голохвостий розмовляє українською, і цей прийом особливо яскраво підкреслює духовне убозтво персонажа, котрий публічно цурається всього рідного, намагаючись зображати з себе фальшивого аристократа.

Письменник постійно акцентує увагу на марному намаганні головних героїв відмовитися від українського коріння. Тому й невеселий фінал для обох персонажів є цілком заслуженим, бо не матиме щастя людина, котра зневажає рідний народ. І саме на цьому наголошують у своїх п'єсах Іван Нечуй-Левицький та Михайло Старицький.

Таким чином, комедії "На Кожум'яках" Івана Нечуя-Левицького і "За двома зайцями" Михайла Старицького мають високу художню цінність і цікаву сценічну історію. На нашу думку, кожен із названих творів є самодостатнім мистецьким явищем та невичерпним джерелом натхнення для режисерів, акторів, а також для всіх шанувальників української літератури.

Список використаної літератури

1. Нечуй-Левицький І. С. На Кожум'яках : міщанська комедія на 5 дій / І. С. Нечуй-Левицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=909>
2. Старицький М. П. За двома зайцями : комедія з міщанського побуту / М. П. Старицький. – К. : Молодь, 1996. – 95 с.

В.В. Дідух,

студентка 33 групи спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)

(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Н. Є. Колесник,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Використання нетрадиційних техніки малювання на уроках образотворчого мистецтва як засіб активізації творчого самовираження учнів

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Заняття образотворчим мистецтвом слугує молодому поколінню засобом творчого самовираження, розвиває творчу уяву, наповнює життєвою енергією. Актуальним питанням освіти є те, як зробити урок цікавим, щоб

малювання проходило із задоволенням і творчо розвивало особистість. Адже в сучасному світі важливими вміннями є креативність та творче самовираження учнів: уява, оригінальність, незвичайність висловлюваних ідей. Ці якості формуються ще з дитинства і вчителю необхідно шукати дієві та цікаві шляхи розвитку творчого потенціалу дитини, адже часто вчителі стикаються з проблемою, що діти бояться малювати, тому що вважають, що вони не вміють, а завдяки нетрадиційним технікам малювання учні з зацікавленістю будуть малювати і отримувати прекрасні результати розкриваючи свій творчий потенціал. При нетрадиційному малюванні дитина може сміливо виражати свої почуття та емоції, малювати без заборон і правил, що ще більше її заохочуватиме. Важливо не обмежувати лише запрограмованими видами образотворчої діяльності, а творчо підходити до цього процесу.

Аналіз останніх досліджень. Про нетрадиційні матеріали та техніки почали говорити не так давно. Тому, на жаль, не так багато літературних джерел, де можна знайти інформацію та методику роботи у цих техніках.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій свідчить, що у процесі роботи з нетрадиційними техніками і матеріалами образотворчого мистецтва у дітей активізується творче самовираження, формуються креативність, спостережливість, художній смак, творчі здібності.

Питанням розвитку дитячої зображувальної творчості присвятили чимало досліджень такі відомі вчені, як Н. Сакуліна, Л. Виготський, Є. Фльоріна, Н. Ветлугіна, Т. Комарова, Т. Казакова, Г. Григор'єва, Т. Доронова, Б. Теплов та інші.

Як показують дослідження Т. Казакової, С. Іваннікова, Л. Компанцевої, творчість дітей тісно пов'язана з навчанням, засвоєнням дітьми способів і прийомів виконання роботи, із засвоєнням умінь працювати в різних техніках.

Нетрадиційні техніки малювання, на думку В. Ніканорової та М. Пономаренко, дають змогу реалізувати потребу дитини відображати свої життєві враження навіть, якщо вона не володіє зображувальними навичками у достатній мірі та дає їй змогу отримати якнайкращий результат і дарує впевненість у своїх творчих вміннях [1].

Метою статті, що становить частину нашого дослідження, є проаналізувати сутності використання нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва; розглянути проблеми розвитку дитячої образотворчої діяльності, показати ефективність використання нетрадиційних образотворчих технік на уроках образотворчого мистецтва, розглянути зміст і методику роботи з використання нетрадиційних технік зображення з метою активізації творчого самовираження, формування інтересу до образотворчої діяльності, ознайомлення з різноманітними видами образотворчого мистецтва, безліччю художніх матеріалів і засобів, прийомами роботи.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах зростають вимоги виховання творчої та креативної особистості. Кожна цивілізована країна або та, яка хоче бути цивілізованою, дбає про творчий потенціал суспільства. Усе це пов'язане з рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявляти їх. Перед освітніми закладами всіх рівнів постає дуже важливе завдання: сприяти, щоб кожна дитина в майбутньому стала не просто пасивним членом суспільства, а інтелектуальною, ініціативною, творчою, суспільно корисною особистістю. Саме мистецтво допомагає людині реалізувати ці якості.

Формування творчої особистості, найбільш повного розвитку здібностей людини, її творчого потенціалу полягають у художній діяльності і особливо в образотворчій, потрібно починати ще з дитинства.

Взагалі, творчість – це діяльність, що породжує нові цінності, ідеї самої людини як творця. На думку Н. Ветлугіної творчість визначається як діяльність, в результаті якої дитина створює нове, оригінальне, проявляючи уяву, реалізуючи свій задум, самостійно знаходячи засіб для його втілення. Заняття з малювання, ліплення, аплікації спрямовані на розвиток у дошкільнят творчості [2].

У кожному з нас живе художник і поет, а ми навіть не знаємо про це, точніше забули. Але ж, дійсно, багато «закопують» свій талант в землю, не в змозі розкрити себе самі. Так і ходять «нерозкриті таланти» по вулицях і живуть повсякденним життям. Просто ніхто не звернув уваги на задатки і здібності ще в дитинстві. Важливо не упустити момент і не відштовхнути дитину від творчої діяльності, а навпаки, наблизити до неї, зацікавити, навчити бачити і реалізовувати свої можливості.

Саме образотворча діяльність - одна з небагатьох видів художніх занять, де дитина може творчо самовиражатись. Робота з різними матеріалами, в різних художніх техніках дозволяє збагачувати і розвивати внутрішній світ дитини розширювати її можливості. Чим різноманітніше дитяча діяльність, тим успішніше йде різнобічний розвиток дитини. Здібності виростають, розвиваються з задатків за однієї обов'язкової умови – діяльність, якою займається дитина, повинна бути пов'язана з позитивними емоціями, інакше кажучи, приносити радість, задоволення.

Образотворча діяльність пов'язана з передаванням дитиною вражень від навколишньої дійсності в художньо-образній формі. Тому дуже важливо організувати її цікаво. Дітям подобається усе нетрадиційне. Періодично слід ознайомлювати їх з неординарними методами зображення предметів. Прихильники теорії розв'язання винахідницьких завдань стверджують, що зображати можна чим завгодно на основі різних матеріалів. Немає межі, повинні бути бажання і творчість самої дитини. [3].

На даний момент актуальною проблемою є те, що діти бояться малювати, тому що вважають, що вони не вміють. Насправді вони просто не вміють це робити як дорослі. І, на жаль, це служить чинником згасання інтересу до творчості. Спостерігаючи за поведінкою дітей, я відзначила, що чим старша дитина, тим більше вона сумнівається в своїх силах, перш ніж почне щось робити. Тому дітям потрібно показати, що створювати щось чудове і прекрасне зовсім не важко. Якщо пояснити дітям, що є багато різних простих способів малювати, творити, то у дітей цілком ймовірно підвищиться і інтерес до творчості. Тому що «неможливе» для них раптом стане «можливим» і вони будуть задоволені кінцевим результатом.

Нетрадиційні техніки малювання дозволяють дітям бути сміливішими на уроці, не боятися робити помилки, експериментувати, пізнавати матеріали і творити.

Малювання в нетрадиційних техніках – дуже цікавий і доступний вид самостійної художньої діяльності, де можна створювати художні образи, візерунки, предмети за допомогою різноманітних прийомів і матеріалів. В такому малюванні особливо добре розвиваються творчі здібності, фантазія, уява, самостійність, креативність, уміння вільно висловлювати свої думки на папері та сміливість в експериментуванні. Діти з радістю фантазують та експериментують з кольорами та формами [4].

Пропонуючи учням нетрадиційні техніки малювання, ми розвиваємо їх самостійність і творчу активність. Знання художніх прийомів для досягнення найбільшої виразності малюнка і вміння комбінувати різні техніки зображення пробуджують фантазію дітей, активізують їх спостережливість, увагу і уяву, допомагають виконати задумане, розвивають почуття форми і сприйняття кольорів, сприяють вихованню художнього смаку і відводять творчість учнів далеко від стандартів і шаблонів [5].

Л. Матюшенко, О. Будянська наголошують на важливості свободи творчості, бо дитина має знати, що педагог не розкритикує її творчість. Тоді малюк не боїтиметься помилятися, вільно виражатиме почуття. На їх думку креативний, творчий розвиток успішний тоді, коли немає упереджених суджень, оцінок, педагог має усвідомити, що головне – не результат, а процес творчості, який передбачає можливість використовувати матеріали в необхідній кількості і за невизначений час. Слід погодитися з тим, що не буває нічого “правильного” або “неправильного” у творчому процесі: будь-який випадковий, “непотрібний” штрих на створюваному малюнку може привести до нових відкриттів і несподіваних результатів. Вони пропонують цікавий та оригінальний вид образотворчості – малювання на склі [6].

У зарубіжній школі використання нетрадиційних технік спрямоване на самовираження дитиною своїх почуттів. Головним тут є процес, а не кінцевий результат. Основна ідея навчання мистецтва – не втручатися в природні дані дитини. Способом нетрадиційного малювання можна роздивитись внутрішній світ дитини, відчувати її неповторність і своєрідність, визначити емоційний стан, якісь певні комплекси, проблеми чи страхи. Образи, які виникають в уяві дитини і відтворюються на папері, здатні допомогти виявити та передати таким безпечним і своєрідним способом всі ті думки, почуття, прагнення та бажання, які так складно передати питання корекційної освіти словами. Нетрадиційне малювання і образотворча діяльність відіграють важливу роль в основному психічному та інтелектуальному розвитку особистості. Адже орієнтуватися потрібно не на кінцевий продукт – власне малюнок, а на сам процес малювання, в ході якого дитина виражає свою індивідуальність та формує ряд можливостей. Позбавляючи дитину можливості малювати навіть щось незрозуміле, ми позбавляємо її здатності фантазувати і уявляти, знижуємо можливості її творчого розвитку і, як наслідок, гасимо інтерес до мистецтва, творчої діяльності і краси в цілому. Зосереджуючи увагу на різних сторонах оточуючого світу, можна навчити дитину відтворити це в їхніх малюнках і роботах. Таким чином поступово сформується творчий підхід, який є дуже необхідним не лише для написання малюнків, картин, інші види творчих робіт, а й у повсякденному житті.

На даний момент існує така тенденція на уроках образотворчого мистецтва, що учні часто копіюють пропонований їм зразок. Нетрадиційні техніки зображення дозволяють уникнути цього, так як викладач дає не готовий зразок роботи, а показує лише спосіб його виконання нетрадиційним способом. Це дає поштовх розвитку уяви, творчості, прояву самостійності, ініціативи, висловом індивідуальності. Пізнаючи різні способи зображення, школярі вчаться думати, самостійно вирішувати, яку техніку використовувати, щоб той чи інший образ вийшов найбільш виразним. Також техніки з нетрадиційним малюванням викликають у учнів бажання повторити цю техніку ще раз вдома, щоб результат вийшов ще краще.

Багато видів нетрадиційного малювання сприяють підвищенню рівня розвитку зорово-моторної координації (наприклад, малювання по склу,

розпис тканини, малювання крейдою по оксамитовій папері і т.д.). Координації дрібної моторики пальців рук, сприяє, наприклад, така нетрадиційна техніка зображення, як малювання по клейстеру руками. Ця та інші техніки вимагають точності швидкості рухів, терпіння, посидючості, розвивається творчість, мислення, уява, пам'ять. Робота з нетрадиційними техніками зображення стимулює позитивну мотивацію, викликає радісний настрій, знімає страх перед процесом малювання, є найважливішим засобом естетичного виховання.

Для кожного віку необхідно підбирати прийомів нетрадиційного малювання індивідуально, починаючи від простого і поступово переходячи до більш складного.

Так для дітей молодшого дошкільного віку підходить **пальцевий живопис**. Якщо говорити науковою мовою, це один з видів нетрадиційних технік малювання, який представляє собою малювання фарбами за допомогою пальців (одного або декількох) або всієї долоні. Наукою доведено, що пальцева живопис має терапевтичний ефект під час якого відбувається трансформація негативних думок і емоцій в творчі почуття, які знаходять матеріальне втілення в картині. Все надзвичайне і нове привертає увагу дітей, змушує їх дивуватися. [7]

Як запевняють психологи, у дитини цей процес стимулює розвиток свободи думки, уяви. Діти більшою мірою прагнуть заявити про себе, показати своє «Я» оточуючим, долати перешкоди і вирішувати різноманітні проблеми.

В процесі роботи активізується розвиток психічних процесів, вдосконалюється моторика (диференціюються дрібні рухи пальців, кисті), візуально-рухова координація, розкривається творчий потенціал дітей.

Під час навчальної практики в закладах освіти на уроках образотворчого мистецтва ми ознайомлювали учнів з нижчезапропонованими техніками. Зокрема, **пуантилізм**, малюванням крапками (технологія виконання: опустити в фарбу і точним рухом зверху вниз робити крапки по альбомного листу у відповідності з задуманим малюнком). Використовуючи техніку друку листям, ми створювали разом з учнями цілі картини – букети з листя, дерева, комах і тварин і т.д.

У процесі навчальної практики нами було проведено дослідження й виявлено, що техніка **кляксографія** дає великий розвивальний ефект: вона полягає в тому, щоб навчити учнів робити клякси, і дивлячись на них, бачити образи, предмети або окремі деталі. Нами було запропоновано техніку **монотипії** (отримання зображення шляхом переведення його з однієї поверхні на іншу, тобто відбиток зображення). Із задоволенням і неприхованим захопленням учні виконували малюнки в техніці **гратаж** (малювання на восковій основі). Це спосіб виконання малюнка шляхом процарапування пером або гострим інструментом паперу або картону, залитих тушшю. Цікавим для учнів виявилось ознайомлення з гравюрою. **Гравюра** в образотворчому мистецтві вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком з малюнка, виконаного на спеціально підготовленій дошці.

Нетрадиційним стало використання нами під час уроків образотворчого мистецтва свічки та акварелі. Спосіб одержання зображення: учень малює **свічкою на папері**, потім зафарбовує аркуш аквареллю в один або кілька кольорів. Малюнок свічкою залишається білим.

Також у процесі проведення уроків нами було використано ще такі техніки як: аерографія, мозаїка, імпастро, пластилінеографія, й низку друкарських технік. Розкриємо технологію роботи з деякими з них. **Аерографія** полягає в нанесенні малюнка за допомогою техніки набризга. Спосіб одержання зображення: учень

набирає фарбу на кисть і вдаряє нею об картон, що тримає над папером. Фарба розприскується на папір. Кисть можна замінити зубною щіткою. **Мозаїка** – зображення, зроблене на підготовленій основі зі шматків кольорового паперу. Також популярною нетрадиційною технікою є колаж. Всі роботи відзначаються своєю індивідуальністю. Також можна отримати цікавий результат від **малювання з сіллю**, якою посипається розфарбована робота аквареллю, створюючи зернистість і неоднорідність. **Імпасто – техніка**. Спосіб одержання зображення: змішати у рівних пропорціях клей, гуашеву фарбу і пісок. Цю пасту нанести на малюнок. Стекою провести по готовій роботі роблячи її фактурною. Малювання пластиліном – **пластилінографія**. Пластилінові картини сприяють розвитку дрібної моторики, так як, створюючи роботу треба користуватися таким «інструментом», як долоні і пальці. Для дітей різного шкільного віку цікавими є різновиди **друкарських технік**. Ці техніки, зазвичай швидкі у виконанні та незвичні, тому особливо будуть цікавими для тих, хто має складнощі з малюванням. Деякі зарубіжні педагоги-дослідники рекомендують використовувати в малюванні все, що є під рукою: малювання ганчіркою, паперовою серветкою складеною в кілька разів, малювання брудною водою, чайною заваркою, кавовою гущею, вижимками із ягід і таке інше. Корисно розфарбовувати банки і пляшечки, коробочки, камінчики тощо. Існує ще безліч різних нетрадиційних технік і матеріалів, що створюють велике поле для творчої діяльності.

Висновки. Отже, заняття з використанням нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва допомагають учням: активізувати творче самовираження; здолати свої страхи перед невдачею; надають впевненості в своїх силах; розвивають просторове мислення; вчать дітей творчо мислити і вирішувати нові завдання; допомагають усвідомити, що можна працювати з різноманітним матеріалом, при цьому розширюючи межі уяви дитини; розвивають почуття композиції, ритму, колориту, сприйняття кольору; розвивають дрібну моторику рук; вчать отримувати задоволення від виконаної роботи, відчувати себе творцем. Використовуючи на уроках образотворчого мистецтва нетрадиційні техніки малювання уроки проходять жвавіше, оригінальніше, з інтересом для учнів, проявляються творчі здібності та мотивація до успіху в освітньому процесі.

Список використаної літератури

1. Ніканорова В. Творчі здібності дітей на кінчиках їхніх пальців / В. Ніканорова, М. Пономаренко // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2011. – № 2. – С. 16-27.
2. Художественное творчество и ребенок / Под ред. Н. А. Ветлугиной. – М. : Педагогика, 1972. – 287 с.
3. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. Підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. – Київ: Видавничий Дім “Слово”, 2010. – 376 с.
4. Сухорукова Г. В. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності / Г. В. Сухорукова // “Інноваційні технології в дошкільній освіті України: розвиток дитячої обдарованості та креативності”: Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару Інституту розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова / Укл. І. І. Загарницька. – К., 2012. – 396 с.
5. Кодина Д. Н. Нетрадиционные техники рисования / Д. Н. Кодина // Современное дошкольное образование, , 2009. – № 5. – С. 15-16.
6. Матюшенко Л. Чарівне скло / Л. Матюшенко, О. Будянська // Дошкільне виховання, 2012. – № 1. – С. 20-22.
7. Давидова І. В. Творча спрямованість нетрадиційних технік малювання // Початкова школа плюс і після, 2005. – №4. – С. 18-19.

О. С. Діжа,
студентка 33 групи спеціальності 014 Середня
освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
А.П. Максимчук,
старший викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Сучасне декоративно-прикладне мистецтво як чинник формування естетичних смаків школярів

Актуальність. На різних етапах змін, які переживала Україна, коли змінювалися уявлення про світ і місце людини в ньому, як ніколи гостро постало питання про роль естетизації життя людини та суспільства в цілому, інтеграцію української національної культури у світову, що загалом виражається в посиленні впливу прекрасного на різні аспекти життєдіяльності суспільства.

На сучасному етапі розвитку української культури та сучасних інформаційних технологій у вихованні нашого покоління, актуальним є виховання в народних традиціях. Народне декоративно-прикладне мистецтво нерозривно пов'язане з життям і побутом людства. Краса здавна вважалася могутнім засобом морального вдосконалення особистості. Головне завдання естетичного виховання полягає в тому, щоб засобами мистецтва прищепити людині високі норми і принципи моралі, прагнення до творчої діяльності, яка є засобом реалізації духовних потреб особистості. Розвиваючи культуру почуттів, поведінки, особистих інтересів, творчу працю, активну громадську діяльність, можна формувати всебічно-досконалу і розвинену людину.

Нині всі ланки навчальних закладів, від дошкільної освіти до вищих навчальних закладів, спрямовують свою діяльність на формування гармонійно розвиненої особистості з високим національно-культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного, усталеними естетичними смаками. Якщо навчальні заклади намагатимуться повною мірою розкривати красу народних святинь, належним чином ознайомлювати молоде покоління з багатством народного мистецтва та розвивати бажання глибоко вивчати й естетично усвідомлювати звичаї, традиції, обряди, ремесла і промисли нашого народу, то й питання естетичного виховання та розвитку національної свідомості учнів буде успішно вирішуватись. Адже молодь з розвиненим естетичним смаком здатна зрозуміти і поцінувати стильову єдність матеріальної культури, відчутти зв'язок декоративно-прикладного мистецтва з естетичними вимогами свого часу і минулих епох.

Мета статті полягає у дослідженні поняття "сучасне народне декоративно-прикладне мистецтво", визначенні та характеристиці його основних функцій на естетичні смаки школярів.

Виклад основного матеріалу. У всезагальній народній культурі важливу роль відіграє декоративне мистецтво – це широка галузь мистецтва, яка художньо-естетично формує матеріальне середовище, створене людиною. Декоративно-прикладне мистецтво поділяється на багато видів, наприклад: монументально-декоративне мистецтво, що безпосередньо пов'язане з архітектурою, – це декоративні розписи, вітражі, мозаїка, скульптура й ін.; оформлюване мистецтво – це художнє оформлення міст, сіл, демонстрацій, експозицій виставок, стендів, вітрин тощо. Найчастіше для визначення суті декоративно-прикладного мистецтва

використовується назва – народне мистецтво, адже декоративно-прикладне мистецтво – це мистецтво широких мас, що виникло у процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов'язане з його життям та побутом. Археологічні дослідження свідчать про високий рівень культури народів, які етнічно були предками українців і залишили своїм нащадкам виробу народних умільців з глини, металу, каменю.

У наш час народне-декоративне мистецтво розглядається як важлива художня цінність, що виконує численні функції – пізнавальну, комунікативну, естетичну та ін. Життя підтверджує, що декоративно-прикладне мистецтво збагачується новими аспектами філософсько-естетичного звучання, його змістовна краса потрібна людині, а його художньо-культурна, естетична цінність постійно зростає.

Важливо зазначити, що декоративно-прикладне мистецтво – особлива галузь художньої діяльності людей, у продуктах якої призначеність для практичної мети зливається з естетично доцільним розв'язком. Першочергове значення тут має виготовлення корисної речі й одночасно предмета, який має естетичні якості та цінності. Будь-який продукт народнодекоративного мистецтва є органічною єдністю утилітарного й художнього, сплавом практичної доцільності речі з красою її зовнішніх ознак.

У науці утвердилася думка, що естетичний смак – це здатність людини розуміти й оцінювати естетичні особливості предметів і явищ природи та суспільного життя. За різних політико-економічних трансформацій, які переживала Україна, коли змінювалися уявлення про світ і місце людини в ньому, як ніколи гостро постає питання про роль естетизації життя суспільства, інтеграцію української національної культури у світову, що в цілому виражається в посиленні впливу прекрасного на всі аспекти життєдіяльності суспільства. Адже смак, як суспільна норма в оцінці прекрасного, виражає здатність людини сприймати й оцінювати предмети та явища дійсності з точки зору їх естетичної і гуманістичної доцільності, що виступає, з одного боку, як засіб регулювання естетичної діяльності людини, а з іншого – як засіб пізнання прекрасного. Естетичний смак визначається як духовна якість особистості, завдяки якій здійснюється духовно-творче, емоційно-образне сприйняття й естетична оцінка світу. Смак не тільки віддзеркалює сучасні норми естетичного, але і закладає основи цивілізованого ставлення особи до світу.

Освіта XXI століття яка надає нам можливість розвиватися у цих напрямках – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вмє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовуючи набуті вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни. XXI століття – це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального розвитку країни.

Загальна середня освіта має забезпечити умови для морального, інтелектуального, фізичного, художньо-естетичного розвитку студентів, виховання громадянина демократичного суспільства, яке визнає освіченість, вихованість, культуру найвищими цінностями, незамінними чинниками соціального прогресу.

Список використаної літератури

1. Гур'єва Н.П. Настільна книга молодого вчителя трудового навчання. – Х: Вид-во «Ранок», 2010. – 256 с.

2. Савчук І.В. Формування естетичних смаків учнів 5-9 кл. на уроках трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / І.В. Савчук. – Чернігів, 2008. – 22[7]с.
3. Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
4. Формування естетичних смаків учнів 5 – 9 класів на уроках трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.disslib.org/formuvannja-estetichnykh-smakiv-uchniv---klasiv-na-urokakh-trudovoho-navchannja.html>

Дьячук А.І.,

викладач

(КЗ «Бердичівський педагогічний коледж» ЖОР)

Удосконалення процесу підготовки студентів педагогічного коледжу на заняттях з хорового диригування

У статті розкривається значущість удосконалення процесу підготовки студентів педагогічного коледжу на заняттях з хорового диригування.

Ключові слова: процес підготовки, професійні уміння і навички, творча самореалізація, заняття з хорового диригування, особливості диригентської діяльності, майбутній учитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Розробці ефективних методів навчання диригуванню присвячені книги таких відомих авторів, як: Л. Андрєєвої, Л. Безбородової, Т. Естріної, Г. Єржемського, І. Заболотного, М. Казачкова, М. Канерштейна, М. Колесси, К. Ольхова та ін.

Загальна мета діяльності вчителя - формування творчої особистості учня в процесі навчання та виховання. З психологічного погляду мета - це прогнозований людиною результат її діяльності з певним об'єктом (О. Леонтьєв) [1, с.97]. Результат діяльності демонструє зміни, що відбуваються з об'єктом під час взаємодії з ним. «Прогнозування змін, що відбудуться у процесі взаємодії людини з навколишнім середовищем, є механізмом утворення мети. Спираючись на психологічні уявлення про природу мети у структурі діяльності, педагогічну мету слід розглядати як зміни, які прогнозує педагог у розвитку особистості учня в процесі навчання та виховання» [2, с. 97].

У сучасних умовах для випускників навчальних закладів мистецького напрямку особливо важливим має бути розуміння й усвідомлення соціального значення своєї професії, визначення свого місця в системі соціальної взаємодії, а також здатність до критичної оцінки свого життєвого й професійного досвіду, свідомого вибору шляхів й методів удосконалення своїх особистісних й професійних якостей. У нормативних документах про стандарти вищої освіти України професійні компетентності виділені окремою графою [3], це зокрема: загальнопрофесійні (базові уявлення про основні закономірності й сучасні досягнення певної галузі; знання й застосування на практиці наукових принципів діяльності у певній галузі; здатність до розробки й реалізації 17 основних методів фахової діяльності; уміння організовувати роботу відповідно до фахових вимог; здатність до ділової комунікації у професійній сфері тощо); спеціалізовано-професійні (здатність до

практичного застосування професійнопрофільованих знань, умінь і навичок у фаховій діяльності).

Підготовка вчителів музичного мистецтва за освітньо-кваліфікаційним рівнем “Бакалавр” передбачає формування у студентів основних компетентностей, якими має володіти сучасний педагог. Так, виокремлено основні виробничі функції: навчальна, розвивальна, виховна, діагностична, організаційна, дослідницька, методична та контролююча. В освітньо-кваліфікаційній характеристиці можна також виокремити типові завдання вчителя музичного мистецтва, що пов’язані з його диригентсько-хоровою діяльністю [149]: - володіння грою на музичному інструменті (фортепіано, баян, бандура тощо) на основі розвитку спеціальних здібностей, виконавської техніки та готовності вирішувати художні завдання з інтерпретації музичних творів; - накопичення вокально-хорового репертуару, його аналіз та естетична оцінка для проведення різноманітних форм урочної і позаурочної музично-просвітницької діяльності в загальноосвітній школі; - забезпечення розвитку диригентсько-хорових умінь з метою постановки диригентського апарату й підготовки його до практичної діяльності; - засвоєння знань в галузі методики музичного навчання і виховання з урахуванням передового досвіду педагогів-музикантів; - акомпанування та імпровізація, читання нот з аркуша, транспонування хорових творів; - вивчення й урахування вікових особливостей учнів, психологічна характеристика дитячих вокально-хорових колективів, планування й організація навчально-виховної роботи; - прищеплення учням навичок практичного використання вокальнохорових умінь в умовах навчально-виховного процесу;

Основними методами навчання хоровому диригуванню є:

- репродукція;
- спостереження;
- порівняння;
- самоаналіз;
- обговорення.

На молодших курсах нерідко застосовуються також методи парного проведення занять, пошуку побутових аналогів, рухових асоціацій. Ці методи можуть застосовуватись і на старших курсах, проте їхня роль тут зменшується внаслідок зміни переліку завдань, які постають перед студентом. Звичайно, якщо на молодших курсах основну увагу викладач приділяє постановці диригентського апарату й вивченню способів керування динамікою та штрихами, на старших курсах завдання ускладнюються, й від студента вимагається не тільки переконливе втілення художнього образу твору під час диригування в класі, але й перші кроки під час роботи з хором. Серед головних завдань з хорового диригування на старших курсах навчання можемо виділити такі:

- відбір диригентських прийомів для виразного виконання твору;
- максимальний розвиток професійної ерудиції диригента;
- підготовка до фрагментів диригентської практики в школі;
- актуалізація вмінь і навичок під час роботи з хором;
- підготовка випускників до державного екзамену з хорового диригування та методики роботи з хором.

Одним з важливих акцентів, що вимагають уваги викладача на заняттях з хорового диригування є диференційований підхід до студентів та індивідуалізація навчання, що призводить до підвищення ролі самостійної роботи в професійному опануванні предмету та розвитку креативних здібностей студента.

Питанню практичної підготовки студентів мистецьких (музичних) спеціалізацій присвячено наукові розробки, які передбачають єдність пізнавально-оцінної діяльності як студента, так і викладача та розвитку гуманістичних якостей: співпереживання, співчуття, співраді, співпраці тощо. Адже провідним положенням сучасної освіти є необхідність опрацювання таких технологій, які б підвищили ефективність формування особистісних якостей студентів, тобто тих якостей, що є логічним результатом навчання і в майбутньому стануть важливими складовими професійної майстерності вчителя мистецьких дисциплін. Майстерність музиканта-педагога виявляється в умінні виявити і розвинути найкращі задатки кожного студента, сприяючи формуванню його індивідуальності та професіоналізму.

Список використаної літератури

1. Леонтьев А.А. Основы психолінгвистики. – 1997; переизд. – Смысл: Лань, 2003. – 287 с.
2. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти: Лист МОН України № 1/9-484 від 31.07.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1974.1&nobreak=1

Дьячук О.А.,

викладач

(КЗ «Бердичівський педагогічний коледж» ЖОР)

Роль образно-асоціативного уявлення у підготовці педагогічної тематичної колекції дитячого репертуару для слухання музики в школі

У статті розкривається значущість образно-асоціативного уявлення у підготовці педагогічної тематичної колекції дитячого репертуару для слухання музики в школі у процесі музично-виконавської підготовки.

Ключові слова: образно-асоціативне мислення, професійні уміння і навички, творча самореалізація, музично-виконавське мистецтво, фортепіанний ансамбль, майбутній учитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Аналіз наукових джерел, розгляд різноманітних питань художнього образу в музикознавчому аспекті розглядався в працях філософів, психологів, мистецтвознавців. Генезис і природу художнього образу, вчені називають «клітиною» мистецтва, природу якого людина пізнає саме шляхом осягнення і розкриття змісту образу. Це поняття має відношення до творчого процесу, починаючи від образно-сміслового задуму і завершуючи втіленням його в опрідметнених знакових структурах, а також репродукуванням під час сприйняття мистецтва. Як особливий тип духовної діяльності виділяють художню діяльність, що розуміється вченими як практично-духовна активність людини в процесі створення, відтворення і сприйняття творів мистецтва [1, с.67].

Витоки осмислення образності художньої мови сягають часів античності (Аристотель, Платон, Климент Олександрійський, Тертуліан та ін.). Цілісна теорія художнього образу як формувальної основи життєвості твору мистецтва розглядається в естетиці класиків німецької філософії: І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Шеллінга, де мистецтво постає невід'ємною складовою духовного буття – реальної життєвості духу на ґрунті художньої образності мистецтва в єдності з його символічно-знаковою природою. Згідно з науковими положеннями, особливості образної мови мистецтва вмотивовані його видовою специфікою. Це можуть бути

образи-стани (музика, танець, література, театр), образи-картини (література, театр, кіно), образи-форми (архітектура, скульптура, живопис). Кожен з елементів твору як внутрішньоцілісної структури об'єктивно зумовлений логікою цілісності та утворює його образну тканину [2, с 21].

Вивчення досліджень останніх років показує, що вчені визначають асоціативно-образне мислення як змістовні межі художнього мислення, що утворюють інтеграцію двох його типів – образного та асоціативного. Інтеграція двох типів мислення здійснюється з урахуванням специфіки сфери професійної діяльності, в нашому випадку, діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Наукові положення, що містяться у працях Б. Асаф'єва (інтонація як базовий елемент музичної мови) і Б. Яворського (теорія ладового ритму), стали підґрунтям подальших наукових досліджень означеної проблеми (М. Арановський, Л. Мазель, В. Медушевський Петрушин, Г. Ципін та ін.)

Генетичний зв'язок художньої і педагогічної діяльності дозволяє говорити про більш глибоке застосування закономірностей мистецтва у цілеспрямованому формуванні та розвитку особистості, використовуючи всі основні функції мистецтва: художню, гедоністичну, ілюстративну, пізнавальну, комунікативну, виховну. Ізольований підхід до розгляду різновидів мистецтва як замкнених галузей нерідко призводить до обмеженості художнього мислення, вузькості образно-асоціативних уявлень, недостатньої наукової компетентності у розумінні стильової атрибутики творів. За визначенням Оксани Петрівни Рудницької, “зміст предметного навчання мистецтва слід розглядати в інтегративному контексті – як спорідненість різних елементів знань про особливості розкриття багатоаспектності навколишнього світу, відображення реальності “мовою” ліній, барв, звуків, які людина сприймає за допомогою зору, слуху та інших органів чуття” [3, с.122].

Серед багатьох завдань, які постають перед студентом під час підготовки педагогічної тематичної колекції дитячого репертуару для слухання музики в школі, основною залишається робота над добorem творів, які співучні між собою інтонаційною виразністю і образно-асоціативним змістом. Така робота дозволяє в повній мірі розкрити творчих здібностей студентів, підготувати студентів до вільного використання інструменту на уроці та в процесі позакласної музично-виховної роботи, розвитку музично-виконавської культури студентів, формування вмінь та навичок виразного виконання творів (або фрагментів творів) різних жанрів та стилів, сформувати навички самоосвіти в процесі відбору й вивчення педагогічного репертуару, активізувати їх прагнення до самостійної інтерпретації музичних творів та до опанування кращих зразків світової музичної культури, надання ґрунтовних знань з методики викладання гри на фортепіано у закладах загальної та позашкільної дитячої освіти; вивчення практичних прийомів і методів навчальної та виховної роботи з дітьми різного віку, відпрацювання практичних прийомів і методів досягнення технічної вправності, доцільного звукодобування та звуковедення, добору відповідної аплікатури.

Звісно, виконавський доробок учителя музичного мистецтва повинен включати чималу кількість музичних прикладів. Так, в індивідуальних програмах студентів певне місце відводиться опрацюванню не лише завершених творів, а й їхніх фрагментів. У процесі роботи над музичним матеріалом студентам необхідно відпрацьовувати прийоми аплікатури, голосоведення, фразування, звукодобування, педалізації, артикуляції, інтонації і динамічної виразності. В той же час не слід забувати про кінцеву мету вивчення твору – створення художнього образу.

На допомогу вчителю музичного мистецтва наводимо приклади педагогічних тематичних колекції дитячого репертуару для слухання музики в школі:

Приклади варіантів музичних колекцій:

Веснянки

В. Верещагін. Веснянка.

М. Дрімлюга. Веснянка з “Весняної сюїти”.

М. Колесса. Веснянка.

І. Шамо. Веснянка.

Вальси

О. Грибоєдов. Вальси As-dur і e-moll.

Є. Дога. Вальс з к/ф «Мій лагідний та ніжний звір».

Г. Свірідов. Вальс з музики до повісті О. Пушкіна «Заметіль».

А. Хачатурян. Вальс з сюїти «Маскарад».

П. Чайковський. Сентиментальний вальс.

Історичне минуле українського народу

Ф. Богданов. Дума

В. Киян. Дума

С. Людкевич. Похорон отамана

Б. Лятошинський. Прелюдії

І. Шамо. Дума

Музичні іграшки

Ж. Бізе. Дзига (Експромт).

В. Косенко. Не хочуть купити ведмедика. Купили ведмедика.

Ц. Кюї. Лялечки.

А. Лядов. Музична табакерка.

І. Стравінський. Петрушка.

П. Чайковський. Марш дерев'яних солдатиків. Хвороба ляльки. Похорон ляльки.

Нова лялька.

Музичні усмішки

Е. Вілла-Лобос. Полішинель

Е. Гріг. Гумореска

Д. Кабалевський. Танець молодого бегемота.

С. Людкевич. Гумореска

С. Рахманінов. Гумореска. Полішинель.

І. Шамо. Гумореска.

Українські народні танці

Аркан (український народний танець).

Гопак (український народний танець).

С. Гулак-Артемівський. Гопак з опери «Запорожець за Дунаєм».

Козачок (український народний танець).

Ю. Щуровський. Український танець.

Аналогічним чином можна підібрати музичний матеріал для колекцій на теми: “Музика Д. Шостаковича в школі”, “Казкові персонажі в музиці”, “Музика сучасних композиторів”, “Музичний зоопарк”, “Світ очима дитини”, “Лірична фортепіанна мініатюра в творчості сучасних композиторів”, “Танці різних народів”, “Картини природи в музиці” тощо.

Щоб підготувати педагогічний коментар до репертуарної колекції необхідно опрацювати також і письмові тексти повідомлень про окремі твори музичної

колекції та питання для обговорення й порівняння цих творів з урахуванням особливостей музичного сприймання учнів певного віку.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, оскільки емоційний зв'язок між учителем і учнем зумовлений не лише емоційною переконливістю музичного виконання, а й характером словесних пояснень, то тематична педагогічна колекція музичних творів може бути адекватно сприйнятою учнями за умови влучного словесного коментування. Тому студентам необхідно використовувати образні порівняння, асоціативні та міжпредметні зв'язки, аналогії з суміжними видами мистецтв, які сприятимуть розвитку творчої уяви учнів та допомагатимуть їм глибше зрозуміти зміст музики. Специфіка демонстрації колекції полягає у досягненні художньої єдності між музичним виконанням і словесним супроводом творів.

Список використаної літератури

1. Левчук Л. Т. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, Д. Ю. Кучерюк, В. І. Панченко. – К.: Вища школа, 2000. – 400 с.
2. Формування художньо-образного мислення учнів у процесі вокально-хорової роботи / Е. П. Печерська, М. О. Шепельська // Наука і освіта. – 2015. – № 2
3. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька Навчальний посібник. – К.: Інтерпроф, 2002. – 270 с.

К. В. Зосимова,
студентка 33 групи
спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Н. Є. Колесник,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка).

Актуальні проблеми інтегрованого курсу «Мистецтво» в закладах загальної середньої освіти

*«Мистецтво - це не живопис,
не поезія, не музика,
а творчість, в якій вони всі об'єднані»
А.Швейцер*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Досвід педагогів-новаторів засвідчує, що на уроках образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі потрібно формувати не тільки професійні знання та навички, а й забезпечувати загальний художній розвиток, пробуджувати в дітях внутрішню потребу малювати, спостерігати за оточуючим їх життям, осмислювати образи не тільки окремих предметів, але й свого внутрішнього світу. Незважаючи на це, розвиток креативності школярів на уроках образотворчого мистецтва здійснюється переважно за допомогою традиційних методів навчання, на які виділяється лише одна година на тиждень і не завжди ці уроки проводять кваліфіковані вчителі, здебільшого просто ті, кому не вистачає годин. Іноді це можуть бути навіть вчителі математики, праці чи класний керівник що, на мою думку, пагубно впливає на розвиток творчості учнів.

Аналіз актуальних досліджень. Ідею комплексного вивчення мистецтв, що виникла ще в 20-30х р.р. ХХ ст., її досліджували такі педагоги і діячі культури, як П. Блонський, Б. Яворський та ін. Наприклад, П. Блонський писав: «Уроки поезії, музики, малювання, як ізольовані естетичні заняття, мають украй мало педагогічної цінності. В крайньому випадку – це уроки відірваного від життя мистецтва» [1, с. 81]. Видатний російський учений, психолог і творець теорії та практики розвивального навчання В. Давидов у одній із робіт так визначив своє ставлення до навчання мистецтва в школі взагалі: «Школа повинна вводити людину у мистецтво стільки ж часу, так само послідовно, як і в математику» [2, с. 170]. Педагогічні дослідження сучасних педагогів-вчених: І. Зязюна, Г. Падалки, О. Рудницької, присвячені розробці методології мистецькоосвітньої проблематики.

Метою статті є проаналізувати особливості впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» в процесі викладання мистецьких дисциплін в сучасних закладах освіти та його основні проблеми.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні учні мають бути готовими жити в умовах постійних змін, непередбачених ситуацій, тому вони мусять бути креативними та творчими, у тому числі і в дистанційному освітньому процесі. В організації пізнавальних процесів зростає роль асоціативно-образного типу мислення, механізмів інтуїції. Тому освіта має спрямовуватися на розвиток творчого потенціалу особистості, самостійного критичного мислення, ціннісних орієнтацій, формування спектра життєвих компетентностей, адекватних соціокультурним реаліям. Саме тому уже з початкової ланки навчання школярів має спрямовуватися переважно на розвиток раціональних та емоційно-образних механізмів мислення.

Нагальною вимогою постіндустріального суспільства стає оволодіння способами спілкування на основі не лише вербальних, а й невербальних форм комунікації за допомогою новітніх технологій і технічних засобів. Найпоширенішою перешкодою для ефективного викладання мистецтв у школі є те, що у базовому навчальному плані виділено лише 2 години на тиждень, яких вкрай недостатньо для художнього розвитку школярів. Зрозуміло, викладати може і вчитель початкових класів, який володіє відповідною кваліфікацією, і вчитель-предметник, наприклад, учитель музики (адже в загальноосвітніх школах України працює набагато більше вчителів-музикантів, ніж педагогів-художників) чи вчитель образотворчого мистецтва. За другим варіантом розподіл функцій і навантаження здійснюються між вчителями у яких невістачає годин.

Другою проблемою є те, що суттєва частина батьків вважає предмети «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» тими, що є необов'язковими для вивчення в загальноосвітній школі. Одна з причин - низький рівень викладання мистецьких предметів у загальноосвітній школі. Ще з радянських часів рівень викладання цих предметів був занижений. По-справжньому талановиті вчителі музики та образотворчого мистецтва оминали загальноосвітні школи (через невелику кількість годин, відведених на предмети) та йшли працювати в спеціалізовані мистецькі заклади (звісно, є школи, яким пощастило, і вони мають справжніх фахівців з мистецьких дисциплін). [3]. Бути вчителем мистецьких дисциплін у школі є набагато менш престижним, ніж бути вчителем інших предметів. Так, мистецька освіта в загальноосвітній школі з кожним роком стикається все з більшими й більшими проблемами: недостатня кількість висококваліфікованих кадрів та низький рівень викладання мистецьких дисциплін. Батьки досить часто не усвідомлюють, що саме предмети музичного та образотворчого мистецтва мають

надзвичайний потенціал для розвитку творчої особистості, формування креативного мислення, розвитку почуттєвої сфери, здійснення самокорекції психоемоційного стану. Незважаючи на те, що мистецтво сприяє:

- Розвитку людського інтелекту
- Розвитку креативного мислення
- Виховання почуття чуйності
- Підвищення розуміння культурних змін та відмінностей
- Розвиток духовного світу учнів
- Активізацію психічних процесів
- Підсилення збудження, що виникають у слухових та зорових центрах

головного мозку людини

- В уяві виникають яскраві образи,
- Розширюється художній світогляд особистості.

Згідно з реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, передбачено, що нові інтегровані курси будуть співіснувати поряд із традиційними і суттєво доповнюватимуть автономне викладання основних видів мистецтва в школі. Таким чином, створюється предметно-інтегративна система загальної мистецької освіти, в якій на початковому та заключному етапах пріоритетність буде надаватися інтегрованому освітньому процесу. У Державному стандарті початкової освіти (мистецька освітня галузь) визначено, що до загальних результатів навчання здобувачів освіти належить регулювання власного емоційного стану засобами мистецтва, що відбувається переважно через привчання дітей досліджувати свої емоції, які виникли після сприймання творів мистецтва або під час практичної мистецької діяльності. У затверджених державних стандартах початкової школи виділено змістові лінії, відповідно до основних видів мистецтв, але не обґрунтовані дидактичні механізми їхньої взаємодії. З огляду на це інтегративне навчання мистецтв передбачає розробку принципово нових психо-методик, в тому числі діагностичних. Як зазначає І. Д. Бех, реалізація ідеї інтеграції є складною, особливо з методичного боку, і передбачає розвиток діалектичного мислення учнів, здатності до рефлексії. Впровадження предметно-інтегративної системи загальної мистецької освіти надзвичайно ускладнюється за неадекватністю підготовки фахівців у вищій школі. Відомо, що на музично-педагогічних та художньо-графічних факультетах учителів готують, як правило, з однієї мистецької спеціальності (музики або образотворчого мистецтва). На педагогічних факультетах існує аналогічна традиція, згідно з якою майбутній фахівець опановує лише однією додатковою спеціальністю з мистецтва, найчастіше – музика., образотворче мистецтво, хореографія, художня культура. Підкреслимо, що окрім суто предметних знань і конкретних фахових умінь у вузькоспеціальній діяльності компетентність учителя, який впроваджуватиме інтегровані курси та технології, має охоплювати універсальні художньо-естетичні знання, якості і здібності, які виходять за межі будь-якої однієї предметної мистецької сфери. Проблему художньої інтеграції неможливо вирішити лише на рівні змісту освіти, тобто тільки за рахунок розробки нових навчальних програм. Не менш складною, якщо не найскладнішою, є проблема кадрового і методичного забезпечення. Слід зазначити, що загалом методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» зумовлює застосування інтегративних технологій, системи творчих завдань, різноманітних форм роботи, які власне й стимулюють діалогічне

спілкування школярів. Для досягнення його ефективності вчитель має дотримуватися таких естетико-психологічних аспектів, як:

- а) знання психологічних особливостей учнів;
- б) уміння вчасно виявити емоційний настрій дитини;
- в) уміння обирати стосовно кожного учня таку форму спілкування, яка б відповідала його віковим індивідуальним особливостям;
- г) намагатися відчувати себе й учня в системі взаємин «учитель-учень»;
- д) постійно спрямовувати педагогічну дію на виклик в учнів певних художніх образів, смаків, формування культури спілкування [6, с. 157].

Важлива ознака викладання курсу «Мистецтво» - варіативність, що зумовлює вільний підбір учителем навчально-художнього матеріалу, зорієнтованого переліку творів для сприймання, орієнтованих практичних завдань, поданих у програмі. За умови створення власних варіантів поурочного планування ці переліки можуть бути доповнені, збагачені, твори при необхідності частково замінені на рівноцінні. Принцип варіативності стосується і добору вчителем відповідних методик і технологій. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» передбачає пошук різноманітних зв'язків, художніх зіставлень, емоційно-образних аналогій і паралелей між видами мистецтв.

Висновки Аналіз проблем інтегрованого курсу «Мистецтво» в школі було, є і завжди буде актуальним. Адже мистецтво впливає на всі аспекти виховного, культурного, морального та естетичного становлення особистості учня, його креативний та творчий розвиток, розвиток уяви та фантазії. Отже впровадження курсу «Мистецтво» та його викладання в школі є дуже важливим впродовж всього терміну навчання в школі, адже за допомогою засобів мистецтва формується культурний пласт нації.

Список використаної літератури

1. Бабанов К.О. Інформаційні системи, технології та моделі навчання в школі. Монографія. / К.О.Бабанов.– Запоріжжя; Просвіта, 2000. – 160 с.
2. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 11.10.19).
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 11.10.19).
4. Масол Л. М. Інтеграція в системі шкільної мистецької освіти і поліхудожня підготовка вчителів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://perviydoc.ru/v38455/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE->
5. Масол Л., Гайдамака О., Белкіна Е., Калініченко О., Руденко І. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посіб. для вчителів. Харків : Веста: Вид-во «Ранок», 2006. 256 с.
6. Назаренко Л.М. Інтерактивне спілкування школярів – Підготовка вчителя у контексті Європейського простору: Збірник наукових праць / За ред. проф. Левківського М.В. – Київ – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2005. – 260 с.
7. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
8. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programidlya-pochatkovoyi-shkoli>

О.Р. Іщук,
студентка IV курсу 45 Бд-Почат групи
галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
спеціальності: 013 Початкова освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
Н.Є. Колесник,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Методика виготовлення виробів з пластичних матеріалів (пластилін, глина) на уроці «Дизайн та технології»

Актуальність дослідження. Вдосконалення розвиваючого характеру трудового навчання залишається однією з найбільш актуальних проблем методики трудового виховання. Сьогодні навчально-виховний процес в школі повинен включити ефективні форми і методи розвитку, виховання дітей на народних традиціях і мистецтві; найцінніше, створене віками мудрістю і культурою народу, повинно включитися в систему виховання і освіти сучасної людини.

Ліплення – надання форми пластичному матеріалу (пластиліну, глині, пластику та ін.) за допомогою рук і допоміжних інструментів - стеків і т.п. Це один з видів образотворчої діяльності і самий чуттєвий вид художньої творчості. Дитина не тільки бачить те, що створила, а й торкається, бере в руки і в міру необхідності змінює [1, с.30].

Ліпленням діти починають займатися ще з раннього віку, засвоюючи найпростіші прийоми роботи з пластиліном: розкочування, сплющування, витягування.

Цей вид мистецтва також доступний для занять в початковій школі на уроках «Дизайн і технології». Заняття з ліплення сприяють формуванню розумових здібностей школяра, розширюють їх художній кругозір, сприяють формуванню творчого ставлення до навколишнього світу. Також заняття ліпленням розвивають художній смак, індивідуальність, інтуїцію, виховують організованість, дисциплінованість і акуратність при роботі з пластиліном, а також вміння планувати творчий процес кожним учнем.

На уроках «Дизайн і технології» педагог дарує дітям радість творчості, знайомить з історією художніх народних керамічних промислів, показує професійні прийоми ліплення. На таких уроках діти отримують знання, вміння, навички, йде усвідомлення єдності людини з природою, знайомство зі світом різних предметів в процесі часткового використання так званого непридатного матеріалу, розширюються можливості творчої діяльності дітей.

Проблема формування навичок ліплення на уроках «Дизайн і технології» розглядалися такими сучасними дослідниками: В. Давидовим, І. Веремійчиком, Н. Зубковою.

Ефективні форми, методи та засоби у контексті такої роботи означили такі науковці, як: О. Скрипченко, Г. Щукіною, В. Хорунжим та ін

Мета статті полягає в теоретичному розгляді методики виготовлення виробів з пластичних матеріалів (пластилін, глина) на уроці «Дизайн та технології».

Виклад основного матеріалу. Ліплення вважають одним із різновидів скульптурної техніки.

Робота з пластичними матеріалами розвиває у молодших школярів дрібну моторику, сенсорні якості, самостійність, ініціативність, повагу до праці [2, с.111]. В процесі такої роботи в учнів формуються навички ліплення та зображення в об'ємі, просторові уявлення тощо. До видів пластичних матеріалів відносяться; пластилін, глина, парафін, віск, солоне тісто, пластик (пластична маса схожа на пластилін але може висихати у печі). Більш поширене використання здобули такі види пластичних матеріалів як: пластилін, солоне тісто, глина

Пластилін - чудовий матеріал для численного використання у різноманітний спосіб. На відміну від глини та воску він залишається м'яким, практично не твердне і не засихає, а завдяки широкому спектру кольорів дозволяє досягти будь-якого відтінку. І навіть якщо в коробці всього 6 чи 8 кольорів, можна досягти ширшої палітри за умови, якщо знати правила змішування пластиліну.

Ліплення із пластиліну чи глини передбачає різноманітні способи: скульптурний, конструктивний, комбінований спосіб, декоративне ліплення та ін. [3, с.55].

У декоративному ліпленні діти створюють декоративні або декоровані вироби - вази, маски, панно, ліпні орнаменти, вироби за мотивами дрібної декоративної пластики народних умільців [5; 6].

Методика роботи із пластичними матеріалами попри дотримання всіх етапів, повинна використовуючи подані матеріали, можна зробити їх змістовнішими, наближеними до гри, і таким чином спонукати молодших школярів до творчості та самостійного пошуку нової інформації [4, с. 41]. Також у процесі роботи дітям можна запропонувати ребуси, загадки, наочність - все те, що їх може зацікавити.

Організувавши та провівши експериментальне дослідження щодо ефективності використання педагогічних умов із пластичними матеріалами, нами було помічено, що на початковому етапі роботи показники навичок ліплення учнів 2 класів були недостатньо сформованими (рис 1.).

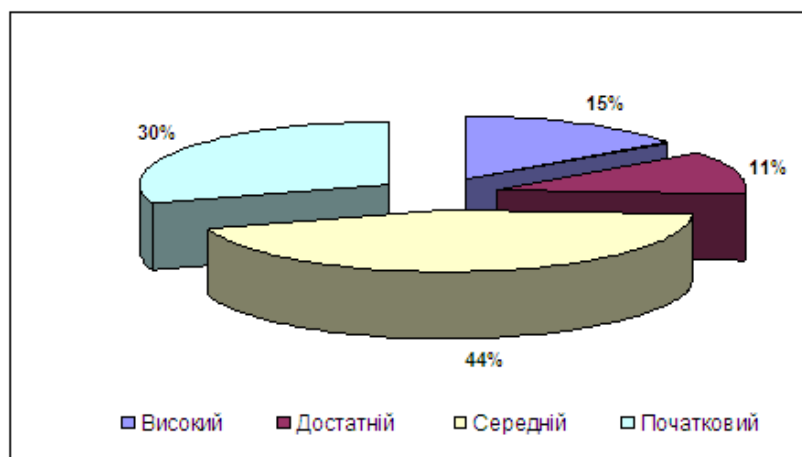

Рис. 1. Рівні розвитку навичок ліплення з пластиліну в учнів на початку експерименту

Після запровадження відповідної методичної системи роботи на уроках «Дизайн і технології» щодо вдосконалення техніки ліплення молодших школярів, ми отримали такі підсумкові показники (рис.2.)

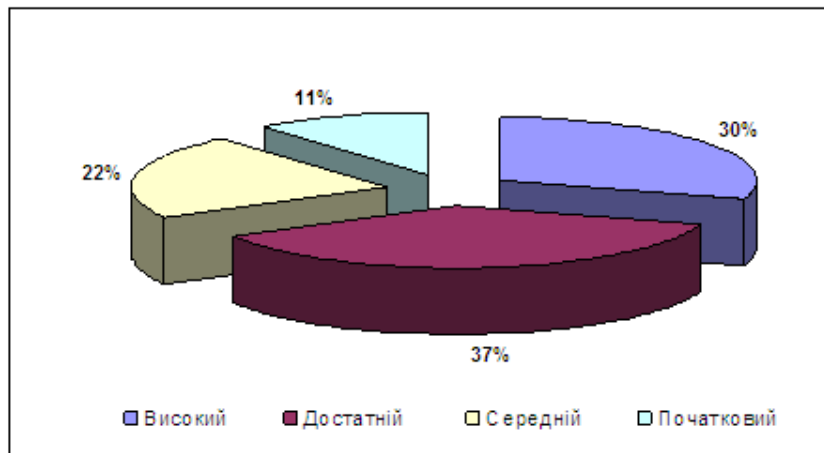

Рис. 2. Рівні розвитку навичок ліплення з пластиліну в учнів у кінці експерименту

Отже, отримані підсумкові показники груп наприкінці експерименту та динаміка результатів свідчить про те, що робота була ефективною.

Висновок. Нами було з'ясовано, що ліплення допомагає дітям молодшого шкільного віку розкрити свої творчі здібності самостійно, а також під наглядом педагога. Дітям подобається ліпити з даного матеріалу, так як матеріал пластичний, може приймати будь-яку форму і відповідати задумам дитини. Робота над створенням певної фігури вчить учнів поводженню з інструментом, різним прийомам ліплення, а головне - красивому декоративному заповненню простору. Це можна прослідувати у зв'язку із підвищенням показників у обох групах після запровадження методичної системи роботи із пластичними матеріалами на уроках «Дизайн і технології» в початковій школі. Отримані результати груп на контрольному етапі також стали підтвердженням цього.

Список використаної літератури

1. Бублій О.А. Розвиток творчих здібностей учнів /О.І. Бублій // Нива знань. – 2005. – №3. – С. 30-32.
2. Белкіна Є.В. Образотворче мистецтво: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Є.В. Белкіна, Т.Ф. Марчук. – К.: Навчальна книга, 2006. – 280 с.
3. Ведмеденко Д.В., Шаплавський М.В. Виховання у дітей молодшого шкільного віку інтересу до трудової діяльності / Д.В. Ведмеденко, М.В. Шаплавський. – Чернігів, 2003. – 80 с.
4. Веремійчик І.М. Майструй і твори / І.М. Веремійчик. – К.: Освіта, 2008. – 128 с.
5. Веремійчик І.М. Методика трудового навчання в початковій школі: навч. посіб. / І.М. Веремійчик. - Тернопіль: Мальва, 2004. – 275 с.
6. Веремійчик І.М. Стежинка до майстерності / І.М. Веремійчик. – К.: Освіта, 2010. – 130 с.
7. Колесник Н. Є. Моделювання підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації дизайн-діяльності учнів // Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів. Монографія / за ред. С. С. Вітвицької. – Житомир: Вид-во О. О. Євенок, 2019. – С. 50 – 64.
8. Колесник Н. Є. Формування предметно-перетворювальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи засобами арт-технологій // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця – Київ, 2015. – С. 51-56.

Ю. І. Корнійчук,
студентка Навчально-наукового інституту педагогіки;
Н. Є. Колесник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти на основі педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського

*Наше завдання – розкрити перед
кожним вихованцем благородство
пізнання й перетворення світу,
велич і силу мислення.*

В.О. Сухомлинський

Реформування української школи, яке полягає у впровадженні концепції «Нова українська школа», наразі є ключовим завданням Міністерства освіти і науки України. Нові зміни, внесені в українську школу, мають зупинити негативні тенденції, сприяти економічному розвитку та конкурентоспроможності нашої держави. Успішне розв'язання питання про новий склад фахівців полягає у підготовці нових кадрів.

Метою статті є розкриття поняття про підготовку фахівців дошкільної та початкової ланок освіти на основі творчої та педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

Головне завдання сучасного педагога – дати дітям не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті. У Концепції Нової української школи зазначено, що випускники нової школи – це освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, здатні до ризику та інновацій [1, с.6]. Нова українська школа потребує нового успішного вчителя, адже педагог має справу з конкретними людьми: дітьми свого класу, школи, іншого закладу, проте його завдання не лише особистісно, а й суспільно зумовлене – підготовка підростаючого покоління до активної участі в житті суспільства [2, с.11]. Зі слів В.О. Сухомлинського: «Пам'ятайте, що ви не тільки живе сховище знань. Не тільки спеціаліст, який уміє передати інтелектуальні багатства людства молодому поколінню, запалити в його душі вогник допитливості, любові до знань. Ви один - із скульпторів, що творять людину майбутнього. Виховання – творення Людини – це ваша професія» [3, с. 157 – 158]. Дати кожній дитині щастя – ось у чому бачив місію педагога і вчений Сухомлинський. Щоб зробити дитину щасливою, вчитель насамперед повинен допомагати їй вчитися, переживати незрівняне почуття першості, відчути «смак» успіху.

Людинознавчий підхід є відображенням демократизації і гуманізації шкільного життя, коли в центрі уваги педагога – кожна дитина з її індивідуальними особливостями. Особистісний підхід до навчання та виховання дітей створює умови для всебічного впливу на дитину, усвідомлення (діагностування) рівня її знань, рівня сформованості рис характеру, компонентів світогляду. «Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється.», - писав В.О. Сухомлинський.

Сучасна школа працює на засадах «педагогіки партнерства», в основі якої лежить спілкування, співпраця та взаємодія між учителем, учнями та батьками. Як вважав В.О. Сухомлинський, саме з сім'ї починається суспільне виховання. На

моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи. Педагогам необхідно цікавитися проблемами сімейного виховання, умовами і особливостями виховання дітей у різних сім'ях, вивчав позитивний досвід, підмічав найістотніші і найбільш типові вади та недоліки сімейного виховання, шукав причини цих недоліків. Василь Олександрович проводив велику виховну і освітню роботу з батьками, дорослими, навчав їх мистецтва сімейного і громадського виховання, гостро критикував обивательство, неучтво, примітивізм [5, с.15].

Вчитель має стати своїм вихованцям другом, партнером, порадиником. З того, як і в чому педагог виражає себе, дитина робить висновок про те, якими є люди взагалі, в чому полягає добро, в чому ідеал. Отже, необхідно, щоб особистість педагога приваблювала вихованців, надихала їх своєю цілісністю, красою, ідейністю моральних принципів, інтелектуальним багатством, працьовитістю [4, с.197].

Водночас не слід забувати, що визначальним показником всебічно розвиненої особистості є мова. У щоденній практиці спілкування не обійтися без мови. Світ пізнаємо через мову, бо в ній накопичено життєвий досвід попередніх поколінь. В.О. Сухомлинський писав: «Тільки рідним словом проговориш до серця, тільки рідне слово дає повний політ і простір людині». Допомогти вихованцям розкрити себе, пізнати світ – одне із завдань педагога. Реалізація його значною мірою залежить від його володіння словом – від розвитку мовної та мовленнєвої компетенції, вміння організувати професійно-педагогічну комунікацію як систему безпосередніх або опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, моделювання й управління процесом комунікації. Новий сучасний вчитель – це досконала мовна особистість, адже свій досвід він передає своїм вихованцям. Так, А. Богуш під мовною особистістю розуміє «високорозвинену особистість, носія як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно володіє рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення» [5]. Зважаючи на те, що мовне середовище на заняттях та уроках для дітей створює вихователь та вчитель, тому перед педагогом також постає низка відповідних вимог. До цих вимог можемо віднести: мову та культуру мови вихователя та вчителя, вміння доцільно та ретельно підбирати відповідні навчальні матеріали, які б мали комунікативну цінність, носили творчий характер та стимулювали розвиток мовної особистості дитини, здатність формувати мотивацію спілкування.

Сучасна школа повинна використовувати в освітньому процесі активні методи пізнання. Активне навчання передбачає вихід за межі класу і за межі навчальної програми. Досвід В.О. Сухомлинського в цьому напрямку також є яскравою мотивацією дітей до навчання. Уроки в «школі під відкритим небом», спілкування з природою, прослуховування музики на природі, малювання на галявині шкільної садиби, кімната казок. Дитину потрібно вчити думати, бачити, розуміти, відчувати серцем, зміцнювати її розумові сили серед природи. Позитивні емоції дітей, що виникають у процесі навчання, відіграють величезну роль у вихованні бажання вчитися. Завдання вчителя полягає в тому, щоб постійно розвивати в дітей позитивне почуття задоволення учінням, щоб з цього почуття виник і утвердився емоційний стан – пристрасне бажання вчитися. Сучасний напрямок роботи нового вчителя має бути віддзеркаленням досвіду Василя Олександровича. Педагог нової школи – це творча особистість, активна, комунікабельна, вольова, висококомпетентна, яка

крокує в ногу з часом, постійно самовдосконалюється. У творчій спадщині В.О. Сухомлинського розглядаються проблеми виховання, мотивації та методики навчання дітей, підготовки вчителів та батьків, що є актуальними і сьогодні. Василь Олександрович бачив нові проблеми та шляхи їх вирішення, про що ми переконуємося, досліджуючи його творчість. Унікальність експериментів, творчий підхід до теорії і практики навчання та виховання описані в багатьох його працях. Спадщина великого педагога В.О. Сухомлинського – це бездонний колодязь порад для майбутніх вчителів Нової української школи.

Отже, спадщина В.О. Сухомлинського має колосальне значення для українського національного виховання, передбачає цілеспрямований, систематичний, педагогічний вплив, розрахований на утвердження в свідомості вихованців відчуття етнічно-національної, духовної і мовної єдності, національної неповторності, розрахований на прищеплення любові до України, рідної мови та культури. Нова українська школа будує свою життєдіяльність на філософії родинності, творить мікроклімат, просякнутий цінностями здорової сім'ї, що забезпечує найкращі умови для становлення особистості. Досліджуючи спадщину Василя Олександровича, можемо зробити висновок про актуальність рекомендацій Сухомлинського сучасному новому педагогу щодо гуманізації навчального спілкування, збереження емоційного і фізичного благополуччя дітей.

Список використаної літератури

1. Концепція Нової української школи: МОН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І.А. Зазюна.- К.: Вища школа, 2004. – 418 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 2 – В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 157 – 158.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка/ В.О. Сухомлинський – К.: Радянська школа, 1978. – 262 с.
5. Сходинки наступності (дошкільна і початкова ланки освіти)/ Богуш А.М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/184>

Д.В. Котвицький,
студент 35 групи спеціальності 015 Професійна освіта (Дизайн)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Н. Є. Колесник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Особливості створення дизайну персонажів

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У статті наведено актуальні проблеми розвитку одного з напрямків сучасного дизайну, а саме дизайну персонажів. Особливості створення від ідеї та концепції до фінальної стадії. Персонаж - основна фігура будь якої анімації, тому йому варто приділяти досить багато уваги. Також у цій статті ви знайдете поради, які допоможуть вам створити яскравого та колоритного персонажа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дизайн персонажів, на сьогоднішній день, використовується у більшості медіасфер та набуває стрімкого розвитку. В цій сфері існує чимало видатних та професіональних осіб, які внесли

чималий вклад в цю сферу: Марта Дахліг, Мет Елсоп, Кадзухіро Міва та інші популярні спеціалісти.

Існує багато прикладів значущості вдалого дизайну персонажів. Ті самі персонажі мультфільмів Дісней, які не тільки добре запам'ятовуються завдяки одному фільму, але й використовуються у виробництві іграшок та аксесуарів, які іноді приносять студії найбільший прибуток. Ще одним вдалим прикладом є кролик Квікі торгової марки Nesquik. В новій частині «Зоряних війн» з'явилися нові персонажі порги, які значно вплинули на іграшкову промисловість.

На сьогодні від дизайну персонажа залежить успіх багатьох проектів, тому ця сфера потребує професіоналізму та певних знань.

Мета статті. Ознайомитися з різними шляхами створення дизайну персонажів та їх особливостями. Зробити процес створення структурованим та продуманим і домогтися в ньому стабільного результату.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Коли ми бачимо персонажа, перше що ми помічаємо так це його зовнішній вигляд. І нехай багато творці не надають йому великого значення, інші використовують його щоб краще розкрити персонажа і доповнити сюжет. Тому сфера створення персонажа потребує від нас багато теоретичних та практичних знань.

Перш за все потрібно розуміти, що кожен дизайн має під собою фундамент, шлях від раннього ескізу, до повноцінного концепту для подальшої роботи.

Художник, який працює в цьому напрямку, здійснює пошук візуального образу героя. Йому потрібно відобразити характер і емоції персонажа, продумати його костюм і характерні пози. Це актуально як для дитячих мультфільмів, так і для голлівудських блокбастерів і AAA-ігор.

В свою чергу Концепт-арт - напрямок у мистецтві, призначений для того, щоб візуально передати ідею твору, форму та базові зовнішні атрибути. Як правило, створюється на початковій стадії розробки проекту і призначається для використання в фільмах, відеоіграх, коміксах до створення фінальної версії. Також називається «концепт-дизайном».

Для дизайну концепт-художники для своїх робіт використовують різні матеріали, такі як масляні і акрилові фарби, фломастери, олівці і т. Д. Однак, сучасні художники здебільшого звертаються до цифрових технологій, використовуючи графічні редактори (Photoshop, Illustrator, Procreate й інші). Цифрові інструменти, звичайно ж, дають більше можливостей для швидкості і зручності роботи.

Персонаж - це актор, якого ви створюєте, щоб він блискуче зіграв свою роль і забезпечив успіх поставленого вами візуального шоу.

Окрім простих ліній і особливостей в деталізації, потрібно знати безліч інших не менш важливих аспектів. Дизайн персонажів завжди здається складним процесом, але як тільки у вас з'явиться ідея, готовий образ, все може стати більш зрозумілим та доступним.

Технологія процесу створення. Історії – це те, що викликає у нас інтерес і допомагає нам повірити в персонажа. Подумайте про сюжет фільмів та ігор - ми зазвичай захоплені історією персонажа і особистісними рисами, і це також відноситься до ілюстрації. Навіть найпростіші історії роблять персонажа більш привабливим і незабутнім. Показати історію на зображенні можна оточенням, рухом, елементами одягу або рисами обличчя.

Головне в персонажі - це його впізнаваність і читаність. Відповідно без чіткого силуету домогтися цього досить важко. Тому перш за все варто залити персонажа чорним і перевірити як він взагалі виглядає у формі плями.

Не варто відразу малювати персонажа і концентруватися тільки на одному образі - краще намалювати кілька різних концептів і вибрати найбільш вдалий. У будь-якому випадку з відкинутих варіантів можна взяти цікаві деталі.

Простіше і правильніше починати малювання з простих форм - овалів, груш і циліндрів і вже потім нарощувати на них потрібний обсяг і деталі. Малювання з форм дозволяє простіше знайти потрібну позу або ракурс, не змінюючи весь малюнок в цілому. І незважаючи на те, що досить часто виникає бажання більше попрацювати над деталями, на початковому етапі це може тільки зіпсувати концепт.

Персонаж може бути таким, що запам'ятовується не тільки своєю фігурою, але і цікавими деталями, які доповнюють образ. Наприклад якщо згадати Гаррі Поттера, то це відразу окуляри, сова і шрам у вигляді блискавки.

Цікаві деталі допомагають простіше зчитувати образ персонажа. Потрібно пам'ятати про співвідношення частин тіла, тому що пропорції створюють характер персонажа. Наприклад, у великого і забіякуватого героя буде маленька голова, широка грудна клітка, плечі і ноги, рот і підборіддя будуть видаватися вперед. Милі та мультиплікаційні персонажі будуть мати пропорції схожі до немовлят: велика голова, овальне тіло, високе чоло, і маленькі зони підборіддя, рота, очей. Знаючи ці речі вже можна отримати певний ефект.

Розуміння того, де саме буде діяти і працювати персонаж може серйозно спростити роботу. Особливо це важливо, коли персонажа «вписують» у вже готову локацію. В таємничому, чарівному лісі доречніше будуть лісовики і чаклуни, ніж наприклад лицарі або африканські тварини.

Багато відомих персонажі складаються з простих форм і ліній. Слід пам'ятати, що глядач підсвідомо зчитує округлі м'які форми як ознака доброти персонажа, а різкі і рвані - як атрибут негативного героя. Тому якщо ваш позитивний персонаж складається з гострих елементів, це може викликати проблеми в розумінні.

Можна з упевненістю сказати, що люди можуть відразу дізнаватися знайомих персонажів тільки по їх силуетах, якщо вони добре розроблені і використовують правильні форми та лінії. Якщо ви видаляєте деталі зі свого персонажа і тестуєте їх на впізнаваність силуету, це зазвичай є ознакою професійного дизайну.

Використання перекожених пропорцій або перебільшення довжини і розміру частин тіла, навіть з дрібними деталями, такими як пальці, може реально допомогти створити індивідуальність вашого персонажа. Ви можете змусити його здаватися сильнішим або незграбним, навіть більш злим, перебільшуючи риси зовнішнього вигляду. Це також корисно для їх рухів, якщо ви хочете продовжувати та робити анімації для героя.

Перше, на що ми дивимося, коли бачимо персонажа, це його очі. У реальному житті людські і тварини очі сповнені емоцій і є хорошим способом зрозуміти, що хтось думає чи відчуває. Тому, природно, ми дивимося на очі на ілюстрації. Тому вони грають важливу роль в емоційній динаміці.

Поза та розташування - це ще один спосіб більше розповісти про його особливості і додати деталей в історію. Ви можете змусити персонажів виглядати сильними, значними, переляканими, розгубленими, злими просто змінюючи їх позу та розташування в площині.

Знання масштабу і розміру персонажа важливо, і може бути важко уявити його розмір особливо в абстрактних дизайнах. Саме тут введення інших об'єктів, таких як дерева, будинки або столи і рослини, може допомогти нам зрозуміти, наскільки великий або маленький персонаж, на якого ми дивимось.

Використання кольору може допомогти з настроєм персонажа, зробити його більш серйозним або веселим. Використання правильних відтінків для відтінку шкіри, хутра, одягу й так далі. Також це допомагає глядачеві зрозуміти, на якого персонажа він дивиться, має він доброзичливий або не дуже характер. Пам'ятайте, що використання більш насиченої і нереалістичною кольорової палітри зробить вашого персонажа більш веселим і грайливим, що може бути корисним в певній індустрії.

Затінення може бути настільки складним або простим, як вам подобається. Це дійсно залежить від того, наскільки реалістичним ви хочете, щоб персонаж виглядав. Ви можете експериментувати зі стилем і остаточним візуальним виглядом свого персонажа, коли створюєте тіні. Це спосіб ввести деякі нові відтінки існуючих квітів, які ви використовували.

Використання текстури може додати вашому концепту більшої цілісності та гармонійності. Проте вам не завжди потрібно використовувати текстуру на ілюстрації персонажів, якщо ви хочете отримати чистий векторний малюнок, або цього потребує керівництво. Вдалих прикладів досить багато та в наш час з ними можна досить легко ознайомитися, використовуючи мережі.

Де використовують дизайн персонажів? Найчастіше художники по персонажам працюють в гейм-індустрії та індустрії кіно, і розробляють концепти персонажів: здійснюють пошук візуального образу героя, в начерках і ескізах відображають візуальну розробку характеру героя і «схему побудови» персонажа, а також виробляє фінальну стадію готовності персонажів за затвердженням концептом, в заданій стилістиці і відповідно до проектних вимог. Створює характерні пози героя, особливості, емоції, окремі сцени, і т.д. Також може розробляти антураж ігрового або анімаційного світу.

Успіх мультфільмів багато в чому залежить від унікальності і самобутності персонажа, тому образ грає важливу роль і ретельно опрацьовується. Мультфільми можуть бути 2D або 3D - від цього залежить в якому графічному редакторі малювати персонажа. До персонажу додається комплект схем для його подальшої анімації. Вступне завдання встановлює режисерська група фільму. Зазвичай в повнометражних фільмах художник працює над персонажем протягом усього періоду зйомки. Більшість великих студії після виходу мультфільмів випускають артбуки з процесом роботи і безліч матеріалів з персонажем.

У рекламних роликах. Зазвичай короткі і з акцентом на те, що продається. Всі дії персонажа повинні будуватися навколо продукту. Можна порівняти з мультфільмом в мініатюрі, тільки менше поз, оточення і сцен. З розвитком моушн-дизайну дуже часто робляться векторні персонажі з комбінацією різних переходів і змін кадру. Досить увімкнути телевізор і дочекатися реклами - персонажі там найрізноманітніші.

Комп'ютерні ігри є однією з найбільших сфер де користуються послугами дизайнера персонажів. Відправною точкою служить загальна тематика гри, її сюжет, сетинг і роль, яка відведена даному персонажу. Наприклад, потрібно створити концепт-арт головного героя для шутера, дія якого відбувається в часи 2-ї світової війни або за часів хрестового походу. Перед початком малювання даного персонажа,

художник повинен ретельно вивчити одяг того часу (військову форму, якщо герой - солдат), зразки зброї й інші важливі аспекти. Так само важливо опрацювати кожну дію персонажа, як він біжить, стріляє й так далі.

Маскоти – персонажі-талісмани, які уособлюють компанію, бренд, спортивну команду, колектив й так далі. Маскоти часто використовуються як персонажі, що представляють споживачам товари і послуги (наприклад, клоун Рональд Макдональд). Для вуличної реклами, як правило, наймають людину і одягають в костюм Маскота. Ще вони зазвичай використовуються для Олімпійських ігор і на спортивних змаганнях. Навіть в автомобільних брендів можуть бути свої маскоти - наприклад кінь у Ferrari. При цьому персонаж не обов'язково повинен бути мультяшним, стилізована брутальна версія теж цілком може бути Маскотом.

Висновки. Отже, дизайн персонажів в меншій мірі одна з найважливіших складових більшості творчих проєктів. Художника по персонажам постійно штовхає вперед бажання знайти щось ідеальне, що підходить під рішення задачі. Він повинен вміти швидко доносити свої ідеї і при цьому наочно вміти продати свою ідею за допомогою тієї чи іншої техніки малювання. Найголовніше – це зрозуміло і правильно презентована готова ідея. Перш за все художник персонажів - дослідник, який розуміє, що не все те, що він намалює, підійде для бізнесу, і це нормально. З таким підходом і майстерністю досягаються максимальні висоти кар'єрного росту, і такий фахівець буде потрібен на ринку, до тих пір поки штучний інтелект не навчиться робити все те, про що ми говорили вище. Тому дизайн персонажів це одна з найцікавіших сучасних та креативних сфер діяльності, яка обов'язково буде розвиватися в майбутньому.

Список використаної літератури

1. TORY POLSKA. Що таке концепт-арт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://telegraf.design/shho-take-kontsept-art/>
2. The Art of Onward [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://characterdesign.blogspot.com>
3. Дизайн персонажей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://artlab.club/character_design/gde-ispolzuyutsya-personazhi.html
4. Character design references [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://characterdesignreferences.com>

Н. М. Краснова,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка),

відмінник освіти України,

директор мистецької школи Gnatyuk Art Studio, м. Житомир

Періодизація розвитку дитячої образотворчості

Сучасна освіта в Україні має світоглядну спрямованість, що дозволяє формувати світоглядні якості особистості, зокрема світовідображення. Продуктивний вид мистецької діяльності, у процесі якої дитина на основі чуттєвого пізнання світу під час його сприймання і перероблення відтворює дійсність у формі художніх образів визначено як образотворчу діяльність.

Значущість образотворчої діяльності у формуванні гармонійно розвиненої особистості відзначали мистецтвознавці, психологи, педагоги (Л. Виготський, Т. Комарова, С. Коновець, О. Рожкова та ін.). Водночас, дослідники

(А. Бакушинський, І. Зязюн, В. Коваленко, Р. Кропіна, В. Моляко, Н. Миропольська, О. Рудницька) наголошували, що вона є потужним засобом впливу на світоглядну сферу особистості школяра та розглядається як: діяльність, пов'язана з відбиттям дійсності або уяви в наочних, зорових образах; спосіб і форма передачі дійсності в мистецтві, що об'єднує живопис, графіку, скульптуру [2, с. 324]; вид художньої творчості, який відображає візуально сприйняту дійсність, відтворює не лише чуттєвий вигляд реальності, а її духовну сутність, внутрішній світ людини, духовне освоєння нею природи, втілення соціальних, політичних, філософських, етичних ідей [5, с. 26]; реальне або фантастичне відображення дійсності в художніх образах [6, с. 83]; вид художньо-мистецької діяльності, що передбачає відтворення навколишнього світу і відношення до нього в різних художніх матеріалах; ефективна *форма художнього освоєння навколишньої дійсності*, в процесі якої зображають предмети і явища, виражають своє ставлення до них, розвивають здібність до зображення (вміння правильно малювати предмет і здатність створювати образ), яка є показником творчого начала (Н. Сакуліна); *форма вираження суб'єктного ставлення школяра не лише до навколишніх явищ, але і до мистецтва в цілому* (С. Большакова) [1]. Тому характерною особливістю ОБД є “видима схожість, подібність образу і реальності”.

Для дитини важливим є надання можливостей знайомитися зі світом через призму відображення довкілля. Візуалізація картини світу через художній продукт (живопис, графіку, декоративно-прикладне мистецтво, ліплення) – це *засвоєння одного з видів знакової діяльності* (образотворчості), в якому виражені особливості зорового сприйняття та уявлення, розвитку мислення і ставлення до дійсності, що виявляється в руйнуванні шаблонів графічних побудов відповідно до нового досвіду (В. Мухіна) [4, с. 45].

Таким чином, слід визнати, що результатом ставлення до світу в образотворчій діяльності є художній продукт (рисунок).

Рисунок, присутній в ролі графічної основи будь-якого зображення на площині, є технічною базою образотворчих мистецтв (живопису, графіки, декоративно-прикладного мистецтва), та як факт відображення світу, здатний передавати тонкі нюанси світобачення, світорозуміння, світовідчуття: від безпосереднього відображення того, що бачимо та того, що знаємо у світі, до глибинного смислового вираження себе, свого відношення до світу і того, яким його хочемо бачити. Отже, рисунок є не лише способом віддзеркалення суспільно-історичного досвіду і форм людських взаємин, але і фактом самовираження.

Рисунок у науковій літературі розглядається як результат образотворчої діяльності та як показник, що дозволяє з'ясовувати особливості фізичного, розумового і психологічного розвитку школярів у різні періоди дитячої образотворчості.

Інтерпретація змісту рисунка давалася під впливом ідей біологізаторського толку – розвиток малювання встановили в тому, що *людина зображає те, що вона вважає, думає, гадає, знає, – а не те, що бачить* (В. Штерн, Ж. Люке); гештальтпсихології – в надрах якої були закладені основи сучасного знання про візуальне сприйняття: “*дитина малює те, що бачить*”; а також фрейдизму – в основі ідеї лежало твердження, що дитяча творчість тлумачиться як вираження символів природжених і підсвідомих імпульсів: “*дитина малює те, що відчуває*”. Л. Виготський підкреслює особливість графічної форми дитячих зображень, що

свідчать, на його думку, про те, що “дитина малює не те, що бачить, а те, що знає” [3], не зважаючи на дійсний вигляд предметів.

Образотворча діяльність у різні вікові періоди становлення особистості має свої специфічні особливості, які визначаються за **результатом** цієї діяльності (Г. Керштейнер, В. Коваленко, Р. Кропіна та ін.).

Періодизація розвитку дитячої образотворчості узагальнює підходи вчених та дозволяє наочно бачити місце і особливості кожного етапу образотворення, характерними рисами яких є встановлення відповідності між навколишнім світом та умінням відобразити власне уявлення про нього, активність у пізнанні світу (природи, людей та мистецтва), що відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Періодизація розвитку дитячої образотворчості

Вік	Стадія розвитку	Характеристика
Спонтанний період		
2–4 р.	Карлочки	-
Дообразотворчий період		
1–2 ½ роки	Випадкові мітки, не випадкові кривулі	Випадкова лінія проводиться рухом всієї руки, інструменти для малювання утримується усією долонею; лінія виходить за межі аркуша паперу
2 ½–3 роки	Кривулі, якими управляють	Використання рухів кисті, влучні, менше розмашисті та знаходяться у межах паперу; малюк усвідомлено вибирає місце для малюнку
Образотворчий період		
<i>дошкільний – “наївний реалізм”</i>		
3–4 ½ роки	Кривулі з іменами	Інструмент для малювання утримується пальцями, вмє малювати багато ліній та фактур; малюк називає свої малюнки, але часто змінює назву однієї та тієї же каракулі
4–7 років	Предсхематична	Дитина розробляє набір символів, що визначають поняття; малюнок може не походити на об’єкти, що зображуються або лише нагадувати про пропорціональні розбіжностях між ними; дитина усвідомлює, що зображення можуть зрозуміти інші люди; що малювання – засіб спілкування
<i>шкільний – “псевдо натуралізм”</i>		
7–9 років	Схематична	Зображення передає поняття, а не реальність; з’являються лінії основи та обрію; малюнки, що нагадують рентгенівські знімки

9–12 років	<i>Проблиски реалізму</i>	Об'єкти на зображеннях стають меншими, але докладнішими; їх розташуванню приділяється менше уваги; з'являється розуміння художнього образу як в творах мистецтва, так і в особистих роботах; учень починає розуміти, що реальний образ та його символ на зображенні – не одне і теж саме; домінують певні графічні елементи (лінія, штрих, пляма), їх характеристики і поєднання; оригінальність композиційного рішення
12–14 років	<i>Псевдонатуралізм або реалізм малюнку</i>	Формуються уміння естетично сприймати та оцінювати дійсність на основі розвитку фантазії, уявлення; сприйняття візуальної інформації має специфічний образний зміст, який передається через форму, розташування і співвідношення предметів, характер нанесення графічних знаків і символів, характеристики кольору, освітленості; чітко зображені фігури; з'являється тінь та світло, пропорції, перспектива; об'єкти, що відображаються, набувають об'ємності; створюються схожі на оригінал зображення; з'являється різноманітність і оригінальність художніх ідей та прийомів рішення образів
<i>самостійний – “творчість”, “професіоналізм”</i>		
14 років та більше	Художнє рішення: творчість підлітків	У підлітків в цей період формується сюжетне розуміння рисунку, деякі з них намагаються у своїх зображеннях дійти натуралізму; прагнуть копіювати або імітувати різноманітні художні манери та техніки раніше, ніж виробляють свою

Таким чином, згідно з викладеними дослідниками позиціями, логічно припустити, що розвиток образотворення є складним процесом, у ході якого диференціюються художні знання, уміння та навички, формуються і відпрацьовуються *ключові компетенції* в галузі – як результат, розвивається особистість, здатна творчо мислити і відображати світ у різних видах художньої діяльності.

Список використаної літератури

1. Большакова С. В. Особенности педагогического руководства изобразительной деятельностью подростка в формировании субъектного отношения к искусству : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Большакова Светлана Владимировна. – М., 2004. – 204 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : ВТС : 250000 (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с. : іл.

- 3 Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте : психол. очерк : кн. для учителя / Л. С. Выготский ; [послесл. В. В. Давыдова]. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 90, [2] с. : ил.
- 4 Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта / В. С. Мухина. – М. : Педагогика, 1981. – 239 с. : ил.
- 5 Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. – К. : Слово, 2010. – 373, [1] с.
- 6 Образотворче мистецтво : теорія навчання. Календарно-тематичне планування. Основні поняття образотворчого мистецтва : 1–7 кл. : навч.-метод. посіб. для вчителів / Г. А. Полякова, Л. І. Божко, О. О. Лейбіна та ін. – Х. : Скорпіон, 2001. – 160 с. : іл.

Г. В. Куниця,
студент 33 групи спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Л. М. Шелудько,
народний художник України

Порівняльна характеристика жанрів українського та зарубіжного мистецтва ХХ ст.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кожне покоління переглядає й засвідчує своє бачення історії. ХХ століття добігло свого кінця, і саме це спонукає науковців до підбиття підсумків і переосмислень пройденого нашим мистецтвом здобутків з позицій нового, вже ХХІ століття. Важливим сьогодні є новий погляд і виклад історії українського мистецтва, яке розглядається в єдиному річищі світового художнього розвитку. Оскільки мистецтво минулого століття з позицій сучасного мистецтвознавства потребує перегляду та кардинального переосмислення [1]. ХХ століття у багатьох аспектах історичного і духовного життя України було доленосним. Воно завершилося здобуттям державної незалежності, призвело до структурної розбудови нових соціально-політичних і громадських інституцій. У нових умовах окреслюються перспективи майбутнього, водночас актуалізуються проблеми більш чи менш віддаленої минувшини, що стосуються питань збереження і подальшої кристалізації національної самобутності. Своє місце у цьому процесі посідає образотворче мистецтво. Впродовж минулого століття воно нагромадило великий творчий потенціал, сформувалося як єдина національна школа зі своїми регіональними осередками. Прослідити вплив політики радянського уряду на формування основних сфер культурного життя України, проаналізувати спроби використати культурної сфери в якості ефективного інструменту своєї агітаційно пропагандистської діяльності і розглянути процес становлення різних видів українського мистецтва в умовах ідеологічної політики комуністичної партії на відміну від зарубіжного мистецтва ХХ ст. [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїй статті «Історія мистецтва ХХ століття: концепція, нові підходи й оцінки» Тетяна Кара-Васильєва вважає, що національно-культурний рух, що активізувався в Україні, мав безпосередній зв'язок із процесами національно-культурного відродження в більшості європейських країн, саме в цей час Україна, як Західна, так і Східна, все гостріше усвідомлювала себе

нацією, гідною зайняти належне місце у світовому процесі. Наголошуючи на тому, що початок століття в Україні ознаменований значним зростанням національної свідомості, увагою до стародавніх пам'яток, захопленням етнографією та народною творчістю як важливим джерелом професійного мистецтва.

Зі статті Криволапова «Про мистецтво та художню критику України ХХ століття» ми дізнаємось, що упродовж ХХст. склалася відповідна ієрархія видів і жанрів образотворчого мистецтва, провідне значення в якій належало монументальному живопису[3]. Пройшовши складний і повчальний шлях, художники вирішують практичні питання свого поєднання живопису з архітектурою, набуваючи важливого естетичного наповнення і матеріального оточення громадського побуту. Виділяючи те, що під знаком соціалістичного реалізму, настановою якого було правдиве відображення дійсності, а також посилення виховної функції мистецтва в його дусі, відбулися кардинальні зміни в жанровій та художньо-образній структурі образотворчого мистецтва а ідея мистецького впливу на суспільно-масову свідомість стимулювала розвиток монументального мистецтва.

Мета статті. Здійснити порівняльну характеристику жанрів Українського та Зарубіжного мистецтва ХХ, що знаменує собою істотний перелом в історії людини і формах її культурної діяльності. Висвітили такі пробелми як : криза духовності, яка характеризується передусім відчуженням мас від культурних надбань нації та людства; витіснення духовних цінностей та людської свідомості; пануванням стереотипів масової псевдокультури; безкультур'я нашого століття як кровопролитних світових та регіональних війн, ядерної загрози, національно-етнічних та релігійних конфліктів, політичного тоталітаризму. Як реакція на суспільні проблеми, на рубежі ХІХ-ХХ ст. особливо після першої світової війни загострила духовну кризу. Пов'язання національної традиції з революційними ідеями в монументальних пропагандах [4].

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Для початку ХХ ст. (1900-1920 р.р.) характерна гостра боротьба всіх форм антиреалістичного мистецтва за право на існування (в Україні зберігається побутовий жанр) . За кордоном починає панувати численна кількість несхожих між собою, суперечливих художніх напрямків у світовому мистецтві ХХ століття позначають як модернізм, або сучасне мистецтво, в якому повністю втрачено зв'язки з традицією і створюється щось абсолютно нове, що ніколи раніше не було виражене митцем, а схожість із реальністю є мінімальною за принципом: чим менше реального життя в мистецтві, тим більше воно є мистецтвом. На рубежі ХІХ-ХХ ст. особливо після першої світової війни загострилась духовна криза. Свій внесок в руйнування духовних засад культури внесли й революції. Почалася інтенсивна атеїзація свідомості значної частини людства. Утворився духовний вакуум, який потребував свого заповнення [5]. Першим художнім напрямком, у якому реалізувалися основні положення ХХ ст., вважають фовізм. Картини Матісса і Брака відрізнялися незвичайно яскравими кольорами, що поглинали природні обриси предметів, а також навмисно грубим викривленням форм. Фовізм відзначався емоційною спрямованістю у художньому відображенні світу, стихійністю ритму та інтенсивністю кольору. Він став першим поштовхом до розвитку нереалістичного мистецтва. Проте найбільш самобутнім напрямком мистецтва ХХ століття вважається кубізм, засновниками якого стали Пікассо і Брак. Складність реальності

і людини вони намагалися представити в простих геометричних формах та їх сполученні (куби, трикутники тощо), що привело до їх деформації.

На початку ХХ століття в Італії і Франції сформувався такий напрямок мистецтва як футуризм що теж проголосив свою опозиційність реалістичним течіям, він намагався знайти і ввести у художню практику нові форми для відображення прискореного темпу життя та процесу індустріалізації суспільства, які, на їх думку, були ознаками нової доби. існування культури ХХ ст. футуристи вважали рух. Цей рух вони прагнули виразити засобами мистецтва, зокрема - шляхом накладення його послідовних фаз на одне зображення. Виникав ефект "змазаного" кадру (наприклад, собаки з двадцятьма ногами).

Одним із найскладніших напрямків мистецтва ХХ століття став абстракціонізм- напрямок ще характеризують як безпредметне мистецтво, Відмовившись від реалістичного зображення предметів і явищ, від малюнку і сюжету, представники цього напрямку прагнули замінити натуралістичну предметність вільною грою кольорів, ліній і форм. Його основними представниками були Кандинський, Малевич, Клее. Своєрідним виявом кризи раціоналізму в мистецтві ХХ століття став сюрреалізм, що як художній напрямок, він сформувався в Парижі в і спочатку існував як літературна течія. Основні представники сюрреалізму: Бретон, С. Далі, Магрітт, Міро. Філософським підґрунтям сюрреалізму виступив фрейдизм, який сприяв формуванню уявлення про позасвідому природу творчого процесу. Тому суть поняття сюрреалізму вільна від будь-яких раціональних характеристик реальності, що непідвладна законам логіки. Крім означених художніх напрямків, у межах мистецтва ХХ ст. також розвивалися експресіонізм, дадаїзм та інші [6]. Одним з тих, хто почав радикально змінювати українське мистецтво на початку ХХ ст. був Давид Бурлюк, що разом з братом Володимиром (також художником) заснували мистецьке об'єднання «Гілея», котре активно заперечувало будь-які традиційні форми мистецької образності, а основу нових художніх форм шукає у народному примітиві, віддаючи перевагу деформованим площинам, відмовляючись від лінійної перспективи, поєднуючи в одному зображенні різні точки зору, використовуючи контрастні кольорові поєднання. Дуже важливою фігурою українського мистецтва на етапі входження в нього модерністських течій стала Олександра Екстер [7].

Висновки. Вагомим чинником формування українського модернізму стало західноєвропейське мистецтво- новітні течії, знайомство з якими відбувалося різними шляхами. Але ще більш ефективним способом у процесі творення нового мистецтва стали безпосередні контакти з західноєвропейським мистецьким середовищем, у яке українські художники доволі органічно влились і не просто переймали чужий досвід, але й починали створювати власні візуальні нариси. Важливу роль у формуванні нового Українського світогляду, в тому числі візуального, художнього, відтепер відіграють урбаністичні процеси, науково-технічний прогрес. Мистецтво радикально змінює своє обличчя і, те що його формує, — внутрішні смисли і ментальні конструкти. Руйнується усталена ієрархія жанрів, стираються межі поміж ними. І вже на початку ХХ ст. художники, що мислили по-новому, переходять від об'єктності до безпредметності, формується незалежний мистецький дискурс, у якому особа глядача і поняття рецепції більше не відіграють важливої ролі, починаючи від часів хрущовської відлиги, образотворче мистецтво, тематично й ідейно залишаючись у межах вимог соціалістичного реалізму, ступає на шлях пошуків оновлення і розширення

художньо-образної структури. Його надбанням стають засоби умовної символіко-алегоричної системи, метафоричності в інтерпретуванні того чи іншого сюжету, в розкритті образної підоснови його ідей і відкритий простір для творчого засвоєння духовної спадщини минулого та народної культури і вироблення на цій основі оригінальних робіт, по значених національним духом [2].

Список використаної літератури

1. Тетяна Кара-Васильєва «Історія мистецтва XX століття: концепсія, нові підходи й оцінки» С. 53-68.
2. Головка «Ідеологічні чинники розбудови Української національної культури у 20-тих рр.ХХст.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/ideologichni-chinniki-rozbudovi-ukrayinskoyi-natsionalnoyi-kulturi-u-20-tih-rr-hh-st/viewer>
3. «Художні напрями та течії: закономірності становлення та вияву.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/15220122/etika_ta_estetika/hudozhni_napryami_techiyi_zakonomirnosti_stanovlennya_viyavu
4. Збірник «Українського мистецтвознавства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://um.etnolog.org.ua/zmist/2011/2011.html>
5. Особливості розвитку мистецтва і науки у XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10187/>
6. Мистецтво Новітньої епохи / Мистецтво першої половини XX століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/10760803/kulturologiya/mistetstvo_novitnoyi_epohi
7. Українське мистецтво кінця XIX- початку XX ст. [Електронний ресурс] <http://www.ukrartstory.com.ua/tekst-statti-36/ukrajinske-mistetvo-kincja-xix-pochatku-xx-st.html>

А. П. Максимчук,

старший викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Г. В. Куниця,

студент 33 групи спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Нетрадиційне малювання, як один із способів розвитку креативного мислення учнів

У статті розглядається питання застосування творчих завдань як засіб розвитку творчого мислення на уроках образотворчого мистецтва. Актуальність цієї теми в тому, що образотворча діяльність з використанням нетрадиційних образотворчих технологій є найбільш сприятливою для творчого розвитку здібностей дітей, так як в ній особливо проявляються різні боки розвитку дитини.

Творчість розглядається сучасними вченими, як діяльність вищого рівня пізнання і перетворення навколишнього світу. Стрімкі зміни в різних сферах сучасного суспільства ставлять перед освітою принципово нове соціальне замовлення – перетворити процес навчання в потужний фактор розвитку здібностей до постановки нових завдань. Це говорить про актуальність існуючої проблеми, про виховання творчо мислячих школярів, що володіють нестандартним мисленням, які володіють навичками дослідницької роботи.

В.О. Сухомлинський стверджував, що життя вимагає «ісподвольного» оволодіння знаннями, а навчання – найсерйозніший і кропітка праця дитини і вона повинна бути радісним трудом.

Розвиток креативного мислення, сприяє усвідомленому отримання знань і прагнення до їх самостійного «добування», вмінню застосовувати їх у своїй практичній діяльності. Креативність є повною протилежністю шаблонного мислення. Вона веде вбік від банальних ідей і нудного, звичного погляду на речі, народжує оригінальні рішення.

Креативність робить процес мислення цікавим і захоплюючим, допомагає знаходити нові нестандартні рішення в стандартних ситуаціях. Психологи і педагоги переконані, що формування креативного мислення неможливо без проблемного навчання, тобто процес навчання повинен містити в собі проблемні ситуації. Переважна більшість висновків, закономірностей, узагальнень, висновків молодші школярі повинні формувати самі, при керівництві і при різному ступені допомоги педагога і навіть самі повинні приходити до постановки питань. Важко знайти педагога, який не прагнув би розвинути в своїх учнях не тільки певні знання, вміння і навички, а й здатність самостійно вчитися, здобуваючи ці знання, і на їх основі вирішувати творчі завдання, які поставить життя. Всі ми хочемо, щоб наші діти вирости щасливими, здоровими і розвиненими. Є багато шляхів, що дозволяють цього досягти. Область, яка зачіпає відразу кілька аспектів розвитку – це малювання.

Малювання – не тільки захоплююче, але і дуже корисне заняття для школярів. Воно допомагає всебічному розвитку особистості, відкриває перед ним дивовижний світ творчості. Багато років система навчання будувалася переважно на виконанні дітьми тренувальних вправ на закріплення матеріалу. Уроки будувалися за одним типом: учитель пропонує готову модель дії, діти виконують за запропонованою схемою вправи. Це призводить до того, що виробляється своєрідний штамп при вирішенні того чи іншого завдання і пошукова діяльність згортається. А при появі нових типів завдань пошук будується заново [5].

Спостерігаючи за учнями, помітили, що результат в придбанні дітьми знань і умінь, навичок в малюванні непоганий – вони працюють різними матеріалами, освоюють різні прийоми і способи малювання. Але головне в роботах дітей – не було фантазії і творчості. Як показала практика, за допомогою лише традиційних форм можна в повній мірі вирішити проблему творчої особистості.

Одним із прийомів, спрямованих на створення умов для творчого самовираження дитини є організація роботи із застосуванням способів нетрадиційного малювання. На даний момент малювання в школі набуває нового забарвлення і треба зробити так, щоб воно не перетворилося в буденну, нудну обов'язок, а зберегло в своїй суті свято творчості [3].

Звичайно, школярі в масі не можуть створити продукти, які мають суспільну новизну і значущість, та це й не входить в завдання школи, тому творчість учнів – це створення ним оригінального продукту – малюнка, в процесі роботи над яким самостійно застосовані засвоєні знання, вміння, навички. Так як образотворче мистецтво займає велике місце в житті дітей, воно повинно стати сполучною ланкою в їх розвитку, пізнанні та вихованні.

Поєднання нових технік, використання різних матеріалів в роботі сприяють розвитку у школярів фантазії, уяви, конструктивних навичок, роблять процес більш цікавим, а малюнки дітей більш виразними і оригінальними. Важливо створити радісну і спокійну атмосферу і при підготовці та під час проведення заняття.

Школярі з великим задоволенням занурюються в процес творення і з самого початку роблять це з великим задоволенням [4].

Вчені і педагоги, які займаються розробкою програм і методик творчого виховання виділяють наступні здібності:

- ✓ Здатність ризикувати
- ✓ Дивергентное мислення
- ✓ Гнучкість в мисленні та діях
- ✓ Швидкість мислення
- ✓ Здатність висловлювати оригінальні ідеї і винаходити нові
- ✓ Багата уява
- ✓ Сприйняття неоднозначності речей і явищ
- ✓ Високі естетичні цінності
- ✓ Розвинена інтуїція

Методи і прийоми навчання охоплюють безліч областей навчальної та виховної діяльності. Не оминули вони стороною і образотворче мистецтво.

Створення сприятливих умов недостатньо для виховання дитини з високорозвиненими творчими здібностями, з прагненням до пізнавальної діяльності [5]. Ми прийшли до висновків, що необхідна посилена робота з розвитку творчого потенціалу у дітей. Креативне малювання на уроках з образотворчого мистецтва сприяє розвитку креативного мислення. Замість шаблонів породжуються незвичайні ідеї, діти стають більш розкутими, вміють відстояти свою думку, з'являються нові оригінальні способи вирішення, в першу чергу тому, що діти перестають панічно боятися помилок.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. «Воображение и творчество в детском возрасте» М. 1967. – 96 с.
2. Педагогічний словник / [за редакцією дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
3. Піддубна О. М. Теоретичні основи викладання мистецької дисципліни «Рисунок» / О. М. Піддубна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2018. – Вип. 61, т. 1. – С. 95-99.
4. Піддубна О. М. Живопис у розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва / О. М. Піддубна // Проблеми освіти. – 2019. – Вип. 92. – С. 111-115.
5. Теплов Б.М. «Психология. Способность и одарённость». М. – 1966. – 52 с.
6. Тлумачний словник сучасної української мови : Близько 50 000 сл. / [уклад. І. М. Забіяка]. – К. : Арій, 2007. – 512 с.

В. А. Марчук,

студентка 33 групи спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)

(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

науковий керівник – кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання **Колесник Н. Є.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Роль техніки «батик» у дизайні інтер'єру

У сучасному світі не завжди розуміють а також забувають і перестають використовувати цінні давніх техніки. Комплекси образотворчого та декоративного художнього розпису на тканинах, як і усталені прийоми їхнього художнього вирішення, склалися впродовж віків у країнах Далекого Сходу в певних історичних умовах.

Метою статті є проаналізувати використання техніки «батик», яка є оригінальною в сучасному дизайні, охарактеризувати походження і способи застосування техніки «батик». Зауважимо, що така цікава техніка підкреслює індивідуальність митця і розвиває творчі компетентності у дітей. Цією складною, але досить оригінальною технікою цікавляться фахівці у галузі педагогічної, художньої і дизайнерської освіти. В аспекті нашої проблеми охарактеризовано техніку ручного розпису по тканині, проведено класифікацію використань батику, проаналізовано історію розвитку декоративного розпису текстилю в інтер'єрі.

Серед дизайнерських сфер діяльності важливим є інтер'єр. Нині слово «батик» стало набагато більш багатозначніше, ніж були в період свого існування в Індонезії. Використання батику відкриває нові естетичні обрії для творців інтер'єрів, офісів, приватних будинків і квартир. Насьогодні набуває поширення використання батику як засобу оздоблення інтер'єру [1]. Батик – це узагальнена назва різноманітних засобів ручного розпису тканини. У основі цих прийомів лежить принцип резервування, тобто покриття водонепроникною речовиною (резервом) тих місць тканини, які мають залишатися незафарбованими, або слугувати контуром, та після використання контуру утворили візерунок. [2, с. 519-520]. Звісно найпопулярнішими елементами, оздобленими батиком, виступають текстильні картини. Інколи можна зустріти скатертини й декоративні хустини, оздоблені батиком. Популярними є предмети побуту, що оздоблені батиком. Батик використовує художні прийоми багатьох образотворчих засобів – акварелі, графіки, вітража. Картини-батик чудово вписуються в сучасний дизайн приміщень. У техніці холодного та гарячого батику працюють такі відомі вітчизняні художники, як Черних, Осадчі та інші. Їх роботи дивують своїми ідеями сюжетів, заворюють продуманістю композицій і сприйняття. Бо саме у ручній роботі проявляється індивідуальність людини. Навіть лише одна річ зроблена своїми руками, може наповнити будинок теплом і затишком.

Тому це дуже перспективно і важливо для сьогоденної України, де багато людей розуміють наскільки необхідний інтер'єр [4, с. 96-97].

В аспекті нашої проблеми варто розглянути історичні відомості виникнення техніки «батик». У другій половині XIX ст., в час творчих пошуків і формування нових напрямків, мистецтво Далекого Сходу стало для європейських художників важливим джерелом інспірації. Загальновідомим є вплив японського мистецтва, зокрема малярства на шовку, на європейський живопис на переломі XIX—XX ст., який бачимо в творах багатьох художників-імпресіоністів. З цього ж приводу народилося зацікавлення мистецтвом Яви, започатковане в Голландії. Поняття батик в перше з'явилося в голландських текстах 18 сторіччя. Мистецтво батика дуже стародавнє. Найраніші згадки про використання фарбників для тканини можна знайти в китайських текстах, що відносяться орієнтовно до 2500 р. до н.е. У Японії в 17 столітті батик був широко поширений. У 1835 році в голландському місті Лейдене була відкрита перша фабрика по виробництву батика. Слідом за нею такі підприємства з'явилися в Роттердамі, Апелдорні, Хелмунді і Харлемі. На Україні та в Росії батик з'явився орієнтовно в 20-ті роки разом з загальним захопленням стилем «модерн» і розвивався в основному, в таких великих містах, як Москва, Ленінград, Іваново, Київ, Одеса, Тбілісі.

Використання техніки батик в інтер'єрі ресторану. Оформлення ресторану може бути вирішено за допомогою використання текстилю. На сьогоднішній день досить актуальним є оформлення інтер'єру ресторанів за допомогою використання ручного розпису тканин які представленні у вигляді панно, обивки м'яких меблів,

настінних панелей, декоративних подушок декор шпалер [6, с. 210]. Використання батіку в інтер'єрі розглядався в роботах Ю. С. Сараєва [5].

Варто згадати, що у країнах Далекого Сходу живопис на шовку чи бавовні виконували безпосередньо без використання резервуючих контурів. Техніку батік застосовували тільки для декорування тканин. У Європі батік спочатку також був способом декорування тканин, але з часом став одним із засобів художнього виразу. З батіка виготовляють різні елементи одягу. На те, як їх носять і які на них візерунки, впливають місцеві вірування, традиції та забобони. Багатьом індонезійським провінціям притаманні свої кольори і мотиви батіка. На північному березі Яви, як правило, використовують яскраві кольори й зображення квітів, птахів та інших тварин. А батік з центральних регіонів Яви має вужчу палітру і геометричні мотиви. Зафіксовано близько 3000 візерунків батіка [3, с. 485].

Зауважимо, що існує низка технологічних аспектів щодо розпису тканини, розглянемо основні його методики.

Вузликовий батік. Малюнок утворюється в результаті простих операцій: за допомогою зв'язування, обмотування, складання і прошивки окремих фрагментів тканини перед фарбуванням. *Гарячий батік.* Узор створюється за допомогою розплавленого воску або інших подібних речовин. Забарвивши тканину і знявши віск, ми отримаємо білий або різнокольоровий малюнок на білому фоні. *Холодний батік.* Легший і поширений метод – холодний батік, це європейський винахід епохи модерна. Суть його в тому, що малюнок створюється за допомогою контурного обведення спеціальним складом [2, с. 520].

Творчий підхід до батіку відобразився не тільки в технологічному плані (комбінування різних видів резервуючого розпису), але й у художньому мисленні. Розширення традицій декорування художніх тканин полягало у виході батікового розпису за межі декоративно-прикладного мистецтва. Специфіка європейських стінних батікових завіс першої половини ХХ ст. — це не просто експерименти в подібній техніці, а розуміння воскового розпису як різновиду стінопису, а звідси і використання його можливостей для створення творів декоративно-монументального характеру [7, с. 33]. Особливість сучасного розпису на тканині заакцентує увагу на важливому чиннику образотворення саме в техніці «вільного» розпису. Ним стає сама біла тканина, як один із засобів творення цільного художнього образу (поряд із лінією і плямою, що творить фарба), постійна присутність в розписних творах білого чистого простору (в більшій чи меншій мірі).

Отже, вивчаючи та впроваджуючи техніку «батік» ми більше збагачуємо знання в галузі образотворчого мистецтва а також розвиваємо власне для себе нові можливості для самовираження. Яскравість кольорів і безмежна можливість батіку впливає на естетичний смак формують спектр уяви. Техніка батік є чудовим засобом, що гармонійно поєднується з стильовим наповненням й слугує акцентом, а також роботи цією технікою відрізняються яскравою індивідуальністю виконавця підкреслюючи стиль та творчу майстерність.

Список використаної літератури

1. Меблі й інтер'єр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://revolution/alldest/ru/culture/00326603_0/html
2. Дворкіна І. А. Батик. Горячий . Холодный. Вузловый / И. А. Дворкіна .—М.: Радуга, 2002. – 520 с.
3. Скоку С. Р. Батик . Современный поход к традиционному искусству росписи тканей. Практическое руководство / С.Р. Скоку. / Л.: Ниола 21 век, 2006 .- 428 с.

4. Робинсон Р. М. Искусство батика. Техники и образцы / Р. М. Робинсон. – Т.: Никола Прес, 2007. – 96 с.
5. Сараєв Ю. С. Розпис по тканини, -- Ростов – на Дону: Фенікс, 2007. – С. 6-10.
6. Масалова Е. В. Культура художественной обработки ткани: традиции и современность, дисертація на соискание ученой степени кандидата філософських наук, Ростов-на –Дону, 2007. – 210 с.
7. Печенюк Т. Розпис тканей в Україні 20-х — поч. 90-х рр. XX ст. : канд. дисертація / Таміла Печенюк. — Львів, 1996.

М. В. Носок,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри
лінгвометодики та культури фахової мови **Копоть І. Є.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Жанр водевілю та його типові риси в п'єсі Наталі Уварової "Біда від ніжного серця"

Поняття жанру є найбільш складним як для теоретичного театрознавства, так і театральної практики. Сучасному театру властиві так звані "жанрові дифузії", внаслідок яких порушуються межі між чітко визначеними жанрами з їхніми типовими ознаками. Саме тому проблема жанру залишається актуальною на кожному етапі розвитку як теорії драми, так і практики постановки вистав.

Об'єкт дослідження нашої статті – жанр як категорія театрального мистецтва; **предмет** – жанр водевілю та його типові риси в п'єсі Н. Уварової "Біда від ніжного серця".

Мета – дослідити п'єсу Н. Уварової в аспекті втілення типових рис водевілю як театрального жанру. Поставлена мета вимагає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати поняття жанру в театральному мистецтві;
- виявити основні жанрові ознаки водевілю;
- порівняти твори В. Соллогуба та Н. Уварової в аспекті втілення в них основних жанрових ознак водевілю.

Методи дослідження: історико-типологічний, історико-динамічний, описовий, компаративний.

Як відомо, водевіль – легка комедійна п'єса з анекдотичним сюжетом, виповнена динамічними діалогами, піснями, танцями. Коротка комічна п'єса з цікавою інтригою, яскравими характерами, стрімким темпоритмом, з музикою і куплетами [2, с. 140]. Водевіль із легкою усмішкою показує людські вади й слабкості. Однак у фіналі завжди перемагає чесність і справедливість. Цей "легкий" жанр виник у Франції, а згодом розповсюдився в багатьох країнах Європи, в тому числі – в Росії. "Біда від ніжного серця" – один із найвідоміших водевілів, написаний графом Володимиром Соллогубом, що має яскраву й довгу сценічну долю аж до наших днів.

Володимир Олександрович Соллогуб (1813–1882) – російський письменник, автор "світських" повістей, нарисів, спогадів про Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, а також водевілів – одного з найулюбленіших театральних жанрів публіки в першій половині XIX століття.

Володимир Соллогуб народився в аристократичній родині. Літературну діяльність розпочав у п'ятнадцятирічному віці як автор повістей. Пізніше почав писати драматичні твори, пробував себе також в історичній драмі, комедії, опері.

Товаришував із Пушкіним, відвідував салони Карамзіна та Одоєвського. Урешті-решт обрав власний стиль, звернувшись до традицій дворянської комедії та дворянського водевілю, основою яких є інтрига.

Твір "Біда від ніжного серця" вважається кращим водевілем В. Соллогуба. П'єса була поставлена 1850 року та мала великий успіх. Автор порушує одвічні теми любові й грошей, стосунків чоловіка й жінки, матері й дочки, батька й сина. Саме тому твір зближений і сучасному глядачеві, адже і в наші дні чимало "тямущих" панянок, жадібних до чужого багатства. Проте є й люди честі, які передусім цінують моральні якості людини, а вже потім стан банківського рахунку. Злободенність протистояння безкорисливості й жадібності, хитрості і благородства, лицемірства та відкритості представлена з водевільною легкістю, тому легко сприймається глядачами.

У водевілі розповідається історія багатого хлопця, котрий закохувався мало не в кожную дівчину, яку зустрічав, та все ж обрав ту, що кохала його не за гроші, а за духовні цінності. Ніжне серце та два мільйони – причина круговерті подій, які бурхливо розвиваються в домі Дарії Семенівни Бояркіної. Єдиний син мільйонера Золотникова, маючи занадто чутливе серце, незчувся, як закохався в трьох дівчат й освідчився їм. Але з трьома одружитися неможливо, треба обрати одну... Чи є серед них та, яка насправді щиро й безкорисливо кохає його? Чи знайде хлопець своє щастя? А може, тільки біду від ніжного серця? Автор максимально використав головні прийоми водевілю: каламбури, плутанину, впізнавання, несподівані зустрічі, випадкові підслуховування, навмисне перекручування французьких слів, комічні прізвиська.

На вітчизняній сцені вже багато років ставиться український парафраз водевілю В. Соллогуба, зроблений Н. Уваровою.

Наталя Уварова – сценарист і драматург, родом із міста Мелітополь Запорізької області. Закінчила МВУК за спеціальністю "Режисер масових видовищ" та КНУТКТ імені Івана Карпенка-Карого за спеціальністю "Кінодраматургія". З 2016 року – арт-директор міжнародного кіно-медіа фестивалю для молоді "Кіномаршрут" (Жовква) та координатор з питань партнерства всеукраїнського фестивалю сценарної майстерності "Кіноскрипт". Одна з організаторів фестивалю для всієї родини "Дніпрофест" (Київ).

П'єса "Біда від ніжного серця" на Першому Фестивалі Українського аматорського театру Theatre Day Fest – День Театру отримала спеціальну відзнаку за майстерну адаптацію класичного твору.

У творі зберігається сюжетна канва оригіналу: батько прагне вдало одружити свого сина. Давня знайома береться допомогти в такій делікатній справі. Зробити це непросто: молодик-бо мало не в кожній дівчині бачить обраницю і спалахує почуттями. Чи стане наш герой здобиччю корисливою красуні або все ж таки розпізнає справжній "діамант" серед безлічі підробок? Інтрига збережеться до кінця вистави.

Комічна гра персонажів захоплює розвиває лінію "любовного трикутника": з ким залишиться Алекс, головний герой, спадкоємець мільйонних статків, вишуканий молодий красень із ніжним залюбливим серцем? Кого обере собі в дружини: наївну Мері, авантюрну Кеті або безприданицю Стейсі? Як це не смішно, герой освідчується всім трьом дівчатам.

Однак спектакль закінчується «хепі-ендом», оскільки незмінний фінал водевільного жанру – перемога добра і справедливості. Алекс одружується із Стейсі,

племінницею місіс Даймон – господині будинку, де й відбуваються сюжетні перипетії п'єси та вирують любовні пристрасті. Для цієї скромної, вихованої дівчини, яка поєднала в собі розум, красу, жіночність і чесність, гроші не є мірилом щастя, і тільки вона не відвернулася від Алекса, коли його батько пустив неправдиві чутки про власне банкрутство. Статус багатія, матеріальний добробут не можуть бути мірилом людського щастя.

Зберігаючи провідну ідею твору В. Соллогуба, Н. Уварова перенесла дію до США; зменшила кількість дійових осіб та змінила їх імена; відмовилась від віршованого тексту (що, на нашу думку, збіднило емоційну палітру твору); замінила пісню (в оригіналі звучить пісня "Скажи, о чем в тени ветвей", а в переробці – "Bésame Mucho").

Проживши свою роль у виставі, задумуєшся над багатьма речами, по-справжньому розумієш цінність любові, стосунків та життя в цілому. Поставлена ця коротка історія так просто й буденно, що в ній немає "вчора". У ній усе живе і все "сьогодні".

Отже, у нашій статті розглянуто поняття "жанр драматичних творів" та їх види. Аналіз п'єси Наталі Уварової "Біда від ніжного серця" дає змогу студентам спеціальності "Сценічне мистецтво" глибше осмислити сутність важливих жанрових понять (комедія, водевіль, парафраз, обробка, адаптація), що дозволить майбутнім акторам розширити палітру прийомів задля розкриття змісту твору.

Список використаної літератури

1. Беда от нежного сердца [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tuz-volgograd.ru/spektakli/nedetskie-spektakli/beda-ot-nezhnogo-serdtsa.html> Дата звертання 01.06.2020
2. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як та ін. – К. : ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.

І. Г. Оксютович,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри

лінгвометодики та культури фахової мови **Копоть І. Є.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Принципи роботи режисера масових свят

Масові свята складають значну частину театралізованих дійств, які дедалі більше затребувані суспільством. Тріумфальна хода, мітинг, парад, демонстрація, феєричне шоу – усе це є психологічним знаряддям, що вагомо впливає на формування свідомості людей. Культура ж народних свят допомагає нам зберегти свою національну особливість і неповторність.

Саме важливістю для суспільства викликана потреба теоретичного осмислення та узагальнення режисерських принципів та прийомів, які застосовуються під час проведення масових свят. У театрі масових театралізованих свят і видовищ сьогодні знаходимо сплав принципів театрального мистецтва з життєвим матеріалом. Самобутність видовищних театралізованих свят вивела на провідні позиції режисерську діяльність. Цим зумовлена актуальність обраної теми. Спробуємо визначити основні принципи та прийоми роботи режисера масових свят, принагідно розглянувши історію масових свят.

Професія режисера масових свят виникла разом із появою масових урочистостей ще в Давній Греції. Саме греки започаткували видовищні

театралізовані дійства, до постановки яких уже тоді залучали професійних акторів. За основу бралися народні звичаї та обряди, міфологічні історії – розповіді про богів та велетнів. Виступити на масових святах завжди вважалося почесним і відповідальним завданням. Масові свята в Давній Греції були яскравими та видовищними, а головне – ретельно підготовленими.

Складність і специфіка професійної діяльності режисера масових свят полягає в тому, що вона є діяльністю широкого профілю й включає в себе чотири взаємопов'язані напрями, що співіснують у нерозривній єдності, а саме:

- організаційно-управлінський;
- психологічно-педагогічний;
- соціально-психологічний;
- художньо-творчий.

Кожен із цих напрямків передбачає теоретичну, практичну та творчу діяльність. Одним із найголовніших режисерських прийомів є вміння вразити, здивувати, зачарувати глядача атмосферою свята. Це ще можна назвати "взяти глядача". Тобто цілком і повністю заволодіти його увагою, емоціями, занурити глядача в атмосферу всього дійства і, напевно, один із найскладніших і водночас найдієвіших прийомів – зробити так, щоб глядачі стали ніби співучасниками свята.

Режисерові, технічній, творчій та постановочній групам доводиться швидко й злагоджено працювати для того, щоб усі ці прийоми вдало використати. Потрібно вивчити культуру, побут, звичаї, соціальні та політичні погляди того регіону країни, де має відбутися свято. Але найбільша відповідальність покладена все ж таки на режисера.

Найважчим, і не лише фізично, а й психологічно, у процесі підготовки саме масового свята є робота над масовими сценами. Не дарма в режисерській практиці постановка масових сцен – це "найвищий пілотаж", що вимагає від режисера не лише конкретних знань і професійних навичок, а й цілого ряду суто людських якостей.

У масових сценах, у великих і монументальних композиціях, які використовуються в театралізованих святах, знаходить своє образне відображення наше (людське) життя у дружньому, колективному, позитивно налаштованому оточенні.

Акцентуємо увагу на важливості наступних моментів масових епізодів:

- темпоритм;
- протяжність епізоду;
- кореляція сольних і масових епізодів.

Знайти точну ритміку, протяжність, місце проведення таких дійств – це важлива ідейно-художня задача, що постає перед кожним режисером. Майстри режисури завжди стверджували: ритм театралізованої частини – це початок і основа, що організовує саме дійство. При створенні масових театралізованих видовищ необхідно враховувати ще одну важливу особливість: взаємодію між масовими епізодами та індивідуальними номерами. Напрямок і рух масового епізоду, його динамічна основа, емоційність завжди перебуватимуть у контрастному співвідношенні з індивідуальними сценами та номерами. Окремим номером можна вважати сольний виступ музиканта, танцюриста, акробата, читця, жонглера, фокусника тощо; також окрему виставу, яка відповідає тематиці всього театралізованого дійства.

Таким чином, режисер масових свят здійснює весь комплекс робіт з організації як творчого, так і технічного процесу їх підготовки.

Список використаної літератури

1. Драматургія масових театралізованих заходів : навч. посіб. / А. З. Житницький. – 2-е вид., переробл. і виправл. – Х. : Тимченко А.М., 2005.
2. Захава Б. Е. Мастерство актера и режисера : учебное пособие / Б. Е. Захава. – М. : РАТИ-ГИТИС, 2008.
3. Генкин Д. М. Массовые праздники : учебное пособие для институтов культуры / Д. М. Генкин. – М. : Просвещение, 1975.

О. В. Осецька,

музичний керівник,

(Житомирський дошкільний навчальний заклад №37)

Інформаційно-комп'ютерні технології як ефективний засіб організації

музично-рухових занять дошкільників

У період, коли йде пошук застосування інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) у всіх ланках освіти, актуальним і своєчасним є дослідження впливу новітніх технологій на результати навчально-виховного процесу в дошкільних закладах. Не викликає сумніву, що велике значення на процес розвитку дитини, її інтелектуальної, емоційної сфери і фізичного здоров'я має предметно-ігрове середовище, в якому вона знаходиться і ті умови й засоби діяльності, якими вона користується. У зв'язку з цим, особлива увага приділяється створенню інтегрованого розвивального середовища, де комп'ютер як засіб найбільш природно поєднується з іншими дидактичними засобами та методами. При такому підході він стає розвивальним та збагачувальним засобом розвитку самостійності дитини [7].

Одним із сучасних напрямків інформатизації освіти є нові комп'ютерні технології. Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – визначні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування у різних галузях людської діяльності, насамперед у тих, які пов'язані з освітою та професійною підготовкою.

Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальному процесі. Питання використання й ролі вказаних технологій в освіті аналізують В. Биков, Я. Булахова, О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, О. Овчарук, О. Пінчук, Є. Смирнова-Трибульська, О. Спірін, О. Шестопал та ін. Дослідження різних аспектів освітнього й наукового потенціалу мережі Інтернет здійснено в працях Л. Бородкіна, В. Владімірова, С. Корнієнко та ін. У дослідженнях Р. Гуріна, М. Жалдака, Л. Макаренко, І. Соколової, О. Суховірського увага акцентується на тому, що сучасний педагог мусить досконало володіти інформаційно-комп'ютерними технологіями і використовувати їх у власній професійній діяльності.

До нових ІКТ відносяться технології, які використовують спеціальні технічні інформаційні засоби: комп'ютер, телевізор, відео, DVD, CD, мультимедіа, аудіовізуальне обладнання, тобто, все те, що може розкрити широкі можливості для комунікації. Велику допомогу педагогам надає також всесвітня інформаційна мережа – Інтернет, де пропонуються професійні інтернет-технології.

Відомо, що використання ІКТ у дошкільному навчальному закладі дає ряд переваг: діти легше сприймають матеріал; підвищується інтерес до навчання, яке стає індивідуальним; розвиваються творчі здібності дитини. Використання різних інтерактивних засобів (музика, графіка, анімація) збагачує навчальний матеріал.

Означені технології характеризуються сполученням різних видів представленої інформації (мова, музика, малюнок, відео), отже, мають найбільший вплив на формування особистості дитини [1].

Процес музичного виховання у дитячому навчальному закладі реалізується шляхом використання декількох видів діяльності: слухання музики, співів, музично-ритмічних рухів, музично-дидактичних ігор. Засоби новітніх ІКТ включаються у всі види музичної діяльності. Тож пропонуємо детальніше ознайомитись з використанням ІКТ на музично-рухових заняттях.

Слід зауважити, що залучення дитини до світу танцю з раннього віку сприяє його багатогранному розвитку. Крім позитивного корегування зовнішнього вигляду, грації, вміння гарно танцювати, заняття танцями мають певний вплив на роботу серця і нервової системи. За допомогою ІКТ ми розвиваємо дітей не тільки фізично, а й виховуємо естетичний смак, робимо їх різнобічно музично і хореографічно розвиненими. Отримані на музично-рухових заняттях знання мають неабиякий вплив на майбутнє духовне становлення дитини. А використання відеоматеріалів допомагає нам познайомити дітей з хореографічними творами, що увійшли до світової культурної спадщини.

Аналізуючи власний педагогічний досвід, ми можемо сказати, що з появою комп'ютера з'явилася можливість зберігати і передавати великий обсяг інформації (навчальні програми), групувати і обробляти дані (методичні посібники та розробки), складати навчальні мультимедійні презентації і т. п. На думку дослідників, це цікавий і дієвий наочний метод з опанування хореографічної техніки, побудови, розучування рухових комбінацій, вивчення історії становлення та розвитку мистецтва танцю [6].

Презентації допомагають нам продумувати послідовність демонстрації матеріалу на заняттях, зробити процес пояснення більш цікавим і простим, адже педагогу надається можливість продемонструвати елементи танців, що опановуються дітьми та правила їх виконання. Ми можемо зрозуміло і цікаво розповісти про всі напрямки танцювального мистецтва, а включивши у презентацію відеозапис, навіть показувати їх. Особливо актуальними презентації стають, зокрема, при вивченні народних танців. На музично-рухових заняттях ми знайомимо вихованців зі звичаями, традиціями, менталітетом різних народів, що необхідно для вивчення певних танцювальних елементів.

Наведемо приклад фрагменту музично-рухового заняття. Продовжуючи знайомство дітей з танцями народів світу, нами була проведена бесіда-презентація на тему: «Історія грецького танцю», за допомогою якої діти познайомилися з культурою і мистецтвом грецького народу. Продемонстровано атрибути, які символізують працю греків: це глечики, бубни, і красиві стрічки з квітами. На практиці розучувалися елементи грецького танцю «Сиртакі». Спочатку дітям пояснили, що цей танець досить молодий і виник швидко та спонтанно. Не будучи народним танцем, сиртакі, однак, є сумішшю окремих хореографічних рухів як швидких, так і повільних версій грецького народного танцю «хасапіко» (така назва пояснюється походженням танцю – він був популярним у середовищі гільдії м'ясників) [8]. Потім діти танцювали стоячи в лінію або ставши в коло і поклавши руки на плечі сусідів. Усі елементи вони виконували зацікавлено й емоційно. Під час навчання цього танцю діти відчували партнерство, навчилися прояву відповідальності по відношенню один до одного, так як цей танець можна танцювати тільки тоді, коли танцювальний колектив згуртований, дружний і де кожен відчуває партнера.

Слід підкреслити, що методичну основу нашої роботи складають диференційований підхід та індивідуалізація навчання. Варіант диференціації на заняттях простежується у створенні одновікових груп (комплектування груп одного складу). Нами виокремлюються наступні рівні колективної діяльності в групі: одночасна робота з усією групою та робота в парах. Заняття з колективом це одне, але в колективі завжди знаходяться діти, у яких хореографічні дані краще і щоб ці дані розвинути більш глибоко, призначаються індивідуальні заняття (за можливістю). Це активізує інших дітей і спонукає покращати свої дані у зазначеному виді діяльності. На музично-рухових заняттях нами також застосовується технологія колективної творчої діяльності. В її основі лежить організаційний принцип соціально-корисної діяльності дітей і дорослих, їх співробітництво. Наприклад, при підготовці новорічних ранків, інших свят, коли залучаються в номери й батьки. Мета: виявити творчі здібності дітей і долучити їх до багатогранної діяльності, що сприятиме вихованню суспільно-активної особистості.

Використання ІКТ на музично-рухових заняттях дозволило нами урізноманітнити форму подачі і закріплення навчального матеріалу про історію культури танцю, музики, музичних інструментах, ритмі, танцях в цілому. Але найголовніше, що діти можуть вивчати нові теми в процесі гри.

Отже, для формування і розвитку у дітей стійкого пізнавального інтересу до хореографічних елементів перед музичним керівником стоїть завдання: зробити заняття цікавим, насиченим і захоплюючим. Матеріал, що використовується в роботі з дошкільнятами, повинен містити в собі елементи надзвичайного, дивного, несподіваного, викликати пізнавальний інтерес і сприяти створенню позитивної емоційної обстановки, а також розвитку музичних і творчих здібностей. Адже саме процес подиву веде за собою процес розуміння.

Таким чином, використання засобів ІКТ на музично-рухових заняттях дозволило нам зробити процес навчання і розвитку дитини досить ефективним. Він відкриває нові можливості музичної освіти не тільки для самої дитини, але й для музичного керівника. Вказані заняття не тільки розширювали і закріплювали отримані знання, а й значною мірою підвищували творчий та інтелектуальний потенціал дітей. Можна з впевненістю сказати, що використання ІКТ у вихованні дошкільників зайняло своє гідне місце. При цьому не варто забувати: у справі музичного виховання дитини найважливішими залишаються професійні якості і функції музичного керівника, якого не зможе замінити жоден комп'ютер.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Мукачєво : МДУ, 2017. 213 с.
2. Булгакова Н. Н. Знакомство с компьютером в детском саду. *Информатика*. 2001. № 18. С. 16-17.
3. Жук Ю. О. Організація навчальної діяльності у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 128 с.
4. Іванова О. Підвищення інформаційно-комп'ютерної компетентності педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. №2. С. 22-30.
5. Кореганова О. І. Комп'ютер у дошкільному закладі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2000, №3. С. 40.
6. Махоніна О. В. Методичні рекомендації «Використання мультимедійних презентацій як ефективного засобу в навчанні дітей дошкільного віку». URL: http://arzgirrono.narod.ru/new_page_12.htm. (дата звернення 26.02.2020).
7. Моторин В. Виховні можливості комп'ютерних ігор. *Дошкільне виховання*. 2000. № 11. С. 53-57.
8. Хасапико. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 27.02. 2020).

Ю.В. Олійник,
студентка 33 групи
спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Н. М. Краснова,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка),
відмінник освіти України,
директор мистецької школи Gnatyuk Art Studio, м. Житомир

Становлення українського живопису XIX- XX століття

Актуальність теми. Дослідження наукової статті пов'язано із розвитком живопису, такого необхідного сьогодні та XIX -XX ст.. Одною з основних проблем сучасної художності є тенденції до зниження рівня фахової майстерності випускників навчальних закладів. Приймаючи до уваги творчі досягнення художників XIX-XX ст., які описувалися в багатьох періодичних художніх виданнях України та зарубіжжя. Тому виникає необхідність більш детально дослідити живопис того часу. Тим самим ми допоможемо майбутнім вчителям образотворчого мистецтва. XIX – початок XX сторіччя – час, за світовими вимірами не вельми великий, проте в історії українського мистецтва, він позначений таким розмаїттям високих художніх досягнень та видатних імен, що по-праву може вважатися його „золотою добою”. Багатовікові художні традиції народу формували національну самобутність українського живопису тієї епохи, оволодіння надбаннями інших культур сучасності – визначали його адекватність загальнономистецьким процесам.

Метою статті є проаналізувати творчість художників живописців XIX-XX ст., виявити особливості, засобів, що використовувалися для посилення власної художньої виразності.

Вагомий внесок у національно-культурне відродження України зробили представники архітектури, образотворчого мистецтва та музики. Так, зокрема, художник Карл Брюллов (1799—1852) виховав багато українських майстрів, серед яких були Іван Сошенко, Аполлон Мокрицький, Тарас Шевченко та ін. Завдяки К. Брюллову з кріпацтва було викуплено Т. Шевченка.

Першим серед художників, хто відкрив українську природу й українського селянина, був німець за походженням Василь Штернберг (1818-1845). Навчаючись у Петербурзькій Академії мистецтв, він зацікавився мальовничістю українського побуту, щорічно їздив до України, де писав етюди. У 1838 р. В. Штернберг познайомився і подружився з Т. Шевченком, а 1840 р. до Шевченкового "Кобзаря" він зробив гравюру "Кобзар з поводитирем".

Проте найяскравішою постаттю українського образотворчого мистецтва 1840-1860 рр. був Тарас Шевченко. Вступивши 1838 р. до Петербурзької Академії мистецтв, він закінчив її 1845 р. із срібною медаллю, одержавши звання "вільного художника". Своїм фахом Т. Шевченко вважав саме малярство. Відомо понад 1000 його творів образотворчого мистецтва. Талант Т. Шевченка як художника виявився в портретному, жанровому, пейзажному та релігійному малярстві. Він пробував себе в скульптурі, різьбі й гравюрі. Особливе визнання мали його офорти. За них 2 вересня 1860 р. рішенням ради Академії його було обрано академіком з гравірування на міді.

Т. Шевченко малював картини, пейзажі й портрети, звертаючись до історії українського народу, його побуту. У Петербурзькій Академії мистецтв він створив картини у романтичному стилі "Хлопчик, що ділиться хлібом із собакою" (1840), "Циганки" (1841) та ін. Т. Шевченко водночас є основоположником реалізму в українському малярстві. Реалізмом відзначається його найбільший за розміром твір олійного живопису "Катерина" (1842), який через драму української дівчини-кріпачки розкриває трагедію самої України. Сценка з життя українського селянина змальована в картині "Селянська родина" (1843).

Подорожуючи Україною і зібравши багатий матеріал, Т. Шевченко задумав створити серію офортів під назвою "Живописна Україна". Здійснити це йому не вдалося. Проте уявлення про зміст і характер нереалізованого задуму дають офорти "Судна Рада", "Дари в Чигирині", "Старости", "У Києві" та "Видубицький монастир", що відзначаються блискучою технікою, життєвою та історичною правдою. Автор першої книги про Шевченка-художника О. Новицький так говорив про картину "Судна Рада": "Тут саме життя, як воно є, без усякої прикраси, чого російські малярі ще довго й пізніше не могли дати".

З часом творчість Шевченка-художника здобула визнання не лише в Росії, а й у світі. Вона стала доповненням його поетичної творчості, з якою утворювала органічну цілісність, і свідчила про його прагнення засобами мистецтва виховувати в суспільстві любов до України, її народу.

У другій половині ХІХ ст. в українському образотворчому мистецтві поширились принципи реалізму та народності, їх утвердженню та посиленню демократичних тенденцій у живописі сприяло виникнення 1870 р. у Петербурзі Товариства пересувних художніх виставок, до складу якого, крім блискучих живописців Росії (В. Перова, В. Васнецова, І. Шишкіна та ін.), входили і талановиті українські художники (М. Пимоненко, О. Мурашко, К. Костанді та ін.).

Український живопис цієї доби представлений різними жанрами. Пореформена демократизація суспільства сприяла активному розвитку побутового жанру, представниками якого були Л. Жемчужников, І. Соколов, К. Трутовський, М. Кузнецов, К. Костанді та ін. Вони не тільки збагатили цей жанр новою тематикою та сюжетами, а, передаючи глибину наростаючих соціальних контрастів, надали йому більшого соціального звучання. Видатним майстром побутового жанру був М. Пимоненко, пензлю якого належать «Святочне ворожіння», «Весілля в Київській губернії», «Свати», «Проводи рекрутів», «Жертва фанатизму» та ін. В ці роки художник створює ряд картин з життя українського села. Це - "В чистий четвер", "Жниця", "Збирання сіна на Україні", "Біля річки", "Свати". Художник з етнографічною точністю відобразив українські народні звичаї, пов'язані зі сватанням. Наприклад, на полотні "Свати" перед глядачем постає традиційне дійство: за столом сидять поважні чоловіки, перев'язані рушниками. Мабуть, події розгортаються на добре, бо в руках матері і молодшого свата повні чарки. Тут же і нехитрий селянський харч. А дівчина, як і годиться, сидить на ослоні біля печі і колупає припічок.

У 1891 році Пимоненко створює картину "Весілля у Київській губернії", яка яскраво свідчила про його творчу зрілість. Вона експонувалась на академічній виставці і мала великий успіх. З блискучою майстерністю написана художником колоритна юрба односельців, що йде вулицею. Килимом стелиться їм під ноги опале осіннє листя. Адже осінь - весільна пора. На передньому плані - молоді у святковому вбранні. Привертає увагу тендітна постать нареченої. Ніжний овал обличчя,

витончені риси. Поряд наречений. Звичайний сільський парубок, кремезний, з дещо грубуватими рисами обличчя. Глядач мимоволі помічає легкий наліт смутку на обличчі нареченої: яким-то буде її заможне життя?

Ряд полотен присвятив художник мальовничим і гомінким українським ярмаркам: "Ярмарок", "У гончарному ряду", "На ярмарку" та інші. Особливим успіхом у глядачів користувалася картина "Ярмарок". Власне, ярмарок у даній композиції являє собою лише тло, на якому відбувається сповнена гумору сцена: літній чоловік на доброму підпитку повертається з ярмарку. Ноги погано його слухаються, і гарна молодиця, напевно, невістка, веде його під руку з доброзичливою усмішкою.

А позаду жінка підганяє його з лайкою і штурханами. Це полотно за своїм настроєм близьке до творів Гоголя.

Значна роль у творчому становленні М. К. Пимоненка належить І. Ю. Рєпіну.

За його порадою Пимоненко став експонентом пересувних виставок, а у 1899 році його було прийнято у члени Товариства передвижників.

З роками зростає майстерність митця, колорит його творів стає багатшим, пейзаж набуває одухотвореності. Варто згадати такі картини, як "Останній промінь", "Брід". А його картина "Перед грозою" може бути віднесена до кращих творів українського живопису початку ХХ століття. Упевненим, вправним пензлем написані в картині і пейзаж, і пастушка, і дорожня курява, що здіймається за отарою овець. У ряді творів останнього періоду художник торкається вічної для людства теми кохання. Тонким ліризмом пронизані полотна "Побачення", "Ідилія", "Суперниці. Біля колодязя".

На замовлення прогресивного діяча М. І. Драгоманова М. К. Пимоненко виконав дві картини - "В похід" та "Повернення з походу". Сюжетом для першої, напевно, послужила українська пісня "Засвіт встали козаченьки", авторство якої приписується легендарній Марусі Чурай. На картині зображена сцена прощання рідних і односельчан з козаками, які зібралися в похід.

У пейзажному жанрі плідно працювали С. Світославський, Г. Світлицький, І. Похитонов, Г. Ладиженський та ін. «Шукачем сонця», майстром сонячного пейзажу називали В. Орловського, автора неповторних своєю виразністю картин — «Сінокіс», «Жнива», «Хати в літній день». Цими творами художник заявив про себе як витонченого майстра колориту та світлотіньових ефектів. Найяскравішою зіркою пейзажного жанру в цей час був С. Васильківський, творча спадщина якого налічує майже 3,5 тис. полотен. Його пензлю належать «Козача левада», «Залишки віковичного лісу», «Ранок. Отара в степу», «Степ на Україні», «Перед грозою» та ін. Ці картини — не просто данина красі рідної природи. Їх непересічне значення полягає не стільки у фантастичній віртуозності майстра-живописця, скільки в глибині закодованого в них філософського змісту. Після знайомства з творами С. Васильківського відомий письменник М. Вороний написав у своїх спогадах: «І враз мене прошибла думка: чи може бути ліпша символізація сучасного стану України? І чабан-проводир у безпорадній задумі, і вівці-народ, що лагодяться спати, і німий, повитий смерковим сумом степ — усе нагадувало гірку дійсність і, мов тужлива пісня, хапало за серце...».

Менш поширеним був портретний живопис, хоча в цьому жанрі працювали відомі майстри М. Пимоненко, К. Костанді, Є. Буковецький, С. Васильківський. У західноукраїнських землях у побутовому жанрі творили Є. Максимович, Е. Бучевський, у пейзажному — Т. Романчук, А. Монастирський, А. Кохановська,

жанром портрету оволодівали К. Устиянович, Т. Копистецький, Ю. Пигуляк, у історичному жанрі вагомим був творчий доробок М. Івасюка.

Висновок. Романтизм у живопису вирізнявся динамізмом композиції, стрімкими рухами зображень, яскравими кольорами, контрастом світла і тіні, екзотичністю сюжетів. Риси художніх творів епохи класицизму - велич, ретельне вимальовування деталей, статичність фігур - відійшли в минуле. Художні романтичні твори першої половини ХІХ ст. зображували в портретах характерні риси, сум'яття почуттів, драматизм і трагічність образу. У романтизмі на той час не було певної системи принципів, це було більше відчуття, емоційний твір.

Отже, попри постійні утиски українського народу на національному ґрунті, його культура не припиняла свого поступу. Представники прогресивної інтелігенції цього періоду багато зробили для українського культурно-національного відродження, формування національної самосвідомості, утвердження української мови, розвитку музичного, образотворчого мистецтва та театру, що спиралися на міцні традиції культурних надбань українського народу.

Список використаної літератури

1. Баран В. Походження українського народу: науково-популярна література/ Володимир Баран, Ярослав Баран., - Б.м.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, 2002. – 403 с.
2. Історія української та зарубіжної культури: Навч. посібник для вузів/ Б.І.Білик, Ю.А.Горбань, Я.С.Калакура та ін.; За ред. С.М.Клапчука, В.Ф.Остафійчука. - К.: Вища школа: Знання, 1999. – 325 с.
3. Кордон М. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник/ Микола Кордон., - К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 579 с.
4. Ляшенко О. Зарубіжна та українська культура епохи просвітництва: Конспект лекцій/ Ольга Ляшенко-ко,; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. - Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. – 59 с.
5. Меднікова Г. Українська та зарубіжна культура ХХ століття: Навч. посіб./ Галина Меднікова., - К.: Знання, 2002. – 214 с.
6. Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник/ Іван Зязюн, Олександр Се-машко та ін.; Ред. М.М. Закович. - 3-є вид., випр. і доп.. - К.: Знання, 2002. – 557 с.
7. Українська та зарубіжна культура: Підручник/ Л. В. Анучина, Н. Є. Гребенюк, О. А. Лисенко та ін. ; Ред. В. О. Лозовий; Міністерство освіти і науки України (Київ), Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого (Київ). - Харків: Одіссей, 2006. – 374 с.
8. Українська та зарубіжна культура: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни/ Роман Вечірко, Олександр Семашко, Володимир Олефіренко,; М-во освіти і науки України, КНЕУ. – Київ, 2003. – 367 с.

Н. П. Охрименко,

концертмейстер

(Житомирський коледж культури і мистецтв ім. Івана Огієнка)

Методичний досвід концертмейстера в процесі читання нот з листа та транспортування

«Концертмейстер – це покликання педагога, і праця його за своїм призначенням те саме, що праця педагога» [3].

У словнику-довіднику Ю. Юцевича поняття «концертмейстер» визначено дуже скромно: «піаніст, який розучує партії зі співаками, інструменталістами і акомпанує їм у концерті» [5].

За спостереженням Є. Шендеровича, лише у ХХ столітті почалося осмислення особливостей концертмейстерського мистецтва, з'явилися праці Дж. Мура, С.

Саварі, Л. Живова, Н. Крючкова, А. Люблінського, Т. Молчанової, В. Васіної-Гроссман, М. Смирнова, О. Обухової, І. Поляна, Н. Скоробогатько і багато інших. Є. Шендерович відзначає також, що «... діяльність акомпаніатора має на увазі звичайно лише концертну роботу, тоді як поняття «концертмейстер» включає в себе щось більше: розучування зі співаком його оперної партії, знання вокальних труднощів і причин їх виникнення, вміння не тільки контролювати співака, але і підказати правильний шлях до виправлення тих чи інших недоліків і т. д.» [4].

Концертмейстерською діяльністю займалися майже всі видатні музиканти-виконавці (брати А. та М. Рубінштейни, С. Блюменфельд, О. Гольденвейзер, Г. Нейгауз, С. Ріхтер та ін.). В діяльності концертмейстера поєднуються педагогічні, психологічні та творчі функції. Однак специфіка його методологічних функцій у науковій літературі майже не освітлювалася. Таким чином, в світлі представленого матеріалу статті, звернення до дослідження професійної спеціалізації концертмейстера є наразі актуальною.

Говорячи про роботу концертмейстера, відзначимо, що він виконує відразу два завдання: акомпонує, допомагаючи солісту або колективу та бере на себе ще й зобов'язання художнього виконання твору. Тому дуже важливою умовою професіоналізму концертмейстера є наявність у нього виконавської культури, естетичного смаку, здатність не тільки вільно володіти інструментом, але й уміти донести музичний матеріал до слухача.

Необхідною і серйозною професійною якістю роботи концертмейстера є також розвинене вміння читання нотного тексту з листа і транспонування.

Розглянемо процес читання з листа, що є дуже важливим моментом майстерності концертмейстера. При цьому особливо загострюється завдання ритмічної стійкості та безперервного виконання музичного твору. Для створення м'язового відчуття акордових комплексів і інтервалів потрібно виховати наступні навички:

- а) швидке зорово-слухове впізнання інтервалу або акорду за його специфічним малюнком на будь-якій ділянці нотного тексту, включаючи додаткові лінії;

- б) миттєві реакції пальців на зорово-слуховий сигнал на основі елементарних «типових» аплікатурних формул – секунда, терція. Із досвіду роботи зауважимо, що краще починати розвивати реакцію з терцій, потім квінт, тому що ці інтервали найчастіше зустрічаються в акомпанементах, наприклад, старовинних танців і народних пісень.

Для розвитку навичок читання з листа концертмейстеру необхідно виробити вміння невинного виконання, навчитися сприймати музичний матеріал в цілому, а не окремими нотними знаками. Йому потрібно швидко вникати в задум твору, ясно передбачити лінію розвитку музичного образу, відчувати характер музики, бути дуже уважним до зміни темпу, тональності, фактури і ритму. При читанні з листа важливими виступають навички спрощення композиторського тексту і відбір самого головного у фактурній подачі матеріалу.

У концертмейстерській практиці нами використовуються різноманітні прийоми спрощення нотного тексту, а саме:

1. перетворення або опускання підголосків і прикрас;
2. полегшення або переміщення акордів;
3. перетворення розкладених гармонічних фігурацій в основні гармонічні функції;

4. перетворення ритмічних ускладнених послідовностей на елементарну пульсацію.

Однак, ми підкреслюємо, що не всяке полегшення музичного тексту обов'язково змінює фактуру викладу. Іноді і без цієї зміни можна досягти істотного спрощення за допомогою більш зручного розподілу будь-якого пасажу, акордів, мелодійного голосу між обома руками. Проте, не слід забувати, що будь-яке полегшення допускається лише за умови збереження ідейно-образного сенсу і змісту музичного матеріалу, інтонаційної та ритмічної структури голосу-соло, гармонійної основи твору. Чим досконаліші навички читання нотного тексту з листа у музиканта, тим менше спрощень він робить при виконанні.

Проаналізуємо підготовчу роботу до транспонування, адже вміння підібрати правильний і яскравий акомпанемент до твору, перемістити його з однієї тональності в іншу посідає визначальне місце у виконавському арсеналі концертмейстера. Ці види музичної діяльності тісно взаємопов'язані. Так, підбрану по слуху музику корисно програвати в різних тональностях. Транспонування, в свою чергу, виховує вміння швидко орієнтуватися у фактурі нотного тексту твору.

Особливо широко транспортування застосовується у вокальній практиці, в процесі якої всі звуки переносяться вгору або вниз на певний інтервал, що дозволяє співакові виконувати музичний твір у зручній для нього теситурі. Концертмейстер повинен вміти транспонувати партію супроводу, маючи перед собою нотний текст твору в оригінальній тональності.

На нашу думку, процес транспонування повинен проходити поетапно і включати наступні моменти:

- програвання музичного твору в основній тональності або зоровий огляд;
- визначення виконавських особливостей і труднощів в партії супроводу;
- виявлення важко виконуваних місць в партії вокаліста з точки зору теситури, а також дикий і ритмічних труднощів;
- уточнення темпу, агогіки, динамічних нюансів;
- транспонування твору в задану тональність;
- конкретизація музичного образу;
- коригування деталей.

Цілком зрозумілим тут є те, що у процесі транспонування концертмейстеру необхідно виконувати певні вимоги. Серед них: налаштування виконавця на нову тональність; бездоганна чистота виконання партії акомпанементу; дотримання темпу, агогіки, ритму; своєчасне підкреслення-показ цезур, наприклад, для вільного взяття солістом дихання; підтримка виконавця в плані динаміки; показ кульмінаційних моментів; непомітне згладжування похибок у ході виконання твору.

Таким чином, зважаючи на все вище викладене, ми зробили наступні висновки: діяльність концертмейстера вимагає від піаніста застосування багатосторонніх знань і умінь з курсу гармонії, сольфеджіо, поліфонії, історії музики, аналізу музичних творів, вокальної та хорової літератури, педагогіки в їх взаємозв'язках. Специфіка роботи концертмейстера потребує від нього особливого універсалізму, мобільності, не тільки величезного артистизму, але й різнобічних музично-виконавських обдарувань, володіння ансамблевою технікою, знання основ співочого мистецтва, особливостей гри на різних музичних інструментах, також відмінного слуху, спеціальних музичних навичок читання з листа та транспонування різноманітних партитур, вміння продемонструвати імпровізоване

аранжування на фортепіано тощо. Концертмейстер повинен жити особливу, безкорисливу любов до своєї спеціальності, яка (за рідкісним винятком) не приносить зовнішнього успіху – оплесків, квітів, почесей і звань. Він завжди залишається «в тіні», його робота розчиняється в загальній праці всього колективу.

Список використаної літератури

1. Егорова Е. Н. Воздействие исполнительского мастерства концертмейстера на творческое и эмоциональное развитие учащихся. *Молодой ученый*. 2016. № 17. С. 117-119. URL: <https://moluch.ru/archive/121/33389/> (дата звернення: 24.02.2020).
2. Карпенко Т. П. Формування концертмейстерської компетентності майбутніх педагогів-музикантів у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 22 с.
3. Методические рекомендации по концертмейстерской работе в дополнительном образовании: веб-сайт. URL: <https://www.musnotes.com/articles/458/> (дата звернення 24.02.2020).
4. Шендерович Е. М. В концертмейстерском классе: Размышления педагога. Москва: Музыка, 1996. 206 с.
5. Юцевич Ю. Є. Музыка : словник-довідник. Тернопіль, 2003. 352 с.

О.М. Піддубна,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання,
кандидат педагогічних наук, доцент,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
В. В. Дідух,
студентка 33 групи
спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Інтеграція на мистецьких дисциплінах (інтегровані мистецькі курси) як засіб розвитку креативності учнів

Проблема розвитку креативності, як здатності до творчості, набуває сьогодні значущості та актуальності, тому що є важливою складовою якістю особистості. У складні соціально-економічні періоди розвитку суспільства особливої уваги набуває розвиток креативної особистості. Одним з пріоритетних напрямків вдосконалення системи освіти в нашій країні повинна стати активізація творчого потенціалу учнів, створення умов для розвитку креативності кожної особистості.

Прояв здібностей особистості був би неможливий без забезпечення емоційного фону. Забезпечити цей емоційний фон самореалізації особистості і покликаний художній інтерес як основний компонент внутрішньої мотиваційної учнів. Але потрібно враховувати, що база внутрішньої мотивації особистості – саме художні інтереси мають креативну природу, оскільки є мотиваційною основою самореалізації особистості учня [2].

Однак аналіз наукової літератури дозволив прийти до висновку, що проблема розвитку креативності учнів засобами мистецтва виявилася мало вивченою. Дана обставина робить її актуальною з точки зору потреб педагогічної науки і практики.

Найважливішим засобом розвитку креативності учнів є художньо-естетична освіта як процес оволодіння і засвоєння людиною мистецтва свого народу і людства.

Шляхи та засоби розвитку творчого потенціалу учнів у процесі вивчення мистецьких дисциплін досліджували А. Бондарева, В. Зінченко, Є. Шорохов. Методика формування творчих здібностей учнів розглядається в роботах М. Стась.

Позитивне ставлення до художньо-естетичної культури як особливо значущої сфери людської діяльності, необхідне для розвитку суспільства, що передбачає:

- ✓ безупинне оновлення програмно-методичного забезпечення, змісту, форм і методів художньої освіти;
- ✓ посилення ролі освітньої галузі «Мистецтво»;
- ✓ видання нових підручників, навчальних посібників, монографій художньої культури.

Мистецтво – синкретичне у своїй основі, виявляє дві тенденції: з одного боку до інтеграції, з іншого до диференціації.

У процесі еволюції із первісного синкретичного мистецтва виокремилися різні його види., Які класифікують як візуальні, ті що ми сприймаємо зором, та аудіальні, ті, що ми сприймаємо слухом. Та є ще й такі, що поєднують зорове і слухове сприйняття – аудіовізуальні.

Шляхи та засоби впливу мистецтва у процесі вивчення мистецьких дисциплін досліджували А. Бондарева, В. Зінченко, Є. Шорохов. Методика формування творчих здібностей учнів розглядається в роботах М. Стась.

Синтез мистецтв існував завжди у двох формах:

Перша форма (просторові мистецтва)	Архітектура, скульптура, декоративне мистецтво, монументальний живопис, дизайн ландшафтів та інтер'єрів. Поєднуються різні образотворчі мистецтва. Приклади: палацові комплекси (Версаль Франції, Петергоф у Росії, Алупкінський Воронцовський палац в Україні та інші), садово-паркове мистецтво (Гайд-парк у Лондоні, «Софіївка» в Умані тощо)
Друга форма (просторові й часові мистецтва)	Наприклад, хореографія, театр, кіно, телебачення тощо.

Існують загальні для природи мистецтва закономірності:

- ✓ Ритм
- ✓ Гармонійність
- ✓ Пропорційність
- ✓ Рівновага
- ✓ Симетрія та асиметрія
- ✓ Динаміка та статика
- ✓ Контраст і нюанс.

До основних навчальних проблем належать з образотворчого мистецтва:

- Форма (графічна, пластична Декоративна тощо.);
- Колір (емоційний стан і настроїв кольорових співвідношень);
- Композиція (площинних, об'ємних і просторових форм, перспектива, динаміка і статика, ритм, симетрія, силові лінії) [3].

З музичного мистецтва:

- Інтонація
- Розвиток
- Форма (будова, композиція)

Для безпосереднього сприйняття будь-якого виду мистецтва інтегруючими категоріями є:

- ✓ Емоції
- ✓ Почуття
- ✓ Пафос

- ✓ Афекти
- ✓ Образ [4].

Для інтелектуального осмислення мистецьких творів інтегруючими категоріями є:

- ✓ Форма
- ✓ Композиція
- ✓ Жанр
- ✓ Стиль
- ✓ Напрямок [3].

Можна виокремити наступні слуховізуальні відповідності:

Музичне мистецтво	Образотворче мистецтво
динаміка музики	динаміка «жесту» (це і рух його у глибину, і зміна яскравості)
мелодійний розвиток	динаміка пластики, малюнка
темп музики	швидкість руху і трансформації візуальних образів
метр, ритм	акценти в динаміці візуальної пластики
тембровий розвиток	кольоровий розвиток пластики
зміна тональності	розвиток колориту всієї картини або кольорових планів
зміна ладу	прояснення колориту
змінення регістрів	зміна розміру і концентрації світла

Теоретична і практична значимість вивчення мистецтва як засобу розвитку креативності учнів полягає в теоретичному удосконаленні курсу художньої культури, спрямованого на самовираження учнів, самореалізацію внутрішнього потенціалу особистості та може бути використана при організації процесу навчання учнів в професійній підготовці і діяльності вчителів.

Список використаної літератури

1. Педагогічний словник / [за редакцією дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
2. Піддубна О. М. Теоретичні основи викладання мистецької дисципліни «Рисунок» / О. М. Піддубна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2018. – Вип. 61, т. 1. – С. 95-99.
3. Піддубна О. М. Живопис у розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва / О. М. Піддубна // Проблеми освіти. – 2019. – Вип. 92. – С. 111-115.
4. Тлумачний словник сучасної української мови : Близько 50 000 сл. / [уклад. І. М. Забіяка]. – К. : Арій, 2007. – 512 с.

О.М. Піддубна,

завідувач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання,
кандидат педагогічних наук, доцент,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

К. В. Зосимова,

студентка 33 групи спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Поєднання нових технік, як один із способів розвитку креативності учнів

Малювання – одне з найулюбленіших занять дітей. Кожна дитина від природи художник. Малювання приносить їм задоволення. Дитячий малюнок фахівці називають графічною промовою. У образотворчій формі дітям легше і вільніше

передавати свої відчуття, враження і роздуми про навколишній світ. Графічна мова не так нормований, пластичні образи формуються більш спонтанно. Саме малювання, на думку Л.В. Виготського, є «провідним видом творчості в дитинстві» [1]. Діти невичерпні у своїй потребі реалізувати свої враження на папері. Вони звертаються до малюнка як до наочної живій формі вираження вражень і почуттів. Подібно грі, малюнок є дієвим способом освоєння світу і мистецтва. Поки дитина малює, він думає про предмет свого зображення так, як якщо б він про нього розповідав. Це завжди «розповідь для себе» про те, в чому автор безпосередньо бере участь.

Якщо з самого раннього віку з любов'ю навчити дитину бачити закони змішання фарб, їх різну інтенсивність, яка має стриманість, або, навпаки, твердження, то йому в майбутньому буде легше проявити відповідні властивості характеру в спілкуванні з іншими людьми і соціальній сфері в цілому. Цей несвідомий, але реально пережитий, чуттєвий досвід, сформований на рівні підсвідомості, обов'язково стане в нагоді дитині в житті і принесе потім користь, яку важко переоцінити.

Креативні способи малювання сприяють дорослішання, тому що дозволяють без страху, не боячись наслідків, пробувати і ризикувати, досліджуючи власні можливості, пізнаючи себе. Крім того, у дітей формується вміння справлятися з почуттями і переживаннями. Незвичайні форми малювання, можуть стати ключем, який відмикає двері в світ радості, натхнення, задоволення.

Поєднання нових технік, використання різних матеріалів в роботі сприяють розвитку у школярів фантазії, уяви, конструктивних навичок, роблять процес більш цікавим, а малюнки дітей більш виразними і оригінальними. Школярі з великим задоволенням занурюються в процес творення і з самого початку роблять це з великим задоволенням, пропонуємо декілька технік [4].

Малювання м'ятим папером. Паперову грудочку – штампик дитина здатна виготовити своїми руками, заодно розвивається самостійність і тренується дрібна моторика. А як дітям подобається м'яти папір! Виходять несподівані результати.

Малювання одним розчерком, при якому дитина не відриває олівця від поверхні листа – це не тільки захоплююча гра, але і неймовірно корисне заняття для тренування фантазії та образного мислення, а також дрібної моторики рук. Майже нічого для себе не вимагаючи, воно сприяє дуже важливій справі – розвитку обдарованості [2].

Техніка малювання «Кляксографія» – це один із прийомів, який люблять діти. За допомогою плями і потоку повітря з'являються незвичайні силуети, які потім художники перетворюють в дерева, казкові персонажі, квіти і багато іншого.

Техніка «Лінійний малюнок» начебто з першого погляду проста, але при цьому виходить чарівна картина – адже в основному вона малюється сама. Хід роботи – всього в три етапи: Чи не шкодуючи фарби, капаємо нею на аркуш паперу. У ці великі краплі додаємо ще й інший колір (бажано відповідно до законів змішування фарб), так буде цікавіше. Дрібні бризки не завадять, а навіть додадуть «краси». Чи не дозволяємо фарбі висихати: піднімаємо лист у вертикальне положення площини – і спостерігаємо – як фарба стікає вниз, цей момент дуже подобається дітям. Якщо Вам здасться, що чогось не вистачає: то можна додати ще іншого кольору фарби, домалювати травинки, метеликів – на яких можна закріпити ще раз основи змішування кольорів. Мета наших «Ледачих малюнків» - отримати шедевр, змішуючи два закони фізики: – закон сприйняття кольору – змішання фарб (як

можна отримати новий колір з двох-трьох інших) – закон всесвітнього тяжіння – Земля притягує рідку фарбу, коли тримаєш малюнок вертикально.

Техніка «Пальчиковий живопис» – цікавий процес створення зображень за допомогою рук на основі активного сприйняття, що допомагає створити мотивацію для формування образотворчих умінь в малюванні і краще скоординувати рухи рук для впевненої передачі форми, пропорції в зображенні. Малювання в техніці «Пальчиковий живопис» захоплююча діяльність, що дивує і захоплюються дітей, і один з найбільш цікавих нетрадиційних способів малювання. Наукою доведено терапевтичну дію нетрадиційної техніки малювання «Пальчиковий живопис», так як діти легше справляються зі стресовими ситуаціями, трансформуючи негативні думки і емоції в творчі почуття. Як запевняють психологи, у дитини цей процес стимулює розвиток свободи думки, уяви, діти більшою мірою прагнуть заявити про себе, показати своє «Я» оточуючим, долати перешкоди і вирішувати різноманітні проблеми. В процесі роботи активізується розвиток психічних процесів, вдосконалюється моторика, зорово-рухова координація, розкривається творчий потенціал дітей [1]. Фрагмент заняття: Техніка «Пальчикового живопису» Руки і пальці – це універсальний інструмент, який завжди з дитиною, а замість полотна і паперу в його розпорядженні цілий світ.

Техніка «Малювання крупною». Види нетрадиційного малювання, сприяють підвищенню рівня розвитку зорово-моторної координації. Робота техніки «Малювання крупною» стимулює позитивну мотивацію, викликає радісний настрій, знімає страх перед процесом малювання, є найважливішим засобом естетичного виховання. Малювання незвичайним матеріалом (крупною) дозволяє дітям відчувати незабутні позитивні емоції. Малювання крупами на папері або картоні за допомогою клею. Спочатку малюємо картинку олівцем. Потім акуратно покриваємо клеєм ПВА частина малюнка, на яку буде насипати крупа. Робота проводиться в групах по 4-5 чоловік. Допомогти вибрати лист картону з заготівлею, нанести клей (по можливості це робить сама дитина), вчити набирати крупу пучкою і акуратно зсипати на силует даного малюнка з нанесеним клеєм. Коли буде засипаний малюнок повністю, вчити притискати аркуш паперу до малюнка.

З психологічної точки зору школа є сприятливим періодом для розвитку творчості, тому що в цьому віці діти надзвичайно допитливі, у них є величезне бажання пізнавати навколишній світ, експериментувати. А накопичення досвіду і знань – це необхідна передумова для майбутньої творчої діяльності. Крім того, мислення школярів ще не задушене догмами і стереотипами, воно більш незалежно, ніж мислення дорослих дітей. А це якість необхідно всіляко розвивати [5]. З усього вище сказаного можна зробити висновок, що шкільний вік дає прекрасні можливості для розвитку креативних здібностей. І від того, наскільки були використані ці можливості, багато в чому буде залежати творчий потенціал дорослої людини. На жаль, можливості дітей розвивати творчі здібності з плином часу необоротно втрачаються, тому необхідно якомога ефективніше використовувати їх в шкільному віці. Успішний розвиток творчих здібностей можливе лише при створенні певних умов, що сприяють їх формуванню.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. «Воображение и творчество в детском возрасте» М. 1967. – 96 с.
2. Неменский Б.М. Материалы курса «Особенности обучения школьников по программе Б.М. Неменского «Изобразительный художественный труд»». Лекции 1-4. – М.: «Первое сентября» 2007. -124 с.

3. Педагогічний словник / [за редакцією дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна дамка, 2001. – 514 с.
4. Піддубна О. М. Теоретичні основи викладання мистецької дисципліни «Рисунок» / О. М. Піддубна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2018. – Вип. 61, т. 1. – С. 95-99.
5. Піддубна О. М. Живопис у розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва / О. М. Піддубна // Проблеми освіти. – 2019. – Вип. 92. – С. 111-115.
6. Теплов Б.М. «Психология. Способность и одарённость». М. – 1966. – 52 с.

І. М. Проказюк,
магістрантка ННІ педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання **Колесник Н. Є.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Самчиківський розпис – диво Хмельниччини

Протягом віків в Україні формувалися регіональні особливості декоративного розпису зі своєрідною образною стилістикою. Розписи широко використовували для орнаменталізації житла, тканих, керамічних і дерев'яних виробів. І, саме самчиківський розпис є невід'ємною часткою культурно-мистецького потенціалу Хмельницької області. Про еволюцію народного розпису розповідають на численних виставках твори майстрів Дніпропетровщини, Київщини, Черкащини, Чернігівщини, Херсонщини, Хмельниччини, які не тільки успадкували кращі мистецькі традиції, а й збагатили цей вид мистецтва новою тематикою, сучасними орнаментальними мотивами, яскравою поліхромною палітрою фарб.

Поділля славиться великими талантами, умільцями, які своїм розумом, душею і серцем вбирають в себе неповторну красу і велич природи, передають її у своїх творіннях, прославляючи на весь світ високе мистецтво.

Мета статті – дослідити історичні витоки самчиківського розпису в Україні, визначити його характерні особливості, традиції побутування, роль та значення в житті українського народу, зокрема на Хмельниччині.

Хмельниччина – це унікальне природно-економічне та соціокультурне середовище, це край самобутньої культури, витоки якої сягають далеко в глибину віків. Культура нашого краю, яка має міцні та славні культурно-мистецькі традиції, – це могутнє животворне джерело української національної культури.

Славетна земля Хмельниччини багата не тільки прекрасними краєвидами, але й талановитими людьми. В усі часи її краса надихала на творення художніх виробів. Саме творчість майстрів декоративно-прикладного мистецтва робить наш край самобутнім та неповторним, адже їхні художні вироби – це скарб нашого народу, який передає його світле і чисте світосприйняття, багатство духовно-естетичного світу [3]. Споконвіку захоплюючи витвори майстрів декоративного розпису були переконливими виразниками національної ідеї, оберегами історичної пам'яті і залишаються такими у наш час. До таких талантів належить гурт самчиківських майстрів: член Національної спілки майстрів народного мистецтва України Борис Шнайдер, член Національної спілки майстрів народного мистецтва Віктор Раковський, Михайло Юзвук та Заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України Олександр

Пажимський, які на традиціях місцевих майстрів минулого відроджують народний декоративний розпис-мальовку.

У процесі дослідження нами було визначено наукову новизна, яка розкриває особливості самчиківського розпису як унікального та маловідомого надбання України. У дослідженні зроблено спробу комплексного вивчення історичних витоків Самчиківського розпису. Що є вагомим внеском у культурну спадщину нашого краю, України.

Одним із найцікавіших видів народного мистецтва України є народний декоративний розпис – мальовка, яким оздоблювали стіни хат та господарських будівель, дерев'яну хатню обстановку, посуд, круглі дерев'яні скульптури (фігурки). Ними прикрашали іконостаси, вулики у вигляді різьблених фігур Зосима і Саватія – патронів бджільництва, віконниці, двері тощо.

Особливо цікаві розписи скринь, які в селян були своєрідними реліквіями, що передавалися з покоління в покоління. У хаті скриня стояла на видному місці й мала свідчити про достаток родини. В нашому краї скрині були 2-х типів: з прямою кришкою („прямим віком“) скрині-столи і з випуклою („з опуклим віком“). За кольором, якщо фарбовані, – сіро-зелені, сині, блакитні. Розпис прикрашав лише передню чільну сторону орнаментальним мотивом, близьким до орнаментів помешкання.

У ХІХ ст. досить поширено було розписувати олійними фарбами в різних кольори деталі возів, саней, особливо – задки, які оздоблювали різними завтовшки прямими й кривими кольоровими смугами, бігунцями, іншим. Інколи вони були подібні до хатніх розписів.

Розписували (розмальовували) хати як зовні, так і всередині. Той звичай сягає сивої давнини, часів Трипілья [7]. Зовнішні стіни розмальовували в смуги певного кольору, здебільшого у білий, червоний, жовтий. До сьогодні в селах призьбу хати підводять червоною вохрою, смугу попід дахом – жовтою, коричневою. Фарбами були місцеві поклади глини (жовтої, білої), вохр (золотистої, червоної). Таке фарбування пов'язувало житлові і надвірні господарські споруди в єдиний архітектурний ансамбль, виділяло кольором конструктивні особливості та їх функціональне призначення.

Зовні хати облямували орнаментом довкола дверей і вікон на чільній стіні, інколи й причілковій, такі розписи можна бачити сьогодні в Северинах, Самчиках. Розписи всередині хат, зазвичай, різноманітніші й багатші. Акцент був на комині печі. На особливе значення печі при розписуванні вказують всі автори досліджень про народне житло. Піч є самостійною архітектурною спорудою в інтер'єрі. На неї припадає найбільше мальованих зображень. Окрім того, вона – символ збереження вогню (символічне вмістище вогню). Піч завжди повинна була бути охайною. Її декілька разів на рік, переважно до свят та урочистих сімейних подій, білили й розмальовували (орнаментували), а робочі місця майже щодня підмазували глиною. Темнішою (жовтою, червоною, рудою) підводили черинь, припічок, де ставили закопчені сажею горщики. Друге місце належить запільній стіні, де композиція розпису наближається до килима. Розписують також сволок, смугу над вікнами, міжвіконня. Цікаво прикрашали долівку, яку обводили з усіх боків каймою з мотивів хмелика, бігунця або геометризаних елементів, що надавало вигляду килима.

Композиція розписів обумовлена місцем, яке вони заповнюють. Одні побудовані на зображенні вазона, дерева, квітки, гілки, інші – бігунця, для горизонтального фриза, сволока, підлоги і вертикального – для дверей, вікон. Всі

розписи в хаті складали єдине ціле. Це передусім залежало від індивідуальної творчості майстра. Оскільки південно-східна Волинь межує з Поділлям, вплив орнаментальних мотивів настінного розпису цього найбагатшого розписом регіону був великий. У характері декоративних розписів яскраво простежується єдність із вишивкою, ткацтвом, килимарством. На „несамостійне” походження настінних розписів вказують дослідники, „форми розпису” були запозичені з ткацтва, килимарства, вишивки.

Знавець народного мистецтва Б. Бутник-Сіверський наголошує на закономірності: „Можна замітити, що в таких селах, де народне мистецтво має яскраво виражені місцеві риси, настінні розписи також набувають відповідного характеру”. Хати розписували, як правило, двічі на рік – після нового мащення перед весняними й осінніми святами. Робили це переважно дівчата на виданні або молоді жінки.

Розписана хата називалася „празникова хата”, майстрині малювали „з голови”, переймаючи одна від одної якісь приклади, сюжети, змінюючи зміст. Пензлі, щіточки робили „з пса”, „з кішки”, „з курки”, „з проса”. Для штампів брали картоплину, буряк, на тампони йшло ганчір’я, вата. За фарби правили різнобарвні глини (біла, червона, золотиста, жовта, руда, сіра – глей), рослинні барвники (кора, стебла, соки трав, квітів). А щоб барвники набули яскравості та не луцилися від дощу, додавали жовток курячого яйця. Це - техніка живопису темперою, яку застосовували в іконописі. Розводили фарби молоком, тоді вони добре входили в ґрунт стіни і ставали тривкішими.

У художньому оздобленні житла мудро поєднували практичну доцільність та естетичну виразність. Варто зауважити, що звичай вкривати стіни хати кольоровим розписом був поширений по всій Україні, але кожна місцевість, етнографічний регіон мали свої риси.

На початку ХХ ст. у 30-х роках на ярмарках з’являються „мальовки”. З розвитком настінних розписів і появою талановитих малювальниць, які розписували хати на замовлення, і через попит на узорі настінні, з’явилися розписи на окремих аркушах паперу – мальовки. Відокремившись від стіни, вони поступово перетворилися на станковий декоративний розпис, що мав самостійне художнє значення. У народних мистців зростає інтерес до складніших тематичних композицій при суто декоративному їх вирішенні.

Серед сонячних галяв, дубових пралісів Південної Волині, над річкою Случ (Південна), поміж двох сіл Самчики й Остриківці, на початку ХVІІІ ст. закладається маєток Самчики, котрий переживши декілька періодів свого розвою, постає сьогодні чудовим витвором людських рук й природи – палацово-парковим ансамблем, твором мистецтва яке займало високий щабель в культурі Європи ХVІІІ-ХІХ ст.

Найрозповсюдженішим у селі Самчики видом мистецтва є Самчиківський розпис. Самчиківський орнамент поки не надто відомий українцям. Більш пізнаваним є Петриківський розпис „родом” з Центральної України, який був поширеним упродовж всього періоду існування УРСР. Проте і орнаментом, і колористикою він відрізняється від етнічних мотивів у розписі Великої Волині (територія сучасних Волинської, Рівненської, західної частини Житомирської, півночі Хмельницької, Тернопільської та Львівської областей) [1].

У 60-х роках ХХ ст. в селі Самчики виникає гурт народних майстрів які утворюють творче об’єднання „Факел”, його упродовж багатьох років очолював пристрасний фанат народної творчості Геннадій Раковський. Нещодавно, творче

об'єднання наречене „Просвітом” очолив Юзвук. Олександр Пажимський був чи не першим поборником заснування. Майже двадцять років тому він організував свою прешу виставку. І вже на ній промовисто заявили про себе картини, виконані у стилі самчиківського розпису.

Збагатили народний розпис Старокостянтинівщини Олександр Пажимський, член Національних спілок художників та майстрів народного мистецтва України, заслужений майстер народної творчості України, Віктор Раковський член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Михайло Юзвук член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Борис Шнайдер місцевий художник, професіонал, член Національної спілки художників України. Самчиківський гурт мистців розвинув традиції місцевого декоративного розпису, збагатив його орнаментально, сюжетно, колористично.

Сьогодні ми можемо говорити про самчиківський народний розпис, що базується на традиціях народного мистецтва південно-східної Волині. Тріумфом була виставка самчиківського розпису в Українському домі в Києві навесні 2002 року, в рамках акції „Мистецтво одного села”. Продовжують традиції зовсім юні мистці із дитячої художньої школи традиційного народного мистецтва Трохимчук Ілля, Фалатюк Олександр, Соколюк Андрій, Старостюк Вадим та інші [2].

Самчиківський гурт митців розвинув традиції місцевого декоративного розпису, збагатив його орнаментально, сюжетно, колористично. Для робіт народних майстрів самчиківського розпису характерні щирість і оптимізм, яскравість і безпосередність.

Отже, початок свого розвитку цей вид народного мистецтва бере з настінного малювання, поширеного з давніх часів у селах України. Справді святковий настрій надовго залишається в душі кожного, хто побуває в оточенні самчиківських мальовок, вони наче співають – так гарно, з такою любов'ю, з таким натхненням виписано на них квіти, хмелики та жар-птиці. Красу і неперевершеність самчиківського розпису продовжують розкривати у своїх витворах учні самчиківської художньої школи. Під керівництвом талановитих майстрів, юні художники передають найкращі традиції, створюють нове, додають своє, чим збагачують красу самчиківського розпису. Сьогодні відроджений самчиківський розпис, безумовно, є перлиною українського декоративного розпису.

Список використаної літератури

1. Василенко В.И. Кустарные промыслы сельских сословий Полтавской губернии. Вып. I. – Полтава, 1885., С. 60 – 61
2. Пажимський О. Декоративний розпис Старокостянтинівщини // Народне мистецтво. – 2005. – № 1 – 2. – С.14.
3. Смолій Ю. Петриківське малювання // Народне мистецтво. – 1997. – № 2. – С. 9 – 12.
4. Слободянюк Т. Самчики – перлина Волинська // подільські вісті. – 2003. – № 54. – С.3.
5. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII – XVIII ст.): Навч. посібник. – К.: Либідь, 1992. – 192 с.: іл.
6. Українське народне малярство XIII – XX століть: Світ очима нар. митців: Альбом / Авт. упоряд.: В.І. Свеніцька, В.П. Откович. – К.: Мистецтво, 1991. – 304 с., іл.
7. Хвойка В. Розкопки 1901 р. в царині Трипільської культури // Артанія. – 2004. – № 6. – С. 15 – 19.

В. Ю. Рогальська,
студентка навчально-наукового інституту педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

С. М. Фурманюк,
викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування професійних навичок фахівців дизайну засобами шрифтової графіки

У статті розглядається розвиток сучасної професійної освіти у закладах вищої освіти, зокрема підготовка фахівців дизайну. В сучасних умовах євроінтеграційних процесів посилюється суспільне значення дизайну як невід'ємної складової національного відродження українського потенціалу. Стрімкий розвиток дизайну передбачає потребу у висококваліфікованих фахівцях із розвиненими художньо-естетичними якостями, асоціативно-образною уявою, теоретичними знаннями, творчим мисленням та практичними вміннями. В умовах сучасних вимог до фахівців професійного дизайну, вони повинні вміти створювати комплексні розробки об'єктів графічного дизайну – це графічно-візуальні проекти фірмового та корпоративного стилів, рекламної та друкованої продукції. Тому проблема формування професійних навичок фахівців професійного дизайну завжди є актуальною.

Шрифтова графіка – це графічне оформлення друкованого тексту, художнє виконання експозиції двовимірних форм на площині та входить в коло графічних мистецтв. Іншими словами шрифтова графіка – це шрифтове оформлення будь-якого видання, або композиція друкованого твору мистецтва.

Шрифт – це графічне зображення наших слів, думок, почуттів. Виконання шрифтів – це творча робота. Вона вимагає від художника винахідливості, естетичного смаку, творчого підходу до справи. Багато видатних майстрів з перших літер свого імені й прізвища складали своєрідну композицію, яка має назву монограма. Нею художники часто позначають свої картини, це своєрідних підпис автора. Цікавими на вигляд можуть бути слова-образи. Вони складаються в композицію з букв незвичної форми. Бувають колючими, нагадують коліщата якогось механізму або викликають в уяві образ тварини.

А. Капр писав, що в «прекрасному конгеніальному шрифті», тобто в шрифті, що «перетворює гідно оформлений твір друку у твір мистецтва», повинне відбутися злиття «у чудовій формі» трьох якостей краси, легкості читання і виразності. Звичайно, це скоріше різні сторони однієї медалі. Кожна з цих якостей важлива для шрифту, але естетично оцінювати шрифт потрібно саме з цих точок зору. Приблизно те саме писав німецький дизайнер Пауль Реннер: «Зроблений типографський твір відповідає трьом основним поглядам:

1. він є продуктом графічної техніки, майстерності виконання і матеріалів;
2. він виконує задачу, що ставить перед ним художник-графік;
3. він є відкритим вираженням особистого смаку.»

Утім спробуємо й ми узагальнено внести певну ясність щодо закономірностей створення шрифтової композиції, адаптуючи деякі правила побудови композиції у дизайні:

- *принцип цілісності* (шрифтова композиція – як єдине, ціле, неподільне утворення);
- *принцип контрасту* (протиставлення елементів шрифтової композиції на основі форми, кольору, об'єму, розміру з метою їх посилення чи послаблення на тлі інших складників);
- *принцип динамічності* (націленість на емоційно-чуттєву естетичну сферу учня-читача й глядача);
- *принцип підпорядкованості* (одні компоненти шрифтової композиції мають доповнювати інші, їх композиційно увиразнювати, продовжувати, взаємопов'язуватися на основі головних й другорядних);
- *принцип новизни* (шрифтова композиція як новий, свіжий, виразний погляд на навчальний матеріал);
- *принцип збалансованості* (узгодженість і стильова єдність елементів шрифтової композиції, нічого зайвого, органічне утворення).

При виконанні практичних робіт з оформлення шрифтової композиції необхідно дотримуватись головних вимог до шрифтової графіки.

1. Чіткість (колір фону – колір шрифту, тональність).
2. Ясність (виправдана простота графіки літер, індивідуальність графем).

Графема – графічне зображення фонем (звукової характеристики літери) завдяки якій візуально відрізняється одна літера від іншої.

3. Співвідношення товщини головного штриха (кегля) та внутрішнього літерного пробілу, а також характеру засічок (серифів), нахил.
4. Оптимальність міжлітерних пробілів (розрядка, потіснення літер у рядку).
5. Пропорційність відношення ширини літери до висоти.
6. Контрастність головних та допоміжних штрихів.
7. Розмір шрифту (формат, розмір відбивок, полів, смуг та ін.).

Після вивчення шрифтової графіки студенти повинні впевнено орієнтуватись у тому шрифтовому розмаїтті, яке існує у спеціальній літературі, каталогах. Дуже часто на практиці замість того, щоб звернутись до каталогів та інших джерел, скористатись готовою шрифтовою розробкою, художники початківці на ходу вигадують свої власні літери. Для відповідальної роботи (візуально інформаційна графіка, реклама) цей підхід неприйнятний.

Студенти повинні вміти грамотно використовувати вже існуючий асортимент шрифтів у своїй діяльності. Ці міркування не стосується до оперативно-інформаційної графіки, рукописних шрифтів, оформлювальних робіт, оголошень, короткочасних інформацій, де в більшій мірі виявляються здібності оформлювача до імпровізації на основі власних знань та практики.

Знання класифікації типографських шрифтів та принципів формування шрифтової гарнітури, вміння реконструювати за стильовими особливостями окремих літер весь алфавіт – усе це допоможе студенту в подальшій практичній роботі.

Дуже важливий момент і при адаптації малюнка шрифту латинської основи на слов'янську (кирилицю), а з такою необхідністю художникові шрифтовиків доводиться дуже часто зустрічатись.

Після огляду шрифтових гарнітур та класифікацій шрифтів, демонстрації таблиць, де показані ознаки шести основних груп (медієвальні (від франц. medieval – середньовічний), звичайні, малоконтрастні, рублені, бускові, титульно-акцидентні, студенти виконують практичну роботу із закріплення навичок

формування шрифтової гарнітури та виявлення стильової єдності літер даної гарнітури.

Список використаної літератури

1. Куленко М.Я. Графічний дизайн. – К.: КНУБА, 2003. – 144 с.
2. Чернышев О.В. Формальная композиция. – Минск: Харвест, 1999. – 308 с.
3. Романычева Э.Т., Яцюк О.Г. Дизайн и реклама. – М.: 2000. – 432 с.
4. Штанко О. Мистецтво плаката і графічний дизайн. К.: УАМ., 1998, вип. 5. – С. 70_73.
5. Победин В.А. Знаки в графическом дизайне. – Харьков: «Ранок» веста, 2001. – 96 с.

В. Ю. Рудніцький,

студент 35 групи спеціальності 015 Професійна освіта (Дизайн)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Н. Є. Колесник, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Футуродизайн: погляд у майбутнє

Сьогодні в світі мода на футуродизайн – це напрямок в дизайні, який розробляє перспективні тенденції майбутнього.

Принцип футуродизайна сформований на футурологічним прогнозуванні культурних і соціальних змін в суспільстві і технологій майбутнього. Одяг, житло, техніка майбутнього - об'єкти пильної уваги і інтересу футуродизайнерів.

Важливою особливістю футуродизайна є його не комерційна спрямованість. Тому Футуродизайн може зіграти важливу роль у посиленні в майбутньому ролі культурних і соціальних аспектів життя в порівнянні з економічними і виробничими і сприяти процвітанню суспільства майбутнього.

Одним з критеріїв, за яким оцінюється ефективність рішень в Футуродизайні, можна розглядати приріст якості життя.

Футуродизайн в сучасному світі відповідає поняттю «іновацій» в той час як «дизайн» асоціюється зі старим поняттям». Футуродизайн - це дизайн-мислення, що створює не тільки товар, скільки саме майбутнє.

Перші істотні зміни в підході до створення нового товару були зроблені на Заході в кінці 1990-х. До 2004 р. основну роль в цьому процесі зіграв саме дизайн, але не традиційний (в якості допоміжного інструменту), а новий дизайн, каталізатором якого стала незадоволеність споживача товаром і, відповідно, малі обсяги продажів. 90% (!) Нових товарів, які щороку випускалися на світовий ринок, не приживалися на ньому і провалювалися. Саме цей фактор і зіграв вирішальну роль в переосмисленні значення і ролі дизайну.

Дизайнерів залучили до досліджень споживчого попиту на товари і послуги, і дизайн-дослідження стали потужним інструментом дослідження ринку; Дизайнери стали в першу чергу розробляти ідею продукту - для того, щоб знати, чи варто взагалі створювати той чи інший продукт. Традиційний дизайн прийняв виклик часу і трансформувався, і саме завдяки цьому вижив і став активно розвиватися в умовах постійних інновацій.

Еволюція дизайну вплинула на зміну цінностей і культури. Професія дизайнера перемістилася зі сфери малювання в сферу мислення, від надання товару форми до візуалізації образів майбутнього.

Під інноваціями сьогодні розуміють не тільки новітні технології, а й зміни в житті суспільства, можливості самореалізації людини, турботу про здоров'я і забезпеченні безпеки.

Поняття «дизайн» і «інновації» стали майже синонімами. Інновації, зароджується дизайном, прокладають шлях до нових змін в житті людей, дозволяють бачити майбутнє і вносити в нього кращі досягнення.

Відомий футуролог Джон Несбітт, автор книги «мегатенденція. Рік 2000 сказав: «Найвражаючі відкриття ХХІ століття відбудуться не завдяки технологіям, а за рахунок набагато більш глибокого розуміння того, що означає бути людиною».

Вибух інтересу до Футуродизайн пов'язаний з необхідністю якомога глибше проникнути в таємниці людини. Той факт, що дана тема перестала бути актуальною тільки для вчених і філософів - важливий фактор еволюції людського суспільства.

Тут виявляється затребуваним унікальне дизайнерське вміння працювати з трудновербалізуючі відомості, що зберігаються в людському мозку, наприклад, «неявними знаннями», яке дуже важко або навіть неможливо передати або задокументувати.

Сьогодні інтерес до дизайну пояснюється не тільки, як зазначила професор Бріжит Борджа, його вмінням «перемагати і перетворювати хаос», а й позитивним впливом на бізнес-культуру.

Дизайнерські способи роботи вимагають відкритості до всього нового. При цьому основні атрибути дизайн-мислення сприймаються як невід'ємна частина мислення в нових умовах креативності.

Сьогодні, коли повністю переглядаються взаємини людини і майбутнього, починає складатися новий – творчий і функціональний – підхід до майбутнього. Одночасно з цим створюються і разом з цим є наслідки – крок в еволюції дизайну.

Побачити майбутнє – значить зробити майбутнє об'єктом дизайну. Нове світовідчуття тісно пов'язане з виникненням футуродизайнерів - людей, покликання яких - проектувати *desirable future*. Головне пам'ятати, що тим краще ми впораємося з цим завданням, чим глибше будемо розуміти, що значить бути людиною.

Як писав вчений, основоположник синергетики С.П. Курдюмов, «Людина залишається загадкою і в «технічному» і в соціальному сенсі. Ми не знаємо сьогодні меж можливостей людини, а від цього багато в чому залежать контури доступного нам майбутнього».

В аспекті нашої проблеми було проаналізовано оцінки експертів щодо футуродизайну. У доповіді Фонду ООН з народонаселення повідомляється, що в 2008 році, вперше за всю історію людства, більше половини населення світу будуть жити в містах. До 2030 року число городян збільшиться майже до 5 млрд. Дослідники з Державного університету Північної Кароліни і Університету Джорджії стверджують, що цей демографічний перехід вже відбувся 23 травня 2007 року: число жителів міст досягло 3 303 992 253 осіб проти 3 303 866 404 жителів села. Як би там не було, вже можна говорити, що Земля стала планетою міського типу. «З усіма зручностями» – так і хочеться додати. Але доводиться додавати – з усіма наслідками, що випливають звідси наслідками. У цитованому доповіді ООН підкреслюється, що в міських районах темпи зростання бідності вище, ніж в сільських. Нині 1 млрд. Городян живуть в трущобах. Саме тому ООН закликає звернути особливу увагу на планування розвитку міст. Але легко сказати - «треба краще планувати». Міста, ці, здається, розвиваються за законами, які залежать від волі стратегів з ООН або кого б то не було ще. Наприклад, територія сучасних міст

розширюється швидше, ніж збільшується чисельність їх населення. До 2030 року територія міст в країнах, що розвиваються збільшиться в три рази, а в індустріально розвинених країнах - в 2,5 рази. А ось мегаполіси населення яких перевищує 10 млн. Чоловік, не збільшилися до розмірів, передбачених у 1980-ті роки. Більше половини міських жителів живуть в містах, чисельність населення яких становить 500 тис. Осіб або менше. Урбанізація взагалі один з найбільш вражаючих і незрозумілих до кінця соціальних феноменів. І особливу турбулентність цього процесу додає те, що він збігся в останній третині XX століття та першій декаді XXI з іншого революцією - цифровий. Тут вже виникають такі зворотні зв'язки, що мало не здається навіть найбезбашеннішим футуролог. «У XXI столітті загальна комп'ютеризація чинитиме такий же вплив на містобудування, як автомобіль в минулому столітті», - впевнений Ентоні Таунсенд, співробітник Інституту майбутнього. І це - майбутнє, яке вже почалося. У Південній Кореї будується місто, що не має аналогів в світі, - Нью-Сонгдо. Він з самого початку проектується як «цифрове місто»: електромобілі і машини з водневими двигунами будуть підключені до єдиної міської мережі; пневматичні сміттєпроводи доставлять побутове сміття прямо на метановий завод, що виробляє паливо для двигунів; інтелектуальні електронні дорожні знаки будуть автоматично змінюватися в залежності від щільності автомобільного та пасажирського потоку. Будівництво та цифрові технології стають невіддільні одна від одної. Комунікаційна інфраструктура, як запевняють експерти, буде створюватися не після, а під час зведення будівель і стане «четвертої комунальної послугою». Більш того, всі мережеві системи будівлі будуть зведені в єдину комунікаційну інфраструктуру, що працює під управлінням протоколу IP. Цифрові технології впливають не тільки на окремі будівлі, а й починають впливати на всю міське середовище. Нью-Сонгдо - найбільш яскравий приклад сучасного міста, але не поодинокий. В іспанській Сарагосі теж створюється цифрова міське середовище. Ubiquitous cities, U-Cities - це називають по-різному, але зміст зводиться до одного: основні інформаційні системи і сенсорні датчики спочатку вбудовуються в усі будинки, вулиці, автомобілі, офіси і медичні установи, причому всі ці системи повністю інтегруються один з одним. Різні експерти оцінюють ККД офісного простору по-різному, але багато фахівців вважають, що до 60% цього простору простоє. У книзі «Підключене нерухомість» Марк Ніколс, який відповідає за оптимізацію робочих місць в Bank of America, пише, що «часом офіси бувають заповнені всього на 14%. При цьому в промисловому виробництві заповненість приміщень повинна складати як мінімум 70%, інакше капітальне будівництво не окуплюється».

Таким чином, назріває корінний перегляд основних концепцій офісного будівництва, які домінували на ринку протягом останніх 50 років. Білл Мітчелл, професор архітектури з Массачусетського технологічного інституту, вважає, що повсюдне проникнення мережевих технологій і поширення портативних і мобільних пристроїв робить офісний простір гнучким і еластичним: «Якщо у вас є ноутбук або підключений до мережі стільниковий телефон, то будь-яке місце, де ви захочете зупинитися, перетворюється в ваше офісний простір. При цьому всі робочі матеріали та інструменти зберігаються в пам'яті вашого пристрою або передаються по мережі. В таких обставинах вартість зміни робочого місця практично нічого не коштує. Щоб перейти в новий офіс, ви просто берете свій ноутбук і переносите його на нове місце». У новій будівельної парадигмі офісний простір проектується з кількох широким категоріям і відрізняється великою гнучкістю. Офісні осередку починають вести

себе, як осередки комп'ютерної пам'яті. Вони то завантажуються для виконання конкретного завдання, то звільняються після досягнення поставленої мети. В результаті простір використовується набагато ефективніше, ніж раніше. Осередки не прив'язуються до конкретної людини і не простоюють, коли співробітник йде на нараду. Зміна конфігурації офісу стає швидкою, простий і дешевою завданням. Залишається тільки розробити сенсорну технологію, яка буде відслідковувати зайнятість приміщень і за допомогою мобільних пристроїв направляти співробітників до клітинки. «Це розуміють найбільш далекоглядні компанії, такі як Bank of America, який будує в Нью-Йорку примітна будівля з найсучаснішими енергозберігаючими функціями, екологічним дизайном і гнучким офісним простором. Будівництво завершиться вже в 2008 році », - говорить Вольфганг Вагенер. Залишається тільки додати, що, якщо в 1975 році в світі було всього п'ять Мегасіті, то сьогодні їх - 19. До 2015 року їх число зросте до 23.

В аспекті нашої проблеми нами було розглянуто бачення міст майбутнього, зокрема: підводне місто. У 60-70 роки минулого століття експансія людства в морські глибини здавалася найбільш очевидним шляхом розвитку. Футурологи вважали, що в ХХІ столітті ми остаточно вб'ємо природу і переберемось в закриті підводні міста. У книзі «Дослідники глибин: майбутнє людства на дні морському», випущеної в 1968 році, підводне майбутнє видавалося досить райдужним. Автори книги говорили про те, що міста, побудовані в глибинах океану, породять безліч робочих місць. Жителі будуть занурюватися все глибше і глибше ... Правда, автори не вказують, навіщо це потрібно, якщо на поверхні і так все добре. Напевно, справа в романтиці.

З давніх-давен, людство мріяло про небесні, морські, підводні й інші міста. Поки що в них немає необхідності, але хто знає, в яких умовах виявляться наші нащадки через років сто? .. Треба щось придумувати вже зараз. Втім, навіщо занурюватися в пучину морську, коли можна побудувати поселення на величезній плаваючій платформі? Така перспектива цілком серйозно обговорювалася. Відомий учений Бакминстер Фуллер пропонував переселитися з суші в морські піраміди. Називатися така споруда мала Sea City 2000, і згідно з проектом, в ньому мало б вистачити місця на 5000 осіб. Природно, там же розташовувалися магазини, школи і всілякі розважальні заклади для них. І, звичайно ж, не можна не згадати про унікальну технологію передачі «мікрохвильової енергії», виробленої сонячними батареями комплексу з допомогою антени-тарілки на берег.

У ході експериментального дослідження виявлено альтернативу нинішнього погляду на міста майбутнього. Хмарочоси, літаючі машини, еко-технології? Можливо, але для дуже маленької частки населення. У масштабі планети ми вже бачимо і будемо спостерігати абсолютно іншу картину, яку ніякими літаючими машинами не виправиш.

За ХХ-те століття світове міське населення зросло з 250 мільйонів осіб до 2.8 мільярдів. У 2008 році вперше частка світового міського населення перевищила 50%. За даними Goldman Sachs, сьогодні (і найближчі 43 року) щохвилини в Індії 31 сільський житель переселяється в місто. Це 700 мільйонів осіб до 2050-го.

Згідно інформації Джоеля Коена (Joel Cohen, Columbia university) ми повинні будемо створювати місто в мільйон чоловік кожні 5 днів, щоб розмістити весь потік людей з сіл в міста. Це просто нереально. Тому економічні сили призводять до утворення неформальних поселень-самобудів. 60% жителів Найробі живуть в подібних неформальних поселеннях на території всього в 5% загальної площі.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. У ХХІ столітті загальна комп'ютеризація чинитиме такий же вплив на містобудування, як автомобіль в минулому столітті», - впевнений Ентоні Таунсенд, співробітник Інституту майбутнього. І це - майбутнє, яке вже почалося. У Південній Кореї будується місто, що не має аналогів в світі, - Нью-Сонгдо. Він з самого початку проектується як «цифрове місто»: електромобілі і машини з водневими двигунами будуть підключені до єдиної міської мережі; пневматичні сміттєпроводи доставлять побутове сміття прямо на метановий завод, що виробляє паливо для двигунів; інтелектуальні електронні дорожні знаки будуть автоматично змінюватися в залежності від щільності автомобільного та пасажирського потоку. Нью-Сонгдо стає центром тестування новітніх містобудівних концепцій. Все це більш ніж актуально, враховуючи, що до 2030 року чисельність міського населення в Азії збільшиться з нинішніх 1,36 млрд. Втім, приклад Нью-Сонгдо актуальний не тільки для Азії. В Африці в період між 2000 і 2030 роками чисельність городян збільшиться з 294 до 742 млн., А в Латинській Америці і країнах Карибського моря - з 394 до 609 млн. «Ми переконані, що цифрові технології нададуть на містобудування таке ж глибоке вплив, як технології електропостачання, водопостачання та транспорту, які за останні 150 років різко змінили вигляд міст, - заявив Вольфганг Вагенер, що відповідає за містобудівні технології в підрозділі компанії Cisco з розробки рішень для електронного бізнесу (IBSG). - На частку містобудування доводиться 10% світового ВВП, в цій галузі працюють понад 100 мільйонів чоловік, але до сих пір в ній майже не використовуються цифрові технології ». Комунікаційна інфраструктура, як запевняють експерти, буде створюватися не після, а під час зведення будівель і стане «четвертої комунальної послугою». Більш того, всі мережеві системи будівлі будуть зведені в єдину комунікаційну інфраструктуру, що працює під управлінням протоколу IP. Є безліч пропозицій щодо того де розташувати міста майбутнього. Наприклад, існують варіанти будівництва плавучих островів, де буде розташовуватися безпосередньо сам місто. Так само пропозиції побудувати місто під водою, а так само на поверхнях інших планет.

Висновки. Отже, існує безліч думок щодо того якими будуть міста в майбутньому. Деякі з них божевільні, деякі навпаки здаються здійсненними. Але ніхто не може сказати, які будуть міста в дійсності, чи будуть будівлі продовжувати рости вгору, підкоряючи висоти, або люди віддадуть перевагу будівлі менших висот, цього ми зараз не знаємо. Ми лише можемо припускати і сподіватися на те, що в майбутньому міста зможуть забезпечити людини комфортним життям.

Список використаної літератури

1. Фантастический город будущего. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infuture.ru/article/1123>
2. Плавающие города будущего [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liveinternet.ru/community/1773937/post109811706/>
3. Город будущего [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pica4u.ru/3d/1466-gorod-budushhego.html>
4. Планета городского типа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ng.ru/telecom/2007-12-04/9_gorod.html

В. В. Сичевська,
студентка 35 групи спеціальності 015 Професійна освіта (Дизайн)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
Л.М. Шелудько,
народний художник України

Роль та значення ілюстрації в оформленні художньої книги

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Друковані видання займають місце в житті кожного з нас, не існує людини яка б за своє життя не мала жодної справи з книгою, журналом або коміксом. Не так рідко періодичні видання надають більшу перевагу ілюстраціям, яскравим заголовкам і зображенням, в той час коли текст відіграє вже більш другорядну роль. Проте є і ті, що діють навпаки. Візьмемо до прикладу дитячу літературу, там не буде важких глав з затяжними роздумами, навпроти, більшу увагу сконцентрують на різного роду картинках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оформлення книги завжди цікавило науковців. Більшість книг з художнього-технічного оформлення були і написані самими художниками-редокторами, а саме : Ю. Адамов, С. Добкін, Б. Валусенко, В. Фаворський, С.Добкін, В. Пахомов, Н. Гончарова, М. Тимошка, Е. Огар, З. Партико.

Мета дослідження. Так само як книга посідає важливе значення в житті людини, так і ілюстрація відіграє велику роль в житті книги. Вона може впливати на читача, допомогти йому сприйняти інформацію, бути допоміжним або ж навіть і основним складовим художнього твору, тому сьогодні є необхідним цілісне вивчення книжкових ілюстрацій, їх видів та особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можемо виділити книжкову графіку України 1980-х, 1990-х. в даних працях роль ілюстрації в дитячих книжках розглядає А. Майовець. В своїх роботах він проводить ретельний аналіз манери дитячих книжкових ілюстрацій, а на аспекті культури сучасної дитячої книги зупиняє свій погляд Е. Огар . Цілісний аналіз «засобів художньої виразності в книжковій графіці в контексті історії становлення графічних шкіл в Україні та творчості їх представників» [5] намагається дати Л. Давиденко.

Мета дослідження. Кожна книга є передусім надбанням людства і відіграє велику культуротворчу функцію, а ілюстрація є її невід'ємною частиною, саме тому варто звернути увагу на це дослідження.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Книга — це один з видів друкованої продукції: неперіодичне видання, що складається з зброшурованих або окремих паперових сторінок, на яких нанесена друкарським або рукописним способом текстова та графічна інформація, що має, як правило, тверду палітурка.[1] Також книгою може називатись літературний або науковий твір, призначене для друку в вигляді окремого зброшуровані видання .

Неможна залишити без уваги той факт, що книга це творіння двох митців— письменника який втілює в життя свій задум, і ілюстратора який ще більше розвиває його ідеї.

Ілюстрація від латинського означає освітлення та наочне зображення, в більш широкому значенні — це малюнок, фотографія, гравюра або інше

зображення, що може пояснити текст. Походження слова "ілюстрація" - від пізнього середнього англійського (в сенсі "просвітлення; духовне або інтелектуальне просвітлення"): через старий французький від латинського *illustratio*, від дієслова *illustrate* [2]. Що таке книжкова ілюстрація? Якою вона має бути? Чим вона слугує? Чи є вона невід'ємною частиною книги? Як давно люди застосовують ілюстрацію? Яке її значення? На ці всі питання ми будемо намагатись дати відповідь.

Перш за все, можемо сказати, що ілюстрації служать передачею атмосфери твору, емоційного забарвлення тексту, візуалізують головних героїв, описують сюжетні лінії, дають забарвлення чорно-білому тексту і допомагають краще зрозуміти автора. Ілюстрація завжди знаходиться на тонкій межі між графічним дизайном та образотворчим мистецтвом. Для кращого втілення проєкту ілюстратор обирає різноманітні методи і засоби мистецтва, шукає нові композиційні і кольорові рішення, завжди в пошуку нових ідей.

Взагалі ілюстрація, як і будь-що на даний момент, проходить еволюційний етап. Якщо до створення цифрового світу, вона застосовувалась лише в книжках, журналах та газетах, то на даний момент невраховуючи всього вище перерахованого, можна додати до функцій ілюстрації дизайн комп'ютерних ігор, коміксів, сайтів, блогів та і взагалі все що відноситься до цифрового світу.

Коли ми звернемося до історії то помітимо, що ілюстрації застосовуються ще з давніх давен. Велику роль в цьому зіграв Йоганн Гутенберг який винайшов спосіб друкарства рухливими літерами і почав додавати до тексту малюнки. Далі слід віддати належне гравюрі, і також не забути про літографію яка прийшла до нас у XVIII столітті.

Саме слово ілюстратор та ілюстрація відносно нове, адже в різні часи вони мали різні назви. Візьмемо приміром таких великих художників як Ботічеллі, Рембрандт, Делакруа, Дом'є, Мане, Репін, Кустодієв, Врубель— вони також приклали свої руки до оформлення книжок в свій час. [3] Історія світового мистецтва знає десятки імен художників, які в повній мірі, або частково присвятили себе книгам. Це такі художники як : Гюстав Доре, Володимир Фаворський, Іван Білібін та інші. [3]

Чим більше друкували книжок, і чим більше розвивалася друкарська справа, тим більше можливостей відкривалося перед ілюстраторами. Діяльність ілюстратора не обмежувалась лише оформленням книг, з ростом популярності на карикатури їх потребували і газети.

Важливе місце в книгодрукарстві посідає книжкова графіка до якої в свою чергу відносяться книжкові ілюстрації, віньєтки, обкладинки та суперобкладинки.

Книжкова ілюстрація— елемент книжки який пояснює текст наочними образами, або активно тлумачить текст, даючи можливість читачеві по-новому зрозуміти і відчути цінність літературного змісту і форми. [1] Це може бути фотографія, малюнок, репродукція або навіть карта. Призначення ілюстрації – допомогти з'ясувати те, що сказано в тексті, освітити його зміст, зробити видання яскравішим, візуально цікавішим і якісним.

Ілюстрації поділяються на:

1. Сторінкові, тобто ілюстрації на всю сторінку.
2. Ілюстрації на частину сторінки.
3. Заставки— ілюстрації на початку твору у верхній частині сторінки
4. Буквиці
5. Кінцівки — малюнки в кінці розділу, тексту чи книжки

Можна сказати, що в ілюстраціях велике значення займають орнаменти, а саме в заставці і кінцівці.

Ілюстрація книжки вирішує завдання образного розкриття літературного тексту за допомогою малюнків. [1]

Книжкові ілюстрації перш за все відіграють зображальну роль. Вони підштовхують до фантазій, допомагають уявити літературні образи, "увійти" в зміст, сюжет твору, покращують розуміння теми, ідеї, образу головного героя, втілюючи ідейний зміст книги у художніх деталях - яскравих, виразних, конкретних. [1]

Книга складається з таких частин:

1. Обкладинка
2. Суперобкладинка
3. Титульний аркуш
4. Шмуцтитульний аркуш
5. Ілюстрація
6. Заставка.
7. Кінцівки.

Обкладинка – художнє вирішення покриття книги, в якому знаходиться книжний блок. [4] Як правило зображення на обкладинці більш декоративне та умовне, його функція зацікавити читача, привернути його увагу.

Суперобкладинка – художньо вирішене покриття книги поверх обкладинки . [4] Суперобкладинка є факультативною частиною книги, її призначення захощати книгу і найчастіше вони також відіграють і привабливішу функцію.

Перша половина розвороту книги— це титульний аркуш. Його функція більш інформативна.

Шмуцтитул – аркуш який відкриває розділи книги, тут знаходиться зображення, малюнок, заголовок. [4]

Ілюстрація – зображення, що розкриває текст, або є його супроводом. Даний малюнок є певним оздобленням книги, важливою частиною її.

Заставка – невелика композиція орнаментного характеру, або вигляді малюнка, відкриває розділ тексту. Заставку починає книга, певної її частини, глави. Заставка пов'язана з текстом, але ніколи не перетворюється на ілюстрацію.

Невелике за розміром зображення, або орнаментний мотив, що завершує останній аркуш певного розділу, або всього видання— це кінцівка

І хоча способи створення ілюстрації стали новими, але ілюстрація і вимоги до неї залишилися. Малюнок завжди буде підтримувати і підсилювати ефект від написаного автором. Якщо брати до уваги той факт , що наочність допомагає краще сприймати інформацію то можна зробити висновок, що зображення, як елемент наочності допомагає засвоїти інформацію, а це дає право нам сказати, що ілюстрація у будь якому її виді тільки йде на користь друкованим творів. Коли читач отримує ті чи інші емоції від прочитаного , зображення їх тільки підсилюють. Отже, можна прийти до висновку, що ілюстрація це частина написаної історії.

Існує три основних функції ілюстрації:

1. Емоційно-психологічне навантаження
2. Естетичність
3. Інформативність.

Основою будь якого твору є емоційно-психологічне забарвлення. Читач отримує емоції не тільки від тексту, а й від зображення яке його супроводжує.

Завдання естетичної функції вписати в композицію всього видання ту чи іншу ілюстрацію. Між картинкою і текстом не повинно викликати жодного візуально конфлікту, а навпаки потрібно створити злагоду. На сьогоднішній день гарно проілюстрована, або ж художньо оформлена книга це вже на 50% успіх. Коли ми йдемо до книжкового майдану то небажимо «середини» книги, а тільки її обгортку. Хоча це неправильно так судити по книзі, але важко не погодитись з тим, що гарна обкладинка з яскравим дизайном та ілюстраціями завжди буде мати більш вигідніший вигляд і її завжди буде бажання придбати. Інформаційний ефект. Як вже було сказано вище обкладинка відіграє велику роль, це те що першим потрапляє в погляд читачеві і тому вона повинна бути інформативною. Дивлячись на обкладинку у читача повинне складатися більш- менш зрозуміле уявлення про ідею, або зміст книги. Обкладинка, як і сама ілюстрація повинна вже нести в собі розповідь. Художня ілюстрація це безліч деталей що характеризує і підкреслюють героя, насиченість композиції. [4]

Висновки. В наш час кордонів для уяви не існує, мистецтво повністю вільне в своєму образі і проявах, воно знайшло себе в нових профвах та формах. Способи втілення ілюстраційних ідей стали новими, більш ширшими і прогресивнішими. Сьогодні, як ніколи раніше ілюстратор займає почесне місце в доповненні як дитячих книжок, так і розкриття тем в більш складніших працях. Хоча і стрімкий цифровий розвиток плавно перенес книгу з паперу в електронний формат, класичні способи творення ілюстрацій не зникли, це навпаки викликало великий ажіотаж та цікавість. Людина потребує наочності, а ілюстрація їй це запросто може дати.

Список використаної літератури

1. Книжкова ілюстрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Книжкова_ілюстрація
2. Иллюстрация / Сидоров А. А. // Излучение плазмы — Исламский фронт спасения [Электронный ресурс]. — 2008. — (Большая российская энциклопедия : [в 35 т.] / гл. ред. Ю. С. Осипов ; 2004—2017, т. 11). — ISBN 978-5-85270-342-2
3. Ілюстрація - окраса книги - Життя в мистецтві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tayanaburm.blogspot.com/2013/10/blog-post.html>
4. Ілюстрація та нові способи її створення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ipio-books.com/ilyustratsiya-ta-novi-sposobi-yiyi-stvorenniya/>
5. Давиденко Л. Засоби художньої виразності у книжковій графіці: традиції та інновації / Л.Ф. Давиденко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – 2014. – С. 115-118.

О. В. Сімчук,

педагогічне звання «Вихователь-методист»,

вихователь зображувального мистецтва,

(Житомирський центр розвитку дитини № 5 «Пізнайко»)

Використання фракталів в зображувальній діяльності як інструмент розвитку творчої уяви та креативності дітей старшого дошкільного віку

Пріоритетним напрямком освітньої системи України, що підтверджено державними законами та нормативними документами, є доступ до якісної освіти. Тому впровадження інноваційних технологій в освітній процес є одним із найважливіших питань, які сьогодні розглядаються в освіті. Актуальність та перспективність роботи визначаються завданнями, визначеними Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, у якій пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інноваційних технологій, що

забезпечують удосконалення освітнього процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності.

Метою роботи є розкриття поняття «фрактал» та використання фрактального матеріалу в образотворчій діяльності дошкільників, розвиток творчої уяви, креативності, фантазії, творчих здібностей, образного, просторового та творчого мислення, зв'язного мовлення дітей, збагачення словникового запасу, комунікативних навичок, сприяння пізнанню дитиною форми предмета, його величини, будови, кольору, розвиток дрібної моторики руки, уміння розуміти прекрасне в усьому його різноманітті, розвиток ініціативності, спостережливості та естетичного сприймання, вміння створювати неповторні та оригінальні композиції та образи, використовуючи фрактали в зображувальній діяльності; Виховування працьовитості, самостійності, вміння доводити роботу до кінця, радіти результатам праці, працювати в команді. В основу взаємодії дорослого і дитини покладено підхід «навчання через гру».

Сьогодні науковці, в тому числі і фахівці з дошкільної освіти, піднімають питання про можливість вивчення точних наук уже в дошкільному віці, зокрема ознайомлення із об'єктами, що мають самоподібну структуру, та поняттям «фрактал». Творча діяльність займає вагомe місце в розвитку дітей старшого дошкільного віку і є складним пізнавальним процесом, в результаті якого відбувається інтелектуальний розвиток дітей: дитина опановує практичні знання, вчиться виділяти істотні ознаки, встановлювати відносини і зв'язки між деталями і предметами. Саме з урахування цих особливостей дітей ми розробили систему роботи гуртка з образотворчого мистецтва в дошкільному закладі з використанням фракталів з дітьми старшого дошкільного віку, складеного за тематичними циклами з урахуванням вимог Базового компонента, програми «Українське дошкілля», програми художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості», що сприяє системній роботі педагогів з дітьми, дотримуючись педагогічних, психологічних принципів (науковості, системності, доступності, систематичності і послідовності, свідомості і активності, індивідуального підходу).

Загальновідомо, що формування людини як особистості починається в дитинстві. Особливий внесок в особистісний розвиток дитини як повноправного члена суспільства має період дошкільного дитинства. Саме тому такими високими є вимоги до рівня освіченості й розвитку дошкільника, визначені Законом України «Про дошкільну освіту» та Базовим компонентом дошкільної освіти, що є Державним стандартом. Базовим компонентом дошкільної освіти визначено обов'язковий мінімальний ступінь компетенцій дитини, що необхідний для її нормального входження в суспільство й оволодіння знаннями, вміннями й навичками з метою успішної соціалізації. Формування компетенцій відбувається через зміст дошкільної освіти. Розвиток суспільства, науки і техніки ставить систему дошкільної освіти перед необхідністю використовувати нові засоби навчання, тому що дошкільний вік дитини – найбільш сприятливий для розвитку її творчого потенціалу та пізнавальної активності, як зазначає Т. Піроженко, - «...дошкільна ланка в галузі освіти є базисною, початковою, вона має стати фундаментом безперервної освіти людини впродовж усього життя. І саме цей аспект актуалізує своєчасний розвиток наукових надбань, що стануть основою для розквіту особистості та її високих досягнень у майбутньому». В історії дошкільної педагогіки і психології проблема креативності завжди була однією з найактуальніших. Психологи і педагоги вважають можливим креативний (творчий) розвиток дітей

саме в дошкільлі. Великий потенціал для розвитку дитячої творчості лежить в образотворчій діяльності дошкільника. Для повного розуміння цієї проблеми необхідно зупинитися на визначенні такого поняття, як «креативність». Уява і фантазія - це найважливіша сторона життя дитини. Для того щоб розвивати творчу уяву у дітей, необхідна особлива організація образотворчої творчості. Уява пов'язано зі здатністю, і необхідністю творити нове, спираючись на вже наявний досвід. Щоб розвивати творчу уяву, необхідно вести системний розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку, виховувати любов та інтерес до всіх видів образотворчої діяльності.

У своїй роботі ми ставимо собі за мету розвинути творчу, креативну особистість, індивіда, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для такої особистості творча, креативна діяльність є життєвою потребою, її здібності пов'язані із створенням нового, оригінального продукту.

Щоб відповідати вимогам сучасної дошкільної освіти, зацікавити дітей, заохотити їх у досягненні кінцевого результату ми в своїй роботі застосовуємо новітні технології навчання. При розгляді, обстеженні і зоровому виділенні ознак і властивостей деталей, з яких складаються фрактали, формуються способи зорового сприйняття, обстеження, виділення у предметному світі якісних, кількісних і просторово-часових ознак і властивостей, розвиваються зорова увага і зорова пам'ять. Велику роль у розвитку творчої уяви та креативності відіграє наочно-образне мислення, яке формується в роботі з фракталами.

Було проведено аналіз нового напрямку у розвитку творчої уяви та креативності дітей дошкільного віку – робота з геометричними фракталами. Ознайомлення з фракталами безперечно допоможе малюкам не боятися відходити від стандартів, діяти без шаблонів, шукати і знаходити дивовижне в навколишньому, відстоювати власні погляди, творити і фантазувати. Знайомство з фракталами доступне для дошкільників, а головне – цікаве і корисне.

Використання фрактального матеріалу в роботі з дошкільнятами допоможе вирішити наступні завдання:

- ознайомити з сенсорними еталонами кольором, формою, величиною;
- вчити аналізувати форми предметів за допомогою кількох різних зразків;
- визначити можливості переміщення предметів у просторі;
- оцінювати пропорції предметів;
- виконувати дії, узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення;
- розвивати спостережливість, творчу уяву;
- розвивати дрібну та загальну моторику;
- розвивати пізнавальний інтерес до навколишнього світу;
- розвивати здатність емоційно відгукуватися на події і явища навколишньої дійсності;
- розвивати логіку – пізнавальні дії;
- вміння працювати в команді.

Інноваційні підходи роботи з використанням фрактоломанії, сприятимуть формуванню в дітей таких якостей, як уміння концентруватися, здатність співробітництва з партнером, розвине творчу уяву, креативність, фантазію, і, найголовніше, почуття впевненості в собі, індивідуальні творчі здібності.

Використання фракталів в зображувальній діяльності дає змогу від милування об'єктом перейти до його пізнання, допомагає вразити, здивувати, задіяти емоції, створити зрозумілі дітям образи, активізувати наочно-образне мислення [8, с.15].

Заняття з художньої творчості допомагають задіяти для пізнання довкілля наочно-образне мислення та емоції дитини, що є ключовими в дошкільному віці, коли малюк сприймає світ здебільшого через емоції й мислить «образами, барвами, звуками» [9, с.8]. Без фантазії, наукової творчості та сміливості, впевненості у власних силах, самостійності, цілеспрямованості, умінні доводити свою думку ніколи не буде справжніх відкриттів.

Переваги використання фрактального матеріалу у роботі з дошкільниками:

- Навчання за темами: дитина бачить зв'язок між реальним і уявним світом, навчання стає насправді системним.
- Використання знань у повсякденному житті.
- Розвиток креативного мислення та вміння вирішувати проблеми.
- Надання впевненості у власних силах.
- Комунікація та командна робота.
- Креативні та інноваційні підходи до проектної та дизайн- діяльності.

Строгого і повного означення фрактала не існує. В праці «Фрактальна геометрія природи» Мандельброт дає таке пояснення :«Термін фрактал я сформував від латинського fractus. Відповідне дієслово frangere перекладається як ламати, рушити, тобто створювати об'єкти неправильної форми» [5, с.58]. В широкому розумінні фрактал означає геометричну фігуру, яка має властивість самоподібності, тобто складається з частин кожна з яких подібна до всієї фігури в цілому.

Існує три види фракталів: геометричні фрактали, алгебраїчні фрактали та стохастичні (випадкові) фрактали. Більш детально в роботі з дітьми ми використовуємо саме геометричні фрактали, так як саме вони мають асоціативне сприйняття. Плануючи роботу гуртка, ми спробували поєднати світ точних наук, звідки і походять фрактали, із світом мистецтва та образотворчою діяльністю. На нашу думку поняття «фрактал» можна розглядати вже в закладі дошкільної освіти, формуючи певні навички з молодшого дошкільного віку і вводячи саме поняття «фрактал» у старшому дошкільному віці. Проте, виникає питання, а чи не складне це поняття для розуміння дошкільників? Поняття «подібні», «схожі» формуються уже в молодшому дошкільному віці. Дітей вчать «порівнювати однакові та різні за розміром предмети за величиною, довжиною, висотою» [6, с.80]. Це засвідчує: дане поняття доступне дошкільникам.

Перші заняття необхідно присвятити вільним діям з фрактальним матеріалом, щоб дати дитині можливість ознайомитися з його зображувальними та формоутворюючими властивостями. Спочатку треба відпрацьовувати точність у зображенні візерунку того чи іншого фракталу, адже від узгодженої праці рука-око та розвиненої зорової пам'яті залежить зовнішній вигляд роботи. Заняття повинні минати жваво й емоційно, в ігровій формі. Необхідно багато разів показувати кожен комбінацію фрактала у різних ситуаціях, пояснюючи його словами. Під час роботи з фракталами у дітей з'являється впевненість у собі, у своїх силах і бажання працювати далі. Одержані навички добре закріплювати в іграх та самостійній художній діяльності. Тільки після опанування зображень фракталів можна починати працювати за алгоритмом по створенню фрактального малюнку.

Побачити самим та показати дітям красу ліній, кольору, геометричних фігур, двовимірного простору, дивовижного трьохвимірного нам допоможуть фрактали. Фрактали — математичні візерунки, нескінченно самоподібні (або приблизно самоподібні) геометричні фігури, складені з частин, кожна з яких повторює фігуру цілком.

Одним з етапів роботи з фракталами ми визначили організацію проведення серії спостережень за фракталами в природі на території дитячого садка. Адже дошкільнята перебувають у тому віці, коли кількість питань «Чому?» багаторазово перевищує кількість відповідей, які дорослі встигають давати. Природа - найкраще джерело для пошуку і спостереження за фракталами. Фрактальні зображення заворожують своєю красою, барвами, звуками, стимулюють уявлення, викликають яскраві емоції, несподівані і сміливі рішення, надихають на творчість.

Під час таких занять гуртка діти навчаються порівнювати предмети за кольором, величиною, довжиною, висотою, формою, порівнювати контрастні за кількістю множини, знаходити математичні візерунки, нескінченно самоподібні геометричні фігури, складені із частин, кожна з яких повторює всю фігуру, помічати самоподібні об'єкти живої та неживої природи в навколишньому середовищі. В малюків розвивається творча уява, креативність, логіка, абстрактне і творче мислення, пам'ять, увага, удосконалюється дрібна моторика. І, найцікавіше, - на заняттях гуртка ми пропонуємо малюкам поринути у незвичайний світ образотворчого мистецтва та створити фрактальні конструкції та фрактальні малюнки власними руками.

Отже, робота з фрактальним матеріалом допоможе дітям не боятися відійти від стандартів, діяти без шаблонів, вільно міркувати, шукати і знаходити дивовижне у навколишньому, прагнути відповісти на всі «чому?» і взагалі вміти запитувати, не лінуватися шукати рішення в глибинах знань, і не губитися, якщо потрапив у безвихідь (адже часто достатньо нестандартного погляду, щоб знайти вихід), знаходити неочікуване, допоможе сприйняти і пояснити собі та іншим, мати і відстоювати власні погляди, завжди бути відкритим до пізнання нового.

Наука про фрактали ще досить молода й майже не відома широкому загалу, але через здатність описувати предмети та явища з точністю до найдрібніших деталей, вона є дуже актуальним та перспективним напрямком роботи з дошкільниками.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, Беленька Г. В., Гавриш Н. В., К. 2012.
2. Катерина Крутій, Таїсія Грицишина. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення // Дошкільне виховання. — 2016. — № 1. — С. 3–7.
3. // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2016. — № 5 — С. 37–41.
4. Mandelbrot B. The Fractal Geometry of Nature. W.H. Freeman, San Francisco, 1982. 468 с. (Русский перевод: Бенуа Мандельброт. Фрактальная геометрия природы. М.: Инст. компьют. исслед. 2002, 654 с.
5. Парамонова Л. Творческое конструирование: психологические и педагогические основы его формирования // Дошкольное воспитание. — 2000. — № 11. — С. 58.
6. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості», Тернопіль: Мандрівець, 2013.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», 2017р., / О. І. Білан; за заг ред. О. В. Низковської. — 256 с.
8. Стеценко І. Світанки у природі та мистецтві // Дошкільне виховання. — 2015. — № 12. — С. 14–17.
9. Стеценко І. Фрактали: математика, мистецтво, винахідництво // Дошкільне виховання. — 2016. — № 1. — С. 8–9.

А. В. Цвєткова,
студентка навчально-наукового інституту педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
Г. В. Ямчинська,
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Інтегровані програми з українського народного мистецтва для
дошкільників та учнів початкових класів та їх застосування в гуртковій
роботі та майстер-класах**

Все більше педагогів дошкільних навчальних закладів, вчителів початкової школи та батьки починають розуміти необхідність змінити відношення до впливу на розвиток дитини. Пошуки об'єднують поняття як професіоналізації педагогів так і підходу до дитини, як до суб'єкта з індивідуальним творчим самовизначенням. Велике значення у навчанні та вихованні на сучасному етапі мають етнотехнології, які розкривають перед дитиною безмежний яскравий світ українського народного мистецтва та народного мистецтва інших країн [1, с. 5].

На вивченні народного мистецтва побудована не одна програма але Мала академія «Витинанка» пропонує свою, яка відображає культуру поліського краю з усім розмаїттям та неповторним звучанням древнього мистецтва витинанки, писанкарства та ліплення з глини. Присутні в такій програмі і інші мистецтва, але основними, з яких потрібно починати знайомство дошкільника, а потім і учня початкової школи ми вважаємо саме такі.

Дитина має навчитися розуміти народне мистецтво з самого раннього дитинства, але у відповідності до свого віку та розуміння [2, с. 106]. Основою такої програми мають стати такі основні принципи:

- українська народна особливість поділу календарного року (за обрядовими святами);
- створення своєрідного середовища наближеного до народного;
- виховання через наслідування батьків та вихователів;
- співпраця батьків та дітей на окремих заняттях;
- створення суспільно корисних речей засобами українського мистецтва.

В програму входять такі народні мистецтва та техніки: витинанка, розпис, ліплення, ниткографія, пластиліновий живопис та інші.

Для колективних робіт використовуються такі техніки як колаж з різними особливими нетрадиційними техніками.

За такою програмою заняття мають бути інтегровані і максимально наближені до старовинних та цікавих трудових процесів, народних календарних свят, спостереженні за природою та до народних ігор та хороводів.

Для дошкільників та учнів 1-4 класів ми починаємо з «Мистецької абетки» де певна літера цифра малюється, співається, використовується у хороводі, танцях і таке інше. У наших посібниках завдання подаються у відповідальності до вікових особливостей дітей та підготовленості класу.

Колективні роботи за такою програмою проходять, взагалі дуже цікаво, тому що концентрують весь вивчений матеріал попередніх занять. Спочатку такі заняття починаються з звучання музичного інструмента (флейта або скрипка) для того, щоб ввести поступово дітей в атмосферу майбутнього... Потім вихователь або вчитель починає розповідати про мету заняття, але у формі незвичайної казки або вірша

(емоційне забарвлення) та переходимо до практичної роботи. Наприкінці заняття всі роботи розглядаються, можливо зробити імпровізовану виставку і наостанок виконуємо танок або хоровод пов'язаний з заняттям.

М'яко перетікаючи один в одній ці інтегровані процеси дають можливість дитині перейти від споглядання й пробудження пізнавального інтересу до усвідомлення історичного значення українського мистецтва та важливості його розвитку тепер.

На основі такої програми можливо проводити інтегровані заняття в дитячому садку і початковій школі, майстер-класи для різних вікових груп, особливо перед календарно-обрядовими святами: Різдво, Великдень, Трійця.

Програма створена першими учасниками-членами Малої академії «Витинанка» і апробована в гуртках народного мистецтва з її керівником, але з кожним роком наступні студенти вносять своє бачення в сталу програму та розвивають її в залежності від свого світосприймання та сучасних вимог.

Список використаної літератури

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтва / Є.А. Антонович, Г.В. Захарчук, Р.В. Чугай, М.С. Станкевич. – Львів: Світ, 1993 – 358 с
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі / А.М. Богуш. – К.: Вища школа, 2003. – 206 с.
3. Дечківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дечківська – К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. – 448 с.
4. Ямчинська Г.В., Плющик Є. В. Мистецька абетка. (для дітей 5 -7 років) – Житомир: Вид-во ЖДУ імені І Франка, 2008. – 138 с.: іл.
5. Ямчинська Г.В., Плющик Є. В. Мистецька абетка. 1 клас – Житомир: Вид-во ЖДУ імені І Франка, 2008. – 129 с.: іл.
6. Ямчинська Г.В., Плющик Є. В. Мистецька абетка. 2 клас – Житомир: Вид-во ЖДУ імені І Франка, 2010. – 150 с.: іл.
7. Ямчинська Г.В., Плющик Є. В. Мистецька абетка. 3 клас – Житомир: Вид-во ЖДУ імені І Франка, 2012. – 119 с.: іл.
8. Ямчинська Г.В., Плющик Є. В. Мистецька абетка. 4 клас // Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 139 с.: іл.

І. О. Цюряк,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

І. В. Лук'янчук,

вчитель музичного мистецтва
(Житомирська загальноосвітня спеціалізована школа №16)

Сутність та жанрова основа сучасного музичного напрямлення «симфо-метал»

Актуальність проблеми. Початок ХХІ століття ознаменувався широкомасштабним розвитком різноманітних музичних напрямків: різкий зріст популярності джазу і блюзу, виникнення рок-н-ролу, експерименти японських і європейських шумових музикантів, поява хард-року та хеві-металу. Представники кожного окремого напрямку в своєму прагненні привернути до себе увагу шукали все більш нові і незвичайні художні засоби, починаючи від концертних і студійних експериментів західних колективів, та закінчуючи агресивними виступами представників напрямку Japanoise. Розвиток панк-року продемонстрував, що

вроджений талант і віртуозне володіння інструментом не є обов'язковими даними для творчості. В результаті у людей, які бажали займатися музикою, розв'язалися руки, що призвело до появи великої кількості музичних колективів, кожен з яких прагнув привнести щось нове у вже сформовані стилі [5].

З середини 70-х років XX століття почав серйозно зміцнюватися стиль хеві-метал. Такі команди, як Accept, Motorhead, Judas Priest, Iron Maiden істотно розвинули за швидкістю й потужністю традиційний хард-рок і породили величезну кількість наслідувачів. У результаті цього вирости напрямки, які досі не знали аналогів за сміливістю та екстремальністю звучання. До цього всього додалось поєднання з симфонічними оркестрами та оперним співом, що сприяло виникненню нового синтезованого музичного стилю – симфо-метал, що наразі є дуже популярним у сучасній масовій музичній культурі та привертає увагу музикознавців-дослідників.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У мистецтвознавчій та музикознавчій літературі значне місце відведене вивченню проблем рок-музики, молодіжної культури, окремих субкультур, соціокультурних впливів тощо. Особливу значущість для розробки порушеної проблеми мають праці О. Козлова, І. Набока, О. Орлової, І. Хижняка, О. Феофанова та багатьох інших дослідників.

Аналіз історичних процесів, виявлення певних закономірностей розвитку молодіжної музики дають можливість оцінити культурологічну ситуацію. Історію рок-культури свого часу розглядали А. Байчоров, В. Бондаренко, Ю. Дроздов, Г. Забродін, О. Козлов, К. Мяло, О. Феофанов, та ін. Питанням становлення та розвитку вітчизняної молодіжної музики приділяли увагу Ю. Божко, О. Житинський, О. Запесоцький, М. Саркитов, І. Смирнов, А. Троїцький, та ін.

Нами з'ясовано, що одним із найвідоміших українських дослідників, який має більш повнішу інформацію про рок-музику, історію її виникнення і функціонування є Володимир Откидач. Він є автором унікального словника-енциклопедії рок-музики, яка охоплює всі галузі життя, причетні до становлення й творчості рок-музикантів. У його монографії «Рок-музика і світовий художній процес» увага спрямована на вивчення джерельної бази зарубіжних і вітчизняних фахівців, окреслені етапи становлення рок-музики в США, Великобританії, інших країнах Європи. Автор спирається на численні праці з історії та теорії питання, зокрема: «Джон Леннон» А. Дайняка, «Бітлз» Х. Девіса, «Легенды русского рока. История отечественной рок-музыки», «Бунтари и конформисты: рок-музыка Запада за 40 лет» О. Феофанова, «Парадоксы рок-музыки: мифы и реальность» І. Хижняка та ін. [4]. Вільно почуваючи себе серед різних джерел, автор намагається широко охопити рок-музику як явище, що має соціальну та художню природу, інколи впливає на такі сторони існування людини, які далекі від творчого життя.

Крім того, на сьогодні накопичено достатньо матеріалу, в якому досліджуються витоки, джерельна база рок-музики, деякі проблеми стосунків батьків і дітей під кутом зору молодіжної музики. Водночас, на нашу думку, необхідно повніше розкрити специфіку використання вокально-виконавських засобів у розвитку рок-музики, зокрема симфо-металу.

У зв'язку з цим, *метою* статті є визначення функціонування рок-музики, зокрема, симфо-металу, її особливості, естетичні уподобання та пріоритети у сучасних нових соціокультурних умовах.

Викладення основного матеріалу. Нами було проаналізовано теоретичне підґрунтя формування стилю «симфо-метал» у сучасній рок-культурі. Для того, щоб розібратися в сутності окресленої проблеми, необхідно спершу визначити основні поняття та історію розвитку рок-музики взагалі.

Першим ключовим поняттям стало розкриття сутності «рок-музики». Ми з'ясували, що це узагальнена назва низки напрямків популярної музики другої половини XX століття, що походять від рок-н-ролу та ритм-енд-блюзу. Термін *rock* очевидно є скороченням від *rock'n'roll* і дослівно перекладається як «хитати(ся); трясати(ся)». Також «роком» називають своєрідний спосіб життя деяких шанувальників рок-музики, що переріс у субкультуру [7].

З питання історії виникнення напрямлення симфо-метал нами помічено, що основними центрами розвитку рок-музики стала Західна Європа (особливо Великобританія) і США, внаслідок чого більшість текстів пісень написано англійською мовою. Проте, як правило, з деяким запізненням, національна рок-музика з'явилася практично у всіх країнах. Українська рок-музика виникла за часів СРСР наприкінці 1960-х років.

При визначенні приналежності того чи іншого напрямку до рок-культури, музикознавці користуються соціальними та музичними факторами, які подані нами у таблиці:

Музичний фактор	Соціальний фактор
<ul style="list-style-type: none"> - наявність групи, що складається з вокаліста, гітариста (як правило, що грає на електрогітарі), бас-гітариста і барабанщика, іноді також клавішника. В окремих випадках може бути саксофон, губна гармоніка, акордеон тощо. - одноманітний ритм з сильним бек-бітом, що підтримується барабанами, та електрогітарою (часто – з ефектом дісторшн). Сольні епізоди також виконуються на електрогітарі; - характерна риса – колективність – створення і виконання музики є нерозривним процесом; - віртуозна техніка виконання, зіграність, вміння передати «драйв» (Drive), особливе вокальне мистецтво, майстерність імпровізації, володіння формою, наявність особливого «блюзового відчуття» (Blues Feeling). 	<ul style="list-style-type: none"> - вплив на соціокультурне життя (звернення суспільної уваги на соціальні проблеми); - обов'язкова зовнішня атрибутика (шкіряний одяг, неординарні зачіски і т.п.)

Надалі ми проаналізували сучасний стан напрямлення «симфо-метал» у рок-культурі кінця XX-початку XXI століття. Визначено, що наприкінці 90-х–початку XXI століття з'явився цілий ряд груп, що розвивають лінію «оперного металу», такі, як: After Forever і Epica, сайд-проект вокалістки Theatre of Tragedy Лів Крістін Leaves'Eyes, Edenbridge, Tristania та інші. У музичному відношенні симфонічний

метал багато позичив від особливостей раннього готичного металу, пауер-металу та оркестрової музики.

Відомо, що наразі побутують різні системи класифікації голосів (і вокалу, відповідно). Деякі з них враховують силу голосу, тобто те, як голосно співак може співати. Інші – наскільки рухливий, віртуозний, виразний голос співака. Треті включають немусичні характеристики, такі як зовнішні дані, акторські здібності та ін. Найбільш часто використовується класифікація, що враховує діапазон голосу і стать співака [2]. Навіть керуючись тільки цими двома критеріями, можна сформулювати декілька різновидів вокалу жіночого й чоловічого. У симфо-металі найчастіше використовують жіноче мецо-сопрано з чоловічим гроулінгом, а також горловий хрипкий чоловічий фальцет та жіночий оперний вокал. На піку свого розвитку в ньому використовувався класичний чистий вокал разом з екстремальними видами – скрім, гуттурал, грантинг та ін.

Виходячи з того, що симфо-метал дуже неоднозначний стиль, так як чітких рамок він не має, по мірі розвитку й експериментів, він почав набирати популярність у всьому світі, впливаючи на інші напрямки рок-музики. Головним чином, це відбулося за рахунок висування на передній план музичного сприйняття клавішних інструментів. І як наслідок, від нього відокремився так званий «неокласичний метал». Основним принципом жанру неокласичного металу є відтворення фрагментів класичної музики у форматі року або металу. Цей стиль властивий в основному сольним гітаристам-віртуозам, що наслідують гармонію і манеру класичних композиторів, таких як Йоганн Себастьян Бах, Нікколо Паганіні та ін. [1, с. 31].

Незважаючи на технологічну обумовленість формування, рок-музика стала спадкоємцем масових музичних жанрів так званого «третього шару» європейської музичної культури. Ці зв'язки справили на неї значний вплив. Проте, в процесі розвитку ряду рок-стилів також виявилися багатосторонні зв'язки з традиціями інших шарів музичної культури минулого та сьогодення.

Однак, типи і результати цього поєднання з класичною музичною традицією минулого і сучасного дуже різняться в практиці різних стилів року. Так, музиканти, які пропагують напрямки прогресивного року (Progressive Rock, Art-rock) вдаються до тем, мови, інструментів та виконавських традицій музичної класики, хоча для них вкрай рідкими є виконавські контакти з камерними ансамблями або симфонічними оркестрами. Результати таких спільних виступів виявлялися неординарними і неоднозначними і, як правило, не приводили до формуванню стилістичної цілісності.

Основним доказом популярності жанру симфо-метал початку XXI століття стала кількість концертів представників цього жанру та створення нових груп. Щодо першого, то за останні роки навіть на теренах України побували такі гурти як Nightwish та Apocalyptica.

Висновок. Таким чином, симфо-метал – один із напрямів рок-музики, який відрізняється від інших за рахунок використання класичної оркестрової музики. Виконавцями вище вказаного стилю у своїй творчості часто застосовуються симфонічні музичні інструменти, жіночий вокал і хоровий спів. Зазначено, що це один із самих мелодійних жанрів рок-музики, який зміг гармонійно поєднати метал і класичну оркестрову музику. У композиціях часто використовуються інструменти симфонічного оркестру або їх імітації за допомогою синтезатора.

До особливостей використання вокально-виконавських засобів у розвитку симфо-метал ми відносимо поєднання соло жіночого вокалу, близького до академічного, найчастіше меццо-сопрано. Іноді, для бек-вокалу залучається чоловічий вокал, наприклад в дуетних композиціях. Гурти симфо-металу з солістами-чоловіками розглядають зазвичай як симфонічний пауер-метал.

Доказами популярності вище зазначеного напрямку стало збільшення кількості концертних виступів представників симфо-металу, поява нових груп і збагачення числа супроводу-синтезу з симфонічними оркестрами іменитих гуртів, які грають метал в інших стилях (Metallica, Scorpions, Manowar).

Перспективи подальших розвідок. Стаття не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Подальших досліджень потребує вивчення основних підвидів стилю, а саме симфо-пауер-метал і симфо-блек-метал та їх адаптації у соціокультурному вимірі. Це необхідно для того, щоб зрозуміти та охарактеризувати сучасний розвиток мистецької, політичної, соціальної та інших сфер життя, для зібрання інформації та прогнозування, передбачення загальносуспільних настроїв та ставлення громадськості до виникнення нових жанрів рок-музики ХХІ століття.

Список використаної літератури

1. Васильєва Л. Л. Про мовні аналогії з Й. С. Бахом сучасного хеві-металу (на прикладі творчості гурту «(Metallica)». *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Сер. Мистецтвознавство*. 2000. Вип. 6. С. 3–35.
2. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва : підручник. Київ; НМАУ, 1997. 320 с.
3. Житинский А. Н. Путешествие рок-дилетанта : муз. Роман. СПб. : Амфора, 2006. 486 с.
4. Откидач В. М. Рок-музыка і світовий художній процес : монографія. Харків: ХДАК, 2005. 293 с.
5. Васильєва Л. Л. Рок-музыка як фактор розвитку культури другої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : 17.00.01. Київ, 2004. 19 с.
6. Симфонічний метал: URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Симфонік_метал (дата звернення 17.02.2020).
7. Шенкер Рудольф «Scorpions». Rock your life. Москва.: изд-во: Эксмо, 2011. 320 с. URL: <https://www.labirint.ru/books/275511/> (дата звернення 18.02.2020).

Л.М. Шелудько,
народний художник України

Пейзажний живопис: натхненний подих сьогодення

У часи незалежності України відкрилися нові можливості осмислення образотворчого мистецтва у всіх його проявах з різних концептуальних позицій. В цьому контексті аналіз розвитку окремих жанрів живопису, виведений з-під лабет ідеологічних оцінок дозволяє дослідникам вітчизняного мистецтва по-новому поглянути на ці сфери професійного художнього середовища України.

З часів виокремлення пейзажу у самостійний жанр, він завжди виділявся з-поміж інших живописних жанрів і користувався особливою прихильністю поціновувачів мистецтва. Впродовж століть людина милувалася неповторною красою оточуючого світу і намагалася передати свої враження й почуття в художніх образах.

Пейзаж як середовище, як простір, в якому «живуть» і «діють» герої фрескових композицій, картин, рисунків, існує ще з часів античності. Втім, як самостійний жанр образотворчого мистецтва він формується наприкінці 15 ст. і

з'являється в малюнках Леонардо да Вінчі та акварелях Альбрехта Дюрера. Новий імпульс розвитку пейзажного жанру в станковому живописі 16 ст. пов'язаний з іменами Пітера Брейгеля у Нідерландах та Альбрехта Альтдорфера у Німеччині.

Пейзажний живопис сягає розквіту в європейському мистецтві 17 – 18 ст. Пітер Пауль Рубенс у Фландрії, Ян ван Гойєн, Якоб ван Рейсдал у Голландії, Нікола Пуссен, Клод Лоррен у Франції, Франческо Гварді, Каналетто (Антоніо Каналь) в Італії та чимало інших видатних майстрів започаткували формування в європейському мистецтві основних різновидів і спрямувань пейзажного жанру: ліричного, героїчного, романтичного, документального мистецтві [5].

Завоювання пленеру художниками дев'ятнадцятого століття завершилося новаторськими досягненнями імпресіоністів, що стали основою блискучого розвитку пейзажного жанру у двадцятому столітті. Саме у пейзажі французькі імпресіоністи (Клод Моне, Едуард Мане, Огюст Ренуар, Каміль Піссаро, Альфред Сіслей) найповніше втілили безпосередність сприйняття життя природи. Їхні картини сповнені свіжого чистого повітря й сонячного світла. Неповторний колорит живописних полотен, створений чистими прозорими фарбами, з дивовижною виразністю передає і прозорість повітря, і буяння квітів, і загадкову поезію блакитних сутінків.

Та справжній переворот у пейзажному жанрі пов'язаний з творчими відкриттями геніального французького художника Поля Сезанна. «У його полотнах, – зазначає відомий мистецтвознавець Ксенія Богемська, – завершуються й узагальнюються традиції минулих століть, від героїчних пейзажів Пуссена до робіт імпресіоністів. Для наступних поколінь художників твори Сезанна стають підручником нових законів живопису, що ними вони керуються у пошуках власного шляху. Сила впливу Сезанна на професійних живописців будь-якої національної школи, полягає у його унікальному вмінні сповнювати свої чітко побудовані композиції живими кольорами. Його синій – це колір неба, помаранчевий – випромінює сонячне світло, а блакитний – створює відчуття повітряного простору».

В українському мистецтві з середини 19 ст. пейзаж стає одним з найпопулярніших жанрів, що сприяв створенню національного пейзажу, динамічному розвитку нових тенденцій, спрямованих на новаторський пошук втілення реального середовища. За останні два століття з-під пензля талановитих українських живописців з'явилося чимало шедеврів у пейзажному жанрі, які значно збагатили світове мистецтво. Сьогодні пейзажі В. Орловського, С. Васильківського, М. Ткаченка, В. Кричевського, С. Світославського, А. Куїнджі, П. Холодного, І. Труша, М. Бурачека, К. Трохименка, Г. Глюка, А. Ерделі, Е. Контратовича, Ф. Манайла, Й. Бокшая, А. Коцки, М. Глуценка, О. Шовкуненка, Т. Яблонської та багатьох інших прикрашають експозиції вітчизняних й зарубіжних музеїв і галерей. Пейзаж залишається надзвичайно популярним жанром і серед українських живописців нового покоління, які активно використовують у своїй творчості національні традиції й досягнення сучасного світового мистецтва.

У ході експериментального дослідження нами було проведено контент-аналіз поняття «пейзаж», зокрема було виокремлено такі визначення дефініції.

Пейза́ж (фр. Paysage, від країна, місцевість) — жанр в образотворчому мистецтві, в якому об'єктом зображення є природа. Пейзажем називають також окремий твір цього жанру. Як самостійний різновид образотворчого мистецтва пейзаж виник у китайському мистецтві [1].

Пейзажем називають зображення природи, міст, архітектурних споруд, моря тощо. Малювання пейзажу є одним з основних завдань у розвитку просторової уяви та просторового зображення у тих, хто малює. Зображення пейзажу розвиває естетичні почуття, навчає спостерігати дійсність, знаходити красу в звичайному і виділяти характерне [3].

З дитинства нас супроводжують картини природи, відображені відомими художниками. Усім відоме монументальне полотно пейзажиста І.І. Шишкіна "Жито" (1878): безкрає поле дозріваючого жита, облямоване ланцюгом могутніх сосен на горизонті, сприймається як епічний образ безкрайніх просторів рідної землі. Серед інших образів природи й тихі сумні літні вечори, і неозора водна гладінь, і невичерпна глибина фарб золотої осені. Це картини І.І. Левітана. Його картини настільки глибоко увійшли до нашого життя, що ми часто говоримо: "левітанівський куточок", "левітанівський настрій". Художник зумів розкрити своєрідний ліризм природи, показати її красу.

На прикладі творів Шишкіна і Левітана видно, що в зображеннях природи виражається світогляд художника і його епохи, національні, історично обумовлені особливості сприйняття природного світу. Адже французьке слово "пейзаж" означає "природа", а в образотворчому мистецтві так називають жанр, присвячений відтворенню природної або перетвореної людиною природи.

Пейзажем називають також окремий художній твір (переважно живопису, графіки, рідше скульптурний рельєф), що зображає природу. Тут важливим моментом є сам вибраний художником природний або створений (ідеальний) природний мотив, що стає як би "героєм" твору. Окремі фігурки людей або тварин, а також невеликі сюжетні сценки в пейзажній композиції істотної ролі не грають і є засобом доповнення і поживлення пейзажу. Наприклад, в картині французького живописця XVII ст. Клода Лоррена "Викрадення Європи" (1655) міфологічна сцена не є головною. Справжній "герой" картини - світ прекрасної ідеальної природи, з якою людина живе в гармонії. Варто зазначити, як самостійний жанр живопису пейзаж виник в середньовічному Китаї у 6-му столітті нашої ери. Природа, за уявою китайців, була втіленням світобудови, світового закону дао. В живопису це відбилося створенням картин типу «шань-шуй» («гори-водойми»). Панорамні картини наповнені скелями і горами, оповитими хмарами, туманами, крізь які ледь помітні ліси, людські домівки, човни тощо. Подібні зображення вільно текли сувоєм. Їх обмежувала лише довжина сувою. Символічні значення отримали і деякі рослини, особливо бамбук, дикий банан, сосна, місцева дика слива «мейхуа». Зображення цих рослин було таким частим, що стало канонічним і дожило до 21 століття [2].

Своєрідно відтворювали пейзажисти і перспективу — згасанням фарби на дальніх ділянках планів, що ніби потопали в тумані, вологому повітрі. Зображення доповнювали вірші і каліграфія.

З'явилися і видатні майстри пейзажного жанру — художники Го Сі (11 століття), Ся Гуй, Ма Юань (на зламі 12-13 століть). Унікальні картини створив Цуй Бо, зафіксувавши стан природи в періоди тайфунів і негоди (Бамбук і чапля в тайфун, кінець 11 століття). Європейський живопис досягне подібного художнього рівня лише через вісім століть.

Експериментальні пейзажі Момпера До відомих пейзажистів доби маньєризму в мистецтві Нідерландів 16 століття належав Йоос де Момпер. Він залюбки

створював вигадані пейзажі, хоча й з урахуванням реальних замальовок печер, скель, річок, гір, повалених дерев. Свої пейзажі часто малював в майстерні, а не на природі.

Як майже всі маньєристи (в тому числі і Арчімбольдо, Джуліо Романо, Джованні да Болонья, Челліні) мав добру освіту, хоча й поступався попередникам в обдаруванні та віртуозності виконання своїх робіт. Знав Момпер і чудернацькі портрети Арчімбольдо, створені з квітів, птахів чи тварин. Це й наштовхнуло митця на створення пейзажів за рецептами Арчімбольдо, коли одне зображується з деталей іншого, несхожого, незвичного за формою [2].

Так виникла серія «Пори року» або «Сезони», де художник подав алегоричні зображення сезонів через чудернацькі пейзажі. Це водночас пейзажі і чоловічі обличчя, створені з пагорбів, скель, хижок, мостів, струмків і дерев. В алегорії зими присутня навіть невелика каплиця. Це був приклад гри інтелекту, гри зі змістами, натяками через зображення одного на зовсім інше, милування алегоріями, які полюбили маньєризм і бароко.

Отже, жанр пейзажу зустрічається у таких видах образотворчого мистецтва як графіка, живопис, художня фотографія. Таким чином, краса природи неповторна і різноманітна, надихає людину і нерідко стає для неї джерелом творчості та насолоди. Саме краса з прадавніх часів спонукала людей до створення прекрасного. Безсмертні витвори мистецтв свідчать, що нескінченне багатство рослинних і тваринних форм природи завжди надихає митців, формує духовність та естетичний світогляд народу.

Список використаної літератури

1. Пейзаж. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пейзаж>
2. Пейзаж-зображення природи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/artstudiaeva/---1>
3. Пейзаж як жанр образотворчого мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vseosvita.ua/library/pejzaz-ak-zanr-obrazotvorcogo-mistectva-34249.html>
4. Презентація до уроку образотворчого мистецтва "Пейзаж". [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-uroku-obrazotvorchogo-mistectva-peyzazh-16400.html>
5. Шедеври пейзажного живопису. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/node/186>

Є. Д. Ярмоленко,

студентка 33 групи спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);

Л.М. Шелудько, народний художник України

Сучасний урок образотворчого мистецтва: простір можливостей світосприйняття

Основоположними факторами успішної побудови учбового процесу в загальноосвітніх школах є наявність високопрофесійних педагогів. До дисципліни «Образотворче мистецтво» вчителі у школі звикли відноситись як до другорядного предмету, який здатний лише розважити та розслабити учнів у проміжках між більш важливіших, на їх думку, загальноосвітніми предметами природничого та гуманітарного циклу. На думку дослідників важливість і значимість образотворчого мистецтва для розвитку більшості психологічних компонентів, необхідних для усвоєння тих самих загальноосвітніх дисциплін, надзвичайно висока. З того часу як у вітчизняних школах ввели дисципліну образотворче мистецтво, як корисний та обов'язковий предмет, методи навчання розвивались та змінювались. Широке

застосування отримала система навчання «Натуральна», коли учень зображує різні предмети з натури [4]. Прогрес цивілізації, досягнення науки та техніки, нові відношення в соціумі сприяють зміненню відношення до викладання дисципліни. Залежність від інформаційних технологій мистецтво придбало новий рівень свободи прояву, визначилося його нове положення в культурному розвитку людини. Сучасний соціум характеризується суперечністю, що привели до нерозуміння та зміни естетичних цінностей. Тому художня (і не тільки) освіта має відповідати сучасним вимогам, бути цікавим, якісним, активно розвивати творчий потенціал школярів. В першу чергу, слід розглядати урок образотворчого мистецтва як дисципліну, розвиваючу емоційно-моральну і сенсорну культуру особистості, пробуджуючи здатність бачити, цінувати і створювати красу в житті та мистецтві. Група предметів предметної області «Мистецтво» безпосередньо спрямовані на розвиток уяви і творчих здібностей в якості мети, а не задовільного результату.

Сучасний урок образотворчого мистецтва не вчить дітей бачити об'єм, форму та колір предмету. Він перетворюється на гурток по декоративно-прикладному мистецтву та вчать працювати тільки з шаблонами і трафаретами, забуваючи про творчість. Або ж навпаки, кожна тема уроку наповнена творчими ідеями, проте вчитель не пояснює основи художньої грамоти, завдяки яким композиції учнів виглядали б краще. Основні принципи методики навчання образотворчому мистецтву, звичайно, не можуть розглядатися у відриві від творчих задач. Проте, виконання тільки творчих задач, без образотворчої грамоти, приведуть до наївного та примітивного відображення дійсності. Для того щоб оволодіти засобами зображення потрібно творче відношення, але значній більшості потрібні творчі вправи, які поступово виховують та утворюють обдарування учня. Образотворче мистецтво повинно базуватись на знаннях законів та традицій образотворчої грамоти.

Художник-педагог Чистяков, засновник демократичної художньо-педагогічної системи, розглядав навчання малюванню як процес, який повинен бути направлений на вирішення двох взаємопов'язаних задач: розвиток зорового сприйняття учнів та озброєння їх вміннями та навиками зображення. Основою такого навчання повинні були служити не механічні вправи для тренування рук, а вироблення вміння свідомо аналізувати натуру та застосовувати потрібні знання на практиці. Для того щоб оволодіти грамотою малювання учні повинні навчитись свідомо вирішувати в малюнку конкретні завдання – передавати пропорції, форми, просторове положення, об'ємність, світлотінь. [2] Важливою умовою розвитку навиків це малювання начерків на регулярній основі. У загальноосвітній школі на уроках малювання виконання начерків не є обов'язковою частиною процесу вивчення образотворчого мистецтва. Вчителі часто уникають виконання начерків через відсутність професійних навичок. Через це, вчителям доводиться давати такі теми як «моя мрія», «моя улюблена тварина», «мій дім мрії» та подібне. Це не вчить учня правильно дивитися, аналізувати та зображати оточуючий світ.

У дитячому малюванні домінуючу роль грає живе споглядання, та від вчителя потребується терпляче виношування, визрівання життєвих вражень, їх невимуслене дитяче відображення, поки не настане час підкріпити їх логічними аргументами.

Образотворче мистецтво, завдяки своїй специфіці, що закладається у наочно-образному відображенні дійсності, слугує ефективним засобом розумового, морального, естетичного, трудового та фізичного виховання засобом формування світобачення та повинно стояти в одному ряду з іншими загальноосвітніми

дисциплінами. Освоєння правил та законів необхідно у конкретній мірі і у відповідний час. За допомогою їх безумовної логіки упорядковуються, організуються багато поки ще не стали поняття дітей, упорядковуються їх зорові, часто хаотичні уявлення.

Відомий англійський художник та письменник У.Блейк, стверджував: «Геній починається там, закінчуються правила»[2]. Варто звернути увагу, саме «де закінчуються правила», а не до того, як почалися. Творчість передбачає вивчення усього минулого досвіду та лише в тому випадку виникає можливість, яка дозволяє створити щось нове. Саме базові знання художньої грамоти дає можливість створити композицію, яка буде сприйматися як на духовному так і на фізичному рівні. Адже людське око звикло бачити правильні пропорції та перспективи в оточуючому світі. Проте емоційне сприйняття, що пов'язане з мистецтвом модерну та постмодерну, це зовсім інше.

Сучасна програма образотворчого мистецтва, якщо й дає деяку частину зображувальної грамоти, класики, то забуває про сучасне мистецтво. Історію творили не тільки діячі минулого – вона створюється і сьогодні. Сучасне мистецтво багатогранне, складне та цікаве. У той же час воно суперечливе, його важко зрозуміти, а декому і сприймати. На думку директора української фундації «Центр сучасного мистецтва» Катерини Ботанової, сучасне мистецтво може трактуватися як таке, що «ангажується і активно реагує на стан суспільства і стан сьогоденного світу»[3]. Більшість сучасних художників закладає власну ідею та бачення якогось предмету у свій твір. Тому перед відвідуванням кожної виставкою потрібно знаходити інформацію про експозицію або картину, для того щоб розуміти що хотів сказати автор. З однієї сторони глядач бачить щось своє у силу свого життєвого досвіду та світосприйняття, а з іншої сторони художник нав'язує нам своє бачення світу. Саме складність розуміння сучасного мистецтва не дозволяє вивчати в загальноосвітніх школах.

Якщо говорити про необхідність цілеспрямованого вибору методів використання наочності на уроці і якості використовуваних репродукцій, які підбирає вчитель для реалізації теми уроків, то діти повинні вивчати мистецтво методом спостереження та аналізу оригіналу художнього твору. На великий жаль в багатьох містах України не так багато галерей та музеїв, які можуть відвідати учні разом з вчителем. Більшість вчителів образотворчого мистецтва просто не хочуть клопотатися з організацією походу у виставкову залу. Звичайно, ця форма знаходиться в області позаурочної діяльності, але без поглиблення базового змісту уроків неможливе повне сприйняття мистецтва в цілому. Можна годинами дивитися на фото квітки, та поки ти не побачиш її наживо – не зрозумієш всієї її краси. Зрозуміло, що вчитель не може принести в клас оригінал художнього твору. Проте, при неможливості відвідання мистецьких закладів, вчитель може на власному прикладі продемонструвати художні прийоми, якщо він принесе на урок професійно виконаний зразок або оригінал пейзажу, портрету або натюрморту, виконаного ним самим. Прояв активності вчителя в цьому напрямку, власна мотивація до актуалізації сучасного культурологічного знання і впровадження цих інновацій в навчально-виховний процес дозволяє розширювати діапазон форм естетичного виховання не тільки учнів, а також колег і батьків учнів.

Формування мотивації до творчих занять, підтримка самостійної продуктивної діяльності і допомога у виборі своєї «теми», актуальною і цікавою для самої дитини є методичною проблемою створення системи індивідуального

розвитку конкретного учня, що дозволяє відстежувати особистісні результати творчого зростання учня протягом усього його шкільного життя. Це набагато складніше, ніж провести групове заняття із загальною темою і з колективним творчим продуктом у вигляді декоративного панно, яке стане тільки «тимчасовим» декором шкільної аудиторії[1].

Споживацьке ставлення до творчої праці учнів і спекуляція результатами дитячої творчості є однією з проблем морального виховання, навіть не учнів, а самих вчителів. Нікому не секрет, що в більшій мірі участь робіт школярів в дитячих творчих конкурсах є не формою підтримки творчого реноме дитини, скільки способом підтримки атестаційного портфоліо вчителя. Такі приховані мотиви вчителя, які організовують учнів до участі в конкурсах, спотворюють виховну і розвиваючу функцію дитячих творчих конкурсів, ламають дитячу психіку обдарованих дітей.

Виховання людини-творця, який вміє з інтересом, відповідальністю, любов'ю та натхненням робити свою справу, - важлива задача сучасної школи. Ця обставина потребує відповідної постановки викладання образотворчого мистецтва у школі. Його не варто обмежувати лише одним естетичним вихованням або, навпаки, навчання лише одним азам образотворчої грамоти. Сучасне розуміння цілей навчання образотворчому мистецтву включає в себе широкий круг задач для розвитку сприйняття, мислення, придбання знань в області мистецтва, оволодіння практичними навичками образотворчої діяльності.

Отже, нами було розкрито проблему викладання дисципліни образотворчого мистецтва в загальноосвітніх школах; проблему навчання та естетичного виховання учнів засобами вивчення базової художньої грамоти та важливість активності вчителя у застосуванні сучасних методів навчання та виховання дітей. У процесі дослідження виявлено, що урок образотворчого мистецтва розглядається як вагомий важіль розвитку світосприйняття у дитини. Важливість і значимість образотворчого мистецтва для розвитку більшості психологічних компонентів, необхідних для усвоєння інших загальноосвітніх дисциплін. Значення сучасного мистецтва у формуванні навчальної програми. Вплив на естетичний та художній розвиток дитини позаурочної діяльності.

Список використаної літератури

1. Алексеева С.О. Мистецтвознавство – підручник, М: Мистецтво, 1964 – 77с.
2. Амиров С. Н., Омаров Х. Г. Навчання образотворчому мистецтву, проблеми та шляхи їх вирішення – стаття, 2016.
3. Скляренко Г. Я. Сучасне мистецтво України. Портрети художників, К: ArtHuss. 2016 – 376 с.
4. Чолева Н. М. Видатні російські художники-педагоги. Книга для вчителя. М.:Просвещение, 1991 – 416 с.

РОЗДІЛ IV

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

С. В. Антоненко,
старший вчитель, вчитель вищої категорії,
вчитель початкових класів,
(Коростенської міської гімназії Житомирської області)

Формування емоційного інтелекту на уроках літературного читання в початкових класах

Зростаюча потреба суспільства в людях, здатних творчо підходити до будь-яких змін, нетрадиційно і якісно вирішувати існуючі проблеми, обумовлена прискоренням темпів розвитку суспільства і, як наслідок, необхідністю підготовки людей до життя в умовах, що швидко міняються.

Особливу важливість і актуальність розвитку емоційного інтелекту людина набуває в молодшому шкільному віці, оскільки саме в цей період йде активне емоційне становлення дитини, вдосконалення її самосвідомості і уміння встати на позицію партнера, враховувати його потреби і почуття. Під час навчання дитини в початковій школі відбувається інтенсивний розвиток дитячого організму. У молодшого школяра при вступі до школи змінюється спосіб життя, з'являються нові цілі, усе це призводить до значних змін емоційного життя дитини. На відміну від дошкільного віку у молодших школярів з'являються нові переживання, виникають нові завдання і цілі, народжується нове емоційне відношення до сторін дійсності і явищ що відбуваються навколо нього. Перший час молодшому школяру не під силу участь в учбовій діяльності на уроках, йому важко дається спілкування з учителем і колективом в процесі навчання, оскільки це вимагають великій стриманості в почуттях.

Таким чином, для успішної адаптації в суспільстві дитина повинна мати розвинений емоційний інтелект та вчитися орієнтуватися на іншу дитину, враховуючи її емоційний стан. Можна виділити наступні особливості розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів: легка чуйність на події, що відбуваються; безпосередність і відвертість вираження своїх переживань; велика емоційна нестійкість; слабка усвідомлення своїх і чужих емоцій і почуттів. Ці особливості необхідно враховувати в освітньому процесі.

Тому, актуальність цієї проблеми визначається тим, що на даний момент у вчителів початкових класів немає конкретної методики для вивчення емоційного інтелекту, оскільки відсутня єдина концепція дослідження емоційного стану учнів в молодшому шкільному віці [4].

Що таке емоційний стан? Емоційний інтелект є у кожної людини, однак не у всіх він досить розвинений. Під емоційним інтелектом ми розуміємо впевненість у собі, здатність розпізнавати свої емоційні стани, самоповагу, здатність самостійно реагувати на зовнішні подразники та контролювати свої емоційні стани. Отже, емоційний інтелект—спроможність сприймати емоційний імпульс, розгледіти таємні почуття іншої людини чи згладити гострі кути у стосунках. Звичайно, можна вважати, що інтелект не пов'язаний з емоціями, і навпаки емоції не мають ніякого відношення до рівня інтелекту, але на мою думку, емоційний інтелект — це єднання

емоційного з інтелектуальним, іншими словами, ці дві складові тільки при спільній дії можуть дати результат.

Чого ж ми маємо навчити дітей, формуючи емоційний інтелект?

- Вміння знаходити спільну мову з тими хто поруч;
- вміння володіти собою;
- вчити не бути невивічливою людиною, зазидующою, дволикою;
- вчити вміння захоплюватися природою;
- вчитись співчувати оточуючим;
- вчити вміння навчатися на власних помилках [1, с. 15].

В наш час важливо працювати над формуванням емоційного інтелекту. Навчальний процес в сучасній школі, я вважаю, повинен будуватися під таким гаслом «Школа з людським обличчям». Чому це так важливо?

Протягом останніх десяти років з'являються цілі низки репортажів, які привертають увагу до зростання емоційно неадекватності в суспільстві. Ці роки відзначилися напливом люті та відчаю. Для сучасності така фраза як «Порадуй мене» замінила радісну фразу «Гарного дня». Залежність між інтелектом і життєвим шляхом зрозуміла і майже аксіоматична. Але на життєві здобутки впливає і емоційна сфера людини. У школі діти повинні здобувати необхідні емоційні та соціальні навички, щоб навчитися тримати своє життя під контролем. Дитинство та юність – це такі найважливіші моменти, коли ми, учителі, маємо можливість сформувати необхідні емоційні звички учнів, які згодом керуватимуть життям [3,с.37].

На мою думку, школа повинна виховувати особистість, поєднавши серце і розум під час навчання. Тому я вважаю, що на уроках читання в початкових класах проблему формування емоційного інтелекту найлегше виховувати. Уроки літературного читання особливі. Там панує незвичайна емоційна атмосфера. Ось чому ці уроки можуть перетворюватися на повноцінний тренінг EQ. Для цього необхідно орієнтувати учнів на емоційний зміст художнього тексту, на виявлення тих художніх засобів, завдяки яким автор здійснює емоційний вплив на читача. Учитель, розвиваючи емоційну сферу учнів, розвиває їх позитивні емоції та ставлення до життя.

На уроках літературного читання потрібно працювати за такою формулою: «Уява + позитивні емоції = засвоєння інформації».

Саме на своїх уроках я прагну цього дотримуватися. Емоційний стан потрібно налаштовувати ще з привітання. Сприятливу морально —психологічну атмосферу забезпечать позитивні емоції вчителя. Саме результативність спільної роботи вчителя та учнів залежить від ефекту першого враження. Саме на початку уроку закладається і настрій спілкування – діловий, робочий чи дружній. Посмішка, доброзичливий погляд, настроєві фрази для початку занять, компліменти, привітання – побажання – це не марнування дорогоцінного часу. Радісне привітання знімає напругу і задає атмосферу довіри. На мотиваційному етапі обов'язково слід запланувати з'ясування емоційного стану школярів.

І на цьому етапі я застосовую прийоми: «Смайли», «Комплімент», «Обмін усмішками» (учні оцінюють свій емоційний стан).

На уроках літературного читання використовую сюжети Ксенії Симонової: «Чудо Різдва», «Україна». Вивчаючи вірші Л.Українки «Мамо, іде вже зима», або О.Олеса «Серед краси» пропоную учням, після опрацювання, передати свій емоційний стан малюючи картини на піску.

Усі люди полюбляють слухати цікаві історії. А що це означає? Щоб правильно побудувати розповідь, можна зачепити не тільки розум, а й емоції. Викликавши у слухача потрібні переживання, можна підвести їх до первинних висновків. Тому на уроках я застосовую метод «Сторітелінг». Яскравим прикладом сторітелінгу можна назвати історію про дитинство Л.Українки. Коли я розповідала про дитинство поетеси, учні без емоцій сприймали інформацію, пасивно. А після самостійного опрацювання тексту і після доповнень у дітей з'явилися емоції, відповідаючи на запитання вчителя:

- Як ви думаєте, чому дівчинка, «коли в серце біль доходив», не плакала?
- Які риси характеру допомагали їй перебороти біль?

Сторітелінг, як форма навчання в школі має величезну практичну користь: легке засвоєння матеріалу, розвиток уяви, самопізнання.

Тож не дивно, що з кожним роком він стає все більш популярним. Дійсно, сторітелінг - ефективний метод розвитку комунікативної компетентності сучасних учнів [5].

Після роботи над текстом пропоную дітям вправу «Щастя»

- Запишіть все, що у вас асоціюється зі словом «щастя» (зір: бачити навколишню красу; слух: чути звуки оточення; дії: можу самостійно виконувати дії).

Можна дітям запропонувати ще один із методів «Мудборд» (дошка настрою). Цей метод пропоную учням за декілька хвилин до закінчення уроку. Пропоную їм висловити свої враження, емоції від вірша, який вони щойно вивчили на мудборді — дошці настрою. Дошка нагадує колаж і працюють тільки спонтанні прояви емоцій. Саме учні фіксують свої почуття, настрої за допомогою ілюстрацій, кольорових текстів, цитат. Цю форму роботи доцільно проводити в групах.

Креативно створений мудборд відображає атмосферу прочитаного оповідання, відтворює почуття, які діти хочуть запам'ятати про автора і персонажів. Ці враження залишаються з юними читачами і підтримують їхнє бажання звертатись до улюблених творів [6].

Таким чином, щоб розвинути в дитини здатність до найбільшого відчуття щастя та успішної самореалізації, варто розвивати емоційний інтелект. Адже завдяки йому діти зможуть знайти баланс між розумом та почуттями, та наблизитись до відчуття гармонії у житті [2,с.481].

Список використаної літератури

1. Бредберри Т., Грибз Д. Эмоциональный интеллект 2.0.«Манн, Иванов и Фербер»,-2017. – 208 с.
2. Гоулман Д.Емоційний інтелект.Київ:Vivat,2019. – 512 с.
3. Древняк Ю.М., Толстая О.Ю. Методичний посібник «Розвиток емоційного інтелекту як передумова розвитку інноваційної особистості», 2018. – 93 с.
4. Социальная сеть работников образования [Електронний ресурс] . Режим доступу: https://nsportal.ru/detskiyad/raznoe/2019/02/17/metodiche_kie_rekomendatsii-razvitiie-emotsionalnogo-intellekta-detey
5. На урок [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/metod-storytelling-yak-zacikaviti-ditey-rozpozidayuchi-istori>
6. Освіта.ua [Електронний ресурс].Режим доступу:<http://ru.osvita.ua/school/method/780/>

Л. В. Артемій,
магістрантка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Специфіка формування читацьких інтересів у молодших школярів на уроках літературного читання

Як відомо, література збагачує духовний світ людини, виступаючи могутнім засобом розвитку багатьох психічних функцій (пам'яті, уваги, мислення), що є запорукою успішного навчання, тому дуже важливо прищепити дітям любов до читання якомога раніше. Саме початкова школа може вплинути на те, чи полюблять учні читати художні твори, чи, на жаль, назавжди залишаться байдужими до красного письменства. У "Державному стандарті початкової освіти" зазначено, що до ключових компетентностей належать: любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження [1, с. 48]. Тож формування читацького інтересу має стати пріоритетною метою навчально-виховного процесу в молодших класах.

На уроках літературного читання вирішується комплекс завдань: формувати в учнів соціальні, морально-етичні цінності; повноцінну навичку читання, уміння сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати тексти різних видів; застосовувати прийоми самостійної роботи з дитячими книжками; здійснювати пошук, добір інформації; ознайомлювати учнів із дитячою літературою різної тематики й жанрів; розвивати творчу літературну діяльність школярів [1, с. 48].

Термін "інтерес" латинського походження: *interest* – "мати значення". Лексема "інтерес" тлумачиться словником іншомовних слів як будь-яка спрямованість на значущий для людини предмет чи діяльність [4, с. 776]. Загальні риси інтересу такі: вибірковість, пізнавальна спрямованість, емоційна забарвленість, зацікавленість, допитливість.

Читацький інтерес є цінною якістю особистості; він співвідноситься з характером процесу читання, включає в себе працю, практичну та теоретичну діяльність, пізнання і творчість як вищий рівень діяльності. Найбільш активно читацькі інтереси формуються саме в початкових класах. Серед показників розвитку читацького інтересу в молодших школярів можна виділити позитивне ставлення до читацької діяльності; зацікавленість конкретними книгами; захоплення процесом читання. На уроках літературного читання учні вчать самостійної читацької діяльності, а саме:

- самостійно ознайомлюватися зі світом доступних їм книжок, з власної ініціативи шукати серед них ті, які щонайкраще задовольнятимуть їхні пізнавальні інтереси;
- вибирати потрібну книгу за окресленими педагогом показниками, співвідносити їх і на цій підставі робити загальний висновок про тематику, орієнтовний зміст, характер, кількість уміщених у них творів;
- самостійно опрацьовувати зміст дитячих книжок (різних типів і видів), у т. ч. значних за обсягом, довідкової літератури, дитячої періодики;
- набувають умінь здійснювати пошук, добір, систематизацію, узагальнення навчально-пізнавальної інформації, користуючись засобами бібліотечно-бібліографічної допомоги, довідково-інформаційним апаратом книжки, а також Інтернет-ресурсами дитячої бібліотеки.

Така діяльність сприяє і швидшому зануренню дитини в текст, який вона читатиме самостійно, а також формуванню стійкого читацького інтересу. Розвиток читацьких інтересів забезпечують ефективні методи навчання. Словесний метод містить усний виклад навчального матеріалу вчителем і реалізується в початковій школі через розповідь, пояснення, бесіду.

Так, на уроках формування читацьких інтересів широко застосовується розповідь: про письменників, про навколишній світ, про пізнавальні факти та ін. Зазвичай розповідь коротка, в межах двох-трьох, інколи – п'яти хвилин.

Пояснення застосовується для тлумачення літературознавчих понять, бібліографічного апарату друкованої літератури тощо. У початковій школі знайомство з поняттями здійснюється практично. Розповсюдженим різновидом словесного методу є бесіда, за допомогою якої вчитель підводить дітей до засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень, організує обговорення прочитаних книжок.

До практичних методів належать метод вправ та літературні ігри.

Найдоцільнішими вправами є такі:

- мотиваційно-орієнтовані, спрямовані на створення ситуації і мотиву спілкування, первинного уявлення про книги, періодичні видання, орієнтування в змісті, темі уроку та ін.;
- комунікативно-репродуктивні, націлені на усвідомлення жанру, розуміння слів та виразів; на відтворення прослуханого за зразком або на виразне читання тощо;
- змістовно-інформаційні, орієнтовані на осмислення тексту;
- тренувально-творчі, що передбачають роботу учнів як із текстом, так і з інформаційними засобами; закріплювальні, налаштовані на закріплення засвоєного матеріалу;
- контрольні, пов'язані з перевіркою вмінь, що свідчать про сформованість читацьких інтересів.

Метод літературної гри доцільно реалізувати на основі такої ігрової діяльності, яка допомагає визначати жанрові особливості твору, бачити його компоненти, відтворювати у своїй уяві прочитане, розуміти авторський задум і визначати свою позицію тощо.

Формуванню читацьких інтересів в учнів початкових класів сприяють наочні методи навчання, зокрема методи ілюстрування та демонстрації. Так, метод ілюстрування у процесі розвитку читацьких інтересів застосовується під час показу і сприймання предметів у їх символічному зображенні за допомогою книжок (титального листа), портретів та фотокарток письменників, звукозаписів (шум вітру, моря) тощо.

Нині активно застосовується відеометод, який передбачає застосування мультимедіа, мультфільмів, фільмів й Інтернету для "формування нових знань, їх контролю, закріплення, узагальнення й систематизації" [5, с. 106].

Провідним у формуванні читацьких інтересів є метод самостійної пізнавальної діяльності учнів: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частково-пошуковий, дослідницький метод і метод проблемного вивчення матеріалу. Читацька самостійність проявляється як у роботі над текстом, так і в певній читацькій діяльності. Наприклад, у 1 класі – знайти за зовнішніми ознаками книгу, принести й показати її в класі та ін.

Серед цих методів ми виділяємо репродуктивний, частково-пошуковий та проблемний. Репродуктивний метод можна використовувати під час згадування

авторів (творів), словникової роботи (повторити вимову слів), виразного читання (підготуватися до виразного читання), створення свого періодичного видання, переказу, опрацювання довідкової літератури, звітів про прочитані книги за алгоритмом тощо.

Частково-пошуковий метод на уроках читання реалізується на основі виконання творчих вправ, бесіди за змістом тексту з елементами вибіркового читання (прочитати опис), формулювання висновків на основі прочитаного (основної думки) або таких робіт, як: знайти початок речення чи речення, що підтверджує думку, потрібну книжку та інформацію з неї.

Метод проблемного викладу передбачає постановку вчителем перед учнями проблеми й визначення шляхів її розв'язання. На уроках це може бути завдання подумати, про що може йти мова в оповіданні, пригадати ледачих героїв із мультфільмів, послухати твір та вказати, це байка чи вірш тощо.

Для перевірки рівня сформованості читацьких інтересів застосовують метод контролю. Можна запропонувати учням тестові завдання закритої (із запропонованими відповідями, одна з яких є правильною) і відкритої форми (з вільно конструйованими відповідями).

Дидактичну концепцію, що складає основу формування читацьких інтересів молодших школярів на уроках літературного читання, реалізують форми практичної роботи (фронтальна, групова, індивідуальна). Під час роботи над формуванням читацьких інтересів доречно застосовувати як традиційні види уроків, так і нестандартні.

Частиною дидактичних засад є педагогічна технологія. У найбільш загальному сенсі під педагогічною технологією розуміється сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і komponування форм, методів, способів, прийомів та засобів навчання й виховання, тобто вона є своєрідним організаційно-методичним інструментарієм активного педагогічного процесу [3, с. 14–15].

Педагогічна технологія – це шлях формування читацьких інтересів у межах уроків літературного читання з урахуванням сукупності й послідовності методів і процесів, спрямованих на одержання запланованого результату.

Реалізація технології формування читацьких інтересів здійснюється поетапно. Сучасна система пробудження читацького інтересу передбачає три етапи навчання (за Н. Светловською): перший етап – підготовчий, який припадає на період навчання грамоти (1 клас); другий етап – початковий (2 клас); третій етап – основний (3, 4 класи) [2, с. 212–216].

Для *підготовчого* етапу характерне набуття початкових умінь працювати з книгою та текстом, слухання твору; на основі запитань учителя усвідомлювання змісту інформаційно-навчальних засобів, робота з ними (крім Інтернету). На першому етапі інтерес виявляється в умінні: а) правильно називати книгу (прізвище автора, заголовок); б) розуміти, про що чи про кого в ній розповідається (про тварин, рослин, дітей тощо); в) визначати, яка книга – твір, а яка книга – збірка; г) вказувати на структурні елементи книжок та ін.

Початковий етап передбачає напівсамостійну читацьку діяльність. Читання тексту (твору) реалізується через прослуховування та самостійне прочитування. Учні працюють із позатекстовими компонентами підручника "Літературне читання" та книжки; вчать самостійно визначати зміст кожного видання; вибирати потрібне з кількох запропонованих за ознаками, вказаними учителем; усвідомлювати не тільки тему, але й основну думку тощо. Школярі відповідають на запитання про

зміст інформаційно-навчальних засобів, працюють із ними, у тому числі з Інтернетом, за окресленими вчителем показниками.

Основний етап спрямовує на формування вмінь добирати й читати книги без допомоги вчителя поза класом; на колективне обговорення того, що діти прочитали заздалегідь. Читацьке коло поповнюється періодичними виданнями, електронними книгами, науково-популярною літературою та ін. За завданнями вчителя здійснюється робота з інформаційно-навчальними засобами.

Отже, аналіз дидактичних засад формування читацьких інтересів у молодших школярів на уроках літературного читання дає право на висновок про те, що діти на кінець навчання в початковій школі повинні бути обізнані з творчістю дитячих письменників; мати загальне уявлення про книжку та її складові (титульний лист, зміст, анотація та ін.); уміти вибирати книгу за її елементами (назвою, малюнком), орієнтуватися в жанрах, в одноосібних авторських книгах або в однотемних книгах різних авторів, вибирати книги за певною тематикою, інформацією (художня, наукова); цікавитися книгами в позаурочний час, тобто самостійно читати тощо.

Список використаної літератури

1. Копчук А. М. Виховання читацьких інтересів учнів / А. М. Копчук – К. : Т-во "Знання" УРСР, 1985. – 48 с.
2. Компаній О. В. Окремі аспекти формування читацького інтересу учнів початкових класів / О. В. Компаній // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Филология. Социальные коммуникации". – 2012. – № 1 (252.). – С. 212–216.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебн. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
4. Словник іншомовних слів / під ред. О. С. Мельничука. – К. : Голов. ред. Укр. Рад. Енцикл., 1985. – 776 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. : для студ ВНЗ / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 240 с.

І. М. Беліца,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Усатий В. Д.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Творчі здібності молодших школярів

Узагальнення отриманої інформації, перетворення її в гнучкі системи, які застосовуються за різних життєвих ситуацій, складаються у творче мислення, що пов'язане з індивідуальними здібностями особистості. Проголосивши людину найвищою цінністю, наша держава стала на шлях втілення педагогічної теорії та практики гуманістичних ідей, тому навчання в сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкриття закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності, творчості.

Виховання творчої особистості, розвитку її творчих здібностей завжди було в полі зору вчених. Різні аспекти творчості досліджували В. Дружинін, Я. Пономарьов, І. Семенов; її психологічні основи вивчали Л. Виготський, П. Гальперін, В. Крутицький, Г. Костюк; педагогічний аспект творчості став об'єктом розгляду Ю. Бабанського, І. Лернера, О. Савченко, М. Скашкіна.

Творчі здібності формуються протягом усього життя людини, проте в генезисі її становлення існують оптимальні сензитивні вікові періоди формування. Молодший шкільний вік є сприятливим для творчого розвитку дітей, їхніх здібностей до творчості. Саме в цей період активно розвивається уява, дар фантазувати, творчо мислити, проявляється дотепність, формується вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати діяльність.

У концепції загальної середньої освіти зазначено, що школа має плекати творчу особистість, здатну до самоосвіти й саморозвитку, критично мислячої, здатної опрацювати різноманітну інформацію, використовуючи набуті знання й уміння для творчого розв'язання проблеми [1].

Педагогічний словник дає таке визначення: свідомо, цілеспрямована, активна діяльність людини, спрямована на пізнання та перетворення дійсності, створення нових, оригінальних предметів, витоків того, які ніколи ще не існували, з метою вдосконалення життя суспільства [2].

Докладний аналіз питань творчості здійснив П. Енгельмеєр, який виділив у творчому процесі три основні компоненти: інтуїтивний, дискурсивний, активний і відповідно до них виділив фактори особистості, що дають змогу вважати її творчою, а особистість водночас інтуїтивує, розмірковує й діє [3].

Для розвитку творчих здібностей велике значення має розвиток психічних процесів – пам'яті, уваги, уяви тощо. Саме ці якості, за даними психологів, – основа для розвитку продуктивного мислення, творчих здібностей.

Розвиток навичок читання й письма молодшого школяра є складним процесом, який залежить від соціокультурного контексту. Діти набувають основи грамотності, взаємодіють з батьками, братами, сестрами, вчителями, однолітками тощо. Характер цих взаємодій і їх роль у розвитку грамотності можуть бути різними. Батьки найбільше долучаються до цього процесу завдяки постійному спілкуванню з дітьми. Як свідчать дослідження, школярі по-різному реагують на активні заняття читанням зі своїми однолітками і вчителями. Педагог допомагає дитині в навчанні читати й писати. Взаємодія з однолітками в невимушеній обстановці дає змогу обговорити проблеми, ділитися своїми думками, переживаннями, виробляти необхідні навички. Школярі більше розмовляють з однолітками, ніж під час роботи з учителем. Соціальні взаємодії дітей створюють більше передумов для набуття грамотності, ніж спільне обговорювання за допомогою мовлення.

Успішність розвитку творчих здібностей у процесі мовленнєвої діяльності забезпечується дотриманням дидактичних умов:

- активізації мовленнєво-творчої діяльності початківців на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду;
- формування в молодших школярів навичок довільної візуалізації мисленнєвих образів;
- забезпечення вербалізації уявлень на основі мовленнєво-творчої діяльності;
- залучення учнів до предметно-пластичної діяльності з метою матеріалізації образів.

Розвитком творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови сприяє виконання різноманітних творчих вправ. Так, вивчаючи розділ "Будова слова", пропонуємо вправи на відновлення слів за схематичною будовою. Учні добирають таке слово, яке можна замінити групою слів, наприклад: *людина, яка читає, – читач; яка співає, – співак*; інша група завдань творчих, дібрати синоніми

до слова *йти, полетіти*, як змінилася семантика речень. Наприклад, хлопці і дівчата пішли в ліс на прогулянку.

Учні початкових класів засвоюють лише деякі лексичні відомості, зокрема практично ознайомлюються з прямим і переносним значенням слова, багатозначністю, синонімією та антонімією. Творчі вправи з лексики передбачають самостійне складання словосполучень, речень із потрібним словом, ведення слова в текст, сформованого за опорними словами, складати тексти-розповіді, опис чи міркування за спостереженням, малюнком чи сюжетними картинками [4].

Основними видами творчих вправ у процесі вивчення орфографії є творче списування й творчі диктанти. Прикладами на цей вид робіт можуть бути зміна форми слова, доповнення речення, робота з деформованим матеріалом, переконструювання словосполучень, речень, текстів. Творчими називають диктанти, перекази, метою завдань яких є перебудова речень, їх складання, але щоб вони були досконалими, стилістично вправними. Часто на уроках здійснюється написання творів різних типів (за запропонованим початком, твори-мініатюри, твори-описи).

У практиці роботи початкової школи використовується прислів'я і приказки, загадки. Створення прислів'їв – надзвичайно корисний і цілком доступний для молодших школярів вид словесної художньої творчості. Великі можливості для розвитку мовлення учнів, їх творчої уяви закладені в роботі над загадками. Складаючи загадку, діти концентрують увагу на конкретному предметі, його ознаках, найважливіших, найсуттєвіших. Почати складати загадки можна на основі текстів-описів, на основі яких діти вгадують, про що чи кого цей текст [5]. Таким чином, складання молодшими школярами прислів'їв і загадок розвиває їх творчі здібності, кмітливість, пам'ять, спостережливість, вдосконалює їх мовленнєві вміння. У результаті виконання вправ і завдань відбувається збагачення словникового запасу учнів, розвиток уяви і творчої фантазії.

Отже, творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які відповідають вимогам певного виду навчально-творчої діяльності та зумовлюють рівень результативності цієї діяльності. А рівень творчих здібностей є складною педагогічною проблемою, яка може бути успішно розв'язана на основі створення оптимальних умов для її розвитку.

Список використаної літератури

1. Коцепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Педагогічна газета. – 2002. – № 1. – С. 3.
2. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник / М. Д. Ярмаченко. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
3. Психологическое развитие младших школьников / под. ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1990. – 168 с.
4. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
5. Шевчук Т. О., Пелешок Е. Х. Робота з прислів'ями та загадками на уроках української мови в початкових класах / Т. О. Шевчук, Е. Х. Пелешок // Вісник ЖДУ імені І. Франка. – 2001. – № 8. – С. 32–34.

Ю. В. Бугасенко,
студентка ННІ педагогіки;
В. Ю. Підгурська,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування лексичної компетентності учнів початкових класів на уроках рідної мови

Нові освітні стандарти орієнтують вчителів початкових класів на те, щоб не тільки давати знання, а й вчити користуватися ними. Оскільки саме знання разом з уміннями формують у здобувачів освіти ті життєві компетентності, які потрібні для успішного майбутнього. Саме тому освітній процес має здійснюватися в рамках компетентнісного підходу.

Головною категорією компетентнісного підходу в освіті є поняття *компетентності*. За визначенням М. Головань, "компетентність – це володіння компетенцією, що виявляється в поєднанні знань, умінь, навичок, досвіду і особистісних властивостей, які обумовлюють здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях" [2, с. 27].

Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів лінгвометодисти розглядають у контексті проблем шкільної мовної освіти в Україні, основними аспектами якої є забезпечення пріоритету української мови як державної, створення умов для розвитку особистості учня вже з перших днів перебування в школі. На думку Н. Горбунової, "лексична компетентність – це здатність миттєво викликати з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово в мовленнєвий ланцюг" [3, с. 87]. Слід зазначити, що в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти під лексичною компетентністю розуміється "знання і здатність використовувати мовний словниковий запас" [4, с. 7].

У працях провідних учених досліджувалися різні аспекти проблеми формування лексичної компетентності учнів, зокрема: психологічні засади розвитку мовлення (Л. Виготський, М. Жинкин, І. Зимня, О. Леонтьєв, І. Синиця); збагачення словникового запасу учнів (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Голуб, Л. Кулибчук, Т. Коршун, Л. Сугейко); комунікативний аспект навчання української мови (Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, Л. Мацько, М. Пентилюк, Н. Сіранчук, І. Хом'як, О. Хорошковська та ін.).

З перших днів перебування дитини в школі починається цілеспрямований процес удосконалення дитячого мовлення на лексичному рівні. Науковці стверджують, що обсяг пасивного словника шестирічної дитини становить 3-4 тисячі слів. У процесі навчання в початкових класах словниковий запас дитини збільшується в 2-3 рази. Разом із кількісним поповненням збагачується словник і якісними змінами. Вони стосуються уточнення значення слів, засвоєння їх смислових відтінків, розуміння явищ синонімії, антонімії, багатозначності слів, уживання фразеологізмів тощо. Загалом, змінюється ставлення дітей до слова, посилюється увага до найтонших відтінків його семантики, звукової оболонки, сфери вживання. У школярів виробляється лексичне чуття, смак до точного й виразного слова [1, с. 171].

Учитель у процесі роботи над уточненням та розширенням словника має дотримуватися таких методичних рекомендацій:

- робота над збагаченням мовлення учнів повинна бути систематичною й органічно вливатися в зміст і структуру кожного уроку;
- під час відбору слів для активного засвоєння і прийомів словникової роботи варто враховувати вік учнів та рівень їхнього мовленнєвого розвитку;
- необхідно усією системою роботи підтримувати й розвивати інтерес учнів до нових слів, їх семантики й етимології;
- словникова робота повинна розвивати в учнів потребу в спілкуванні українською мовою, забезпечувати усвідомлення важливості поповнення свого лексичного запасу й необхідності досконало володіти мовою [5].

Оскільки збагачення словникового запасу здобувачів освіти залишається основним напрямом лексичної роботи, на уроках української мови слід систематично використовувати вправи й завдання, що сприятимуть формуванню в учнів лексичної компетентності. До таких вправ методисти відносять:

- вправи, пов'язані з роботою над значенням слова (запис тлумачення лексичного значення; розпізнавання слова за його тлумаченням; добір слів, що утворюють семантичне поле основного слова тощо);
- вправи, спрямовані на попередження, знаходження, виправлення лексико-семантичних і лексико-стилістичних помилок (показ лексичної сполучуваності, відображення сфери стилістичного вживання слова тощо);
- вправи, пов'язані з розмежуванням різних значень багатозначного слова на синтаксичній основі (зіставити два види полісемічного слова й знайти до одного з них семантичне поле, за поданим тлумаченням розмежувати різні значення слова тощо);
- вправи, спрямовані на семантизацію значень слова на основі його семантичних зв'язків (знайти у тексті до одного із значень багатозначного слова родовидові, синонімічні, антонімічні ряди та ін.);
- вправи, спрямовані на актуалізацію семантизованого слова (скласти словосполучення, речення, написати твір-мініатюру та ін.);
- вправи, що попереджають лексичні помилки.

У контексті досліджуваної проблеми не можемо обійти увагою проблему лексичних помилок. Так, М. Вашуленко до лексичних помилок відносить: повторення слів, що зумовлене бідністю словникового запасу; неточне вживання слова внаслідок неправильного розуміння його значення; порушення правильної сполучуваності слів; уживання слів без урахування їх емоційно-експресивного та оцінного забарвлення; вживання діалектних слів і словосполучень [1, с. 327–328].

Моніторинг лексичних помилок у мовленні учнів дає підстави виокремити ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, що зумовили ці порушення. Йдеться про такі, як: відсутність україномовного середовища, засилля суржику; популяризація помилок у ЗМІ, інформаційних джерелах в Інтернеті тощо; відсутність культуромовного середовища в умовах позааудиторного режиму; брак мовленнєвих авторитетів у неформальній та інтимно-сімейній сферах спілкування; відсутність у практиці роботи учителів початкових класів цілісної методичної системи, спрямованої на формування лексичної компетентності учнів на уроках рідної мови [6, с. 44].

Отже, цілеспрямована й систематична лексична робота на уроках української мови в початковій школі суттєво впливає на формування загальної культури всебічно розвиненої, соціально активної особистості, готової до максимально ефективної участі в мовленнєвому спілкуванні.

Список використаної літератури

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23–30.
3. Горбунова Н. В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях / Н. В. Горбунова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2010. – Вип.8. – С. 85–91.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. вид. С. Ю. Николаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Крохмальна Г. І. Психолого-педагогічні засади роботи над збагаченням лексичного запасу молодших школярів на уроці української мови / Г. І. Крохмальна, Х. Т. Герич // Молодий вчений. – 2018. – № 10 (1). – С. 70–73.
6. Підгурська В. Аналіз типових мовних помилок у мовленні майбутніх учителів початкових класів / В. Підгурська // УМЛШ. – 2013. – № 3. – С. 39–44.

Т. В. Войналович,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Гордієнко О. А.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Роль засобів театралізації на уроках літературного читання у розвитку мовлення учнів

Ухвалення нового Закону "Про освіту" та затвердження нового Державного стандарту початкової освіти регулюють основні засади нової освітньої системи, головною метою якої є створення школи, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Метою початкової освіти стає всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [2, с. 1].

Поряд з іншими, серед ключових компетентностей виділяють вільне володіння державною мовою, що передбачає, зокрема, любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження та інноваційність, тобто відкритість до нових ідей, ініціювання змін, формування знань, умінь, ставлень, що забезпечують подальшу здатність успішно навчатися та проводити професійну діяльність [2, с. 2].

Спільними для всіх компетентностей в новій системі освіти є так звані наскрізні вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати

ризика, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Як бачимо, на сучасному етапі багато уваги приділяється пошуку перспективних підходів до вирішення проблеми гуманізації процесу виховання, стимулювання пізнавальної активності учнів, накопичення досвіду їхньої творчої діяльності. У реалізації цього складного процесу важлива роль належить розвитку творчих здібностей.

Великого значення набуває формування в учнів творчого потенціалу, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. У сучасному житті на перший план виходить особистісний розвиток, усе ширше впроваджуються елементи особистісно-зорієнтованого навчання. Саме в умовах особистісно-зорієнтованого навчання відбувається становлення таких важливих якостей особистості, як рефлексивність, спонтанність, критичність мислення, вміння працювати з інформацією, спілкуватись та нести відповідальність за наслідки власних дій [1, с. 6].

Розвиток творчих здібностей стимулює розвиток умінь використовувати знання в нестандартних ситуаціях, а також усіх психічних процесів. Зокрема, розвиток мислення розвиває вміння узагальнювати, перетворювати знання в гнучкі системи, творчо аналізувати ситуацію.

Проблема розвитку творчості і творчих здібностей учнів хвилювала мислителів різних часів, починаючи ще з Платона, Сократа, Ксенофана, А. Шопенгауера, І. Канта та ін. Античні мислителі пов'язували творчість зі сферою багатогранної людської діяльності, що постійно змінюється. Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає творчість як постійного супутника розвитку дитини (Л. Виготський); як діяльність, у результаті якої створюється щось принципово нове, оригінальне, що тією чи іншою мірою відбиває індивідуальні нахили і здібності людини (І. Волнов); як процес створення, відкриття чогось нового, раніше невідомого для конкретного суб'єкта (В. Моляко); як особистісно-орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів, як похідну інтелекту, яка проходить крізь призму мотиваційної структури (С. Сисоєва).

Психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості розглядаються в дослідженнях вітчизняних учених: Б. Ананьєва, В. Андрєєва, Ю. Бабанського, І. Беха, Д. Богоявленського, С. Сисоєвої, Н. Лейтес та в роботах зарубіжних науковців: Г. Айзенка, А. Маслоу, Д. Шеренберга, А. Олпорта, К. Роджерса та ін. Психологічні основи творчості, механізм творчого мислення – уява, фантазія, співвідношення чуттєвого та раціонального у творчому процесі розкриваються у працях відомих психологів Л. Виготського, О. Леонтьєва, В. Моляко, В. Рибак, С. Рубінштейна. Аспекти формування творчої уяви досліджував І. Павлов. Також великий внесок у розвиток науки про творчі здібності зробили вчені Б. Теплов, Л. Виготський, І. Лернер, С. Сисоєва, які стверджували, що навчити творчості можна практично всіх дітей завдяки інтересу до знань.

У молодшому шкільному віці важлива роль належить самовираженню дітей через власну художньо-творчу діяльність. Ураховуючи психофізіологічні особливості школярів цього віку, необхідно залучати їх до творчої діяльності в образотворчому, музичному, театральному та інших видах мистецтва.

Саме театр є синтетичним видом мистецтва, що поєднує в собі музику, танець, спів, художнє читання, хореографію та інші види мистецтва. У синтезі мистецтв діти набувають життєвого досвіду, розвивають особистісно-ціннісне ставлення до

мистецтва, збагачують світогляд, розвивають мовленнєву діяльність. Театральне мистецтво дозволяє стимулювати школярів до образного і вільного сприйняття навколишнього світу (людей, культурних цінностей, традицій, природи). За його допомогою дитина вчиться поважати чужу думку, бути терпимою до різних точок зору, вчиться фантазувати, уявляти, спілкуватися з оточуючими, звикає долати труднощі, ставити завдання та розв'язувати їх [3, с. 4].

Найкоротший шлях до емоційної розкритості дитини, позбавлення її затисків, стимулювання художньої уяви, здатності до образного й вільного сприйняття навколишнього світу – через гру, фантазування, творчість, театралізовану діяльність.

Таким чином, театралізована діяльність дозволяє кожній дитині проявити власну активність, повністю розкрити емоційні можливості, розгальмувати рухи, підвищити самооцінку, покращити пам'ять, збагатити словниковий запас, тобто виховати інтелектуально та духовно розвинену особистість. Це стає можливим за умови систематичного застосовування театралізації під час навчального процесу. Адже театралізація є грою, через яку дитина має змогу пізнавати світ.

Як показують наші спостереження, якість знань під час використання театралізації значно зростає, адже театральна педагогіка враховує потреби учня, пристосовує методику до навчальних можливостей дитини, стимулює розвиток і саморозвиток школяра, дбає про емоційне благополуччя, зосереджує увагу на навчальному діалозі, співпраці, співтворчості між учителем і учнями.

Отже, використання засобів театралізації сприяє розвитку мовлення та формуванню ключових компетентностей молодших школярів в умовах нової освітньої системи.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Наукове розуміння особистості як основи ефективності виховного процесу / І. Д. Бех // Початкова освіта. – 2000. – № 2. – С. 2–6.
2. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua>.
3. Михайленко С. А. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів засобами театального мистецтва / С. А. Михайленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/82.pdf>
4. Жовнір-Коструба С. Читання і розвиток мовлення / С. Жовнір-Коструба, Н. Жовнір-Івасько, О. Жовнір // Початкова школа. – № 9. – 1998. – С. 50.

Ю. П. Грибан,

студентка гуманітарно-педагогічного факультету
(Національний університет біоресурсів і природокористування);
науковий керівник – директор ННЦ
виховної роботи і соціального розвитку
кандидат психологічних наук, доцент **Ржевський Г. М.**
(Національний університет біоресурсів і природокористування)

Новий підхід до викладання мистецьких дисциплін у Новій українській школі

Реформування освіти – одне з актуальних питань, довкола якого точаться дискусії. Суспільство поділилося на два табори: тих, хто "за", адже система освіти є застарілою та неефективною, та тих, хто "проти", оскільки впровадження кардинально нових аспектів тягне за собою низку проблем.

Безперечно, формування ефективної системи освіти є завданням складним і надзвичайно відповідальним, але все це робиться заради того, щоб діти отримували якісне навчання, усвідомлювали свою соціальну значущість із самого дитинства та уміли взаємодіяти з соціумом.

Саме тому Міністерство освіти і науки розробило реформу, метою якої є створення школи для XXI століття – НУШ (Нової української школи), яка даватиме учням не тільки знання, котрі на сьогодні швидко застарівають, адже з неймовірним розвитком сучасних технологій і суспільства, інформаційний потік не може стояти на місці, а й вміння критично мислити, "не загубитися" серед виру інформаційного простору та застосовувати ці навички у власному житті.

МОН оприлюднило формулу нової школи, яка складається із дев'яти компонентів: 1) компетентності (потрібні для успішної самореалізації); 2) умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; 3) наскрізний процес виховання; 4) децентралізація та ефективне управління, як результат – автономія; 5) педагогіка партнерства між учнем, учителем і батьками; 6) дитиноцентризм; 7) нова структура школи, яка дає змогу засвоїти новий зміст і набуті компетентності для життя; 8) справедливе фінансування і рівний доступ до освіти; 9) сучасне освітнє середовище [2, с. 20]; стверджуючи, що при дотриманні яких можна вибудувати сучасну європейську освіту.

Оскільки НУШ спирається на суб'єкт-суб'єктні відносини й підтримує ідею, що батьки можуть обирати навантаження і предмети для своїх дітей, це означає, що деякі дисципліни недооцінюються. Варто зазначити: інтерес до системи викладання може мати негативні наслідки, адже іноді рідні люди не розуміють значення тих чи інших предметів для розвитку їхньої дитини.

Досить часто можна почути від учнів шкіл та й самих батьків, що такі предмети, як "Образотворче мистецтво", "Трудове навчання" та "Музика" взагалі не потрібні в розкладі й тільки забирають час, який можна було б провести з користю. Вони не розуміють, для чого ці дисципліни потрібні, бо знання з математики чи іноземної мови очевидні: їх можна застосовувати щоденно.

Чому так відбувається? Яка причина "непопулярності" даних предметів? Першою і найголовнішою підставою є архаїчна система освіти та викладання, яка відстає на десятиліття від сьогодення і його потреб, тобто вона не орієнтована на сучасну людину. Оскільки педагоги працюють із поколінням Z, вони мають знати їхні психологічні особливості й розуміти, що педагогічні підходи, які використовувались раніше, зараз не будуть працювати.

Ні для кого не секрет, що нинішні дівчата і хлопці вже не уявляють своє життя в режимі offline без улюбленого гаджету в руці. За даними компанії з дослідження ринку "Childwise", діти віком від 5 до 16 років проводять перед екраном у середньому шість із половиною годин на день, порівняно з приблизно трьома годинами, зафіксованими у 1995 році.

Щороку для цього звіту (який автори не викладають в інтернет) проводиться опитування близько 2 тисяч дітей віком від 5 до 16 років [3].

Це не окрема віртуальна реальність, а спосіб життя, що відрізняється від способу життя їх батьків і тим більше вчителів. Тому ще одним важливим аспектом є вміння педагога зацікавити, адже якщо дітям стає нудно чи в них обмаль інформації, вони починають "сидіти в інтернеті" – це ж "кращий" варіант проведення часу там, де вирує "реальна" дійсність.

Тож як потрібно викладати мистецькі дисципліни поколінню Z? Педагогіч-практики зарубіжних країн (Франції, Німеччини, Великобританії та Фінляндії) вважають що образотворче мистецтво допомагає не тільки зрозуміти культурний, мистецький світ Батьківщини та інших культур, при цьому розвиваючи уяву, фантазію, мислення, а й прищепити навички самостійності та любові до праці. Саме тому, наприклад, британські вчителі надають учням максимум самостійності; для всебічного розвитку дітей вони регулярно проводять освітні екскурсії в музеї та картинні галереї, постійно організовують походи в театри й кіно [4].

Соціальною вимогою до фінського вчителя є те, що він має спрямовувати дітей на усвідомлене навчання й розуміння того, що школярі можуть впливати на власний успіх, а також залучати учнів до експериментів, досліджень, активної співучасті і взаємодії з дорослими та з іншими дітьми. Відправна точка дитячих досліджень – явища та події, тісно пов'язані із середовищем життя дітей та з їхнім набутим досвідом. Також у фінській школі вивчають тільки те, що може знадобитися в житті; вважають, що школа має навчити дитину головного – самостійного майбутнього успішного життя [1].

Звичайно, такі школи мають спеціальне обладнання та класи: профільні й наукові лабораторії, студії для заняття мистецтвом.

Відзначимо, що європейський досвід викладання мистецьких дисциплін вивчали І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, І. Зимня, Л. Мітіна, О. Овчарук, Г. Пустовіт та багато інших науковців.

Безперечно, так швидко в наших українських школах не з'являться відповідні класи, облаштовані згідно з європейським стандартом, але якщо правильно розглянути та розумно використати інформацію, то найголовніше, про що свідчить зарубіжний досвід, – це правильно вибудувати систему уроку та бути на одній хвилі з учнями, як-от Ігор Хворостяний, учитель Новопечерської школи міста Києва. Педагог стверджує, що можна й потрібно подавати інформацію цікаво, проводити паралелі з сучасними героями фільмів, мультфільмів та інтернету, якими цікавляться діти та підлітки, тобто підносити інформацію у новому світлі. Не треба забувати, що оскільки покоління Z найкраще сприймає і запам'ятовує візуальні образи, то використовувати їх, розробляти командні проекти, проводити майстер-класи та виїзні заняття: у музеях, бібліотеках, музичних залах, майстернях – це і є запорука успішного заняття.

Отже, робота над створенням ефективної методики викладання мистецьких дисциплін важка, командна, але спираючись на зарубіжний досвід та прагнучи вивести українську освіту на новий рівень, можна досягти реальних змін. Нова українська школа має виховати всебічно розвиненого індивіда, який після завершення освіти стане цілісною особистістю, здатною до критичного мислення; патріота своєї Батьківщини з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати рішення та відповідати за них; людину, котра в майбутньому стане конкурентоспроможною на ринку праці, зможе зробити значний внесок у розвиток державної економіки.

Список використаної літератури

1. Кіреєва Н. Загадки фінської школи : менше вчишся – більше знаєш? / Н. Кіреєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.schoollife.org.ua/zahadky-finskoji-shkoly-menshe-vchyshsya-bilshe-znajesh/>

2. НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА : Концепції Нової української школи : простір освітніх можливостей / Л. Гриневич, О. Єлькін, С. Калашникова та ін. ; за ред. М. Грищенка. – [б. м.] : [б. в.], 2016. – 20 с.
3. Скільки часу діти проводять перед екраном // BBC NEWS [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.bbc.com>
4. Становлення та розвиток системи освіти в Англії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : //ukrbukva.net/page,30,84459-Stanovlenie-i-razvitie-sistemy-obrazovaniya-v-Anglii.html](http://ukrbukva.net/page,30,84459-Stanovlenie-i-razvitie-sistemy-obrazovaniya-v-Anglii.html)

Г. М. Гуменюк,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Підлужна Г. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Виразність читання як важлива складова формування читацької компетентності

У змісті сучасної початкової освіти читанню належить значна роль, адже цей предмет багатofункціональний. Метою курсу літературного читання є розвиток особистості молодшого школяра засобами різних видів читання; формування читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей [1, с. 255]. Читання рідною мовою є потужним засобом виховного й розвивального впливу на особистість читача.

Проведений аналіз науково-методичної літератури за обраною темою дає можливість констатувати, що впродовж останніх десятиліть проблему формування якостей читання в молодших школярів досліджувала значна кількість вітчизняних учених та педагогів (Б. Буяльський, Л. Іванова, А. Капська, Г. Олійник, О. Савченко, Н. Скрипченко, І. Федоренко та ін.). Однак аналіз спеціальної літератури з питань виразного читання дає підстави зробити висновок, що деякі аспекти цієї проблеми все ще залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, більшої уваги, на наш погляд, потребує методика формування цієї важливої якості читання в молодших школярів, адже виразне читання як спосіб знайомства з художньою літературою допомагає їм зрозуміти, що в слова є не тільки конкретно-предметне, номінативне значення, але й внутрішній, зображувально-виражальний, образний смисл, який і спонукає до сприйняття художнього твору як явища мистецтва.

Актуальність порушеної проблеми й зумовила вибір теми нашої публікації. **Мета статті** – розглянути окремі лінгвометодичні аспекти розвитку виразності читання в молодших школярів.

Уже тривалий час у методиці навчання учнів початкових класів існує такий термін, як "якості читання". Їх чотири: усвідомленість, правильність, швидкість та виразність. Ці якості взаємопов'язані та взаємозумовлені. Удосконалення однієї з них веде до покращення іншої. Виразне читання – один із важливих етапів у вивченні художньої літератури. Це необхідна передумова досягнення багатств словесного мистецтва. Виразне читання забезпечує цілісне й емоційне сприйняття художнього твору, тому що породжує естетичне співпереживання. Враження, яке справляють на дітей майстерно відтворені читцем художні образи, викликає особисті асоціації, оживляє уяву, дає поштовх розвитку фантазії, почуттів і думок.

До виразного читання учнів готують, починаючи з добукварного періоду, зокрема, коли діти разом з учителем вивчають вірші напам'ять. Навички виразного читання поглиблюються в букварний та післябукварний періоди навчання грамоти, коли діти вчать вільно читати цілими словами, правильно їх наголошувати, робити паузи, інтонувати речення тощо. Виробленню навичок виразного читання сприяють артикуляційні вправи, чистомовки, скоромовки, вправи для вироблення фонематичного слуху та ін.

У 2–4 класах виразне читання необхідно вдосконалювати, звертаючи увагу школярів на емоційне відтворення ними художнього тексту. У цей період навчання особлива увага звертається на вдосконалення навичок усвідомленого, правильного, виразного та швидкого читання. Ці якості тісно взаємозв'язані. Правильним читання можна вважати тоді, коли школяр безпомилково вимовляє всі звуки рідної мови, правильно ставить наголос у словах, не повторює окремих звуків, складів, чітко вимовляє закінчення слів, не пропускає слів у рядках чи самих рядків. Учителеві доцільно вести облік цих учнівських помилок і визначати в кожному окремому випадку необхідні прийоми їх виправлення. Правильності читання сприяють вправи на вироблення уваги до слова, до його частин: читання слів зі спільним коренем, з різними коренями; читання слів, які відрізняються одним звуком і т. д. Запобігають помилкам попередні кількаразові перечитування важковимовних слів, словосполучень, поширених речень, що трапляються в тексті. Ефективною є форма самопідготовки учнів до правильного читання частини тексту з наступною взаємоперевіркою: учень читає текст сусідові по парті, той стежить за правильністю. Потім діти міняються ролями.

Організовувати підготовку дітей до виразного читання твору в 2–4 класах доцільно в такій послідовності:

1. Сприйняття тексту. Відчуття естетичного задоволення від прочитаного через уяву та почуття.
2. Аналіз твору. Розмірковування над твором, відтворення в уяві створених автором картин, перечитування окремих епізодів, зіставлення своїх міркувань із думками автора.
3. Визначення виконавських завдань, вибір засобів логіко-емоційної виразності читання; удосконалення своєї манери читання.
4. Тренування в декламації. Визначення й уточнення запитань, що потребують пояснення та уточнення.

Успішному виразному відтворенню тексту значною мірою сприяє його розмітка (партитура), з якою учні знайомляться поступово, починаючи з 2 класу. На думку учених-методистів, у 3–4 класах навчати дітей складати партитуру краще на прикладі вірша, у якому є не менш ніж три строфи. Методика роботи з розміткою може бути наступною:

1. Ознайомлення з новими умовними позначками. Крім загальноприйнятих позначень пауз, логічно наголошених слів, пониження й підвищення голосу, доцільно запропонувати школярам додаткові позначки, що є доступними й цікавими для них та сприяють розвитку виразності читання, наприклад:
∪ – читати весело; ∩ – читати сумно; — — — — → – читати з прискоренням;
← — — — — читати з уповільненням; – читати пошепки.
2. Зразкове читання вчителем першої строфи вірша з дошки та його колективна розмітка з фіксацією уваги дітей на дотриманні пауз, на логічно наголошених словах,

інтонації підвищення або зниження голосу, вибору темпу й тону мовлення, сили голосу.

3. Робота школярів у парах або групах: розмітка наступної строфи вірша; індивідуальні вправлення в читанні вголос з обов'язковим аналізом, коментарями однокласників та вчителя.
4. Самостійна робота учнів над розміткою третьої строфи віршованого твору; показові читання біля дошки [5, с. 85–90].

В останні роки спостерігається активне введення в структуру уроків вправ з розвитку якостей читання. Методисти, учителі початкових класів пропонують ефективні ігрові завдання на зразок:

- словесні "гірки", колонки слів, розташованих у порядку збільшення кількості букв, які учні швидко читають згори донизу;
- відтворення на письмі рядків тексту, які учні бачили впродовж 5–6 секунд;
- читання слів чи речень із закритою верхньою частиною;
- читання слів, які "перерізані" пунктиром, світлою лінією;
- читання пар слів, у яких відсутні одна-дві літери;
- складання слів із "розсипаних" літер, складів;
- читання перевернутих слів;
- читання "злитих" речень і т. д.

Щоб зберегти в учнів інтерес до читання тексту, сюжет якого вже дітям відомий, необхідно урізноманітнювати види та форми читання. Зокрема, варто взяти до уваги доцільність застосування таких форм читання:

- хорове читання (пошепки, "бджілками", голосно);
- читання "дощиком";
- читання "буксиром";
- читання "естафетою";
- читання "скоромовкою";
- вибіркове читання;
- читання в особах;
- читання з елементами інсценізації;
- читання "Я – диктор" та ін. [6, с. 45–47].

Отже, формування в молодших школярів навичок виразного читання є обов'язковою складовою формування читацької компетентності. Використання на уроках читання різноманітних видів і форм читання, спеціальних вправ, інтерактивних технологій, за нашими спостереженнями, сприяє успішному формуванню в дітей навичок виразного читання та висловлювання.

Стаття не вирішує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в удосконаленні навичок виразного читання в процесі позакласної роботи з учнями початкових класів; у дотриманні наступності та послідовності процесу розвитку виразності читання в школярів та ін.

Список використаної літератури

1. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи. – К. : Світоч, 2019. – 336 с.
2. Григорук А. Виразне читання як засіб розвитку емоційно-чуттєвої сфери молодших школярів / А. Григорук, І. Мельник // Почат. шк. – 2010. – № 9. – С. 19–23.
3. Куріпта В. І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання / В. І. Куріпта // Почат. навч. та виховання. – 2005. – № 29–30. – С. 38–48.
4. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії : посіб. для вчит. / Г. А. Олійник. –

Тернопіль, 2007. – 224 с.

5. Підлужна Г. В. Лінгвометодичні аспекти формування виразності читання в молодших школярів / Г. В. Підлужна // Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах : зб. наук. праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 85–90.
6. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. – 334 с.
7. Яцух Ю. А. Цікаві вправи з розвитку навички читання до текстів "Читанок" для 2–4 класів / Ю. А. Яцух // Почат. навч. та виховання. – 2006. – № 8. – С. 26–36.

О. О. Загребельна,

студентка ННІ педагогіки;

В. Ю. Підгурська,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Використання засобів наочності на уроках української мови та літературного читання в початковій школі

В освітньому процесі початкової школи важливо розвивати у здобувачів освіти інтерес до навчання, спираючись на чуттєве сприймання навчальної інформації. Чим емоційніше сприймання навчального матеріалу, тим краще він засвоюється. Це досягається шляхом активного використання наочних засобів на всіх етапах навчання. Засоби навчання мають повністю забезпечувати процес досягнення мети навчання, бути зручною формою вираження її суті й пред'явлення її учням, відповідати психологічним закономірностям засвоєння матеріалу, а також забезпечувати рух думки від простого до складного [1, с. 95].

Сьогодні вчитель початкових класів має чітко розуміти зміст поняття "наочність" та широко застосовувати у своїй професійній діяльності різні види наочності, залежно від навчальної мети, обирати найдієвіші її засоби. Аналіз останніх досліджень показав, що проблема використання наочності в навчальному процесі початкової школи є предметом дослідження багатьох учених, серед яких Л. Фрідман, Ю. Бабанський, Н. Волкова, І. Малафік, М. Фіцула, О. Савченко та ін. Цією проблемою займалися і класики світової та вітчизняної наукової педагогіки Я. А. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський та ін. Зміст поняття "наочність" розширювався, уточнювався з розвитком теорії і практики навчання, задовольняючи освітні потреби відповідного історичного періоду. У педагогічних дослідженнях "наочність" трактується по-різному, а саме: закономірність навчання, де навчання виступає як засіб пізнання навколишнього світу, предметів, явищ, подій (Харламов І.); ілюстрація усного викладу матеріалу вчителем (Волович М.); перехід у навчанні від конкретного до абстрактного, від реального до уявного, від ознак і уявлень до понять і визначень (Архангельський С.); засіб пізнавальної діяльності (Полівнова Н.) та ін. Підсумовуючи погляди вчених, схилиємося до думки, що наочність – це своєрідна особливість психічних образів, які утворюються у процесах сприймання, пам'яті, мислення та уяви при пізнанні об'єктів навколишнього світу.

Наочність – це один із головних дидактичних принципів у навчально-виховному процесі початкової школи. О. Савченко зазначає, що "у початкових класах застосовується природна, малюнок, об'ємна, звукова і символічно-

графічна наочність як на паперових, так і на електронних носіях. Аудіовізуальні види наочності передають інформацію через звук і зображення, яку учні сприймають за допомогою технічних засобів навчання" [3, с. 275]. У початковій школі результат запам'ятовування кращий з опорою на наочний матеріал. Крім того, сприйняття учнів у цьому віці тісно пов'язане з емоціями. Увага молодших школярів підтримується яскравим, образним, наочним матеріалом, живим та емоційним викладом. Дитина звертає увагу на те, що збуджує її почуття, інтерес. Усе, пов'язане з наочністю, яскравістю вражень, викликає сильні почуття й запам'ятовується легко й надовго. Усім відомо, що жодного уроку в початковій школі не можна провести без використання наочних засобів навчання [2, с.10].

Початковий курс мовно-літературної освіти починається в 1 класі з навчання грамоти, метою якого є формування в здобувачів освіти навичок читання та письма, розвиток комунікативних умінь, пізнавальних здібностей, спроможності контактувати українською мовою в особистому й суспільному житті. У початковому курсі рідномовної освіти виділяють такі змістові лінії: "Взаємодіємо усно", "Читаємо", "Взаємодіємо письмово", "Досліджуємо медіа", "Досліджуємо мовлення", "Театралізуємо".

Змістова лінія "**Взаємодіємо усно**" спрямована на формування у здобувачів освіти умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно в діалогічній і монологічній формах. Серед різних видів наочності, що використовують для реалізації даної змістової лінії, це ілюстративний матеріал, уміщений у букварі, а також предмети, наявні в класі, – парта, дошка, стіл, стільці; кольорові олівці, папірці та ін.

Змістова лінія "**Читаємо**" передбачає формування в дітей таких основних очікуваних результатів: читати вголос доступні тексти переважно цілими словами; виявляти розуміння їх фактичного змісту; правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання; висловлювати власне ставлення до прочитаного; читати за ролями діалоги з казок, оповідань, віршів; мати уявлення про найважливіші джерела інформації. Наочні засоби для реалізації цієї змістової лінії – це дитячі книжки, журнали, енциклопедії, класна міні бібліотечка; стенди та фліп-чарти, на яких можна розміщувати портрети письменників, книжки.

Змістова лінія "**Взаємодіємо письмово**" спрямована на формування в першокласників повноцінної навички письма, умінь добирати й записувати назву малюнка, заголовок до тексту, будувати й записувати речення за ілюстрацією, життєвою ситуацією, дотримуватися культури оформлення письмових робіт, виявляти й виправляти недоліки письма. З метою підвищення інтересу дітей до навчальної діяльності потрібно використовувати різноманітну наочність: таблиці, схеми, LEGO, зразки написання літери, мультимедійні засоби тощо.

Змістова лінія "**Досліджуємо медіа**" передбачає формування в здобувачів освіти вмінь сприймати прості медіапродукти, брати участь в обговоренні їх змісту й форми, розказувати про свої враження від прослуханих чи переглянутих медіапродуктів. Для формування початкових умінь аналізувати, тлумачити, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та створювати посильні для учнів 1 класу прості медіапродукти варто використовувати таку наочність: планшети, малюнки, фотопрезентації, світлини, комікси, дитячі журнали, мультфільми тощо.

Змістова лінія "**Досліджуємо мовлення**" спрямована на формування орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних, стилістичних та словотвірних

умінь. А також умінь опановувати художні тексти, для вироблення індивідуального стилю мовлення. З метою урізноманітнення чуттєвого сприйняття навчального матеріалу варто використовувати різноманітну наочність: розрізна азбука, набірне полотно, учнівські каси, картки з складами й словами, різні картки для гри, демонстраційні таблиці.

Змістова лінія **"Театралізуємо"** спрямована на розвиток комунікативних умінь учнів, умінь моделювати різні ситуації спілкування, обирати комунікативні стратегії, досліджувати несловесні засоби спілкування. Наочні засоби для реалізації цієї змістової лінії – це костюми, маски, предметні й сюжетні ілюстрації, матеріали WEB-проектів та світлин, апаратні та програмні засоби, комплект пальчикового театру тощо.

Концепцією Нової української школи передбачено створення умов для особистісно орієнтованого навчання. Дієва індивідуалізація й диференціація навчального процесу може бути забезпечена через організацію навчальних центрів, які віддзеркалюють навчальні потреби й інтереси дітей. Важливими навчальними центрами для першого класу є *центр читання і письма*, що має містити таку наочність: книги, карти, глобус, плакати, маркери, планшет та навушники.

Отже, використання наочності на уроках української мови та літературного читання має бути доцільним і методично виправданим, що вимагає від учителя початкових класів серйозного підходу до її вибору.

Список використаної літератури

1. Малафійк І. В. Дидактика : [навч. посіб.] / І. В. Малафійк. – К. : Кондор, 2005. – 397 с.
2. Рибалко О. О. Використання майбутніми педагогами інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні молодших школярів / О. О. Рибалко // Вища освіта України №3 (додаток 1). – 2011. – Т. 2. – С. 501–508.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для вищ. навч. закл. / О. Савченко. – 2-е вид. – К. : Грамота, 2013. – 504 с.
4. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Бібік Н. М. – К. : ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2017. – 206 с.
5. Нова українська школа : Е-платформа Нова українська школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nus.inf.ua/teachersroom>.

Н. В. Ільчук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

"Животворне джерело дитячого мислення": художній світ української казки

Одним із найважливіших завдань розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку є опанування нею духовного багатства, природної краси, багаторічного культурно-історичного досвіду народу. Казки виховують дітей у душі високої моралі, збагачують уявлення учнів про навколишній світ, формують мистецькі смаки й розвивають мовлення. Василь Сухомлинський вважав казку животворним джерелом дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень. Естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють потік думки, який пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення. Через

казкові образи у свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками; воно стає сферою духовного життя дитини, засобом висловлення думок і почуттів – живою реальністю мислення [1, с. 36].

Іван Франко точно визначив функції казки у становленні особистості : "Оті простенькі сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у нашій душі любов до рідного слова, його краси, простоти й чарівної милозвучності. Тисячі речей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам любя мама чи бабуса оповідала байки, не забудете до смерті" [2, с. 170].

Своїм корінням казки сягають сивої давнини. Їх переказували із вуст у вуста, і кожного разу ці твори доповнювалися характерними для певного часу й місця фольклорними елементами, певними діалектними особливостями, новими деталями, сюжетними поворотами.

Термін "казка" походить від дієслова "казати", бо наші пращури такі твори саме розказували, розповідали. Михайло Грушевський наголошував: казка – "оповідання фантастичне, без виразної моралізуючої цілі" [3, с. 330]. Жанровотворчим елементом науковець вважав наявність вигадки, водночас заперечуючи етичний потенціал.

Володимир Кузьменко, посилаючись на фольклориста Івана Березовського, характеризує казку як епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного й соціально-побутового характеру зі своєрідною традиційною системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії [4, с. 138]. Гадаємо, що таке визначення якнайточніше відображає ідейно-тематичну, жанрово-родову й образну специфіку вказаних творів.

Ключові прикмети фольклорної та літературної казки: установка на вигадку й розважальність; розповідна манера; наявність сюжету, подеколи карколомного; традиційна система художніх засобів; уславлення позитивних та розвінчання негативних персонажів; своєрідна структура; ритмізація тексту.

Зазвичай юні читачі ще не дуже задумуються над мудрістю, закладеній у казці. Та подорослішавши, ми нарешті усвідомлюємо всю глибину її змісту, важливі життєві уроки. Ці тексти склалися таким чином, щоб донести до слухача (або читача) певну ідею, закладену в сюжеті, мудрість, забазовану на прадавньому історичному досвіді. Власне, зміст казки аж ніяк не обмежується розважальністю, бо кожна з них обов'язково містить повчання (хоча й ігровий аспект, безумовно, також наявний).

Нерідко в казці звеличується людина та її добрі вчинки. Традиційно в таких творах, на відміну від реального життя, добро перемагає зло. Слухаючи й читаючи казки, дитина змалечку привчається любити батьківщину, цінувати й шанувати найближчих людей, пам'ятати про пращурів, відчувати себе частиною великого українського народу. Фольклорні й літературні казки виховують любов до рідної мови, звертають увагу на її неймовірне багатство та милозвучність.

У початковій школі використовується традиційна класифікація казок: про тварин, чарівні (фантастично-героїчні, героїко-фантастичні) та соціально-побутові.

1. Казки про тварин містять у собі повчальну алегорію, бо тут кожна жива істота наділена типовими людськими вадами, або ж, навпаки, – позитивними рисами характеру. Споконвіку казкова лисиця – підступна, лукава, а також іронічна. Засєць, як правило, полохливий боягуз, проте це добре звірятко, котре може допомогти.

Вовк – тупуватий і жадібний, хоча інколи сильна та вірна істота, спроможна щиро віддячити добром.

2. Для чарівних казок характерні фантастичні та пригодницькі елементи. У таких творах описується неймовірний світ, сповнений дивовижних речей. Метаморфози вражають небувалою швидкістю: напр., діти виростають не по днях, а по годинах, щоденно стаючи все сильнішими або кращими. Дивовижним є не тільки темп процесу, а і його характер. Так, у віршованій казці Наталі Забіли "Снігуронька", написаній за фольклорними мотивами, абсолютно несподівано на обличчі снігової ляльки виступає рум'янець,

*І раптом, дивом-небилицею,
дівчатко виникло живе, –
з такими синіми очицями,
як синє небо зимове,
з такими чорними косичками,
як чорне галчине крило,
з червоними такими щічками,
як сонце ввечері було [5].*

Нерідко перетворення відбуваються за допомогою чарівних істот або предметів.

3. Соціально-побутові казки зберігають цікаві етнографічні описи з народного побуту. Часто в таких текстах зображені захоплюючі пригоди, гумористичні ситуації. У центрі сюжету не могутній велетень, а простий солдат, селянин, коваль. Тож герой долає життєві негаразди не за допомогою дивовижної сили або чарівних предметів, у нього інша "зброя" – кмітливість, спритність і навіть креативність (якщо використовувати сучасну термінологію). Цікаво, що головним рушієм у розвитку подій подеколи виступає цілком реалістична любовна тема – вінчання, весілля або сімейне життя. Побутові казки найкраще сприймаються дітьми у віці від 2 до 7 років, тому їх варто читати саме в цей період.

У чинній програмі для початкової школи широко представлені не тільки народні, а й генетично з ними пов'язані літературні казки. Фольклорні й авторські казки мають і спільні, й відмінні риси. Так, ключовими особливостями для обох типів казок є наявність фантастики та повчання, карколомна зміна подій, а також класифікація персонажів на добродійних, злочинних та знедолених.

Проте, попри спільні ознаки, між вказаними жанровими різновидами існують і суттєві відмінності. Так, у літературних казках, на відміну від народних, автор не колективний, а індивідуальний, часто – професійний письменник. Твір фольклорного походження не має географічної, історичної та хронологічної прив'язки до зображуваного, тоді як письменник зазвичай акцентує на часі й місці подій.

У народних казках не приділяється багато уваги зовнішній та психологічній характеристиці персонажів, мотивації їх вчинків; тут відсутня пряма авторська оцінка. Літератори ж відтворюють переживання героїв, подають їх портрети, у різний спосіб показують своє ставлення до всього, що відбувається.

Крім того, в авторській казці так чи інакше передається дух епохи й навіть науково-технічний прогрес. Зокрема тичининський Телесик, опинившись у реаліях радянського життя, дивується новим екзотичним предметам – телефону й літаку, а в кінці твору оновлений традиційний герой настільки видозмінюється, що отримує нове ім'я – Читасик-Піднебесик.

На відміну від фольклорних персонажів з усталеними стійкими характеристиками, літературні герої мають можливість для змін і розвитку (як, наприклад, згаданий вище Телесик-Піднебесик Павла Тичини). Також згадаймо своєрідні композиційні прийоми, часто використовувані саме в народних казках, на кшталт постійних традиційних зачину та кінцівки, трикратного повторення, ретардації, ритмізованої прози тощо. Тож літературна казка зберігає й розвиває багатовікові національні традиції, однак є результатом авторської творчості. Сучасна літературна казка ввїбрала в себе й особливості пригодницької та фантастичної літератури.

Отже, в українській фольклорній і літературній казці гармонійно поєдналися кращі ідеї народної педагогіки з високохудожньою формою відтворення. Робота над цим жанром сприятиме інтелектуальному, моральному та естетичному розвитку учнів сучасної початкової школи.

Список використаної літератури

1. Сухомлинский В. Сердце отдаю детям / В. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1971. – 244 с.
2. Франко І. Байка про байку / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 тт. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 1. – С. 169–170.
3. Грушевський М. С. Історія української літератури : в 6 т. 9 кн. / М. С. Грушевський / упоряд. Л. М. Копаниця ; приміт. С. К. Росовецького. – К. : Либідь, 1994. – Т. 4. Кн. 2. – 320 с.
4. Кузьменко В. І. Словник літературознавчих термінів / В. І. Кузьменко. – К. : Український письменник, 1997. – 230 с.
5. Забіла Н. Снігуронька / Н. Забіла [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // kazkar.at.ua/publ/avtorska_kazka/natalja_zabila/sniguronka_](http://kazkar.at.ua/publ/avtorska_kazka/natalja_zabila/sniguronka_)

К. С. Казмірчук,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Підлужна Г. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Творчі диктанти як засіб розвитку орфографічної компетентності молодших школярів

Одним із важливих завдань навчання української мови в сучасній початковій школі є формування орфографічної грамотності здобувачів освіти. Орфографічна компетентність є важливою складовою загальної мовної культури, забезпечуючи точність вираження думки та взаєморозуміння в письмовому спілкуванні. Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) та навчальної програми з української мови для початкових класів, головною метою навчання української мови є розвиток комунікативної компетентності, яка має забезпечити учням здатність користуватись українською мовою як засобом усного й письмового спілкування [1, с. 12; 244].

Аналіз науково-методичних джерел засвідчив, що дослідження проблеми формування орфографічних навичок в учнів початкової школи проводилося за різними напрямками: методику навчання основ орфографії розглядали у своїх працях М. Вашуленко, Н. Грона, С. Дорошенко, О. Прищеп, І. Хом'як, Н. Шкурятяна; систему роботи над орфографічними помилками досліджував О. Біляєв, взаємозв'язок між орфоепією та орфографією – Л. Симоненкова та ін. Таким чином, зазначена проблема значною мірою висвітлена у вітчизняній лінгвометодиці. Однак вимоги до формування орфографічної компетентності школярів на сучасному етапі

розвитку початкової освіти вимагають посиленої уваги. Ступінь орфографічної компетентності здобувачів початкової освіти не завжди досягає необхідного рівня, що не дозволяє учням грамотно й вільно викладати письмово власні думки, робити відповідні висновки.

Мета статті – розглянути окремі сучасні підходи до формування орфографічної компетентності в молодших школярів на уроках української мови.

Орфографічна грамотність як частина загальної мовної культури особистості формується внаслідок вивчення теорії, свідомого засвоєння правописних правил і проведення системи тренувальних вправ, що забезпечують вироблення необхідних умінь і навичок. Орфографічні вміння розвиваються в процесі одержання знань, а механізм формування орфографічної навички є утворенням у свідомості учня ланцюжка тимчасових зв'язків (асоціацій).

Для засвоєння орфографії сучасна лінгвометодика пропонує використовувати різноманітні види вправ, які об'єднуються в такі групи: 1) списування; 2) диктанти; 3) орфографічний аналіз; 4) робота з орфографічним словником; 6) вправи з розвитку мовлення (переклади, перекази, твори), які передбачають й орфографічні завдання [3, с. 288–293].

У системі тренувальних вправ з орфографії важливе місце займають диктанти. Як свідчить практика, це одна з найефективніших форм роботи, що сприяє виробленню міцних орфографічних навичок. Крім того, диктант привчає учнів писати з максимальним зосередженням уваги, розвиває пам'ять, зір, слух, виробляє вміння свідомо користуватися орфографічними правилами. У педагогічній практиці сьогодні існує багато різних видів диктантів, кількість яких збільшується завдяки творчим зусиллям учених-методистів та вчителів. Це слухові, зорові, зорово-слухові диктанти; попереджувальні, пояснювальні диктанти, коментоване письмо; диктант "Перевіряю себе", вибіркові й розподільні диктанти та ін.

На нашу думку, особливої уваги вчителів заслуговують диктанти, які спрямовані не лише на формування орфографічної грамотності школярів, але й сприяють розвитку їхніх творчих здібностей. Зокрема, це *творчі* диктанти, які, за нашими спостереженнями, недостатньо часто використовуються в навчально-виховному процесі початкової школи. Розглянемо методику проведення цих орфографічних вправ докладніше.

Творчим називають такий диктант, який потребує внесення школярами певних змін творчого характеру до сприйнятих на слух слів, розрізнених речень чи тексту (з урахуванням того, який орфографічний матеріал вивчається). Наприклад, учитель диктує окремі слова, а школярі мають записати їх у заданій формі або утворити від них нові слова. Так, під час вивчення теми «Прикметник як частина мови» (4 клас) доцільно запропонувати дітям від продиктованих іменників утворити прикметники та пояснити їхній правопис: *морква, олово, торф, дрова, риба, дерево, трава, кров, мавпа, камінь, солома*. Для закріплення з цими словами усно складаються речення, окремі з яких потім записуються в зошити. Під час вивчення теми "Будова слова" (3 клас) дітям доцільно запропонувати творчий словниковий диктант для засвоєння орфограми "Апостроф після префіксів": вони мають від продиктованих дієслів утворити нові (де це можливо) з префіксами *об-, від-, роз- під-, з-* та пояснити правопис цих слів: *їхати, єднати, їсти, ятрити, в'язати, м'яти*. Зауважимо, що словникові творчі диктанти сприяють не лише розвитку орфографічної грамотності, але й активно збагачують лексичний запас школярів.

Методика проведення текстового творчого диктанту наступна: 1) проведення інструктажу (учитель пояснює, зміни якого характеру потрібно внести в текст); 2) слухання дітьми тексту в цілому; 3) диктування вчителем окремих речень тексту в помірному темпі з паузами в місцях, де необхідно внести зміни; 4) диктування вчителем усього тексту для перевірки дітьми; 5) зачитування робіт школярами, пояснення орфограм; 5) аналіз творчих змін, унесених дітьми в текст. Наприклад, під час вивчення теми "Прислівник" (4 клас) дітям у процесі диктанту пропонується поширити речення введенням прислівників: *Весна ... розсипає свої різнокольорові подарунки. Ось із-за листка ... заголубів пролісок. Де-не-де ... простягає свої волохаті пелюстки до сонечка ліловий сон. ... підняли квіти свої оченята, неначе шматочок неба впав на землю.*

Може бути й такий варіант творчого диктанту, коли окремі слова з тексту диктуються в початковій формі, а учні змінюють їх, як вимагає контекст. Наприклад, учитель диктує: *(Хлюпотіти, шелестіти, співати) джерельце. У білім цвіту (стояти) калина, (віяти) міцним терпким запахом. (Защбетати) соловейко в зеленому гаю. А діти пишуть: Хлюпоче, шелестить, співає джерельце. У білім цвіту стоїть калина, віє міцним терпким запахом. Защбетав соловейко в зеленому гаю.*

Перед виконанням творчого диктанту потрібно повторити відповідний граматичний та орфографічний матеріал, щоб запобігти можливим помилкам. Корисна ця форма роботи ще й тим, що дає можливість поєднати вивчення орфографічного матеріалу з розвитком мовлення, стилістичної вправності дітей.

Цікавим різновидом творчого диктанту є *графічний диктант*, коли школярі записують продиктовані вчителем слова чи речення певними умовними графічними знаками. Наприклад, під час закріплення й узагальнення матеріалу за темою "Будова слова" (3 клас) диктуються слова: *хатка, під'їзд, надхмарний, прибережний* тощо, а діти подумки аналізують ці слова й записують лише їхні схеми.

Вільний диктант – це своєрідна синтетична вправа. Одночасно це орфографічна вправа й вправа з розвитку мовлення, бо сприяє збагаченню лексичного запасу школярів, виробляє самостійність у передачі думок. Особливість цього виду диктанту в тому, що учням надається можливість записувати текст не дослівно, а з деякими змінами в доборі слів і побудові речень, зберігаючи при цьому основний зміст. Методика проведення цього різновиду диктанту така: 1) проведення інструктажу (учитель пояснює суть вправи й завдання для учнів); 2) слухання дітьми тексту в цілому; 3) диктування вчителем невеликих частин тексту (1–3 речення в залежності від їхнього обсягу) з тривалими паузами після кожного прочитаного речення, щоб діти встигли записати фрагмент по пам'яті; 4) диктування вчителем усього тексту для перевірки дітьми; 4) зачитування робіт школярами, пояснення орфограм; 5) аналіз результатів роботи.

Як бачимо, вільний диктант як багатофункціональна вправа знаходиться на межі між власне диктантами й докладними переказами, адже діти, одержавши завдання якомога точніше відтворити продиктований текст, усе ж частково передають його своїми мовними засобами. Для зміцнення орфографічних навичок вільний диктант зазвичай має дещо менше значення порівняно з іншими навчальними диктантами, адже вільний запис тексту створює для учнів можливість уникати важких в орфографічному відношенні слів, замінювати їх іншими. Однак при цьому діти знаходяться в ситуації вільного вибору, шукають вихід, як уникнути помилок, що є важливою життєвою навичкою.

Отже, формування основ орфографічної грамотності школярів – одне з провідних завдань сучасної початкової школи, яке вимагає від педагогів нових методів, прийомів та засобів навчання на основі компетентнісного підходу. Від того, наскільки будуть сформовані мовно-мовленнєві навички молодших школярів, значною мірою залежить їхня майбутня успішна комунікативна компетентність.

Список використаної літератури

1. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1-2 та 3-4 класи. – К. : Світоч, 2019. – 336 с.
2. Грона Н. В. Формування орфографічної компетентності учнів молодшого шкільного віку : метод. рекомен. / Н. В. Грона. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 119 с.
3. Методика навчання української мови у початковій школі : навч.-метод. посіб. / за ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
4. Підлужна Г. В. Компетентнісний підхід до розвитку комунікативних умінь молодших школярів на уроках рідної мови / Г. В. Підлужна // Педагогічна освіта : теорія і практика : зб. наук. праць. – Вип. 26 (1-2019). – Ч. 2. – Кам'янець-Подільський, 2019. – С. 363–368.
5. Прищепа О. Ю. Запобігання специфічним графіко-орфографічним помилкам молодших школярів / О. Ю. Прищепа // Почат. шк. – 2015. – № 11. – С. 31–35.

І. Ю. Клименко,

студентка ННІ педагогіки;

Г. В. Підлужна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток емоційної сфери молодших школярів (лінгвометодичний аспект)

В останні десятиріччя все більше простежується тенденція, коли високі розумові здібності та хороші показники навчальної діяльності випускників шкіл не є гарантією їхньої успішності в житті. Дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених та життєва практика доводять, що успішними стають люди, які здатні розуміти й контролювати свій емоційний стан, урахувати особливості його впливу на емоції інших людей і на цій основі будувати позитивні стосунки з іншими.

Початок навчання в школі породжує істотні зміни в емоційному житті дитини. У молодшому шкільному віці поступово розвиваються вміння усвідомлювати свої емоції, володіти та керувати ними. Це зумовлює підвищення інтересу до вивчення емоційної сфери молодших школярів. Важливим засобом впливу на неї є навчальний предмет "Літературне читання". Вивчаючи різноманітні літературні жанри, дитина намагається виробити в собі й прийняти певні життєві орієнтири, які допоможуть їй знайти своє місце в різних взаємодіючих системах, вільно виявляти свої почуття тощо. У зв'язку з цим питання розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку актуальне й вимагає пошуку нових шляхів його вирішення.

Звідси **мета статті** – розкрити окремі лінгвометодичні аспекти розвитку емоційної сфери молодших школярів на уроках літературного читання.

Проблема формування емоційної сфери особистості знайшла своє теоретичне обґрунтування в працях значної кількості вчених. Психологічний аспект зазначеної проблеми розглядався Б. Ананьєвим, Л. Божович, Л. Виготським, Б. Додоновою, П. Якобсоном та іншими. Педагогічний аспект розвитку емоційної сфери в різні часи досліджували такі зарубіжні педагоги, як І. Герbart, Я. Коменський, Дж. Локк,

Ж.-Ж. Руссо та ін. Серед вітчизняних педагогів і видатних діячів культури та науки варто виокремити Г. Ващенко, О. Духновича, А. Запорожця, С. Русову, Г. Сковороду, К. Ушинського та ін. Однак аналіз наукових джерел доводить, що специфіка розвитку емоційної сфери молодших школярів на уроках літературного читання досліджена ще не достатньою мірою. Це відкриває широкий простір для подальшого вивчення зазначеної проблеми.

Термін "емоція" в перекладі з латинської означає "зворушую", "хвилюю". За енциклопедичним визначенням, емоції – це процес ситуативного переживання, ставлення до навколишніх об'єктів, реакції на зовнішні та внутрішні подразники, що мають для організму сигнальне й регулююче значення. Термін "емоції" вживається для позначення будь-яких душевних переживань. Емоції людини відображають ставлення особистості до навколишньої дійсності й до самої себе. *Емоційна сфера* – це сукупність переживань людиною свого ставлення до навколишньої дійсності та до самої себе [2, с. 349].

Початок шкільного життя активізує сприйняття навколишнього світу, збільшує досвід, придбаний дитиною поза домом, розширює та інтенсифікує сферу її спілкування. Початкова ланка школи не лише закладає фундамент загальноосвітньої підготовки учнів, але й значною мірою формує їхню емоційну сферу. Як свідчать аналіз психологічної літератури та спостереження за поведінкою молодших школярів під час навчально-виховного процесу, віковою нормою їхнього емоційного життя є життєрадісний та бадьорий загальний настрій. Найбільш значущі для цього віку емоції інтересу й радості. Проте в останні роки у зв'язку з трагічними подіями в нашій державі в школярів усе частіше спостерігаються емоції тривоги, страху, невпевненості, а іноді – агресивності. Безумовно, корекцію такого стану мають здійснювати спеціалісти. Однак певну допомогу в цьому може надати правильно організована навчальна діяльність в цілому та уроки літературного читання зокрема.

Психологи зазначають, що емоції та почуття не розвиваються самі по собі.

Змінюються установки особистості, її ставлення до навколишнього оточення, і разом із ними перетворюються емоції. Вони не піддаються довільному формуванню, а виникають і зникають у залежності від тих обставин, що змінюються в процесі діяльності людини [4, с. 115]. Виховання через емоційний вплив – дуже складний процес. Оскільки емоції та почуття погано піддаються вольовій регуляції, основне завдання вчителя полягає не в тому, щоб нівелювати емоції, а в тому, щоб належним чином їх коригувати, спрямовувати, організовуючи навчальну діяльність молодшого школяра.

Проблема розвитку емоційної сфери здобувачів початкової освіти знайшла своє відображення в навчальних програмах із літературного читання, які відповідають вимогам Державного стандарту початкової освіти (2018 р.). Зокрема, у навчальній програмі, розробленій відомою українською вченою в галузі початкової освіти О. Савченко, зазначено, що метою навчального предмета "Літературне читання", окрім інших цілей, є "... збагачення емоційно-ціннісного, естетичного та соціального досвіду" [1, с. 255]. Ідея розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів найкраще простежується в змістовій лінії "Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів". Очікуваними програмними результатами навчання, що пов'язані з розвитком емоційної сфери здобувачів початкової освіти, є наступні:

- учень / учениця визначає з допомогою вчителя настрій, загальну тональність твору;
- висловлює емоційно-оцінні судження морального й естетичного характеру;
- про події, вчинки персонажів;

- характеризує персонажа за його вчинками, визначає мотиви, наслідки його вчинку, виявляє внутрішній стан героя, його почуття, зміну емоційного настрою [1, с. 267–268].

Здійснений нами контент-аналіз сучасних підручників з літературного читання за вищеназваними вимогами до результатів навчання переконав, що вони за змістом і формою відповідають навчальним програмам. Так, у підручнику О. Савченко "Літературне читання" (2017 р.) різноманітні за жанрами літературні твори мають чітко виражену виховну спрямованість, передбачають розвиток комунікативних умінь, естетичних та етичних почуттів, творчих здібностей, емоційної сфери. Реалізація цих завдань здійснюється на основі змісту й методичного апарату підручника, що побудований на засадах особистісно зорієнтованого навчання. Наприклад, після кожного художнього твору в підручнику подано блок "Прочитай, подумай", у якому пропонуються не лише запитання, що стосуються розуміння прочитаного, а й такі, що акцентують увагу на розвитку емоційної сфери дітей. Зокрема, після читання оповідання В. Сухомлинського "Восени пахне яблуками" учень має змогу поміркувати над такими запитаннями: "Що побачив, почув письменник? Які запахи відчув?", "Який настрій створює описана картина?". Оповідання доповнено ілюстрацією, до якої теж є запитання, що спонукають дітей до роздумів над відчуттями та емоціями: "Які почуття передала художниця?", "Яке враження справила картина?" тощо [6, с. 62–63].

Особливо ефективним засобом впливу на емоційну сферу, на формування морально-етичних цінностей молодшого школяра є ліричні вірші. У них відтворено переживання та почуття, властиві не тільки авторові твору, але й більшості людей. У процесі роботи над ліричними віршами доцільно використовувати такі методи й прийоми, які найкраще стимулюють розумову та емоційну сфери учнів, мають вплив на формування їх світогляду. Розглянемо деякі аспекти розвитку емоційності молодших школярів засобами ліричних віршів.

Ступінь засвоєння емоційності поетичного твору, якість аналізу та виховний вплив значною мірою залежить від того, як буде сприйнятий учнями текст під час первинного ознайомлення. Для вчителя дуже важливим є вміння так виразно прочитати поезію, щоб передати настрій твору, емоції та почуття автора, а також своє ставлення до описаного. Таке читання значно підсилює враження дітей від змісту твору, їхній емоційний відгук. До виразного читання поезії вчитель має підготуватись заздалегідь, у разі необхідності скористатись розміткою тексту.

На етапі первинного синтезу варто з'ясувати загальне враження школярів від уперше почутого вірша. Доречними є запитання на зразок: "Які почуття виникли у вас, коли ви слухали цей вірш? Що вам найбільше запам'яталось, сподобалось?". У процесі аналізу ліричного вірша школярі мають передусім кілька разів його прочитати з метою засвоєння змісту. Учені-методисти вважають, що тут методично виправданими будуть форми читання, які сприяють насамперед розвиткові правильності й усвідомленості, а вже потім – виразності читання. Їх послідовність може бути, наприклад, такою: читання "естафетою", до першої помилки, вибіркове читання, розмітка фрагментів вірша (партитура) та читання за нею, конкурс юних декламаторів та ін.

Зважаючи на те, що дітям іноді доволі складно дібрати слова для вираження своїх почуттів, на початковому етапі опрацювання ліричних віршів доречно запропонувати школярам своєрідний словничок-опору. У ньому варто подати слова на зразок: *радість, захоплення, замилювання, зачарування, здивування, бадьорість, життєрадісність, віра, любов, гордість, ніжність, лагідність; смуток, жаль, гнів,*

сором, біль, страх, співчуття, обурення, розчарування, зневага тощо [5, с. 147–151]. Спостереження за навчально-виховним процесом переконують, що учні, які користуються такими словничками, значно краще висловлюють свої почуття, ніж їхні однолітки з інших класів. У дітей краще розвинуте зв'язне мовлення, вони більш відкриті до спілкування. Під час аналізу ліричних віршів важливим також є розвиток творчої уяви школярів. З цією метою доцільно пропонувати запитання на зразок: "Які кольори ви "побачили", читаючи вірш? Які звуки "почули"? Які дії уявляли під час читання? Читаючи, спробуйте рухами, мімікою зобразити "осінні танці". Знайдіть у тексті рядки, які вам найбільш сподобались, і підготуйте словесний малюнок до них". Зауважимо, що під час опрацювання поетичних творів доцільно не лише раціонально використовувати емоційний потенціал навчального матеріалу, але й доповнювати методичний апарат підручника додатковими запитаннями й завданнями, спрямованими на розкриття емоцій і почуттів автора та виявлення особистісного ставлення молодших школярів до прочитаного.

Отже, художня література, відображаючи культурні здобутки народу, його історію та світогляд, є важливим засобом духовного розвитку особистості, її емоційної культури. Варто пам'ятати, що для школярів передусім важливою є не сума знань з літератури, а розвинуті в процесі її вивчення вміння уявляти, співпереживати, розмірковувати та здатність застосовувати ці вміння повсякденно впродовж усього життя.

Стаття не вирішує проблему розвитку емоційної сфери молодших школярів у цілому. Подальшого дослідження вимагають такі аспекти цієї проблеми, як дотримання принципів наступності й послідовності в розвитку емоційного інтелекту школярів різного віку; роль сім'ї у формуванні емоційної сфери дітей та ін.

Список використаної літератури

1. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи. – К. : Світоч, 2019. – 336 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с.
3. Дорошенко Т. В. Виховання емоційної культури школярів засобами інтегрованого вивчення предметів мовно-літературного циклу та музики / Т. В. Дорошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2380/1/05dtvlcm.pdf>
4. Кириленко Т. С. Психологія : емоційна сфера особистості : навч. посіб. / Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
5. Підлужна Г. В. Розвиток емоційної сфери молодших школярів засобами ліричних віршів / Г. В. Підлужна // Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова : зб. наук. праць / за ред. К. Я. Климової. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 147–151.
6. Савченко О. Я. Літературне читання. 4 клас : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2017. – 192 с.

М. В. Когут,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Гордієнко О. А.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Інтеграція різних видів мистецтв на уроках літературного читання

Один із напрямів активних пошуків нових педагогічних рішень, які сприятимуть поліпшенню справ у сфері освіти та культури, – інтеграція предметів у

сучасній школі. В Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд із принципами гуманізації та демократизації. Інтеграція занять із читання з різними видами мистецтва дозволить урізноманітнити аналіз твору, долучити школярів до таємниць творчого процесу, активізувати пізнавальну діяльність учнів. Адже кожен вид мистецтва має свої особливості відображення реальності: багатобарвність світу може передати саме живопис, література описує конкретні події, музика виражає людські почуття.

На необхідність розвитку інтеграційних художньо-освітніх процесів при навчанні в школі вказували і вказують багато теоретиків і практиків: К. І. Волинець, Я. М. Кміт, І. М. Козловська, Д. І. Коломієць, В. В. Моштук визначають та обґрунтовують філософські основи інтеграції знань в освіті; педагогічні умови, дидактичні та методичні основи інтеграції тощо. Теоретико-методологічні аспекти дидактичної інтеграції розглядають С. У. Гончаренко, І. М. Козловська, Р. С. Гуревич, С. Ф. Клепко, Я. М. Собко та ін. Пошук шляхів розв'язання проблеми інтеграції знань здійснюють Т. В. Тхоревська, М. Р. Рцишевська, В. К. Сидоренко, С. У. Гончаренко, С. П. Ткаченко та інші.

Інтерес дослідників до процесу інтегративності в навчанні зумовлений його позитивним впливом на багато сторін освіти і виховання: "інтеграція в школі сприяє збільшенню глибини і обсягу сформульованих понять; усвідомлення значущості предмета в системі інших наук" [4, с. 27]. У свою чергу, В. Ф. Радкіна серед причин інтересу до інтеграції предметів художньо-естетичного циклу визначає потребу освоєння культури й мистецтва з опорою на регіон і загальнолюдські цінності [5, с. 61]. Інтеграція більшістю дослідників розуміється як складний процес взаємопроникнення, взаємодоповнення, взаємовпливу різних видів художньої діяльності на цілісність сприйняття навколишнього світу особистістю [6, с. 9]. Дослідники виділяють види інтеграції: інтегрований урок, інтегровані предмети, інтеграція різних видів мистецтв, інтеграція всієї системи освіти на основі загальної ідеї. Перераховані тенденції інтеграції доповнюють і конкретизують одна одну, а в синтезі вони здатні створити єдиний естетичний інтеграційний простір [3, с. 103].

Предмети художньо-естетичного циклу – образотворче мистецтво, музика, література, хореографія і т. д., взаємодіючи між собою, втягують в свій простір інші шкільні предмети, в результаті дитина вчиться цілісно сприймати світ, знімаються перевантаження, викликані розірваністю навчального процесу, з'являється особистісна зацікавленість, "створюється максимально можливе середовище для адаптації та розвитку особистості" [1, с. 10].

Форми організації інтегрованого навчання залежать від обраного виду взаємодії мистецтв. Дослідники (Б. П. Юсов, К. І. Волинець, Я. М. Кміт, Д. І. Коломієць, В. В. Моштук) вказують на три основні рівні взаємодії предметів художнього циклу: міжпредметні зв'язки, взаємодія мистецтв, інтеграція, взаємодія мистецтв, синтез. В інтегрованих програмах естетичного циклу можна знайти два рішення поставленого завдання: 1. Навчальний процес будується за принципом об'єднання різних предметів єдиною темою. 2. В єдиному просторі уроку перетинаються різні види мистецтва.

Такі уроки завжди інформаційно насичені й цікаві для дітей, адже постійно змінюються види навчальної діяльності. Від педагога, в свою чергу, потрібно вміння творчо мислити й бути широко освіченим, добре розбиратися в різних сферах мистецтва, літератури, поезії [2, с. 3].

Згадаємо можливі види діяльності, пов'язані з образотворчим і музичним мистецтвом. **Образотворче мистецтво:** малювання з натури, малювання по пам'яті, малювання за уявою, декоративне малювання, аналіз художніх засобів образотворчого мистецтва. **Музика:** слухання, виконання (спів, гра на музичних інструментах), творчість, аналіз засобів виразності. Головною точкою перетину мистецтв є художній образ, тобто емоційно виражене ставлення до об'єкта або події. Саме художній образ, відображаючи особисті почуття й переживання художника, знаходить відгук в інших душах, а, отже, може бути перенесений з одного виду мистецтва в інший.

Варіантом побудови уроку може служити "урок-подорож" на чудовому поїзді або кораблі, який має зупинки: "Музика", "Живопис", "Поезія". А в кінці будь-якого заняття можливо тематичне малювання.

Пропонуємо урок **"У гості до квітів"**, який ми проводили в 4 класі. Тут ми тему з читання – складання тексту-опису "Весняна квітка" – пов'язали з образотворчим мистецтвом – малювання весняних квітів – та музикою – прослуховуванням музики П. І. Чайковського. **Мета:** розвивати зв'язне мовлення, формувати вміння складати текст-опис; удосконалювати вміння передавати в малюнку будову, форму й колір натури, розвивати спостережливість учнів; учити відчувати красу природи. **Обладнання:** живі квіти, малюнки весняних квітів, Червона книга України, аудіокасети (П. І. Чайковський "Пори року. Весна", "Вальс квітів").

Хід уроку. I. Актуалізація опорних знань.

Учитель. Відгадайте загадку: *Тепло стало у дворі, синє небо угорі, / Сонце промінь шле землі, прилітають журавлі. / Вже у лісі там і тут перші проліски цвітуть. / Кучерява, запашина в гості йде до нас ... (Весна).*

Учитель. Яка вона, весна? (Після відповідей дітей учень читає напам'ять вірш). *Ой, які хороші квіти, – / Мов веселка розцвіла! / Всюди квіти, всюди квіти, / Бо прийшла весни пора.*

II. Мотивація навчальної діяльності, постановка мети та цілей уроку.

Учитель: Сьогодні на уроці ми познайомимося з первоцвітами, навчимося малювати їх словами та фарбами, складемо твір-опис. Щоб намалювати квітки, треба уважно розглянути рослину, вивчити її форму, колір.

III. Робота над матеріалом уроку.

1. Тихо звучить "Вальс квітів" П. І. Чайковського.

Учитель. У березні, коли вночі ще тримаються морози, а вдень уже ласкаво пригріває сонечко, з'являються білосніжні квіти. Як називається ця перша весняна квіточка? (*Підсніжник.*)

Учитель. У весняний танок цвітіння вступає синьоокий вісник неба.

Учень. Я маю очі голубі, такі, як неба синь. Росту між кленів і дубів, Люблю і сонце й тінь. Відгадайте, що за квітка? Бо мене не буде влітку. (*Пролісок.*)

2. Довідкове бюро (*розповіді учнів*). Підсніжник називають квіткою надії, а чому це так, ви дізнаєтесь, коли послухаєте легенду про підсніжник.

1-й учень. Тримавши підсніжник, розповідає: "Коли перші люди були вигнані з раю, ішов сніг, і Єва дуже змерзла. Щоб її зігріти і подати надію на кращі часи, сніжинки перетворились у ніжні квіти підсніжника – провісника тепла, символа сподівань на краще майбутнє".

2-й учень. *Тримаючи пролісок, розповідає: "Народ Німеччини називає цю квітку блауостерн – "блакитна зірка". Ця назва найточніше відображає красу і ніжність проліска".*

3. Групова робота. Складання тексту-опису: I, III, V групи описують підсніжник; II, IV, VI групи – описують пролісок. На дошці подано опорні слова та малюнковий план (частини рослин).

Учитель. Про які особливості тексту-опису ми повинні пам'ятати? Складіть текст-опис за опорними словами та малюнковим планом, уважно розглянувши квітку.

4. Самостійна робота учнів (написання творів). (Зразки творів додаємо).

Підсніжник. *Ще навкруги біліє сніг, а на галявинах, які прогріло сонечко, визирають сміливі підсніжники. Ці скромні квітки милують око ніжною красою. На тендітному світло-зеленому стебельці стоять вони, опустивши білі голівки. І тільки зелені листочки-списи тягнуться вгору.*

Пролісок. *Між довгими гостренькими листочками проглядають голубі, як неба синь, очі проліска. На тоненькому зеленому стебельці декілька вінчиків. Кожен вінчик має шість видовжених заокруглених пелюсток. Хоч пролісок і не має приємних пахоців, він завжди милує око.*

5. Прослуховування текстів. Аналіз та корекція складених текстів.

6. Фізкультхвилинка. Під музику П. І. Чайковського "Пори року. Підсніжник" діти виконують вправи: *Уявіть себе цибулинкою підсніжника або проліска (Діти присідають, пригнувши голівку до ніг, обійнявши коліна руками). Ваша голівка – то голівка квітки (діти піднімають голівки). Ваші руки – то листочки (руки повільно піднімаються). Ви пробуджуєтесь; листочки, квіточки тягнуться до теплих весняних промінців (діти повільно піднімаються, простягають руки вгору). Ви відчуваєте, як хочете жити, щороку квітчати рідну землю.*

8. Малювання квітки з натури. Учитель. Ви склали опис квітки, а зараз ви намалюєте цю квітку з натури. Що значить малювати з натури? (Коли ми малюємо, дивлячись на когось або на щось, це називається малюванням з натури).

а). Демонстрація послідовності малювання: "1. Визначаю місце малюнка на папері, зображення має бути не дуже великим і не надто малим. 2. Малюю загальну форму стеблини, листочка, квітки і чітко промальовую кожну пелюстку квітки". (Малюнок на дошці).

б). Самостійна робота учнів.

IV. Підсумок уроку: організація виставки малюнків (вибірково). Озвучення малюнка текстом-описом. Оцінювання.

Учитель. Чарівний світ зеленого царства живе за законами матінки-Природи. Людина – частина живої природи; але, на жаль, люди часто про це забувають. Скажіть мені, милі діти, чи можна рвати ці весняні квіти?

Учні читають вірші про квітки.

Перший учень: *Ми завжди були б щасливі, і пахучі, і красиві, / Якби в полі, в лісі, в лузі бачили нас тільки друзі. / Ті, які б нас не топтали, без потреби не зривали.*
Другий учень: *В Червону книгу ми занесли / Світ неповторний та чудесний, / Що поступово вимирає, / Давно рятунку в нас благає.*
Третій учень: *Невже в майбутньому у світі / Не будуть квітнуть дивні квіти – / Конвалія й фіалки ніжні, / І вісник березня – підсніжник?*
Четвертий учень: *Ми всі господарі природи, тож збережемо її вроду!*

V. Домашнє завдання: Записати складені тексти-описи. Добрати й записати вірші та загадки про інші весняні квіти.

Отже, уроки з урахуванням інтеграції різних видів мистецтв гарантують підвищення загального рівня освіти, що не може не позначитися на загальному рівні культурного розвитку учнів.

Список використаної літератури

1. Дронова О. О. та ін. Сприймати світ як учені та митці // О. О. Дронова, Н. Т. Марценішева, Л. Л. Бутовська / Дошкільне виховання. – 2014. – № 3 (871), березень. – С. 6–11.
2. Дубогрызова Г. Н. Синтез искусств в художественно-эстетическом развитии детей : методические разработки / Г. Н. Дубогрызова. – Армавир, 2002. – С. 3–25.
3. Попова О. В., Ревенко І. В. Підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю до художньо-естетичного виховання підлітків : монографія / О. В. Попова, І. В. Ревенко. – Х., 2014. – 196 с.
4. Присяжнюк Н. І. Інтегровані уроки / Н. І. Присяжнюк // Початкова школа. – 1996. – № 8. – С. 27–31.
5. Радкіна В. Ф. Інтегративний підхід як принцип організації професійної підготовки майбутніх учителів / В. Ф. Радкіна // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 21. – С. 61–64.
6. Стеценко І. Фрактали : математика, мистецтво, винахідництво. Впроваджуємо STREAM-освіту / І. Стеценко // Дошкільне виховання. – 2016. – № 1. – С. 8–9.

І. М. Корженко,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Гордієнко О. А.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Прозові твори на уроках літературного читання

Стрімкі зміни у процесах реформування школи, запровадження нового Державного стандарту початкової освіти та реалізація проекту НУШ вимагають нових підходів до вивчення багатьох шкільних предметів. Аналізуючи Державний стандарт початкової освіти, слід відзначити, що "спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами" [1, с. 3].

Вважаємо, що найбільшого розвивального ефекту можемо досягти на уроках літературного читання, адже мовно-літературна освітня галузь закладає основу для подальшого успішного розвитку учнів. Для нашого дослідження вважаємо за необхідне зупинитися детально на аналізі змісту підручників із літературного читання за редакцією О. Я. Савченко.

Так, підручник з літературного читання для 3 класу складається з розділів: "Цікава книга природи", "Від слова – до книги", "З чистого джерела народної творчості", "Літературні казки й п'єса-казка", "Байки", "Світ дитинства у поезії і прозі", "Тарас Шевченко: сторінки життя і творчості", "Із скарбниці казкарів світу", "Прийди, весно, з радістю!", "Візьму перо і спробую".

На сторінках першого розділу: "Цікава книга природи" діти знайомляться з текстом-описом "Перший подих осені" та "Листопад – ворота зими" за А. Волковою,

твором М. Сингаївського "Осіння гра", В. Сухомлинського "Соромно перед соловейком", О. Донченка "Лісовою стежкою". Письменники розповідають про природу так, що їхні спостереження, думки й почуття стають для юних читачів цікавими відкриттями, пробуджують їх уяву, спонукають до роздумів.

У другому розділі "Від слова – до книги" діти знайомляться з творами "Наша мова" (за А. Коваль), "Мова", написаний І. Січовиком, "Як з'явилась друкована книга" (за В. Дацкевичем), "Як жила книга за часів Київської Русі" (за О. Єфімовим), "Чи любиш ти читати журнали?" та "Бібліотека – затишний дім для зустрічі читача з книгою" О. Савченко. Тут діти знайомляться з оповіданнями про те, як виникла й розвивалась наша мова, як створювалися книжки, як їх потрібно читати й берегти. Також діти дізнаються про значення старих і нових слів, про їх походження, мандрівки по різних мовах, адже досліджуючи таємниці мови, можна не лише відкрити історію слів, а й життя народу, його душу. Складені народом твори передавалися із вуст в уста та об'єдналися в окремий розділ під назвою "З чистого джерела народної творчості". Для дітей цікавою є зустріч із чарівними казками "Кирило Кожум'яка", "Кривенька качечка".

У розділі "Літературні казки й п'єса-казка" вміщено казки українських письменників. Це прозові казки "Для чого людині серце" (А. Дімаров), "Місто дружніх майстрів" (Ю. Ярмиш), "Суд у цирку" (В. Нестайко), віршовані твори, а також п'єса-казка "Бабусина пригода" (О. Олесь). У них змальовуються фантастичні пригоди, місця, дивовижні перетворення. У наступному розділі "Світ дитинства у поезії і прозі" в підрозділі "Прозові твори" діти ознайомлюються з творами В. Сухомлинського "Красиві слова і красиве діло", "Кінь утік...", О. Буцень "Наше відкриття", уривком із повісті "Найкращий намет" Я. Стельмаха "Ловись, рибко!". Із творів, вміщених у даній темі, діти дізнаються про події, в яких беруть участь їх ровесники, як вони замислюються над своїми вчинками, прагнуть зробити правильний вибір.

У розділі "Тарас Шевченко: сторінки життя і творчості" ми знову звертаємося до поезії Великого Кобзаря. На сторінках розділу подається твір "Малий Тарас чумакує" А. Лотоцького, "Сонце заходить" В. Сухомлинського, а також уривок із книги "Тарасові шляхи" О. Іваненко, над якою вона працювала понад двадцять років, – "Тарас у наймах".

У розділі "Із скарбниці казкарів світу" вміщено казки письменників інших країн: "Шипшинка" братів Я. і В. Грімм, улюблені дітьми різних країн повісті-казки К. Коллоді "Пригоди Піноккіо" та А. Ліндгрена "Про Карлсона, що живе на даху". Деякі з названих творів стали такими відомими, що сприймаються читачами як народні. Багато прекрасних казок стали основою мультфільмів, кінофільмів, п'єс. Розділ "Прийди, весно, з радістю!" вміщує 2 прозових твори, а саме: "Благослови, мати, весну зустрічати!" В. Скуратівського, "Гуси-лебеді летять" М. Стельмаха. Останній розділ "Візьму перо і спробую" книги "Літературне читання" для 3 класу вміщує прозовий твір Миколи Носова "Як Незнайко складав вірші" та Василя Сухомлинського "Сергійкова квітка" [2].

Підручник із літературного читання для 4 класу складається з 8 розділів, які є різними за обсягом і структурою: "Із скарбниці усної народної творчості", "Що було на початку світу...", "Сторінками історії України", "Як не любити той край...", "Видатні українські письменники", "Розповіді про нас самих", "Літературні казки зарубіжних письменників" та "Світ дитинства в літературі".

У першому розділі "Із скарбниці усної народної творчості" учні знайомляться з народною казкою "Мудра дівчинка", притчею "Без труда нема плода", вивчають народні легенди "Звідки пішло прізвище та ім'я Богдана Хмельницького", "Місто Сміла". Опанувавши матеріал розділу, діти легко називають ознаки казки й легенди, можуть розповісти, чого навчають народні казки, зокрема побутові, оскільки в 2 класі діти знайомилися з казками про тварин, у 3 – з чарівними, і лише в 4 – з побутовими. Діти також можуть пояснити, чим казка "Мудра дівчина" відрізняється від легенди "Місто Сміла", визначити зачин, основну частину, кінцівку у творі, зокрема і в притчі "У пригоді", навести приклади, хто в прочитаних творах головний персонаж, а хто – другорядний та ін. Хоч твори в даному розділі невеликі за розміром, проте вимагають глибинного аналізу.

У другому розділі "Що було на початку світу..." діти знайомляться з міфами народів світу, зокрема, "Створення світу", "Міфи про створення світу та людей", "Дедал та Ікар", "Гнів Перуна". Після вивчення розділу учні дають відповіді на такі питання: "Які народи вважали творцем світу бога-Сонце?", "Завдяки чому міфи збереглися до наших днів?", "Чому в міфах трапляються застарілі слова, які тепер рідко вживаються?", "Чим оповідання відрізняються від міфів?", "Чому Дедал вирішив зробити пташині крила?", пояснюють, яке дерево в міфах називали світовим, а також можуть створити власний малюнок до прочитаного твору чи навіть лепбук.

У третьому розділі "Сторінками історії України" діти читають твори різних жанрів (оповідання, науково-художні тексти) про різні часи, історичні події, видатних людей. Це такі прозові твори: "Книги за княжих часів" (автор Іван Крип'якевич), оповідання Алли Коваль "Чернігів", Марії Пригари "Козак Голота", а також Івана Боднарчука "На новій землі" (написано для дітей-українців, які живуть у Канаді й вивчають українську мову), спогади Тамари Коломієць "Ялинка мого дитинства". Діти в цьому розділі знайомляться з історією нашого народу, відомими постатями минулих часів, вивчають заповіді князя Ярослава та ін.

У четвертому розділі "Як не любити той край" опрацьовуємо твори Василя Сухомлинського "Восени пахне яблуками", "Не забувай про джерело" Марко Вовчок "Літній ранок", Михайла Коцюбинського "Літній день", Григора Тютюнника "Ласочка". Діти не лише навчаються знаходити зачин, основну частину, кінцівку, а й складати план до прочитаного твору та переказувати прочитане, продовжувати історії, змінювати якусь їх частину, описувати свій настрій від прочитаного. Оскільки в даному розділі твори містять багато слів, які не вживаються, наприклад, на Житомирщині, на уроці важливе місце посідає словникова робота.

У п'ятому розділі "Видатні українські письменники" діти ознайомлюються з творчістю корифеїв української писемності Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, П. Тичини, М. Рильського. Діти мають змогу прочитати твори: Т. Шевченка "Про себе", твір "Музей "Заповіту" Тараса Григоровича Шевченка в Переяславі", написаний Миколою Сядристим за матеріалами музею; казкою І. Франка "Лисичка-кума"; під час вивчення творчості Лесі Українки діти ознайомлюються з твором "Біда навчить" та уривком з повісті М. Олійника "Леся". У розділі "Літературні казки зарубіжних письменників" читаємо уривок з казки Ганса-Хрестіана Андерсена "Гидке каченя" та казку Джанні Родарі "Дорога, що нікуди не веде". Прочитавши розділ, діти чітко визначають ознаки літературної та народної казки. В останньому розділі "Світ дитинства в літературі" вміщені твори В. Сухомлинського "Не загубив, а знайшов", "Співуча пір'інка", В. Нестайка "Шурка і Шурко" та "Зі сміхом треба бути

обережним...", М. Чумарної "Казка про друга", О. Єфімова "Тут усе є...", В. Рутківського "Як складають вірші". Письменники з гумором розказують про стосунки між ровесниками, цінність дружби, показують, яку радість приносить спілкування з людьми та турбота про них [3].

Отже, аналіз підручників з літературного читання дав можливість зробити висновки, що в них значне місце відводиться прозовим творам, які розв'язують чимало завдань, зокрема, сприяють формуванню творчого читача, дають змогу підготувати свідомість учня до вивчення курсу літератури в основній школі. Проведений аналіз змісту підручників дав можливість зробити такі висновки: 1) Прозові твори складають основу змісту програми для читання в початкових класах, вони відрізняються жанровим розмаїттям: у програмі представлені художні оповідання, казки, легенди й перекази, нариси, науково-популярні статті. 2) Прозові твори змістовно насичені, пізнавальні для дітей. З них учні дізнаються про історичне минуле та традиції нашого народу та інших народів, інші країни, явища природи й суспільного життя тощо. 3) Вони найлегше сприймаються учнями: мова прозових творів близька до повсякденного мовлення у спілкуванні, можуть переказуватися, до них легко складати план. 4) Мова прозових творів може служити джерелом збагачення словника дітей, прекрасним зразком для розвитку їх мовлення і мислення.

Педагогічна функція читання творів літератури, зокрема, прозових, полягає в можливості використати їх для розв'язання багатьох моральних проблем. Адже йдеться не лише про розвиток у дітей літературних здібностей, а загалом про утвердження ціннісних орієнтирів. Учителеві не завжди достатньо пояснити певні правила й норми поведінки. Щоб знання про те, як поводитися, перетворилися на переконання, їм треба вплинути на почуття дитини, доторкнутися до її емоцій. Крім того, важливо дотримуватись розвивального підходу, збагачувати учнів досвідом міжособистісного спілкування, взаємодії предметних і ключових компетентностей, серед яких домінувальними є читацька, комунікативна, інформаційна.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти від 21 лютого 2018 р. № 87. – 37 с. // [dano.dp.ua](http://dano.dp.ua/article/) // article / Державний стандарт початкової освіти.
2. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. – К. : Основа, 2013. – 192 с.
3. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. – К. : Основа, 2019. – 192 с.
4. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1 – 2 класи. – К. : ТД "ОСВІТА-ЦЕНТР+", 2018. – 240 с.

А. Р. Корзун,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Гордієнко О.А.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Використання інтерактивних методів у процесі вивчення творів зарубіжних авторів на уроках літературного читання

Демократичні зміни, що відбуваються в суспільстві, безперечно, позначаються на завданнях шкільної освіти, зокрема й початкової, й вимагають нового підходу до використання навчальних і виховних технологій в практиці шкільної роботи. Сучасна освіта має бути орієнтована на формування активної, творчої особистості,

на створення умов для її самореалізації. Одним із шляхів реалізації цього завдання ми бачимо у використанні інтерактивних методів, які підвищують рівень пізнавальної самостійності учнів і мотивують їх потребу самовдосконалення. Інтерактивне навчання (англ. "inter" – взаємний і "akt" – діяти) передбачає організацію і розвиток діалогового спілкування, що призводить до взаєморозуміння, взаємодії, до спільного розв'язання загальних, але значущих для кожного завдань [6, с. 4].

Інтерактивним технологіям присвячені дослідження багатьох учених, методистів і учителів. Серед них О. Пошетун, Г. Сиротенко, А. Фасоля, А. Гин, Л. Годкевич, М. Кравець та інші. Вони дослідили методи інтерактивного навчання, що можуть прийти на допомогу вчителю і допомагають уникнути одноманітності й шаблонності в процесі навчання. На уроках літературного читання вчителі-практики використовують такі інтерактивні методи: мозкова атака; інтелектуальна розминка, експертні групи, евристична (сократична) бесіда, тематична дискусія, "акваріум", інтерв'ювання, аналіз конкретних ситуацій, ділові ігри, алгоритми тощо. Інтерактивна робота формує пізнавальну самостійність, бо всі учні працюють в один і той же час; орієнтують дітей на творчість, пошук, вчать аналізувати художній текст, розв'язувати проблеми, розвивають навички спілкування.

Важливою метою читання в сучасній школі є формування першооснов читацької культури школярів, плекання творчого, національного свідомого покоління молоді засобами художнього слова [1, с. 50]. Інтерактивні технології на уроках читання сприяють розвитку особистості кожного учня, незалежно від рівня його загальної успішності, стану здоров'я, мислення тощо. Як показує наш невеликий педагогічний досвід, такі методи роботи допомагають налагодженню стосунків у класному колективі, навчають спілкування, усвідомлення школярами загальнолюдських цінностей. Через художні образи діти збагачують свої почуття, емоції, пізнають різноманітність навколишнього світу, а правильне опрацювання художнього твору сприяє єдності морального, розумового, естетичного виховання учнів і кожної особистості зокрема.

Тому так важливо вчити дітей сприймати твори художньої літератури через активну естетичну діяльність, тобто через аналіз твору. Художній твір є основою сучасного уроку читання, організація роботи над ним – складна справа для кожного педагога. Адже протягом навчального року діти ознайомлюються з творами, різними за жанром, за обсягом, складністю. Різноманітна тематика текстів у "Читанках" представлена творами таких жанрів: оповіданнями, віршами, казками, байками, малюнками, легендами, переказами, малими фольклорними формами. Зокрема, учні 3 класу читають твори зарубіжних письменників П. Єршова, О. Пушкіна, Г.-Х. Андерсена, Якоба та Вільгельма Грімм, Захаріаса Топпеліуса, Астрід-Анни-Емілії Ліндгрен, Божени Немцової, Миколи Носова, Миколи Сладкова, вірші Самуїла Маршака, Агнії Барто, Бориса Заходера, Янки Купала, Джанні Родарі. Четвертокласникам пропонується прозовий набуток Віктора Гюго, Марка Твена, Джозефа-Редьярда Кіплінга, Алана-Александра Мілна, Джека Лондона, Михайла Пришвіна, Едуарда Успенського, Миколи Носова, Льюїса Керролла [2, с. 20].

Для нашого дослідження важливе значення мали праці методистів про врахування жанрових особливостей літературного твору для вибору тих чи інших форм, методів, прийомів роботи на уроці Бандури О. М., Вашуленка М. С., Дорошенко С. І., Мельничайко О. І., Савченко О. Я., Скіпакевич О. В. та ін. Вони наголошували, що добір тих чи інших форм роботи на уроці потребує від учителя творчого підходу до кожного уроку читання. Від того, наскільки цілеспрямовано

вчитель врахує особливості сприймання учнями змісту літературного твору, значною мірою залежить результат його опрацювання, позитивний вплив на всебічний, розвиток дитини [4, с. 17].

Вважаємо, що виконати такі важливі завдання допоможуть інтерактивні методи. Для правильного їх вибору слід розглянути їх класифікацію. За О. Пометун та Л. Пироженко, їх розподіляють на чотири групи в залежності від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

Дослідник М. В. Кларін в основу класифікації поклав принцип активності. Науковець пропонує методи фізичної, соціальної, пізнавальної активності. Прикладами фізичної активності є зміна робочого місця, запис, малювання тощо. Учасники активні тоді, коли ставлять запитання, відповідають тощо. Приклади пізнавальної активності: доповнення учасниками викладеного матеріалу, виступ як джерело професійного досвіду, самостійний пошук розв'язання проблеми [3, с. 12–18]. Очевидно, всі три види активності взаємопов'язані, на чому й наголошує О. Пометун.

За М. Скрипник [5, с. 30–44], класифікувати інтерактивні методи навчання необхідно, виходячи з основних функцій педагогічного спілкування – діалогу. Тому дослідниця поділяє інтерактивні методи навчання на:

- 1) інформаційні – способи діалогічної взаємодії учасників навчання з метою обміну матеріальними або духовними цінностями;
- 2) пізнавальні – способи пізнавальної взаємодії (діалогу) учасників з метою отримання нових знань, їх систематизації, творчого вдосконалення умінь і навичок;
- 3) мотиваційні – способи діалогічної взаємодії учасників навчального процесу, за допомогою яких кожен визначає власну позицію у ставленні до способів діяльності групи, окремих учасників, викладача, самого себе;
- 4) регулятивні – способи, завдяки яким встановлюються та приймаються певні правила діалогічної взаємодії учасників навчання.

Умови уроку читання можуть у повній мірі забезпечити ефективність використання інтерактивних методів роботи. Те, що традиційно вважалось помилками в розумовій діяльності учнів, у такій моделі навчання має сприйматися як процес просування до знань, як стимул для розвитку. Це сприяє виникненню в учнів бажання навчатися, рухатися вперед у своєму розвитку.

Отже, вивчення у початкових класах різноманітних літературних жанрів, що пропонуються програмою, вимагають від вчителя продуманого добору тих чи інших методів роботи на уроках, серед яких належне місце мають займати інтерактивні методи.

Список використаної літератури

1. Жовнір-Коструба С., Жовнір-Івасько Н., Жовнір О. Читання і розвиток мовлення / С. Жовнір-Коструба, Н. Жовнір-Івасько, О. Жовнір // Початкова школа. – 1998. – № 9. – С. 50–52.
2. Голубовська І. В., Гордієнко О. А. Формування професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до вивчення творів зарубіжних письменників на уроках літературного читання / І. В. Голубовська, О. А. Гордієнко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка / Педагогічні науки. – 2016. – Випуск 2 (84). – С. 20–25.

3. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12–18.
4. Скіпакевич О. В. Вчити емоційно правильно сприймати художній текст / О. В. Скіпакевич // Початкова школа. – 1996. – № 12. – С.17.
5. Скрипник М. Інтерактивне навчання : основні поняття / М. Скрипник // Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – С. 30–44.
6. Степанов Е. Особистісно-орієнтований підхід у педагогічній діяльності / Е. Степанов // Виховання школярів – 2003 – № 1. – С. 4.

Л. О. Кравченко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Підгурська В. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування культури мовлення учнів початкових класів на уроках рідної мови

Свідченням розвинутого інтелекту, високої загальної культури особистості правомірно вважається її культура мовлення. На сучасному етапі реформування початкової школи та оновлення змісту початкової освіти зростають вимоги до формування активної, творчої, самостійно мислячої особистості з високим рівнем комунікативної компетентності, яка здатна до самовдосконалення й навчання впродовж життя. Однією з головних умов цього процесу є набуття здобувачами освіти практичних умінь і навичок вільно та грамотно володіти мовою як засобом спілкування і пізнання навколишнього світу.

На формування особистості з високим рівнем комунікативної компетенції орієнтують документи, що регламентують навчання української мови, серед яких Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI, Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI ст.), указ Президента України "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року", Концепція "Нова українська школа", Державні стандарти, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, низка концепцій 90-х рр. XX ст., що реалізуються в сучасних закладах освіти. Так, згідно з Концепцією НУШ, Державним стандартом початкової освіти зокрема, комунікативна компетентність визначається як одна з ключових компетентностей учнів, пріоритетними завданнями якої є "уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях".

Питання культури мовлення, комунікативних якостей мовлення, шляхи формування мовної культури особистості завжди були в центрі уваги зарубіжних та вітчизняних науковців, методистів (Бабиш Н, Скворцов Л, Горбачевич К. , Головін Б., Русанівський В. , Галич Д., Коваль А., Біляєв О., Пилинський М. та інші). Визначення сутності поняття "культура мовлення", стало предметом активних наукових досліджень, у результаті яких вироблено різні тлумачення цього поняття. Так, за визначенням відомого лінгвіста М. Ільєша, "культура мовлення – оволодіння

літературними нормами на всіх мовних рівнях, в усній та писемній формі мовлення, уміння користуватися мовностилістичними засобами й прийомами з урахуванням умов і цілей комунікації" [2, с. 5]. На думку науковиці В. Пасинок, "культура мовлення – сукупність знань, умінь і навичок людини, що забезпечують доцільність застосування засобів мовлення з метою впливу на слухачів чи учасників спілкування" [4, с. 17]. Українська мовознавиця С. Єрмоленко дефінує культуру мовлення як "свідоме й критичне використання мовних засобів, володіння нормами усної та писемної літературної мови в різних сферах суспільної комунікації відповідно до мети й змісту висловлювання" [1, с. 81].

Психологічні та психолінгвістичні погляди на процес породження мовленнєвих висловлювань досліджували Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, М. Скаткін та ін. Так, сучасна шкільна методика навчання учнів мовлення виходить із теорії мовленнєвої діяльності, що розглядається як діяльність спілкування, де повноцінне спілкування можливе, якщо людина цілеспрямована та мотивована до нього, володіє такими вміннями: "правильно і швидко орієнтуватися в ситуації спілкування, планувати зміст спілкування, знайти необхідні мовні засоби для передачі думки і забезпечити зворотній зв'язок" [3, с. 33].

Питанням культури мовлення приділяли увагу і видатні педагоги А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький та ін. Так, К. Ушинський великого значення надавав змісту і методиці навчання рідної мови, він зазначав, що "... рідне слово є основою всякого розумового розвитку й скарбницею усіх знань: з нього починається всяке розуміння, через нього проходить і до нього повертається" [6, с. 67].

Видатний педагог-новатор В. Сухомлинський теж не стояв осторонь від актуальних проблем культури мовлення. Учений розглядав мову як потужний чинник становлення всебічно розвиненої гармонійної особистості, дійовий засіб духовного зростання суспільства. Мовознавці Л. Мацько, Н. Бабич, Л. Кравець, В. Пасинок виокремили основні комунікативні ознаки культури мовлення: правильність, точність, логічність, чистота, доречність, виразність, багатство й різноманітність. Для вироблення навичок культури мовлення пропонуємо приклади тренувальних вправ, які можна запропонувати учням 2-х класів на уроках рідної мови.

Отже, однією з головних комунікативних ознакою мовлення є *правильність*, яка полягає у дотриманні закріплених у літературній мові норм (орфоепічних, орфографічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних, пунктуаційних).

Завдання 1. Запишіть подані власні та загальні назви, замінюючи, де треба, малу букву на велику.

Онук сашко, дніпро, кішка мурка, село, київ, вчителька олена михайлівна, річка, україна, дівчинка іринка, однокласник сергійко, песик сірко.

Не менш важливою ознакою культури мовлення є його *чистота* – відсутність у мовленні нелітературних елементів (діалектизми, просторіччя, жаргонізми, сленг, слова-паразити, а також іншомовні слова, уживані без достатньої потреби).

Завдання 2. виправте помилки в запропонованих реченнях.

1. *Не мішайте (не заважайте) виступаючому!*

2. *Покорміть (нагодуйте) дітей і кладайте їх спати.*

Висока культура мовлення немислима без дотримання *доречності* мовлення – добору, організації мовних засобів, що роблять мову відповідною меті та умовам спілкування.

Завдання 3. Прочитайте діалог, підкресліть слова ввічливості. Разом із сусідом/сусідкою по парті розподіліть ролі й розіграйте один із діалогів (на вибір) перед класом.

У шкільній їдальні

- Привіт, Оксанко!
- Привіт, Сергійку!
- Дякую за книжку, яку ти дала мені почитати.
- Читай, будь ласка!
- А ти зайшла пообідати?
- Ні, хочу купити собі тістечко.
- А яке?
 - Раджу скуштувати "Шоколадну насолоду". Це моє улюблене. Дуже смачне!
- Спасибі за пораду!

У шкільній бібліотеці.

- Добридень, Тетяно Вікторівно!
- Добридень, Юрку!
- Повертаю книгу Миколи Куліша "У Країні сонячних зайчиків". Дуже цікава. Спасибі.

– Читай на здоров'я. Але мені здається, що ти неправильно назвав прізвище письменника. Подивись, будь ласка, уважно на обкладинку книги.

– І правда, автор – Всеволод Нестайко. Дякую, Тетяно Вікторівно, що виправили мене.

– Завжди рада допомогти!

Основою логічності мовлення є логічне мислення, яке формується запасом знань і вмінням їх передати співрозмовникам. Логічне мовлення забезпечує смислові зв'язки між словами й реченнями в тексті.

Завдання 4. Зберіть та прочитайте прислів'я. Поясніть їх значення. Яке прислів'я підходить до казки "Правда і Кривда"?

Ситий голодного не розуміє.

Зробив з мухи слона.

Брехня стоїть на одній нозі, а правда на двох.

Диму без вогню не буває.

Глибина знань, ерудиції, словникового запасу учнів залежить від точності мовлення. Ця комунікативна ознака відображає відповідність (або невідповідність у випадку комунікативної невдачі) мовлення думкам мовця. Точним можна назвати таке мовлення, в якому значення слів відповідають лексичним значенням, зафіксованим у словниках (тлумачних, термінологічних, іншомовних слів тощо).

Завдання 5. Гра "Збудуй вежу". Робота в групах

Учні об'єднуються в чотири групи. Кожна група отримує цеглинки LEGO із записаними на них словами ввічливості. З усіх цеглинок група має побудувати вежу лише з тих слів, що стосуються їхньої тематичної групи (цеглинки "Слова вітання", "Слова прощання", "Слова вибачення" або "Слова подяки").

Слова для цеглинок: "Дякую!", "Бувай!", "Красно дякую!", "Доброго вечора!", "Сердечно дякую!", "Привіт!", "Вибачте!", "Здрастуйте!", "Пробачте!", "До зустрічі!", "Спасибі!", "Перепрошую!", "Щиро дякую!", "Радий вас бачити!", "Сердечне спасибі!", "Щасливої дороги!", "Даруйте!".

Правильної, виразної артикуляції, дотримання норм орфоепії вимагає від мовця *виразність* мовлення. Саме ця риса мовлення створює емоційно-естетичну завершеність думок та почуттів, а також викликає відповідну реакцію слухачів.

Завдання 6. Прочитайте скоромовки спочатку по складах, потім по словах, потім повністю. Темп повільний із поступовим переходом за кількістю разів вимови до швидкого. Вимова мовчки, пошепки, вголос.

Босий хлопчик сіно косить, босі ноги роса росить.

Чапля чапа до водички, в чаплі чорні черевички.

Важливе місце серед комунікативних ознак займає *багатство й різноманітність* мовлення, що виникає на основі співвідношення "мовлення і мова". Вона визначає рівень словникового запасу мовця та характеризується великою кількістю слів у мові. Що ж до співвідношення багатства й культури мовлення, то вона формується різноманітністю лексико-фразеологічного запасу, фонетико-інтонаційною виразністю, різними способами поєднання слів і словосполучень у реченні, різними способами та засобами вираження думки.

Завдання 7. Поясніть значення фразеологізмів.

Золоті руки.

І за холодну воду не братися.

Ні пари з уст.

Яблуку ніде впасти.

Майстер на всі руки.

Отже, процес формування культури мовлення учнів початкових класів потребує систематичної та продуманої організації навчальної діяльності, яка полягає, передусім у створенні системи вправ та включення їх у структуру кожного уроку рідної мови початкової школи.

Список використаної літератури

1. Єрмоленко С. Я., Бибик С.П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
2. Ильяш М. И. Основы культуры речи: [учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов] / М. И. Ильяш. – К. ; Одесса : Вища шк., 1984. – 187 с.
3. Леонтьев А. А. Психолінгвістические единицы и порождение речевого высказывания / А. А. Леонтьев. – М., 1969. – 308 с.
4. Пасинок В. Г. Основы культуры мовлення : навч. посібник / В. Г. Пасинок. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 184 с.
5. Стельмахович М. Г. В. О. Сухомлинський про культуру мови / М. Г. Стельмахович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine20-2.pdf>
6. Партола В. В. К. Д. Ушинський про формування інтелектуальних умінь молодших школярів / В. В. Партола [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oaji.net/articles/2014/927-1414594546>.

К. І. Кривіцька,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Марущак О.М.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування техніки мовлення в учнів початкових класів на уроках читання

Пріоритетним у сучасному освітньому процесі є формування компетентної особистості, здатної самостійно та творчо мислити, реалізувати себе в усіх сферах життя та володіти мовою, цілеспрямовано використовувати її у різних життєвих

ситуаціях. Аби повністю реалізувати себе, учні мають уміти емоційно впливати на слухача, досягати високих результатів словесної дії на співрозмовника. Тому важливого значення набуває формування техніки мовлення в учнів початкових класів, а освітній процес потребує впровадження методів, які б забезпечили ефективність її формування.

Особливості формування техніки мовлення описують у своїх працях такі науковці: Н. Бабич, М. Вашуленко, Б. Головін, Л. Горбушина, Г. Олійник, Н. Осипова, В. Пасинок, К. Черкашин, Н. Шевельов, В. Шевченко, А. Шустова, Є. Язовицький та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, вважаємо, що актуальною є проблема формування техніки мовлення в учнів початкових класів на уроках читання, а також впровадження таких форм і методів навчання, які б забезпечили ефективність її розвитку.

Мета статті – теоретично проаналізувати сутність і зміст формування техніки мовлення учнів початкових класів на уроках читання.

Важливість формування техніки мовлення описана в Типовій освітній програмі О. Савченко, Типовій освітній програмі Р. Шияна, у Державному стандарті початкової освіти, а також у Концепції "Нова українська школа". У Типових освітніх програмах зазначено, що найбільші можливості у формуванні складових техніки мовлення мають саме уроки читання. Вони є складовою мовно-літературної освітньої галузі.

Основним видом діяльності на уроках читання є читацька діяльність. Одним із її головних компонентів є комунікативний компонент. До нього відносять мовленнєвий розвиток, що визначається образністю, змістовністю та зв'язністю мовлення, вживанням тропів та інтонаційних засобів виразності з метою передачі почуттів та думок, влучністю та доречністю використання мовних засобів у створенні художнього образу. З вищезазначеного можна зробити висновок, що важливим складником комунікативної компетентності є техніка мовлення. А отже, одним із завдань уроків читання в початкових класах є формування техніки мовлення в дітей молодшого шкільного віку.

Погляди вчених на трактування поняття "техніка мовлення" дещо різняться, та попри це більшість науковців вважають саме техніку мовлення одним з основних та найважливіших мовленнєвих умінь. За словами В. Пасинок, техніка мовлення – це сукупність прийомів фонаційного дихання, мовленнєвого голосу й дикції, доведених до ступеня автоматизованих навичок, що дає змогу особистості успішно взаємодіяти з іншими людьми [3, с. 200].

Техніка мовлення має інтегративний характер та виразну структуру. Н. Осипова зазначає, що складниками техніки мовлення є дихання, голос і дикція, які є практично неподільними. А основними поняттями, які вивчаються в техніці мовлення є інтонація, логічний наголос, дикція, властивості голосу, логічна пауза, мовне дихання, будова мовного апарату [2, с.109–110]. Деякі дослідники, окрім зазначеного вище, додають ще й правильну літературну вимову (орфоепію).

Мовленнєве дихання дає можливість раціонально використовувати повітря під час мовлення. Після тривалого тренування за допомогою вправ дихального апарату мовленнєве дихання стає невимушеним процесом. При мовленнєвому диханні під час пауз здійснюється швидкий вдих, далі для утримання взятого повітря відбувається коротке затримування дихання, а потім повільний видих, при якому відбувається вільне промовляння слів [1, с. 324].

Голос – це звук, звучання, яке створюється в результаті проходження повітря між вібруючими голосовими складками. Виділяють такі якості голосу: сила, злетність, рухливість, гнучкість (діапазон), мелодійність, висота, витривалість, повнозвучність, тембр, темп, чистота [4]. Голос людини потребує постійного догляду, дотримання гігієнічних норм і тренування вправами, які потрібно систематично виконувати.

Дикція – правильна, чітка вимова кожного голосного і приголосного звуків окремо, а також слів і речень у цілому [2, с.110]. Якщо порушуються правила орфоєпії, то правильна дикція не забезпечує правильної літературної вимови. Культура усного мовлення передбачає правильність слововжитку, вимови, наголосу, граматичних форм.

Водночас техніка мовлення пов'язана з комунікативними якостями мовлення. До них належать правильність, чистота, багатство, доступність, доречність, впливовість, логічність, точність, виразність (художня та технічна) мовлення.

Читацька та мовленнєва діяльність сприяють розвитку мовлення учнів і формуванню здатності створювати власні висловлювання. Для розвитку мовленнєвого дихання необхідне тренування тривалого вдиху, вміння раціонально використовувати повітря та своєчасно відновлювати його запас. Це забезпечують вправи з уявною свічкою (дмухання на полум'я), вправи на поступове збільшення кількості слів, вимовлених одним видихом (5, 7, 8 і більше).

Уроки читання сприяють виявленню недоліків дикції. Методи їх подолання: артикуляційна гімнастика, вправи для відпрацювання артикуляції голосних і приголосних звуків. Ефективним засобом удосконалення дикції є вивчення скоромовок, оскільки в них є складні звукосполучення, повтори, римування, лаконічність викладу, цікавий зміст.

Основними методами розвитку голосових якостей є такі: посилення гучності читання з кожним реченням, плавне та протяжне вимовляння звукового ряду на різних висотах, вимовляння фрази 5-7 разів підряд із наростаючим темпом і навпаки, вимовляння фрази почергово з більшою та меншою силою голосу, швидше та повільніше, на низьких нотах і високих (рухливість). Практичне засвоєння школярами орфоєпічних норм забезпечується активною вимовою, слуханням та розумінням мовних одиниць, зіставленням власної вимови зі зразками, запам'ятовуванням орфоєпічних норм.

Отже, формування техніки мовлення – це цілеспрямований і структурований процес, який полягає у формуванні мовленнєвого дихання, голосу, дикції та орфоєпічних умінь. Техніка мовлення складається з чітких структурних елементів та має системний характер. Її формування залежить також від розвитку комунікативних якостей мовлення дитини. Уроки читання за умов застосування відповідних методик, традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання, дидактично виправданих засобів мають великий потенціал у формуванні техніки мовлення.

Список використаної літератури

1. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2012. – 364 с.
2. Осипова Н. П. Ораторське мистецтво : навчальний посібник для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец. / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. професора Н. П. Осипової. – Х. : Одісей, 2006. – 144 с.

3. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посіб. / В. Г. Пасинок. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 228 с.
4. Пінчук Ю. В. Риторика культура та техніка мовлення корекційного педагога : навчально-методичний посібник / Ю. В. Пінчук. – К. : КНТ, 2015. – 160 с.

С. В. Куликівська,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри
лінгвометодики та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Літературознавча пропедевтика на уроках класного й позакласного читання в початковій школі

Основним завданням літературного читання як навчальної дисципліни є формування в учнів інтересу до самостійної читацької діяльності, виховання особистості дитини засобами художніх творів, розвиток мовленнєвих навичок.

Досягнення цілей курсу передбачає вирішення таких завдань:

- формування й розвиток мовленнєвих умінь і навичок, провідною з яких є повноцінна навичка читання;
- розвиток інтересу до читання, ознайомлення учнів із дитячою літературою в багатоманітності її тематики, жанрово-родових форм;
- формування повноцінного сприймання, розуміння, відтворення художнього, науково-пізнавального текстів шляхом засвоєння відповідних навчальних і читацьких умінь;
- розвиток емоційної і почуттєвої сфери учнів, образного мислення, уміння висловлювати елементарні оцінні судження щодо прочитаного;
- формування морально-етичних уявлень і почуттів, збагачення соціального досвіду школярів;
- розвиток творчих здібностей школярів;
- формування спеціальних умінь самостійно й продуктивно працювати з дитячою книжкою, різними джерелами друкованої продукції для знаходження потрібної інформації;
- орієнтуватися у світі книжок і вибирати їх для задоволення власних пізнавальних потреб [5].

Організуючи процес читання, педагог повинен пам'ятати про такі чинники: жанрову й ідейно-тематичну специфіку художнього твору; психологічні основи самого процесу читання на різних етапах навчання; особливості сприйняття й засвоєння змісту художнього твору учнями початкової школи тощо. Крім того, формування інтересу дитини до свідомого читання не можливе без літературознавчої підготовки.

Початкова літературна освіта може відбуватися за такими напрямками:

- художньо-естетичне опанування кращих дитячих книжок;
- визначення жанрово-тематичної специфіки твору;
- літературознавча пропедевтика;
- робота з розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Згідно з чинною Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів для 2 – 4 класів, зміст літературного читання визначається на основі тематично-жанрового, естетичного, літературознавчого та комунікативно-мовленнєвого принципів.

Літературознавчий принцип передбачає уведення до системи підготовки дитини-читача літературознавчих понять, які засвоюються учнями_практично, на рівні уявлень. Він реалізується в процесі використання елементів аналізу й інтерпретації літературного тексту. Об'єктом уваги читача стає слово, що осмислюється ним як засіб створення словесно-художнього образу, за допомогою якого автор виражає свої почуття, ідеї, ставлення до світу [5].

Окремим розділом чинних навчальних програм є "Літературознавча пропедевтика", спрямована на ознайомлення учнів молодших класів із найпростішими теоретичними поняттями та на формування в дітей навичок елементарного літературознавчого аналізу. Пропедевтика – це попередній, вступний курс у будь-яку науку, систематично викладений у стислій елементарній формі [3]. Літературознавча пропедевтика – невід'ємна частина навчальної програми з читання, зміст якої забезпечує початкові знання з літературознавства, бібліографії і готує дітей до уроків літератури в середній школі [2, с. 85].

Випускник початкової школи повинен мати уявлення про низку важливих літературознавчих понять:

- про тему та основну думку твору;
- про сюжет твору та його композицію;
- про образ персонажа в епічному та про художній образ – у ліричному творі;
- про деякі особливості літературних жанрів;
- про засоби художньої виразності;
- про ставлення автора до подій та персонажів, яких він зображує [2, с. 24].

Послідовність засвоєння літературних понять залежить від рівня опанування учнем техніки читання; від рівня читацької самостійності та творчих здібностей школяра; від його читацького досвіду та інтересів; від специфіки програмного літературного матеріалу.

Теоретичні основи літературознавства враховуються при вивченні змісту творів і в процесі організації уроків читання. Розрізняють підходи до вивчення байки й казки, оповідання й вірша. З опорою на літературознавство виробляються настанови для з'ясування ідейного задуму твору та його художніх особливостей.

Зокрема діти мають засвоїти такі жанрові особливості художніх та науково-пізнавальних творів:

- а) казка як фольклорний художній твір, у якому є вигадка, елементи чудесного та фантастичного; герої українських народних казок, літературна казка;
- б) малі фольклорні жанри – прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, лічилки;
- в) оповідання як невеликий розповідний художній твір про випадок, епізод із життя героя; герої оповідання й автор;
- г) вірш – рима, ритм, настрій у вірші;
- д) байка, її жанрові особливості (герої, повчальний смисл);
- е) п'єса, її відмінність від інших жанрів (на прикладі п'єси-казки);
- ж) особливості дитячих творів науково-пізнавального змісту.

Учні мають набути таких умінь і навичок: учитися свідомо оперувати найпростішими літературознавчими термінами; практично розрізняти художні та науково-пізнавальні тексти; орієнтуватися у структурі художніх текстів; здійснювати елементарну порівняльну характеристику персонажів; визначати авторське ставлення до зображуваного; давати найпростішу моральну оцінку вчинкам героїв; визначати теми творчості письменника на основі зіставлення його

книжок і творів для дітей; знаходити в тексті засоби художнього у вираження мовлення.

Важливим фактором формування літературознавчої компетентності є розвиток творчих здібностей дітей. Здатність читача до власної діяльності – це особлива якість літературної творчості в процесі організованого навчання, що розвиває творчі здібності та читацьку самостійність. Під час активного спілкування з літературою як мистецтвом задовольняється потреба дитини в емоційних переживаннях, створюються умови для самовираження особистості. В активній творчій позиції знання сприймаються емоційно, а тому запам'ятовуються краще та зберігаються тривалий час.

Творча активність, конкретність мислення й образність, особливості уяви школярів створюють сприятливі умови для літературного розвитку учнів. В організації такої діяльності можна використовувати вплив різних видів мистецтв: художнє слово, живопис, музику.

Для розвитку особистості дитини важливим є моделювання ситуації успіху, надання можливості кожному учневі відчути радість від досягнення поставленої мети та від подолання труднощів. Успіх супроводжується позитивними емоціями від діяльності, зміцненням віри у власні сили. Також варто використовувати проблемні завдання, що викликають дискусію, спонукають до роздумів, пошуків, певних висновків, охоплюють мотиваційний та процесуальний напрямки.

Отже, системна робота над вивченням і практичним засвоєнням літературознавчих понять може стати важливим засобом повноцінного осягнення та осмислення художнього твору, формування читацьких умінь і навичок, формування в учнів літературного мислення.

Список використаних джерел

1. Болдирева Л. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів на уроках української мови та літературного читання / Л. Болдирева // Початкова школа, 2013. – № 4. – С. 5.
2. Волошина Г. П. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі : посіб. для студентів та учителів почат. кл. / Г. П. Волошина. – Умань, 2011. – 126 с.
3. Енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zacademic.com/propedetics>.
4. Карфут І. М. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках світової літератури / І. М. Карфут // Початкова школа. – 2014. – № 5. – С. 1–6.
5. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2 – 4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
6. Мала В. Формування творчої особистості молодшого школяра через використання інтерактивних технологій на уроках читання у початкових класах / В. Мала // Початкова школа. – 2012. – № 6. – С. 51–54.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : навч. посіб. / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
8. Суржук Т. Підвищення інтересу учнів до уроків читання / Т. Суржук // Поч. освіта. – 2005. – № 38. – С. 14–15.
9. Шарагова Н. Цікаві завдання для розвитку техніки читання / Н. Шарагова // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 14. – С. 15–18.

Н. Л. Олійник,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
лінгвометодики та культури фахової мови **Усатий В. Д.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток креативності на уроках української мови в початковій школі

Безперервний інформаційний потік обумовлено введення людини у складну систему суспільних взаємин, вимагає від неї мобільності, прийняття нестандартних рішень, уміння подолати консерватизм в організації навчальної діяльності й стереотипи педагогічної праці та процесу мислення, а сучасна освіта, особистісно зорієнтована, вимагає переходу від традиційних до нових суб'єкт-суб'єктних способів навчання, які об'єднуються в поняття –креативність.

Проблеми розвитку педагогічної креативності, творчого потенціалу і здібностей досліджували А. Буреніна, С. Зайцева, М. Єсіна, Л. Манчуленко, З. Левчук, Л. Покровщук, О. Куцева, О. Семенов, Р. Серьожникова, О. Сидоренко, М. Стась, С. Олійник, Н. Устинова, С. Хмельниковська, Л. Шеховцова, І. Шинтяпіна та інші. Розробка методичної системи навчання мови, теорії мовного розвитку, спрямованої на формування креативності, потребує постійного розвитку, передбачає формування високого рівня мовленнєвої підготовки.

Українська мова як навчальний предмет володіє унікальними можливостями для формування креативності школяра, для розвитку мовного чуття. З цією метою планується система науково обґрунтованих мовленнєво-творчих завдань. Реалізуючи важливу функцію державотворення, українська мова забезпечує доступ до джерел української духовності, дає змогу випускникам шкіл якнайповніше реалізувати свої можливості, життєві потреби, плани й наміри, пов'язані з продовженням освіти, опануванням професії, працею.

Дослідження креативності на науковому матеріалі було здійснено в 1959 році групою вчених на чолі з Дж. Гілфордом за допомогою факторного аналізу В. Лоденфельд і К. Бейттел на матеріалі мистецтва. Науковці виявили 8 суттєвих критеріїв: уміння бачити проблему; віднаходити якомога більше сторін і зв'язків; зрозуміти нову точку зору, відмовившись від попередньої; оригінальність, здатність відхилятися від шаблону; перегрупування ідей та зв'язків; абстрагування або аналіз; концентрація або синтез; гармонійність ідей [3].

Отже, креативність – якісна характеристика особистості, здатність людини до нетрадиційного, оригінального вирішення нових проблемних задач і ситуацій на основі інтуїтивного мислення і творчої уяви; це творчий потенціал людини, що виступає стимулом чи механізмом пошуково-перетворювальної активності у процесі творчої діяльності [2]. Це творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності [5].

З метою досягнення бажаних результатів у мовно-комунікативних уміннях ми повинні спрямовувати нашу діяльність на формування мовної особистості індивіда, який володіє сукупністю здібностей і характеристик, що зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, котрі вирізняються рівнем структурно-мовної складності та

глибиною й творчістю відображення дійсності [1]. Ще Іван Франко так писав про важливість мови й мовлення в житті: "Найцінніше є найкращі в кожному чоловіці... се його індивідуальність, його духовне обличчя зо всіма його окремішніми прикметами... До таких прикмет, що відповідають складові душі,... належить і мова" [8].

Під час планування уроків української мови вчитель має дбати про організацію навчально-мовної, правописної, мовленнєвої діяльності, а також розвиток емоційно-естетичної, розумової, інтелектуальної, креативної, морально-етичної, соціокультурної діяльності, описуваних національних і загальнолюдських культурних і духовних цінностей, естетичної і морально-естетичний розвиток особистості, оволодіння нею соціокультурними нормами [6].

Розвиток креативного писемного мовлення учнів залежить від системного використання на уроках української мови різного виду творчих вправ, як-от: написання творів-описів, творів-міркувань, творів-медитацій, есе, замальовок, пейзажних портретів, оповідей у народно-розмовній манері, розповідей різного типу, переказів з творчим завданням твори-мініатюри замітки на різні теми тощо [7]. Формуючи творчі завдання, вчитель повинен пам'ятати, що для розвитку креативного продукування висловлювань потрібно дотримуватись основних параметрів креативності, таких як: оригінальність, утворення віддалених асоціацій, незвичні відповіді на застосуванні для певного мовного засобу; видозмінювати мовний матеріал, щоб побачити в ньому нові перспективні можливості для використання [6].

У початковій школі починають послідовно виявлятися й розвиватися здібності дитини, формуватися вміння та бажання навчатися, власне, воно пов'язане з оригінальністю, новизною, умінням застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях, особливо розвитку мовної освіти, до складу якої входять:

- роль державної мови в суспільному й особистісному розвитку громадянина;
- розуміння культурного надбання поколінь;
- естетика слова, художньої літератури;
- розвиток здібностей і нахилів;
- використання сучасних інформаційних й комунікативних технологій;
- забезпечення доступності знань, інтенсивності навчального процесу;
- дотримання моральних норм;
- розвиток уміння вести діалог, висловлювати власні переконливі думки.

Наші експерименти, проведені з учнями, дали бажаний результат зростання креативності дітей. Творчі вправи, робота з підручником, з електронними джерелами, дидактичні ігри, навчальні дискусії, мовленнєво-комунікативні ситуації тощо – все це й багато іншого формує нового громадянина незалежної України. Творчість – одне з найзагадковіших явищ у житті кожної людини й суспільства в цілому. Креативність є характеристикою творчості в її дієвому вираженні, тобто це не мрії та фантазії, а здатність до творчої дії. Обдарована особистість із задатками креативності обов'язково керується ще й суспільно необхідною мотивацією до творчості.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. –К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Богданова Н. Проблема формування творчої особистості / Н. Богданова // Вища освіта в Україні. – К., 2001. – С. 82–83.

3. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
4. Донченко Т. К. Мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови в основній школі : навчально-методичний посібник для вчителя / Т. К. Донченко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 694 с.
5. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України ; головний редактор В. Г. Кремень. – К. : Юрінкомінтер, 2008. – 1040 с.
6. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : монографія / С. О. Караман. – К. : Ленвіт, 2000. – 272 с.
7. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови : Конструювання. Редагування. Переклад : посібник для вчителів / В. Я. Мельничайко. – К. : Рад. шк., 1998. – 223 с.
8. Франко І. Твори : у 50-ти тт. / І. Франко. – К., 1982. – Т. 37. – С. 276–279.

Ю. Л. Павловська,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Вивчення текстів зарубіжних письменників на уроках літературного читання в 4-му класі

Вивчення зарубіжної літератури в початковій школі передбачає формування широкої читацької компетентності учнів, яка базується на знаннях і вміннях пізнавально-творчого типу, на розвитку їх духовно-ціннісних орієнтацій та естетичних потреб; виховання особистості, спроможної оцінити явища класичної й сучасної культури. Це сприяє формуванню в дітей уявлень про єдність світового літературного, культурного й цивілізаційного процесу.

Становлення кваліфікованого читача починається ще в молодших класах. Саме тут виховується читацька культура, що включає в себе любов до книжки, а також сукупність тих знань, умінь, почуттів, котрі дозволяють дитині повноцінно й самостійно сприймати та засвоювати художню літературу. Відповідно до чинної програми з літературного читання для сучасних учнів третіх-четвертих класів, "читацька компетентність є особистісно-діяльним інтегрованим результатом взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів, що набувається у процесі реалізації усіх змістових ліній предмета "Літературне читання".

У процесі навчання відбувається становлення і розвиток якостей дитини-читача, здатної до самостійної читацької, творчої діяльності; здійснюється її мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток; формуються морально-естетичні уявлення й поняття, збагачуються почуття, виховується любов до мистецтва слова, потреба в систематичному читанні" [3].

Формуванню читацької культури в учнів молодшої школи сприяє вивчення творів зарубіжної літератури, яке відбувається в контексті діалогу культур. У чинних навчальних програмах для початкових класів представлено широке коло іноземних фольклорних та авторських текстів (в українському перекладі). Колишні другокласники вже ознайомилися з казками народів Європи; третьокласники та четвертокласники вивчають твори зарубіжної дитячої літератури.

Укладачі програми подають список прізвищ письменників без називання конкретних художніх творів, які необхідно вивчити. Зокрема, учні 3 класу повинні

прочитати казки, оповідання, уривки з повістей Петра Єршова, Олександра Пушкіна, Ганса-Хрестіана Андерсена, Якоба та Вільгельма Ґрімм, Захаріаса Топпеліуса, Астрід-Анни-Емілії Ліндґрен, Божени Нємцової, Миколи Носова, Миколи Сладкова, вірші Самуїла Маршака, Агнії Барто, Бориса Заходера, Янки Купала, Джованні-Франческо Родарі.

- Згідно з чинною навчальною програмою, четвертокласники мають ознайомитися з казками, оповіданнями, уривками з повістей Джозефа-Редьярда Кіплінґа, Алана-Александра Мілна, Миколи Носова, Льюїса Керролла, Роальда Дала, Пауля Маара, Марії Парр. Як бачимо, перелік письменників досить строкатий:
- за країнами, які вони представляють (Білорусь, Великобританія, Німеччина, Данія, Італія, Норвегія, Росія, Швеція, Чехія, Фінляндія, СРСР);
 - за часовими параметрами – письменники XIX ст. (брати Ґрімм, Льюїс Керролл, Г.-Х. Андерсен, О. Пушкін, Б. Нємцова, З. Топпеліус та ін.), XX ст. (Дж.-Р. Кіплінґ, А.-А. Мілн, М. Носов, Дж.-Ф. Родарі, А. Барто, Янка Купала тощо), наші сучасники (М. Парр, П. Маар);
 - за жанрово-родовою специфікою запропонованих текстів (казки, оповідання, повісті, ліричні тексти).

На уроках вивчення творів зарубіжних письменників педагог повинен звертати особливу увагу на формування індивідуального досвіду читацької діяльності. Крім того, варто працювати над розвитком складників читацької компетентності, які мають не лише предметний, а й загальнонавчальний характер, є засобом вивчення практично всіх навчальних предметів, забезпечуючи їх подальше засвоєння в середніх та старших класах.

У підручнику з літературного читання для учнів 4 класу Олександри Савченко в розділі "Літературні казки зарубіжних письменників" спочатку подаються короткі біографічні відомості про Олександра Пушкіна, потім пропонуються уривки з твору "Казка про царя Салтана, про сина його славного і могутнього богатира князя Гвідона Салтановича і прекрасну Царівну Лебедицю".

Автор рекомендує читачам звернути увагу на характери дійових осіб, на опис предметів побуту, на послідовність подій. До казки подаються цікаві ілюстрації І. Білібіна, О. Куркіна та Б. Зворикіна, а також зображення пам'ятників О. Пушкіну. Олександра Савченко цілком доречно розтлумачує дітям зміст незрозумілих архаїзмів та історизмів: *аришин, сваха, обмова, зорить, дозор*, коротко описує події відсутніх уривків казки, щоб не порушувати цілісність сприйняття змісту та послідовності подій даного твору.

Далі автор знайомить четвертокласників із творчістю Ганса-Хрестіана Андерсена та його казкою "Гидке каченя", ілюстрованою В. Петерсеном, В. Каневським. Після скороченого викладу казки в підручнику подається рубрика "Поміркуй над прочитаним", в якій є питання про послідовність подій у творі, учням пропонують дібрати заголовки до кожного розділу та підготувати стислий переказ казки. Крім того, для ознайомлення дітям подається казка Джанні Родарі "Дорога, що нікуди не веде" із збірки "Казки по телефону".

На нашу думку, структура названого підручника сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Так, рубрики "Поміркуй над прочитаним", "Обміняйтесь думками", "Перевір свої досягнення" дозволяють учням осмислити прочитане, здійснити під керівництвом учителя аналіз літературного твору; завдання, надруковані перед текстом, звертають увагу дитини на ключові моменти, важливі для цілісного сприйняття головної думки та ідеї твору. Акцентування на прізвищах

перекладачів програмних текстів привчає дітей цінувати чужу працю; тлумачення незрозумілих слів розширює словниковий запас.

У підручнику з літературного читання для учнів 4 класу Віри Науменко творчість зарубіжних письменників представлена в розділі "У країні світової літератури". Спочатку автор тлумачить поняття "література народів світу", звертає увагу на особливості оповідання як малого прозового жанру, а вже потім знайомить читача з біографічними відомостями та скороченим текстом оповідання Миколи Носова "Мишкова каша". У такій же послідовності представлена й повість-казка Льюїса Керролла (Чарльза-Лютвіджа Доджсона) "Аліса в країні чудес".

Віра Науменко подає в своєму підручнику ілюстрації до творів; указує прізвища перекладачів; у завданнях до прочитаного також мотивує учнів до осмисленого читання й аналізу; пропонує творчі та групові завдання. Особливістю даного підручника є акцентування на жанрово-родовій приналежності художнього твору: автор спочатку дає стислу характеристику жанру, знайомить читача з постаттю письменника, а потім пропонує художній текст для вивчення. Такий підхід поглиблює теоретичні знання школярів, що допоможе їм у недалекому майбутньому на заняттях із зарубіжної літератури.

Мирослава Зоряна та Наталія Богданець-Білоskalенко, автори підручника з літературного читання для 4 класу, пропонують для вивчення казку Джозефа-Редьярда Кіплінга "Слоненя", оповідання Миколи Носова "Фантазери", Михайла Пришвіна "Їжак", фрагмент із роману Віктора Гюго "Знедолені" (про маленьку дівчинку Козетту). Твори викладені в повному обсязі (окрім, звичайно, уривку з тексту В. Гюго), вказані прізвища перекладачів, наявні якісні ілюстрації, різні типи завдань для кращого розуміння та всебічного аналізу прочитаного.

Оскільки в чинній навчальній програмі з літературного читання не вказані назви конкретних творів, а лише рекомендовані певні прізвища письменників, то педагог має можливість вийти за рамки підручників. Тому вчитель при підготовці до уроку вільний у виборі теми, форм проведення уроків, прийомів та методів. Так, на нашу думку, дітям буде цікаво дізнатися про таких популярних героїв – Незнайка ("Пригоди Незнайка та його друзів" М. Носова), Мауглі ("Книга Джунглів" Дж.-Р. Кіплінга), Кая та Герди ("Снігова королева" Г.-Х. Андерсена), Цибуліно ("Пригоди Цибуліно" Дж. Родарі) тощо.

Отже, вивчення творів зарубіжних письменників у початковій школі долучає учнів до всесвітнього духовного набутку, сприяє формуванню читацьких інтересів та загальнокультурному розвитку дітей.

Список використаних джерел

1. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами / Н. Гордіюк // Мандрівець. – 2000. – № 3–4. – С. 75–78.
2. Зоряна М. І., Богданець-Білоskalенко Н. І. Літературне читання : підруч. для 4-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. І. Зоряна, Н. І. Богданець-Білоskalенко. – К. : Грамота, 2015. – 176 с.
3. Літературне читання: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів : 2-4 класи / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко, В. О. Науменко, Н. М. Колеснікова, Л. І. Лаптева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
4. Науменко В. О. Літературне читання : укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. : підруч. для 4-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Науменко. – К. : Генеза, 2015. – 176 с.
5. Савченко О. Я. Літературне читання : підруч. для 4 кл. / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2015. – 192 с.

Н. С. Пилипчук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Підлужна Г. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток мовленнєво-творчих здібностей школярів у форматі уроку літературного читання

Розвиток творчих здібностей особистості є одним з основних запитів суспільства, що постає перед сучасною освітою. Зміни в усіх галузях знань відбуваються з неймовірною швидкістю. Об'єм усієї інформації, що відома людству, істотно збільшується з кожним роком. Часто знання стають не актуальними ще до того, як їх починають застосовувати на практиці. Для того, щоб успішно жити й розвиватися в сучасному світі, потрібно постійно бути готовими до змін, зберігаючи при цьому свою індивідуальність та неповторність.

Проведений аналіз науково-методичної та психологічної літератури дав можливість констатувати, що на сьогодні накопичений певний досвід у формуванні творчих здібностей учнів. Зазначену проблему досліджувала значна кількість учених (В. Андреева, Н. Архипкіна, Ю. Бабанський, І. Барташнікова та О. Барташніков, Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, Г. Костюк, О. Митник, В. Моляко, О. Савченко, Н. Тализіна, О. Яковлева та ін.). Проте питання дотримання педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування творчих здібностей дітей у процесі літературної освіти, залишається актуальним.

Мета статті – визначення педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування творчих здібностей школярів на уроках літературного читання.

Психологічна наука розглядає здібності як властивості індивіда, що є передумовою успішного виконання ним певних видів діяльності. Відомий психолог Б. Теплов наприкінці ХХ століття визначив три основні ознаки здібностей. По-перше, здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої. По-друге, здібностями називають не будь-які взагалі індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності певної діяльності або кількох її видів. По-третє, поняття "здібність" не зводиться до тих знань, умінь чи навичок, які вже вироблені в певної людини. Вони є не природженими, а соціально набутими. Природжені, на думку вченого, задатки – певні анатомо-фізіологічні особливості організму, на сприятливому ґрунті яких розвиваються ті чи інші здібності [5, с. 22]. Творча здібність, або креативність, – це здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Основними показниками творчих здібностей є продуктивність, оригінальність, гнучкість, сміливість та швидкість мислення. Проте якими б феноменальними не були здібності, самі собою, поза навчанням, поза діяльністю вони розвиватися не можуть. Про це говорять висновки вчених, що ґрунтуються на численних дослідженнях. Зокрема, відомий психолог Н. Лейтес понад 40 року тому на основі досліджень зробив важливий висновок: "Здібність не існує поза конкретною діяльністю людини, а формування її відбувається в умовах навчання і виховання..." [2, с. 202].

Практика свідчить, що підготовка вчителя до розвитку в молодших школярів творчих здібностей на уроках літературного читання вимагає дотримання наступних етапів:

1. Визначення для учнів кожного класу конкретних цілей щодо формування в них творчих здібностей.
2. Добір у підручниках для читання текстів, які дозволяють цілеспрямовано формувати творчі здібності.
3. Уведення в зміст уроків літературного читання творчих завдань і вправ, які стимулюють розвиток літературно-творчих здібностей.

Аналіз науково-методичної літератури та передового педагогічного досвіду дозволили нам визначити найбільш ефективні види вправ і завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів на уроках літературного читання, на яких зупинимося докладніше.

Значну кількість творчих вправ можна запропонувати школярам на основі текстів, що передбачені для вивчення в чинних підручниках для читання. Наприклад:

- доповнення та перебудова тексту (опис подій, які могли передувати зображенням; розширення змісту оповідання новим епізодом; вигадкування нових обставин сюжету; складання нового закінчення оповідання, казки);
- прогнозування можливого розвитку подій, передбачення змісту твору на основі заголовка, ілюстрації;
- словесне малювання та "екранізація" прочитаного;
- складання творчих переказів;
- добір римованих слів, доповнення рядків віршів;
- складання "Сенкана", "Кубування", "Гронування" та ін.

Ефективними є також вправи креативного спрямування, які можуть мати лише опосередковане відношення до тексту, що вивчається. Це складання казок, віршів, лічилок, загадок тощо (за аналогією, за опорою та без неї); інтерактивні творчі вправи ("Побажання", "Сам про себе", "Мікрофон" та ін.); літературно-творчі ігри. Розглянемо методику використання окремих творчих вправ та завдань на уроках літературного читання в початкових класах.

"Ялинка". Будуємо "ялинку" зі слів на задану тему (наприклад, родина – мама, тато, брат, сестра, дідусь, бабуса...). Спочатку слова називаються, а потім записуються у формі "ялинки": у колонку, починаючи з найкоротших слів та завершуючи найдовшими.

"Запитайлик". Учитель називає будь-які два предмети, наприклад, "м'яч" і "кіт". Учасникам гри необхідно скласти якомога більше різноманітних запитань, у яких обов'язково використовуються ці слова. При цьому запитання мають бути по можливості незвичайними, іноді смішними.

Наприклад, діти можуть скласти запитання: *"Чи грають коти у футбол?"*; *"Якщо кіт буде багато їсти, то стане круглим, як м'яч?"* та ін.

"Біном фантазії". У "біномі фантазії" слова використовуються не в їх звичайному значенні, а звільненими з мовного ряду, в якому вони, як правило, фігурують. Наприклад, "шафа" й "собака". Ці слова можуть бути поєднані за допомогою прийменника: *шафа собаки, собака на шафі, собака в шафі*. Кожне з цих поєднань може слугувати основою для вигадкування конкретних ситуацій, з яких утворюється казка. (Вправу доцільно виконувати в парах або групах).

Складання історії (казки) з шостим словом. Дітям у групах дають слова, на основі яких вони вигадують яку-небудь історію. Наприклад, пропонується п'ять слів, що підказують сюжет казки "Червона Шапочка": *дівчинка, ліс, квіти, Вовк, бабуся*. До цих слів додається позасюжетне шосте слово, наприклад, *вертоліт*. Історія може бути такою: *"Коли Вовк стукав до бабусі, його помітив вертоліт ДАІ й почав переслідувати злочинця, поки той не потрапив до рук мисливців"* тощо.

Створення "вінегрету" з казок. Суть цієї вправи полягає в тому, що події з різних казок переплітаються й розгалужуються за новим сюжетом. Наприклад, *Івасик-Телесик з'явився в будиночку Білосніжки й став її вихованцем*. Це надасть старій казці новизни й принесе задоволення дітям від фантазування [3].

Висока ефективність творчих вправ досягається внаслідок урахування цілого ряду педагогічних умов, серед яких особливо важливими є наступні:

- розвиток творчого мислення учнів забезпечується передусім цілеспрямованою діяльністю педагога;
- під час добору та застосування творчих вправ необхідно застосовувати *системний підхід*, який полягає в тому, що вправи мають розташовуватись у певній послідовності, на основі принципу наступності, та становити собою цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів;
- творчі завдання, що пропонуються для виконання, повинні бути не тільки змістовними та відповідати віковим і психологічним особливостям школярів, але й бути цікавими та суб'єктивно значущими для них;
- емоційна насиченість занять, їхня творча атмосфера створюють умови для самоутвердження й самореалізації молодших школярів, що тісно пов'язано з розвитком креативності;
- великий вплив на емоційний настрій школярів на уроці, а значить, і на бажання діяти творчо, має педагогічна оцінка їх діяльності. Виразитися вона може як у вигляді балів, так і вербально, за допомогою міміки, жесту, модуляції голосу чи спеціальних атрибутів. При цьому до уваги береться передусім старанність учня. У випадку недостатнього рівня розвитку творчих умінь необхідно частіше вдаватися до перспективного й відстроченого оцінювання;
- робота з розвитку креативності має здійснюватися не лише на уроках читання, але й на уроках практично всіх навчальних дисциплін.

Отже, одним із провідних завдань учителів початкової ланки сучасної школи є розвиток творчих здібностей дітей як необхідної умови вдосконалення їхніх особистісних якостей і підготовки до свідомої, продуктивної та творчої діяльності в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів / Т. Волобуєва. – Х. : Основа, 2005. – 112 с.
2. Лейтес Н. С. К проблеме сензитивных периодов психического развития человека / Н. С. Лейтес // Принципы развития в психологии. – М. : Просвещение, 1978. – С. 196–211.
3. Підлужна Г. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання / Г. В. Підлужна // Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя : зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнського науково-методич. семінару виклад. і студ. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 39–43.
4. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання / О. Савченко // Почат. шк. – 2016. – № 8. – С. 10–15.
5. Теплов Б. М. Способность и одаренность / Б. М. Теплов // Избранные труды : в 2 т. – М. : Просвещение, 1985. – Т. 1. – С. 22–24.

Т. А. Поліщук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови **Усатий В. Д.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування культури мови учнів початкової школи на уроках української мови.

Метою мовної освіти в початковій школі є розвиток уміння спілкуватися українською мовою. Користуватися нею в особистому й суспільному житті, бачити її передумовою культурного успіху, формувати шанобливе ставлення до національної спадщини, збагачувати емоційно-чуттєвий досвід. Культура мовлення має велике національне й суспільне значення: забезпечує високий рівень мовленнєвого спілкування, ефективно здійснення всіх функцій мови, сприяє підвищенню загальної культури особистості. Через культуру мовлення відбувається культивування самої мови, її вдосконалення. Багатоаспектний підхід до розвитку мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання, читання і письмо) проходить при чіткому лінгводидактичному розчленуванні мови й мовлення в їх усній та писемній формі.

Мова у відношенні до мовлення – явище загальне. Вона належить усім, хто нею користується. Засвоюючи мову, людина одержує можливість дізнаватись про оточуючий світ, пізнає здобуте попередніми поколіннями. Мовлення ж – часткове, окреме, індивідуальне у відношенні до мови. Мовлення – процес, а мова – знаряддя спілкування. Тільки мовлення, а не мова може бути голосним або тихим, тривалим або коротким, швидким або повільним. Мовлення – вид діяльності людини, реалізація мислення на основі використання засобів мови (слів, словосполучень, речень, тексту та ін.).

"Мовлення дитини" – уточнення та формування правильної звуковимови, збагачення словника, вдосконалення граматичної складової та зв'язного мовлення, виховання чуття мови та зацікавленості її вивчення. У мовленні живе мова, проте ним вона ніколи не вичерпується. Мовлення, на відміну від мови, несе на собі відбиток віку людини, її освіти, професії, того середовища, в якому вона живе [1, с. 6-7].

Як зазначає Н. Бабич, поняття "культура мовлення" має теоретичний і практичний аспект, бо виявляє себе щоразу для кожного мовця неповторним, не може передбачити всі можливі ситуації функціонування індивідуального мовлення. Таким чином, культура мовлення – це нормативність і доцільність викладу інформації, тобто філологічне і психолого-педагогічне обґрунтування використання граматичних структур відповідно до умов і вимог конкретної ситуації.

Культура мовлення – це система вимог, регламентацій щодо вживання мови в мовленнєвій діяльності (усній і писемній). Знайомлячись із людиною, спочатку звертаємо увагу на її зовнішність, почувши перші слова з вуст співрозмовника, констатуємо, що все інше відходить на другий план. Саме тому культуру мовлення можна порівняти з візитною карткою людини, адже від того, наскільки чітко, фонетично, лексично, граматично правильно та зрозуміло вона висловлює свої думки, залежить її спілкування з оточуючими, кар'єрний ріст, успішність та життя у соціумі загалом.

Належна культура мовлення – це свідчення розвинутого інтелекту і високої загальної культури особистості. У всі часи в різних народів цінувалися люди з високою культурою, здатні відстоювати свою точку зору, говорити просто, логічно, доступно, лаконічно, але в той же час впевнено. Сьогодні вміння вести діалог, дискусію, презентацію, викликати певні емоції, бажання висловлюватися цінується високо і є необхідною рисою культурної сучасної особистості. За І. Зімньою, мовленнєва діяльність становить собою активний, цілеспрямований, біполярний процес такої взаємодії людей, яка опосередкована використанням мови, обумовлена відповідною ситуацією спілкування та функціонує у чотирьох основних видах – говоріння та письмо (продуктивне мовлення), а також слухання (аудіювання) та читання (рецептивне мовлення). Проблема формування й вдосконалення мовленнєвої культури учнів початкової школи залишається актуальною і водночас недостатньо вивченою і потребує постійного вдосконалення та контролю.[2, с. 5, 7-8]

Учитель повинен навчати і тоді, коли учень загалом добре володіє мовою і потрібно лише розвивати, вдосконалювати це вміння; і тоді, коли учень ще недостатньо володіє нею.[3, с. 3]

Шляхи підвищення культури мовлення учнів початкових класів передбачають наполегливе, тривале та цілеспрямоване навчання. Їх можна розділити на теоретичні поради та практичні вправи. Підвищення культури мовлення школярів – це не тільки справа вихователів та педагогів, а й батьків. Оскільки саме вони є найближчим оточенням дитини, її опорою та взірцем для наслідування. Проаналізувавши та вивчивши різні науково-педагогічні, психологічні джерела, можна зробити висновок, що одним з основних видів діяльності молодшого школяра є ігрова діяльність. Гра стимулює ненав'язливе виконання запропонованих завдань, виховання пізнавальної та мовленнєвої активності, розвиває толерантність, бажання допомогти іншому, вміння за потреби звернутись по допомогу до дорослого, збагачує лексичний аспект мовлення.

З цією метою пропоную підбірку вправ та завдань, що можуть підвищити культуру мовлення молодших школярів.

1. Удосконалення правильної звуковимови

- *робота над чистомовками, мовні розминки «Щоб ротик був слухняним»:*

Зу- зу- зу – я візок везу.

За-за-за – йди додому, коза.

Зе-зе-зе – он слимак повзе.

Зі-зі-зі – сіна дай козі.

Би-би-би – у лісі дуби.

Ба-ба-ба – я зайшов гриба.

Бе-бе-бе – дятел дуб довбе.

Бі-бі-бі – розкажу тобі.

- *вивчення скоромовок:*

Жовте жито жук жував.

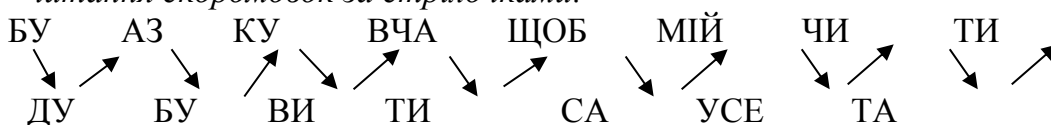
Із Женею жартував.

Жартом, жартом і у Жені

Жовтий жук живе у Жені.

Натомились обидва – більше бить не будуть.

- *читання скоромовок за стрілочками:*

- *скоромовки-спотиканки:*

Мала з села вола вела,

Кричав Архип, Архип охрип.

в село віл малу вів.

Не треба Архипу кричати до хрипу

2. Спишіть текст, вставляючи закінчення.

Уже давно відшуміли щедр... веснян... паводки, відцвіли перш... лугов... квіти. На сусідн... подвір'ях поквокували квочки. Пташин... малеча, наче жовт... клубочки, бігала по трав... .

3. Вправи з розвитку мислення і мовлення.

Гра "Швидко слово називай – йому риму добирай".

Листок – колобок.

Оса - ...

Гілка - ...

Рак - ...

4. Пронумеруйте речення, щоб вийшов текст.

О. Раптом з яру вискочив вовк.

О. Молодий пастух пас овець.

О. Це трапилося в гірському селі.

О. Пастух кинувся на вовка і прогнав його.

О. Він схопив вівцю.

5. Доберіть слова-синоніми до фразеологізмів:

- байдики бити (ледарювати)

- одним махом (швидко)

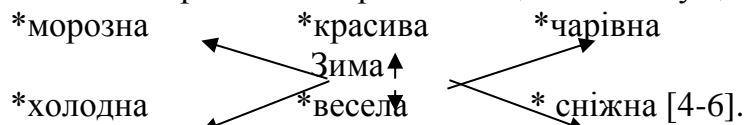
- тримати язик за зубами (мовчати)

- наганяти страху (лякати)

6. Виразне читання та заучування напам'ять віршків.

7. Дотримання правил етикету (доречне та правильне вживання ввічливих слів, звертань у різних життєвих і мовленнєвих ситуаціях).

8. Інтерактивна вправа "Асоціативний кущ". "Яка зима?"

Вивчення молодшими школярами рідної мови має не тільки педагогічне, а й соціальне значення, оскільки саме мова служить для дитини засобом пізнання навколишнього світу, долучення її до історичного досвіду народу, його духовної культури. Отже, опанування рідної мови учнями початкових класів – головна умова й засіб їхнього мовленнєвого розвитку та інтелектуального зростання, основа формування мовленнєвої культури, які забезпечують готовність здобувати сучасну подальшу освіту [7, с. 3].

Список використаних джерел

1. Кравчук Д. М. Писемне мовлення учнів 1-3 класів : посіб. для вчителів / Д. М. Кравчук. – К. : Рад. шк., 1984. – 136 с.
2. Рібцун Ю. Сходінками правильного мовлення : навч. метод. Посібник / Ю. Рібцун. – Тернопіль : Мандрівець, 2018. – 240 с.
3. Гудзик І. На уроках української мови : навч. пос. / І. Гудзик. – Чернівці : Букрек, 2005. – 208 с.
4. Зевако В., Непийвода С. Цікаві завдання з української мови в початковій школі : посіб. для вчителя / В. Зевако, С. Непийвода. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 128 с.
5. Карнаух П. М. Цікаві завдання з української мови 1-4 класи : навч. посібник / П. М. Карнаух. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 48 с.
6. Ягупа І. Інтегровані заняття у 1 класі / І. Ягупа // Початкова школа. – 2019. – № 1. – С. 21-25.
7. Коваль Г. П. Методика викладання української мови : навч. пос. / Г. П. Коваль, Н. І. Деркач, М. М. Наумчук. – Тернопіль : Астон, 2011. – 287 с.

Ю. А. Савченко,
вчитель початкових класів, вища кваліфікаційна категорія
(Коростенська міська гімназія Житомирської області)

Використання наочності на уроках навчання грамоти в букварний період

К. Д. Ушинський писав «Дитина мислить фарбами, барвами, відчуттями. Тому не треба позбавляти дітей цієї можливості». Дійсно, дуже важливо в початкових класах застосовувати різноманітну наочність. Це сприяє збагаченню і розширенню безпосередньо чуттєвого досвіду учнів, розвитку спостережливості, пізнанню конкретних властивостей предметів під час практичної діяльності, створенню умов для переходу до абстрактного мислення [1].

Безумовно, ілюстративний матеріал підносить активність учнів на всіх уроках. Та особливого значення активізація пізнання набуває на уроках навчання грамоти. Ці уроки дуже важливі у початковій школі. Вони є фундаментом подальшого розвитку особистості. Оволодіння грамотою – важкий процес для молодших школярів. Тому задача вчителя створити максимально комфортні умови для реалізації цього процесу. Саме використання наочності сприятиме у доступній і цікавій формі оволодінню учнями читанням і письмом [3].

Завдання, що пропоную, спираються на основний вид діяльності першокласників, а саме, – гру. Вони сприяють творчому розвитку учнів, підвищенню інтересу до навчання [2].

Запропоновані дидактичні завдання реалізують основні етапи роботи щодо засвоєння нового звуку та букви [4].

1. Виокремлення звуку зі слів.

- Обведіть ті зображення, в назвах яких чуєте звук [а] (рис.1), [в](рис.2), [к](рис.3), [м](рис.4).

Рис.1

Рис.2

Рис.3

Рис.4

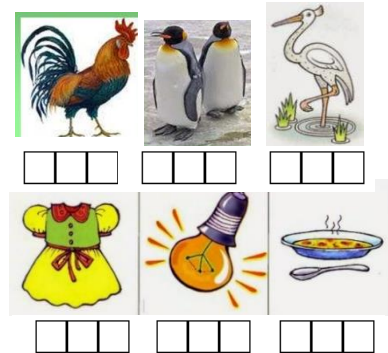
2. Визначення позиції звуку у словах.

- Визнач, де в словах (на початку, всередині, кінці) знаходиться [а](рис.5), [п](рис.6).

Рис.5

Рис.6

3. Знайомство з буквами. (Групова, парна робота).

- Склади пазли букви А(рис.7), букви В(рис.8), букви С(рис.9).

Рис.7

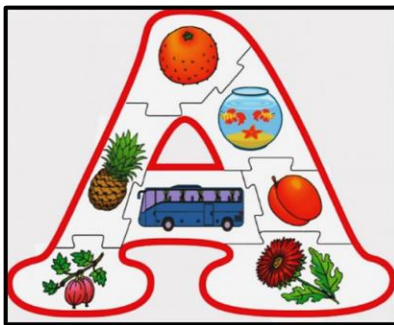

Рис.8

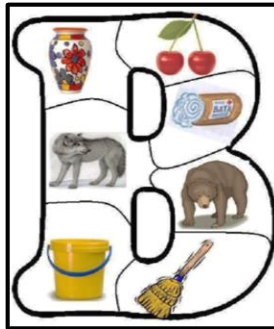
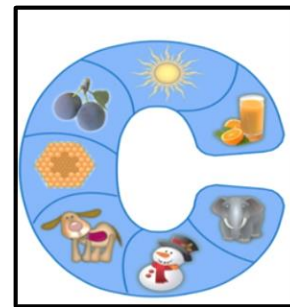

Рис.9

- Знайдіть на картинці десять букв А(рис.10), букв Т(рис.11).

Рис.10

Рис.11

●Зафарбуйте ті частинки розмальовки, на яких зображені букви К(рис.12), Л(рис.13).

Рис.12

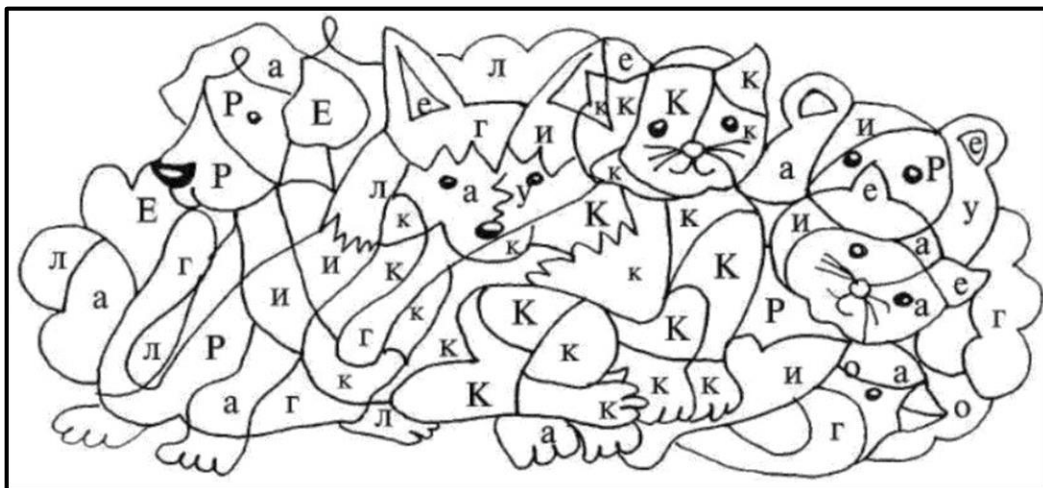

Рис.13

4. Вимовляння і спостереження за артикуляцією. (Порівняння на слух твердого – м'якого, спостерігаючи за роботою мовленнєвих органів на прикладі [в] (рис.12), [н] (рис.13).)

Рис.12

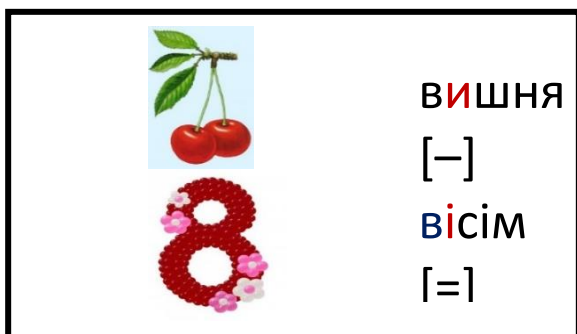
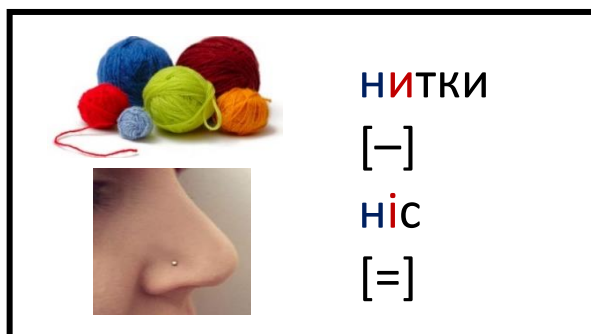

Рис.13

5. Моделювання букв в групах. (Викладання із різних предметів, ліплення).

Буква А(фото 1), В(фото 2), М(фото 3), К(фото 4)

Фото 1

Фото 2

Фото 3

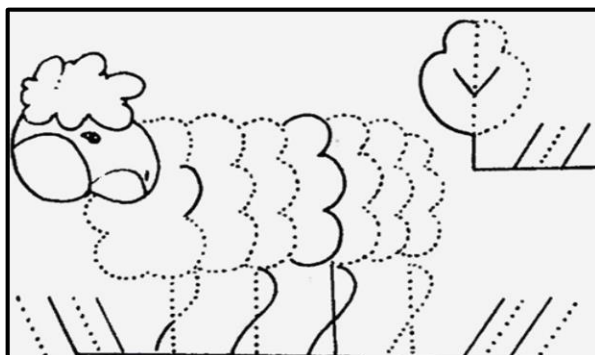

Фото 4

6. Підготовка руки до написання літери (на прикладі літери В(рис.14)).

Рис.14

Запропоновані завдання без особливих зусиль допоможуть організувати групову і парну роботу на уроці.

Зв'язок із життям розкривають завдання на асоціації.

7. Вправа «На що схожа буква» (буква А(рис.15), М(рис. 16)).

Рис. 15

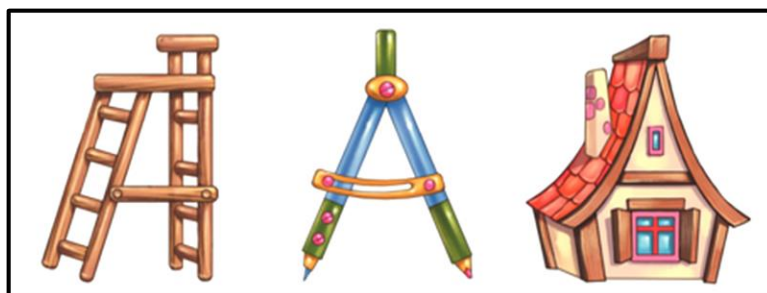
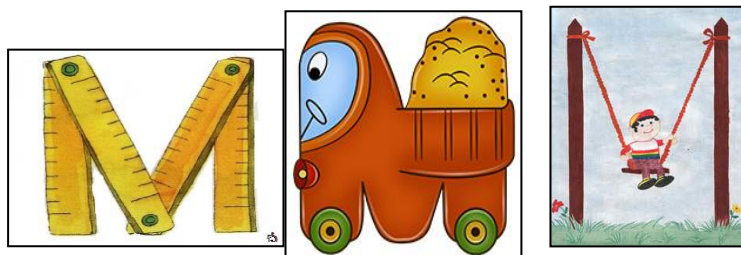

Рис. 16

Відчути себе безпосереднім учасником процесу оволодіння грамотою допоможуть завдання під назвою «Живі букви».

8. Дидактична вправа «Живі букви»(буква М(фото 5), К(фото 6), Л(фото 7)).

Фото 5

Фото 6

Фото 7

9. Робота зі складовими таблицями (рис.17).

Рис. 17

	а	о	у	е	и	і
л	ла 	ло 	лу 	ле 	ли 	лі

Використання наочності належить до фундаментальних методів навчання і залишається актуальним в наш час.

Список використаної літератури

1. Баранова Н.П. «Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності». – Х.: «Основа», 2011. – 159 с.
2. Генденштейн Л.Е. «Енциклопедія розвиваючих ігор». – Х.: «Фоліо», 2002. – 318 с.
3. Демидова К.Г. «Практичний курс підготовки до школи». – К.: ТОВ «Перо», 2008. – 192 с.
4. Початкова освіта: НУШ: Кожна дитина успішна і щаслива. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – 160 с.
5. Савченко О.Я. «Умій вчитися: навчальний посібник для молодших школярів». – К.: «Освіта», 1996. – 192 с.

О. О. Тарасова,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Гордієнко О. А.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Диференційовані завдання з розвитку мовлення на уроках української мови в початкових класах

Прагнення постійно вдосконалювати навчально-виховну систему зумовило інтенсивний процес реформування та реорганізації освітньої системи. Зміна парадигми освіти призвела до відмови від застарілої системи, в основі якої засвоєння знань, умінь і навичок, і до розгляду нової системи – системи розвивального

навчання, яка є головною в Новій українській школі. Під впливом зростаючих вимог життя збільшується обсяг і ускладнюється зміст знань, що підлягають засвоєнню в школі. Традиційна система навчання не завжди дає змогу кожному школяру освоїти програму. За своїми природними здібностями, темпом роботи і т. д. учні відрізняються один від одного. Нерідко в одному класі можна спостерігати школярів як із дуже високим, так і з низьким рівнем розвитку. Якщо вчитель зазвичай вибирає методи й форми навчання, орієнтовані на середнього учня, то слабким і сильним учням приділяється мало уваги. У цих умовах учні з хорошими здібностями працюють без особливої напруги, а слабкі учні можуть не засвоїти матеріал [3, с. 15–20].

Практика підтверджує: якщо вчитель використовує в початкових класах одні й ті самі методи, прийоми й форми роботи по відношенню до кожного учня однаково, то він приречений на невдачу.

У завданнях із розвитку мовлення на уроках української мови та літературного читання в 2-4 класах ця проблема займає особливе місце, що пояснюється специфікою навчальних предметів.

Як показують наші спостереження, деякі вчителі розділяють клас на групи дітей, що розрізняються розумовим розвитком, і дають кожній групі завдання відповідного рівня складності. Але при цьому потрібно врахувати, що рівень розумового розвитку, а також пов'язані з ним риси характеру не відрізняються стабільністю. Педагогічний досвід та психологічні дослідження показують, що діти з віком можуть сильно змінюватися щодо цих особливостей. Тому віднесеність до тієї чи іншої групи повинна бути відносною. Наполегливість, працьовитість, старанність дитини закладаються в сім'ї та дитячому садку; у школі продовжується формування її вольових якостей. Якщо вчитель звертає на це особливу увагу, спеціально стимулює навчальну активність дитини, намагається пробудити її пізнавальні інтереси, тоді може статися, що ледар раптом усвідомлює привабливість розумової праці. Педагог, знаючи життєві прояви властивостей нервової системи школярів у навчальній діяльності, повинен застосовувати по відношенню до них спеціальні прийоми і превентивні заходи, полегшуючи їх навчальну діяльність [4, с. 8].

У практиці розрізняють спеціальні прийоми роботи зі "слабкими" і "сильними" учнями. Так, до учнів зі слабкою нервовою системою рекомендується дотримуватися таких правил:

- 1) не ставити їх в ситуацію несподіваного питання і швидкої відповіді на нього;
- 2) давати досить часу на обмірковування й підготовку;
- 3) бажано, щоб відповіді були не в усній, а в письмовій формі;
- 4) не примушувати відповідати новий, тільки що вивчений матеріал, краще відкласти опитування на наступний урок;
- 5) формувати впевненість у своїх силах;
- 6) обережно оцінювати невдачі цих учнів, адже вони й самі досить болісно ставляться до них;
- 7) під час підготовки відповідей давати час на перевірку й виправлення написаного тощо.

Для учнів із сильною нервовою системою необхідне тренування посидючості, яке повинне виключати накопичення втоми, емоційної напруги. Потрібно зробити учневі із сильною нервовою системою нетривалу перерву. Наприклад, під час однотипних завдань діти мають можливість вибрати інші способи роботи; чергувати завдання різних типів тощо. Навчальних ситуацій, в яких учні із сильною нервовою

системою відчують труднощі через свої типологічні особливості, значно менше; загалом "сильні" школярі добре пристосовані до місцевих умов навчальної діяльності. Зате власне засвоєння навчального матеріалу (сприйняття, запам'ятовування, осмислення, систематизація тощо) вимагає від них же значною мірою перебудови індивідуальних, звичних способів роботи. Так у "сильних" немає ретельності, заглибленості виконання; нехтують плануванням і організацією роботи; найчастіше засвоюють навчальний матеріал безсистемно й поверхово, не помічаючи важливих відтінків, деталей, не вникаючи глибоко в його суть.

Назвемо спеціальні прийоми роботи з інертними учнями:

- 1) не вимагати від них негайного включення в діяльність, оскільки їхня активність у виконанні нового виду завдань зростає поступово;
- 2) поступово пропонувати різні завдання, не квапити зі своїми виконанням, оскільки вони можуть активно працювати з різними завданнями, а деякі взагалі відмовляються виконувати їх;
- 3) не квапити зі зміною невдалих формулювань при усних відповідях; інертним учням потрібен час на обмірковування, оскільки вони найчастіше йдуть за прийнятими стандартами у відповідях, домашніми заготовками, уникають імпровізацій;
- 4) не запитувати на початку уроку, оскільки інертні учні ніяк не відволікаються від попереднього ситуацій (наприклад, від справ, якими вони були заняті на перерві);
- 5) уникати ситуацій, коли від інертного потрібно одержати швидку усну відповідь на несподіване питання; потрібно надати йому час на обмірковування.

Труднощі в навчальній діяльності з "рухливими" учнями зумовлені швидким згасанням активності, втратою інтересу до виконуваної діяльності (особливо коли вона одноманітна), частим відволіканням. Вони більше, ніж інертні, потребують постійного керівництва й контролю із боку вчителя. Їм треба допомогти навчитися довільно регулювати свою діяльність, належним чином її організовувати.

Крім психологічних чинників, на навчальний процес впливає стан здоров'я дитини. Хвороби, залежно від свого характеру, мають на учня тимчасовий чи постійний негативний вплив – знижують працездатність. Головне – індивідуальна допомога кожному учневі [1, с. 20].

Виділяють два основні типи диференціації навчання: зовнішня диференціація і внутрішня. Зовнішня диференціація характеризується: 1) створенням однорідних груп учнів за здібностями, інтересами, схильностями; 2) організацією в цих групах однорідного середовища, предметно й соціально жорстко орієнтованої (вивчення окремих предметів, їх циклів, орієнтація на підготовку до вишу з гарантією вступу в нього і т. п.). Зовнішня диференціація реалізується в організації роботи профільних класів, факультативів, гімназій і ліцеїв. Внутрішня диференціація має такі риси: 1) створення змішаних (різнорідних) класів, де дітей спочатку не поділяють за здібностями; 2) облік індивідуально-типологічних особливостей дітей здійснюється у спеціально створених групах всередині класу, поділ на групи може бути явним чи неявним, склад груп змінюється, залежно від поставленої навчальної задачі. У процесі підготовки диференційованих завдань на уроці української мови до уваги беруться два аспекти:

- психологічний (суб'єктивний) – урахування рівня підготовленості учня, вміння працювати самостійно;
- логічний (об'єктивний) – ті завдання, вміння та навички, які вчитель повинен формувати або вдосконалювати в учня.

Під час педагогічної практики для групи *слабких і середніх учнів* ми пропонували такі типи завдань.

1. *Завдання, в яких учень виконує тільки окремі його частини.* Наприклад, пропонується завдання, де вже запропоновані відповіді на окремі запитання з урахуванням складностей, які можуть виникнути в учнів. Так, у завданні: визначте, складне це речення чи просте, підказується спосіб визначення: а) визначте, скільки в цьому реченні пар підметів та присудків; б) зверніть увагу, чи нема в його складі речень без підметів. Виконання цього завдання полегшується тим, що в запропонованому тексті підкреслюються підмети і присудки.

2. *Завдання із супутніми вказівками, інструкціями.* На початку вивчення теоретичного положення можуть використовуватись завдання із вказівками, поясненнями, які повинні сприяти засвоєнню матеріалу. Наприклад, знайдіть закінчення в прикметнику *шкільний*. Міркуйте таким чином: щоб знайти у слові закінчення, його треба змінити за родами, числами та відмінками: *шкільний – шкільна – шкільне – шкільні – шкільного – шкільному...* Змінювана частина (закінчення) – це *-а, -е, -і, -ого, -ому*. Значить, у формі слова, яку ми розбираємо, закінчення *-ий*.

3. *Завдання з теоретичними довідками.* Такі завдання спрямовані на формування вмінь обґрунтовувати вибір тієї чи іншої дії відповідною теорією, виховання звички контролювати вибір словоформи або орфограми певним правилом.

Для групи *сильних учнів* пропонуємо такі типи завдань.

1. *Завдання з виконанням класифікації (схеми, таблиці).* Школярам пропонується самостійно скласти схему або таблицю, тобто систематизувати матеріал у певному порядку. Наприклад, скласти схему написання *не* з усіма частинами мови. Учням можна вказати шлях, за яким слід класифікувати даний матеріал або запропонувати самим обрати його.
2. *Проблемно-пізнавальні завдання* допомагають учням оволодіти основними логічними операціями, такими, як порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, класифікація тощо.
3. *Під час аналізу контрольних робіт* для здійснення диференційованого підходу вчителі вважають ефективним поділити клас на групи, виходячи з оцінок, отриманих учнями: перша група – учні, чиї роботи оцінені на високі бали (які припустилися найменше помилок); друга – на достатньому рівні; третя – учні, що не засвоїли матеріал.

Першій групі пропонуються творчі завдання. Це може бути твір, до якого подано план, питання, словниковий матеріал і т. п. Учням другої групи може бути запропоновано роботу, де значна увага буде приділена тренуванням, повторенню та закріпленню орфограм. Ефективними є відновлювання деформованих текстів, які містять потрібні орфограми, вправи, ускладнені граматичними завданнями. Третя група працює під керівництвом учителя, виправляючи свої помилки, виконуючи тренувальні вправи, спрямовані на формування орфографічних навичок. Робота проводиться поетапно з обов'язковою перевіркою кожного завдання.

Цікавим може бути підхід до *домашніх завдань*. Так, пропонуємо кілька завдань: виконання вправ, складання різноманітних схем за вивченим матеріалом, добір прикладів на відповідне правило з художньої літератури, різноманітні творчі завдання. Учні можуть самі вибрати одне з них.

Таким чином, диференціація – це така система навчання, яка ставить своєю метою створення оптимальних умов для виявлення задатків, розвитку інтересів та здібностей; вона характеризується формуванням груп учнів, подібних за якимось комплексом якостей, серед яких основними є здатність до навчання, навченість, пізнавальний інтерес; крім того, є ряд специфічних факторів (стан здоров'я, домашні виховні умови і т. д.) [2, с. 15]. Отже, в основі диференційованого навчання лежить врахування психологічних особливостей учнів, а саме таких, які впливають на їх навчальну діяльність і від яких залежать результати навчання.

Список використаної літератури

1. Братанич О. М. Реалізація диференційованого навчання в умовах комбінованого уроку / О. М. Братанич // Рідна школа – 2000. – № 11. – С. 15–21.
2. Бутенко В. Г. Шляхи удосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі / В. Г. Бутенко // Педагогічні науки. – Херсон, 2002. – Вип. XXX. – С. 11–16.
3. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – К. –Хмельницький, 2000. – 106 с.
4. Ткаченко С. Особистісно орієнтований підхід у шкільній освіті / С. Ткаченко // Початкова освіта. – 2008. – № 6. – С. 5–12.

Т. В. Тверда,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Підгурська В. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування комунікативної компетентності здобувачів початкової освіти: теоретичний аспект

Формування комунікативної компетентності учнів початкових класів на уроках рідної мови в умовах НУШ набуває особливого значення. Адже саме від того, як учні оволодіють рідною мовою і мовленням, залежатимуть не тільки подальші успіхи з усіх навчальних предметів, але й їхній особистісний, соціальний та інтелектуальний розвиток. Тому одним з основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року є створення умов для формування й удосконалення умінь і навичок здобувачів освіти щодо володіння рідною мовою в усіх сферах і видах мовленнєвої діяльності. Згідно з концепцією "Нова українська школа", розвиток мовлення, формування мовної особистості здобувача освіти – пріоритетний принцип навчання української мови.

Формування мовної особистості здобувачів освіти має здійснюватися з урахуванням компетентнісного підходу на основі ключових компетентностей, про що наголошено в Державному стандарті початкової освіти. Зокрема, здобувачі освіти мають вільно володіти державною мовою, що передбачає уміння усно й письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях [1]. У зв'язку з цим, мета початкової мовної освіти полягає у засвоєнні здобувачами освіти доступного й необхідного обсягу знань із мови навчання, в опануванні всіх видів мовленнєвої діяльності, у набутті достатнього особистого досвіду культури спілкування й співпраці в різних видах діяльності.

Комунікативна компетентність є ключовою в освітньому процесі, тісно пов'язана зі спілкуванням та комунікацією, тому вивчається різними науковими

галузями (психологією, лінгвістикою, педагогікою). У контексті нашого дослідження нас цікавить комунікативна компетентність, яка формується в процесі спілкування рідною мовою. Тому з'ясуємо сутність цього поняття саме під цим кутом зору. Низка науковців дають такі визначення цієї дефініції, а саме: Г. Шелехова наголошує, що комунікативна компетентність передбачає вміння взаємодіяти з людьми й подіями, працювати в групі, презентувати себе засобами мовленнєвої комунікації. Комунікативна компетентність (предметна), яка є невід'ємним складником структури змісту мовної освіти, передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного й писемного мовлення, базовими вміннями й навичками використання мови в різних сферах і ситуаціях [6, с. 144]. Л. Мамчур переконана, що комунікативна компетентність учня – це сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах й обставинах із різними комунікантами; знання вербальних і невербальних засобів взаємодії; умінь та навичок ефективного застосування їх у конкретній ситуації спілкування [3, с. 14]. Нам імponує визначення О. Марущак, яка тлумачить поняття комунікативної компетентності молодших школярів як "інтегральну якість особистості, що виявляється в здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати і застосовувати мовні знання, уміння й навички; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти різними соціальними ролями" [5, с. 16].

Комунікативна компетентність розглядається в сучасній лінгводидактиці як складне утворення, багатогранне поняття, яке поєднує різні складники. Науковці Горошкіна О. та Караман С. тлумачать комунікативну компетентність як родове поняття, що містить у своїй структурі видові (мовну, мовленнєву, соціокультурну, стратегічну) компетентності [4, с. 227].

Дещо іншу структуру комунікативної компетентності подає вчений Д. Ізаренков, який виокремлює три її складові, а саме: а) мовна компетенція, б) предметна компетенція, в) прагматична компетенція [2].

Спираючись на підходи дослідників Горошкіної О., Карамана С., Ізаренкова Д., у складі комунікативної компетентності молодших школярів виокремлюємо мовну, мовленнєву, соціокультурну та діяльнісну компетентності. У початковому курсі вивчення української мови значна увага приділяється мовленнєвому розвитку учнів та їхній мовній освіті. Тому особливого значення в процесі формування комунікативної компетентності учнів початкових класів на уроках рідної мови приділяють розвитку таких складових комунікативної компетентності, як мовна та мовленнєва. Відтак, зупинимось детальніше на їх характеристичі.

Спираючись на основні праці лінгводидактів М. Вашуленка, М. Пентиліюк, під мовною компетентністю учня розуміємо таке інтегративне явище, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, результат засвоєння й усвідомлення норм літературної мови та адекватне їх застосування в конкретних умовах спілкування.

Зміст мовної компетентності вбачаємо у практичному опануванні молодшими школярами рідної мови, її словникового запасу і граматичного ладу, знань норм і правил сучасної української літературної мови та в дотриманні їх в усних і писемних висловленнях, умілому їх використанні в процесі мовлення.

Щодо структури мовної компетентності учня, то вона утворюється тими компонентами, які відображають базову програму шкільного курсу мови, тобто її формують і наповнюють конкретним змістом такі компетенції: фонетична й

орфоепічна, графічна й каліграфічна, лексична й фразеологічна, словотвірна, правописна (орфографічна й пунктуаційна), граматична (морфологічна й синтаксична), стилістична.

Мовленнєва компетентність – це комплексне утворення, що вміщує сукупність відповідних мовленнєвих знань, умінь, навичок та способів мовленнєвої діяльності як здатності адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [4, с. 171].

Зміст мовленнєвої компетентності молодших школярів вбачаємо в умінні слухати та сприймати інформацію; читати, розуміти та переказувати текст; будувати монологічне та діалогічне мовлення; граматично, синтаксично та стилістично висловлювати власну думку.

Щодо структури мовленнєвої компетентності, то ми поділяємо точку зору лінгводидактів А. Богущ, О. Горошкіної, які у складі мовленнєвої компетентності виокремлюють компетенції в говорінні, аудіюванні, читанні та письмі.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що формування комунікативної компетентності молодших школярів має займати чільне місце в процесі вивчення рідної мови, носити системний характер і охоплювати всі етапи навчання. На уроках рідної мови мають бути завдання на оволодіння орфографічними та граматичними правилами; розвиток умінь і навичок творчого володіння усним і писемним мовленням у різноманітних ситуаціях тощо.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dano.dp.ua/attachments/article/>.
2. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д. И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54–60.
3. Мамчур Л. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Л. Мамчур. – Херсон, 2012. – 44 с.
4. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: посіб. / О. М. Горошкіна, С. О. Караман, З. П. Бакум та ін. ; ред. О. М. Горошкіна, С. О. Караман. – К. : АКМЕ ГРУП, 2015. – 250 с.
5. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики : методичні рекомендації / О. М. Марущак. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 134 с.
6. Шелехова Г. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку старшокласників в умовах профільного навчання української мови / Г. Шелехова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія: Педагог. науки. – 2010. – № 22 (209). – С. 144–151.

М. П. Томчук,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Підгурська В. Ю.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Хвилинка каліграфії на уроках української мови в початковій школі

Писемна мова, як засіб спілкування, відкриває великі можливості в підготовці дитини до життя та подальшої практичної трудової діяльності. У наш час уміння писати – це загальноприйнята річ, яка є підґрунтям усього. Навчання каліграфічного письма – одне із ключових умінь, що формується в дітей вже з перших днів навчання

у школі, оскільки графічна навичка – основа вивчення будь-якого навчального предмету в подальшому.

Останнім часом методисти приділяють менше уваги каліграфічному письму, аби розвантажити учнів. Однак вченими неодноразово наголошувалось, що каліграфічні вміння не тільки сприяють вихованню культури ведення записів, а ще й тісно пов'язані із загальним розвитком дитини. Норвезькі спеціалісти з університету Ставангера з'ясували, що саме при письмі від руки задіюється більша кількість ділянок мозку, ніж при наборі тексту на клавіатурі, а повторення рукою форми літер має великий вплив на активність нейронів та утворення міжнейронних зв'язків. Це сприяє розвитку здатності дитини навчатися, генерувати нові ідеї та краще запам'ятовувати інформацію [1, с.16].

Розвиток навички каліграфічного письма є "вічним" завданням, яке покликане розв'язувати початкова школа. Низка вітчизняних науковців присвятили свої дослідження проблемі каліграфічного письма, серед яких Боднар Н., Волоскова Н., Ілюхіна В., Градобоев П., Горбач В., Греков Ф., Євсєєв І., Кирей І., Гур'янова Є., Щербакова М. та ін.

Методика викладання каліграфії передбачає, що основним завданням вправ із каліграфії має бути детальна робота над формами всіх літер алфавіту, над різними видами їх з'єднань у міру складності написання, вдосконаленням усіх якостей письма (нахил, лінійність, рівномірність елементів), а також прискоренням його темпу, пов'язаного з формуванням безвідривного й ритмічного написання складів, невеликих слів і т. ін. Також ця робота передбачає формування у школярів культури оформлення письмових робіт (розміщення слів на рядку; дотримання поля, абзаців, акуратності виправлень тощо) [2].

Починаючи з 2 класу, на кожному уроці рідної мови для удосконалення графічних навичок письма передбачені технічні вправи, тобто каліграфічні хвилинки.

Зміст каліграфічних хвилинки визначається темою уроку з рідної мови та результатами перевірки учнівських зошитів. У 2 – 4 класах на початку навчального року передбачається повторення графічного зображення літер та їх поєднання за генетичним методом чи алфавітом. Як показує практика, особливу увагу каліграфічним навичкам учнів слід приділяти на початку навчального року та одразу після канікул. Оскільки ще не добре сформовані писемні та каліграфічні навички за час канікул значно погіршуються, і дітям стає важко працювати над письмовими завданнями. Втрачається якість та швидкість письма, діти більше втомлюються, значно перенапружуються, відчувають себе скутими, можуть плутати окремі літери. На основі перевірки учнівських робіт, враховуючи помилки в з'єднаннях та написанні літер, учитель добирає завдання для каліграфічної хвилинки, що включають написання буквосполучення, слова, речення, в яких зустрічається проблемні букви чи з'єднання. Саме з таких технічних вправ розпочинається урок української мови в початкових класах. Під час хвилинки каліграфії слід коментувати написані букви та сполучення літер на класній дошці. Розглядаючи на каліграфічній хвилинці написання малої букви, необхідно підібрати такі приклади, де буква була б на початку, в середині, й кінці слова, а також буквосполучення з верхнім, середнім і нижнім з'єднаннями. Якщо на каліграфічній хвилинці повторюється написання великої букви, то потрібно підібрати зразки її поєднання відривно й безвідривно, з'єднання з допомогою сполучних ліній і без них.

У 3 класі продовжується робота над удосконаленням каліграфічного письма, акцентується увага на темпі написання та на безвідривному письмі. Удосконалення навичок каліграфічного письма, як і в попередньому класі, проводиться за генетичним методом. На уроках рідної мови в 3-4 класах учитель може пропонувати вибіркoві, з урахуванням індивідуальних особливостей письма кожної дитини, завдання на каліграфічних хвилинках.

Формування графічних навичок, в тому числі й каліграфії, завершується в цілому в 4 класі, і діти вже самі намагаються себе контролювати, писати у швидшому темпі, сполучати елементи слів безвідривно й без розривів. Дитина вже з цього часу значно розширює свої межі орієнтації у просторі й починає виховувати в собі хороші навички дисциплінованості та самоконтролю. Процеси мислення й усного мовлення в дітей відтепер проходять на вищому рівні, ніж на початку, однак темпи викладу думок у них поки що гальмуються дещо сповільненим письмом. І ці якості письма-скоропису учні не можуть розвинути самостійно, оскільки для цього їм потрібна кваліфікована допомога вчителя, який має їм у цьому допомагати. Саме від вчителя й правильно підібраних ним із педагогічної та психологічної точки зору каліграфічних вправ значною мірою залежить формування писемних навичок у молодших школярів.

Отже, питання каліграфічного письма й виправлення почерку дітей при навчанні має важливе значення, бо від цього залежать подальші успіхи дитини в навчальному процесі, а також її загальний розумовий розвиток. Для заохочення школярів каліграфічні хвилинки можна зробити цікавішими, яскравішими, змістовнішими, щоразу послуговуватися різноманітними формами проведення хвилинk каліграфії. Для кращого засвоєння учнями нових елементів потрібно спиратися на вже здобуті ними раніше знання й використовувати нові елементи в поєднанні з уже відомими дітям. Також можна скористатися методикою заслуженого учителя України Мовчуна А. і поглибити роботу з учнями на даному етапі – не лише ввести нову букву у слово, а й також в'яснити разом із дітьми його лексичне значення, що дозволить учням створити певні стійкі асоціації відносно вивченої нової букви.

Формування правильних графічних навичок у здобувачів освіти залежить насамперед від діяльності самого вчителя. Педагог має здійснювати постійний контроль за письмовими роботами учнів, а також усвідомити значення й доцільність каліграфічних хвилинk, індивідуальних вправ, класних виставок кращих зошитів для заохочення учнів формувати гарного почерку, вдосконалювати його. Особисті навички письма вчителя, наочний показ ним правильного написання букв, слів та речень, зацікавленість дітей на заняттях, повсякденний і систематичний контроль учителя за дотриманням учнями правил каліграфічного письма – ось основні чинники у виробленні учнівських навичок правильного та каліграфічного письма.

Список використаної літератури

1. Зілінська Н. Від написання до письма : методика проведення каліграфічної хвилинок у 2-4 класах / Н. Зілінська // Учитель початкової школи. – 2019. – № 4. – С. 16–17.
2. Кирей І. Ф. Методика викладання каліграфії в початковій школі : навч. посібн. / І. Ф. Кирей, В. А. Трунова. – К., 1996. – 143 с.
3. Лебедева І. Формування навичок каліграфічного письма / І. Лебедева // Початкова школа. – 2000. – № 3. – С. 10–11.
4. Мовчун А. Каліграфія та етимологія? Так, цікаво і потрібно! / А. Мовчун // Початкова школа. – 2002. – № 1. – С. 16–19.

5. Навчальні ігри з письма та читання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://samouchka.com.ua/ukr/_pysmo_i_chytannya/05/
6. Цєпова І. В. Уроки письма. Електронні демонстраційні матеріали. 1 клас / І. В. Цєпова. – Х. : Ранок, 2014.

Ю. Ю. Швець,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Усатий В. Д.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток зв'язного мовлення учнів початкової школи у процесі вивчення іменників та прикметників

Мовлення – важливий засіб спілкування, обміну думками й почуттями між людьми, передачі й засвоєння інформації. Розвиток зв'язного мовлення – провідний принцип навчання рідної мови в початкових класах. Програмою передбачається набуття учнями елементарних знань про мовлення:

- усне й писемне;
- діалогічне й монологічне;
- про особливості висловлювань, зумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування.

Однак значно важливішим завданням, на нашу думку, є розвиток умінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності, на що й наголошується в програмі.

На тісний зв'язок мовленнєвого й розумового розвитку дітей, розвитку їхнього сприймання, спостережливості, вміння аналізувати, встановлювати причиново-наслідкові, часові та інші зв'язки між предметами та явищами вказував Ф. Сохін. Науковці Л. Виготський, І. Зимня, М. Жинкін, С. Рубінштейн, В. Синиця аналізують зв'язне мовлення як мовлення, форма якого закономірно пов'язана й визначається змістом, а зміст є вираженням відповідного бажання або думки мовця.

Процес породження мовлення розглядається як складна поетапно формована мовленнєва дія, що входить складовою частиною в акт діяльності. Особливого значення при цьому набуває проблема мотиву, оскільки процес створення будь-якого висловлювання проходить наступні етапи: мотивації висловлювання; створення внутрішньої смислової програми, реалізації плану та зовнішнього оформлення висловлювання [1].

У молодшому шкільному віці формується початкова система граматичних понять. Здійснюється це не одразу. Одні граматичні поняття засвоюються учнями за кілька уроків, інші формуються протягом усіх чотирьох років навчання.

Граматичні поняття формуються внаслідок тривалої роботи над відповідним мовним матеріалом, запропонованим учителем.

Отже, потрібно методично організувати урок і розподілити зміст навчального матеріалу так, щоб на моменти підвищення уваги відводилися найбільш важливі, складні структурні етапи (вивчення й осмислення нового матеріалу), а моменти зменшення уваги збігалися з більш легкими завданнями (наприклад, на повторення, закріплення тощо).

У 3 класі при вивченні розділу "Частини мови" триває і поглиблюється робота над формуванням поняття "іменник" та "прикметник". Тут можна спертися на такі набуті учнями вміння та навички:

- ставити питання до слів;
- розпізнавати слова, які відповідають на питання хто? або що?; який? яка? яке? або які?
- свідомо застосовувати у практиці аналізу термін "слова, що означають назви предметів (іменники) та ознаки предметів (прикметники)";
- визначати роль закінчення у слові;
- встановлювати зв'язок слів у реченні;
- користуватися словоформами іменника у мовленнєвій практиці [4, с. 3].

Система роботи над вивченням теми "Іменник" та "Прикметник" має бути цілеспрямованим процесом, який передбачає послідовність ознайомлення учнів із граматичними ознаками іменників, прикметників, а також поступове ускладнення вправ, спрямованих на формування навичок точного вживання іменників та прикметників у мовленні й правильного їх написання.

Формування в молодших школярів граматичного поняття "іменник" та "прикметник" складається з кількох етапів:

- 1) підготовчий, який передбачає навчання розрізняти предмет і його назву, розвиток умінь класифікувати слова за певною смисловою ознакою;
- 2) ознайомлення учнів із граматичними ознаками слів у єдності з їх смисловим значенням і закріплення їх у термінах "іменник" та "прикметник". Ця робота потребує від учня більш високого ступеня узагальнення, ніж це було на підготовчому етапі;
- 3) поглиблюються знання про смислове значення іменників, прикметників засвоєння форм роду, числа; підготовка до усвідомлення відмінків; розширення знань про власні й загальні назви;
- 4) четвертий етап передбачає формування вміння відмінювати іменники, прикметники, свідомо вживати відмінкові форми для висловлення думок і правильно писати відмінкові закінчення.

Усе це активізується не шляхом механічного повторення, а в ході розширення знань про предметність. Успішному формуванню граматичних понять при вивченні частин мови сприяють комплексні вправи на основі зв'язних текстів.

Список використаної літератури

1. Бадер В. І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів / В. І. Бадер // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 31–36.
2. Безпояско О. К. та ін. Граматика української мови : морфологія : підручник / О. К. Безпояско. – К. : Либідь, 1993.
3. Варзацька Л. О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів / Л. О. Варзацька // Початкова школа. – 1991. – № 2. – С. 28–31.
4. Вашуленко М. Навчання української мови в 3 класі / М. Вашуленко // Початкова школа. – 2003. – № 1. – С. 42–46.
5. Дорошенко С. І. Розвиток мовлення молодших школярів / С. І. Дорошенко. – К. : Освіта, 1987. – 124 с.

О. М. Шермет,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури фахової мови **Усатий В. Д.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Методологічні аспекти вивчення дієслова та прислівника в початкових класах

Сучасне демократичне суспільство потребує змін стратегії й тактики мовної освіти. Система вивчення частин мови, в тому числі дієслова та прислівника розпочинається з першого класу. Програми спрямовують на засвоєння функціональних особливостей.

У психологічно-педагогічній літературі відзначається, що дидактична парадигма розвивального навчання базується на розумінні учня як суб'єкта пізнання, а навчальний процес розглядається не як діяльність, спрямована на нагромадження суми наукових знань, їхнє засвоєння й відтворення, а як розвиток пізнавальних здібностей.

У процесі навчання української мови застосовують традиційні й упроваджують нові форми організації занять, але провідне місце серед них належить уроку, перед яким стоїть завдання реалізувати розвивальну спрямованість у початковій ланці. Урок швидко зазнавав багатьох змін у контексті вимог. Це зумовлено тим, що урок є не лише організаційною формою.

На всіх етапах навчання особлива увага звертається на учнів із низьким рівнем навчальних можливостей. Звичайно, організація роботи на виконання адаптованих завдань потребує відповідного педагогічного такту.

Розвиваючи концепцію Л. Федоренко, Б. Ахмедов визначає першочерговим завданням навчання мови – розвиток мовлення й цілком справедливо формулює закономірності, що знаходять більш широке впровадження на сучасному уроці української мови, такі, як: діалектична єдність мислення й мовлення; засвоєння норм літературної мови в мовленнєвій практиці; будувати навчальний процес відповідно до структури мови, її цілісності, виділяючи окремі рівні.

Одним із головних завдань сучасної початкової ланки освіти є формування всебічно розвиненої особистості.

Сучасний урок повинен захоплювати учнів, пробуджувати інтерес до навчальної діяльності. Методологія – це "наука про побудову людської діяльності" [2, с. 498], спрямована на створення програм, планів, схем, систем, методів, форм, засобів і под., що уможливають цілеспрямоване та ефективне теоретичне пізнання й практичне перетворення світу. Методологію умовно поділяють на два основних види: методологія теоретичного пізнання та методологія практики [3, с. 224].

У новій редакції програми для загальноосвітніх навчальних закладів зазначається, що у процесі початкового навчання української мови має проводитися робота з формування в молодших школярів умінь вчитися. Одним із пріоритетних напрямів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів вважається вдосконалення їхньої готовності як до професійної діяльності загалом, так і до впровадження особистісно-орієнтованих технологій зокрема.

Дієслово – граматична одиниця. Вивчення цієї частини мови, її форми і правопису в початкових класах дається в елементарному вигляді й розподіляється за класами.

Під час вивчення теми "Дієслово" слід:

- сформулювати в учнів початкове уявлення про дієслово як частину мови;
- розвинути вміння свідомо вживати дієслова в усному та писемному мовленні;
- виробити навички правопису особових закінчень найбільш уживаних дієслів 1 і 2 дієвідмін.

Усі ці завдання розв'язуються одночасно. Формуючи в учнів загальне поняття про дієслово, вчитель показує дітям, що:

- дієслова – це слова, що означають дію предмета;
- дієслова відповідають на питання що робити? що зробити? і т. д.

Засвоєння дієслова молодшими школярами забезпечує розвиток комунікативних умінь, вивчення найголовніших орфоепічних, орфографічних та пунктуаційних правил української літературної мови:

У 3-му класі учні повинні:

- а) мати уявлення про дієслово як частину мови;
- б) впізнавати дієслова в реченні, тексті, ставити до них питання;
- в) добирати до поданого дієслова 1 – 3 синоніми, антоніми;
- г) ставити питання до дієслів різних часових форм;
- д) змінювати дієслова за часами у формах доконаного й недоконаного виду (без уживання термінів) за допомогою питань: що робить? що зробить? що робив? що зробив?;
- е) розпізнавати часові форми дієслів у тексті;
- ж) вживати дієслова в усному й писемному мовленні, в різних ситуаціях спілкування (в суперечках, дискусіях, застереженнях, виправдовуваннях, порадах, повчаннях) [11, 40].

У 4-му класі молодші школярі повинні:

- а) відносити до дієслів слова, що означають різні дії;
- б) пояснювати лексичні значення дієслів;
- в) добирати дієслова до груп із різними лексичними значеннями (руху, праці, спілкування, сприймання, явищ природи тощо);
- г) будувати речення з однорідними присудками, вираженими дієсловами, за ілюстраціями, мовленнєвими ситуаціями, графічними моделями; використовувати дієслова в навчальних вправах, у текстах розповідного та описового типу;
- д) добирати з-поміж поданих дієслів те, що найбільш відповідає мовленнєвій ситуації;
- е) уникати одноманітності у використанні дієслів зі значенням руху, мовлення та ін.;
- ж) упізнавати на слух та в письмових текстах неозначену форму дієслова;
- з) добирати неозначену форму до дієслів.

Для успішної реалізації навчальних завдань у процесі вивчення теми "Прислівник" потрібно запроваджувати наявні активні методи навчання, що стимулюють позитивну мотивацію роботи та забезпечують розумову й мовленнєву активність.

Оптимальними з цього погляду є навчально-пізнавальні завдання і вправи чотирьох типів:

1. На збагачення й активізацію словникового запасу.
2. На засвоєння граматичної категорії прислівника.
3. На визначення синтаксичної ролі прислівника.
4. Вправи трансформаційного характеру.

Наприклад: "Навесні школярі пішли усім класом до лісу".

У результаті часткового граматичного аналізу речень (постановки питань від дієслів) учні з'ясовують, що всі виділені в тексті слова пояснюють, уточнюють дії; указують на час, місце, напрям та спосіб виконання цих дій.

Учні мають навчитися впізнавати прислівники в тексті, правильно ставити до них питання від дієслів, а також уміти самостійно добирати до наведених дієслів прислівники за змістом та за граматичними питаннями.

Адже форма передбачає не тільки набір, послідовність, особливості поєднання елементів навчального процесу, а й перебуває в діалектичній єдності з його змістом, часто зумовлює його, а разом із ним утворює певну цілісність [1, с. 374].

Цю роботу в підручнику пропонується виконувати за таким алгоритмом:

1. Шукаємо в реченні слово (найчастіше дієслово), з яким зв'язаний прислівник.
2. Від цього слова ставимо питання до прислівника.
3. Що означає прислівник у реченні? Як він пояснює виконувану в реченні дію?
4. Яким членом речення є прислівник?

Корисними й цілком доступними для практичного виконання за зразком є вправи на утворення (добір) спільнокореневих прислівників від поданих прикметників і навпаки. Важливим для культури мовлення учнів (з метою запобігання досить поширеним граматичним помилкам на зразок "саме краще", "самий гарний") практичним матеріалом, без подачі теоретичних знань, є відомості про способи утворення форм прислівників на означення якості дії.

Ці вправи ґрунтуються, зокрема, на здобутих четвертокласниками відповідних умінь у роботі з прикметниками.

Таким чином, знання по-різному засвоюються й по-різному впливають на розвиток дітей, залежно від способів керівництва навчальною діяльністю. Звідси висновок: розвивальний вплив навчання найбільше визначається його процесуальною стороною, тобто тим, як саме воно організоване.

Список використаної літератури

1. Безпояско О. К. та ін. Граматика української мови : морфологія : підручник / О. К. Безпояско. – К. : Либідь, 1993.
2. Біденко В. Творча робота школярів на уроках мови / В. Біденко // Початкова школа. – 1997. – № 7. – С. 48–51.
3. Білецька М. А. Українська мова в 2 класі чотирирічної початкової школи / М. А. Білецька. – К. : Основи, 1997. – 127 с.
4. Богун М. І. Методика навчання української мови у дошкільних закладах / М. І. Богун. – К. : Вища шк., 1993. – 328 с.
5. Бондаренко Г. Уроки читання і мови як засіб розумового виховання молодших школярів / Г. Бондаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С. 51–53.
6. Варемус К. І. Пізнавальні завдання для учнів початкових класів / К. І. Варемус // Початкова школа. – 1999. – № 8. – С. 53–56.
7. Варзацька Л. О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів / Л. О. Варзацька // Початкова школа. – 1991. – № 2. – С. 28–31.
8. Варзацька Л. О. У пошуках концепції початкового курсу рідної мови / Л. О. Варзацька // Початкова школа. – 1990. – № 9. – С. 12–15.
9. Вашуленко М. Навчання української мови в 2 класі / М. Вашуленко // Початкова школа. – 2003. – № 1. – С. 42–46.

О. М. Ящук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри
лінгвометодики та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Вивчення творчості Марії Пономаренко на уроках позакласного читання в початковій школі

Самостійне читання – основна частина курсу літературного читання в початковій школі, кінцевим результатом якого є читацька самостійність, загальний розвиток дітей, ознайомлення їх із різними видами красного письменства, набуття вмінь самостійного вибору книги тощо.

На нашу думку, цікавими для юних поліщуків можуть стати уроки позакласного читання, на яких вивчається творчість дитячих письменників рідного краю: Олени Пчілки, Лесі Українки, Марії Пономаренко, Всеволода Нестайка, Миколи Яненка, Лариси Письменної, Валерія Шевчука, Максима Рильського та ін. Такі заняття сприяють патріотичному вихованню, викликають у дітей почуття гордості за рідний край та за визначних земляків. Поліські літератори не лише передають нам власне світосприймання, а й допомагають школяреві творити своє "Я" в гармонії з народом та Вітчизною.

Кожному із нас притаманна любов до рідного краю, "малої батьківщини", як ми часто величаємо цю непримітну цяточку на карті, місце, де з'явилися на світ. Чуття Вітчизни супроводжує нас усе життя, будучи одним із найсвітліших і найсвятіших. Через художнє слово на уроках вивчення літературного краєзнавства в дитячих серцях виникає захоплення істинними митцями, співцями рідної землі.

Творчий набуток письменників рідного краю є важливою частиною української дитячої літератури. Юним читачам надзвичайно цікаво знайомитися з текстами авторів, що так чи інакше пов'язані з їх містом або селом. Це стимулює читацький інтерес, виховує патріотичні почуття, національну гідність, гордість за свій край, шанобливе ставлення до талановитих людей.

Під час вивчення творчості письменників рідного краю на уроках позакласного та класного читання в початковій школі можна застосовувати найрізноманітніші форми й методи навчання, зокрема: відвідування музеїв і проведення екскурсій до літературних місць, підготовка та організація виставок із книгами письменників Полісся, зображення та інсценізація їх творів, організація зустрічей, свят, конкурсів читачів, ведення читацького щоденника, створення куточка, музею [1].

На уроках вивчення літератури рідного краю варто дотримуватись таких принципів: розуміння учнями літератури, урахування вікових, психологічних і пізнавальних особливостей, формування вмінь, добір навчального матеріалу від простого до складного; доцільність та різноманітність, відповідність, особистісно-зорієнтований підхід [2, с. 47].

У процесі підготовки до уроків, присвячених літературному краєзнавству, необхідно пам'ятати про:

- чітке визначення теми, мети та завдань уроку, відповідно до його типу;
- попереднє ознайомлення зі списком творів літератури рідного краю, які учні мають прочитати протягом навчального року;
- збір та систематизацію літературно-краєзнавчого матеріалу;

- планування краєзнавчого матеріалу, змістового наповнення в дидактичній структурі уроку читання;
- вибір ефективних форм і методів діяльності вчителя та учнів на уроці;
- урахування вікових, психологічних і пізнавальних можливостей школярів, їхнього загального розвитку;
- врахування принципу від простого до складного;
- урахування доцільності та різноманітності навчальних форм роботи й типів уроків, які посилювали б зацікавленість літературно-мистецькою спадщиною земляків;
- створення системи відповідних читацьких завдань, а також способів їх виконання з урахуванням різних форм літературної діяльності школярів [3, с. 35].

Учитель має організовувати навчальний процес таким чином, щоб твір письменника-земляка викликав у дітей щирі емоції та бажання прагнути до чогось нового. Класовод повинен привчати школярів висловлювати своє ставлення до прочитаного, задавати питання, які їх хвилюють, та виявляти інтерес до творчого набутку краян. Особливо цікаві уроки-зустрічі, за допомогою яких учні матимуть змогу безпосереднього спілкування з майстрами слова.

Так, справжнім другом юних житомирян є відома українська письменниця Марія Пономаренко. Поліська поетеса часто проводить зустрічі з вихованцями дитячих садочків та з учнями шкіл, співпрацює з бібліотеками, її п'єси ставляться в обласному театрі ляльок та звучать на всеукраїнському радіо. Гарною традицією стали зустрічі письменниці із студентами навчально-наукового інститут педагогіки, які організовують викладачі кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Ірина Голубовська й Олександра Марущак.

За свою плідну творчу діяльність Марія Антонівна заслужено відзначена багатьма престижними нагородами: всеукраїнськими преміями імені Лесі Українки (2011) за читанки "Жайвір", "Сонячна країна – моя Україна", "Усміхнений сонях" та імені Наталі Забіли (1997), обласною премією "Дідусеві казки" (2009), премією Дж. Сороса за посібник "Школа професора Маківки" тощо.

Письменниця вчить дітей вічних істин: берегти природу; любити й поважати батьків; прищеплює любов до праці; навчає розрізняти добро й зло. При цьому виховання відбувається не через нав'язливе моралізаторство, а шляхом умілого використання гумористичних засобів і прийомів. Ось, наприклад, як її герой Сонях дотепно повчає Буряка:

*Уставай із Сонцем ти,
Будеш всенький золотий,
А то спиш аж до обіду,
Ти, Буряче, сонний діду [4, с. 9].*

Використовуючи персоніфіковані образи тварин і рослин, авторка навчає малят правил поведінки. Так, турботлива мати Квочка, захищаючи інтереси своїх дітей, закликає незграбну Корову пам'ятати про ввічливість:

*До Корови каже Квочка:
– Не лякай моїх синочків:
Ко-ко-ко, ко-ко-ко,
Хоч даєш всім молоко,
І сама така здорова –
Будь же чемною, Корово! [4, с. 3]*

В оспіваному Марією Пономаренко світі немає байдужих істот, усі піклуються одне про одного, і зголоднілий кролик упевнений у тому, що маленька господиня обов'язково його нагодує:

*Кролик з клітки виглядає:
Іжі в мене вже немає,
Принеси трави Ганнуся,
Знову хрумкати візьмуся [4, с. 7].*

Ось уже багато років Марія Антонівна плідно працює для початкової школи. Так, на прохання житомирських педагогів було укладено цикл "Щоб не трапилось біди – пам'ятай про це завжди" про правила безпечної поведінки в різних ризикованих ситуаціях; абетка "І в городі, і в саду всі я літери знайду" навчає грамоти, цікаво розповідаючи малюкам про звичні садові й городні рослини; книжечка "Раз – ромашка, два – ромашка..." розвиває не тільки дитяче мовлення, а й закріплює навички елементарної лічби.

Широке визнання здобули авторські читанки для дошкільнят та учнів початкової школи "Де ростуть Котигорошки", "Подарунок", "Жайвір", "Усміхнений сонях", "Перлинка", "Сонячна країна – моя Україна". Названі книжки вражають своїм жанровим розмаїттям, адже тут представлені віршовані й прозові казки, пейзажна лірика, лічилки, пісні-нісенітниці, загадки, п'єси-мініатюри, гуморески та ін. Також варто наголосити на різноплановості й змістовому багатстві згаданих підручників Марії Пономаренко, бо, з одного боку, вони пробуджують у школярів інтерес до читання, а з іншого – в цікавій формі навчають дітей рахувати, мислити, робити самостійні висновки, закріплюють різноманітні знання, вміння та навички, розвивають спостережливість та допитливість.

В основу високохудожніх текстів, що входять до складу названих читанок, покладені ідеї розвивального навчання та виховання. Окрім того, характерними прикметами книжок, як і всієї творчості поетеси, є:

- возвеличення рідної мови та традицій українського народу;
- проголошення сімейних цінностей, справжній культ родини;
- виховання моральних чеснот – милосердя, щирості, доброзичливості, шанобливості, порядності, любові до батьківщини;
- оспівування краси рідної природи та прагнення навчити дітей зробити все можливе задля її збереження;
- пропаганда здорового способу життя.

Отже, творче надбання Марії Пономаренко продовжує кращі традиції вітчизняного письменства, а правильно організована робота з вивчення її книг на уроках літературного читання може сприяти формуванню в дітей естетичних смаків та виробленню в них стійкого читацького інтересу.

Список використаних джерел

1. Українська дитяча література : хрестоматія : у 2 ч. : навч. посібник / упоряд І. А. Луценко, А. М. Подолинський, Б. Й. Чайковський. – К. : Вища шк., 1992. – Ч. 1. – 381 с.
2. Калениченко Н. Л. Українська література кінця XIX– початку XX ст. : напрями, течії / Н. Л. Калениченко. – К. : Наукова думка, 1983. – 256 с.
3. Мамчур І. Функціональні стилі сучасного мовознавства / І. Мамчур // Дивослово. – 2001. – № 12. – С. 43.
4. Пономаренко М. Я родом з дитинства : відгуки, рецензії, інтерв'ю / М. Пономаренко. – Житомир : Рута, 2010. – 48 с.

Для нотаток

Наукове видання

**МАЙСТЕРНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ
У МИСТЕЦЬКІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ**

Збірник наукових праць

Частина I

За зміст статей і правильне цитування відповідальний автор

Комп'ютерний макет:

Колесник Н. Є., кандидат педагогічних наук, доцент;
Голубовська І. В., кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Надруковано з оригінал-макета авторів